

J.M.G. Le Clézio

GÖÇMEN
YILDIZ

Çeviren
HULTA YILMAZ

le clezio - göçmen yıldızı

Saint-Martin -Vesubie, yaz 1943

Suyun sesini duyunca, kışın sona erdiğini anlardı. Kışın, kar, evlerin çatılarını, bütün kasabayı örter, çayırlar bembeyaz olurdu; Çatılarda, buzdan sarkıtlar oluşurdu. Daha sonraları, güneş yakmaya başlar, karlar erir, saçaklardan, kirişlerden ve dallardan damla damla su akardı. Damlalar bir araya gelerek derecikler oluşturur, bu derecikler çaylara karışır ve su kasabanın sokaklarında sevinçle çağlardı.

En eski anısı belki de bu su sesiydi. Dağda geçirdiği ilk kışı ve ilkyazda akan suyun ezgisini anımsıyordu. Ne zamandı bütün bunlar? Kasabanın sokaklarında, anne ve babasının arasında, onların ellerinden tutarak yürürdü. Babası çok uzun boylu olduğundan, kolunu annesinden daha çok gererdi. Ve su, bu ezgiyle, bu şırıltılarla, bu ılık sesleriyle, bu tıp tıplarla her yandan akardı. Bunu ne zaman anımsasa, içinden gülmek gelirdi, çünkü bu ses, bir okşayış kadar yumuşak ve hoştu. Annesiyle babasının arasında güler, oluklardaki ve deredeki su da onu yanıtlar, akar, çağlardı...

Şimdiyse, yazın yakıcılığı ve masmavi gökyüzü, bütün bedenini mutlulukla doldurmakta, neredeyse korkutmaktaydı. Özellikle, kasabanın yukarısında gökyüzüne doğru yükselen otlarla kaplı büyük yamacı severdi. Tepeye kadar çıkmazdı, çünkü orada engerekler olduğu söylenirdi. Toprağın serinliğini ve kesici otları dudaklarında duyumsayınca kadar tarlaların kıyısında yürürdü. Kimi yerlerde otlar öylesine yüksekti ki, aralarında tümüyle görünmez olurdu. On üç yaşındaydı; adı Helene Greve'di, ancak babası ona Esther derdi.

Öğretmen Seligman hastalandığı için, okul haziran başında kapanmıştı. Bir de yaşlı Heinrich Ferne vardı, sabah derslerine

girerdi; ne var ki, yalnız gelmek istemiyordu. Çocuklar için, yeni başlayan bu dinlence uzun sürecekti. Bu dinlencenin birçoğu için ölümle sonuçlanacağını bilmiyorlardı.

Her sabah, güneş doğar doğmaz, evden dışarı fırlıyor, ancak ayaküstü birşeyler atıştırmak için eve dönüyor, sonra, ya tarlalarda koşmak ya da birçok kez patlayıp bisiklet kaynağıyla onarılmış eski toppla, kasabanın daracık sokaklarında oynamak için yeniden dışarı çıkıyorlardı.

Yaz başında yüzleri, kolları ve bacakları güneşten yanmış, saçlarına ot parçaları karışmış, giysileri yırtık ve çamurlu çocukların çoğu vahşilere benziyorlardı. Esther, her sabah, Bay Seligman'ın sınıfındaki hepsi gürültücü ve yırtık pırtık giyinmiş kız ve erkek, Yahudi çocuklarla kasabanın çocuklarının oluşturduğu karışık toplulukla birlikte gitmeyi severdi. Sabah erkenden, onlarla birlikte, henüz serin olan sokaklarda ve köpekleri bağırtıp güneşte oturan yaşlıları kızdırdıkları o büyük alana koşardı. Dere kıyısındaki yolu izleyerek ırmağa inerler, kestirmeden tarlalardan gömütlüğe kadar giderlerdi. Güneş iyice yakmaya başlayınca, ırmağın buz gibi sularında yıkanırldı. Oğlanlar orada kalır, kızlarsa büyük kayaların ardına saklanmak için akıntıya-karşı ilerlerlerdi. Ama oğlanların kendilerini çalılıkların ardından izlediklerini bilirlerdi; onların boğuk gülüşlerini işitir, keskin çığlıklar atarak onlara gelişigüzel su sıçratırlar-dı.

Esther, kısa, kara ve kıvrık saçları, esmer teniyle, içlerinde en yabancı olanıydı; eve birşeyler yemeğe geldiğinde, annesi onu görünce, "Helene, Çingeneye benziyorsun," derdi. Bu hali babasının hoşuna gider, o zaman adını İspanyolca söylerdi: "Estrellita, küçük yıldız."

İrmağın yukarısında, kasabanın üst yanında büyük otlakları ilk kez babası göstermişti ona. Biraz ilerde, dağlara ve karacamlardan oluşan karanlık ormana giden bir yol vardı; ancak orası başka bir dünyaydı. Gasparini, kışın, ormanda kurtlar olduğunu, geceleri, kulak verecek olursak, çok uzaktan ulumalarını işitebileceğimizi söylerdi. Ama Esther, geceleri ne kadar kulak verirse versin, ulumalarını hiçbir zaman işitmemişti; belki de yol ortasındaki küçük dereye akan suyun gürültüsünden.

Yaz gelmeden önce, bir gün, babası, dere suyunun kayadan kayaya sıçrayan mavi bir suya dönüştüğü yere, vadinin girişine kadar götürmüştü onu. Ormanlarla kaplı olan ve surları andıran dağlar, vadinin her bir yanından yükseliyordu. Babası vadi' çukurunu, bitişik dağların karmaşıklığını göstermişti ona; ve şöyle demişti: "Buralardan ötesi İtalya'dır." Esther dağların öbür tarafında neler olduğunu anlamaya çalışırdı. "İtalya uzak mıdır?" Babası şöyle yanıtlamıştı: "Bir kuş gibi uçabilseydin, akşama orada olurdun. Ancak, senin çok yürümen gerekir, belki de iki gün." Hemen o akşam orada olabilmek için bir kuş olmayı çok isterdi. O günden sonra, babası ne İtalya'dan, ne de dağların öbür tarafında olup bitenden söz etmişti.

İtalyanları yalnızca kasabada görmek olasıydı. Alana bakan yeşil kepenkli büyük yapıda, Terminus Otelinde kalırlardı. Zamanlarının büyük bir bölümünü otelde, giriş katındaki yemek salonunda, sohbet ederek ve kâğıt oynayarak geçirirlerdi. Hava güzel olduğunda, polis ve asker alana çıkar, ikişer, üçer, bir aşığı, bir yukarı dolaşırlardı. Çocuklar, onların horoz tüyleriyle süslü şapkalarını alçak sesle alaya alırlardı. Esther öbür kızlarla birlikte otelin önünden geçtiğinde, jandarmalar, İtalyancalarına birkaç Fransızca sözcük katarak şaka yaparlardı. Günde bir kez, Yahudiler sayım yaptırmak ve tayın kartlarını denetletmek için kuyruğa girerlerdi. Esther, her seferinde, anne ve babasına eşlik ederdi. Büyük karanlık salona girerlerdi. Jandarmalar, lokantanın bir masasını kapının yanına yerleştirmişlerdi ve içeriye giren herkes, polis memuru listede işaretlesin diye adını söylerdi.

Buna karşın, Esther'in babası İtalyanlara kızmazdı. Almanlar gibi kötü olmadıklarını söylerdi. Bir gün, Esther'in evindeki mutfakta yapılan bir toplantı sırasında, biri İtalyanlar hakkında kötü konuşmuştu da babası buna kızmıştı: "Susun, Vali Ribiere bizleri Almanlara teslim etme emrini verdiğiğinde, hayatımızı onlar kurtardı." Ama savaştan ve bütün bu olanlardan hiç söz etmezdi, 'Yahudiler' demezdi hiçbir zaman, çünkü dine inanmazdı ve komünistti. Bay Seligman, Esther'i Yahudi çocukların herakşam gittikleri, kasabanın yukarısında ahşap dağ evinde yapılan din derslerine yazdırmak istediğinde, babası reddetmişti. Bu nedenle, öbür çocuklar onunla alay etmişler, hatta ona dinsiz

anlamına gelen 'goy' adını takmışlardı. Bir de 'komünist' demişlerdi. Esther onlarla dövüşmüştü. Ancak babası kulak asmamıştı. Şöyle demekle yetinmişti: "Bırak onları, senden önce usanırlar nasıl olsa." Gerçekten de, Bay Seligman'ın sınıfındaki çocuklar unutmuştu bunu, artık 'dinsiz' ya da 'komünist' demiyorlardı. Ayrıca, Gasparini gibi, ya da büyük şapkalar giyen esmer güzeli bir italyan annesi olan ve yarı İngiliz sayılan Tristan gibi, din derslerine girmeyen başka çocuklar da vardı.

Esther, Bay Heinrich Ferne'i piyanosu nedeniyle çok sevdi. Gömütlüğe inen yolda, alana tepeden bakan, yıkık dökük eski bir villanın giriş katında otururdu kendisi. Güzel bir ev değildi; hatta kenger otlarıyla kaplı terk edilmiş bahçesi ve birinci katının her zaman kapalı duran kepenkleriyle korkunç olduğu söylenebilirdi. Bay Ferne, okulda ders vermediği zamanlar, mutfağına kapanır ve piyano çalardı. Kasabanın tek piyanosuydu onunki; belki de, Nice'e ve Monte-Carlo'ya kadar, dağlardaki kasabaların hiçbirinde başka piyano yoktu, italyanlar otele yerleştiklerinde, müziği çok seven jandarma yüzbaşısı Bay Mondolini'nin piyanoyu yemek salonuna koydurmak istediği söylenirdi. Ancak Bay Ferne şöyle demişti: "Galip olan sizlersiniz, elbette ki piyanoyu alabilirsiniz. Ama şunu bilin ki, orada size hiçbir zaman çalmam."

Hiç kimse için çalmazdı. Bu yıkık dökük villada tek başına yaşardı; kimi zaman, öğleden sonraları, Esther, oradan geçerken mutfağın penceresinden havalanan müziği işitirdi. ilkyazda akan derelerin şırlıtısı gibiydi müzik; yumuşak, hafif, uçucu, aynı anda her yerden geliyormuş izlenimini veren bir ezgi. Esther, yol kıyısında, parmaklıkların yanında durup dinlerdi. Müzik sona erdiğinde, Bay Ferne kendisini görmesin diye hızla kaçardı oradan. Bir gün, annesine piyanodan söz etmiş, o da ona Bay Ferne'in, eskiden, savaş öncesinde, Viyana'da ünlü bir piyanist olduğunu söylemişti. Akşamları, gece giysileri içindeki kadınların ve siyah ceketli erkeklerin geldikleri salonlarda konserler verirdi. Almanlar Avusturya'ya girdiklerinde, bütün Yahudileri hapse atmışlar, Bay Ferne'in eşini de götürmüşlerdi, kendisi kaçabilmişti. Ama o günden sonra, hiç kimse için çalmak istemiyordu. Kasabaya yerleştğinde, piyano yoktu. Bir .kıyı kentin-

den satın almaya başarmış, kamyonetle kasabaya getirtip bran-daların altında saklamış, sonra da mutfağına yerleştirmişti.

Şimdi bütün bunları öğrendikten sonra, Esther parmaklıklara yaklaşmaya bile korkuyordu. Müzik notalarını, notaların tatlı akışını dinliyor, bu notalarda kederli birşeyler varmış gibi bir duyguya kapılıyor, gözleri yaşarıyordu.

O öğle sonu hava sıcaktı, kasabada her şey uykudaydı sanki; Esther Bay Ferne'in evine kadar gitti. Bahçede büyük bir dut ağacı vardı. Esther, parmaklıklara tutunarak, dut ağacının gölgesindeki duvara tırmandı. Mutfağın penceresinden, Bay Ferne'in piyano üzerine eğilmiş silüetini gördü. Fildişi tuşlar yarı karanlıkta parlıyordu. Sanki bu bir dilmiş, Bay Ferne de nereden başlayacağını bilmiyormuş gibi, notalar kayıyor, du-raksıyor ve yeniden yollarına devam ediyorlardı. Esther, gözleri sızlayıncaya kadar, bütün gücüyle mutfağın içerisine bakıyordu. Sonra müzik gerçekten başladı, birdenbire piyanodan fıskır-dı ve bütün eve, bahçeye, sokağa yayıldı; gücüyle, düzeniyle her yeri doldurdu, yumuşak, gizemli olmaya başladı. Şimdi, müzik zıplıyor, derelerdeki su gibi yayılıyor, dosdoğru gökyüzünün özeğine, bulutlara kadar gidiyor, ışığa karışıyor. Bütün dağlara yayılıyor, iki ırmağın kaynağına ulaşıyordu; "derenin gücü vardı onda.

Elleri paslı parmaklıklara sıkı sıkı yapışmış durumda, Esther Bay Ferne'in dilini dinliyordu. Öğretmen gibi konuşmuyordu artık. Esther'in anımsayamadığı hoş öyküler anlatıyordu, düşlerdeki gibi. Bu öykülerde, insanlar özgürdü; savaş yoktu, ne Almanlar, ne italyanlar vardı; korku salacak ya da yaşamı durduracak hiçbir şey yoktu. Gene de hüznüydü; müzik ya-vaşlıyor, sorguluyordu. Her şeyin birbirini parçaladığı, kırdığı anlar vardı. Sonra sessizlik.

Müzik yeniden başlıyor, Esther çıkan her sözü dinliyordu. Annesinin şarkı söylediği ya da babasının kendisine yeğlediği kitaplardan, örneğin Bay Pickwick'in Londra hapisanesine girişi ya da Nicolas Nickleby'nin dayısıyla karşılaşması gibi bölümleri okuduğu zamanlar dışında, belki de hiçbir şey bu denli önemli olmamıştı onun için.

Esther demir parmaklığı itip bahçeyi geçti. Sessizce mutfa-ğa girdi ve piyanonun- yanına kadar yürüdü. Yaşlı adamın sinirli

parmakları altında belirgin bir biçimde çöken fildişi tuşları izliyor, her sözü dikkatle dinliyordu.

Bay Ferne birdenbire durdu ve sessizlik ağırlaştı, tehditle doldu. Esther geri geri gitmeye başlıyordu ki, Bay Ferne ona doğru döndü. İlginç keçi sakallı ak yüzü ışıkla aydınlanmıştı.

Sordu:

"Adın ne senin?"

"Helene," dedi Esther.

"Hadi girsene."

Sanki doğa bir şeymiş gibi, sanki genç kızı tanıyormuş gibi.

Daha sonra, onunla ilgilenmeden gene çalmaya başladı. Soluk almaktan bile çekinen Esther, piyanonun yanında ayakta dinliyordu onu. Müzik, ona hiçbir zaman bu kadar güzel gelmemişti. Yan karanlıkta, siyah piyano her şeyi siliyordu. Yaşlı adamın uzun elleri tuşların üzerinde koşuyor, duruyor, yeniden başlıyordu. Bay Ferne arada bir, üzerinde gizemli adlar yazılı bir deste defter arasından birşeyler arıyordu.

W.A.Mozart:

Piyano
sonatı.

Czerny:

Küçük hızlılık etüdüleri, opus 636.

Beethoven:

Sonat, bölüm 2, Moszkowzki tarafından.

Liszt:

Klaviefwerke, IV. bant.

Bach:

ingiliz süiti, 4-6.

Bay Ferne, Esther'e doğru döndü:
"Çalmak ister miydin?" Esther ona
şaşkın şaşkın baktı. "Ben bilmem
ki." Bay Ferne omuz silkti.

"Önemli değil. Dene, parmaklarımın nasıl dolaştığına dikkat et."

Onu yanına, banka oturttu. Parmaklarını, zayıf ve sinirli bir hayvan gibi, klavyede, garip bir biçimde dolaştırıyordu.

Esther ona öykünmeyi denedi, başardığını görünce de çok şaşırıldı.

"Görüyorsun, değil mi? Çok kolay. Şimdi de öbür elinle dene."

Esther'i izliyor, sabırsız görünüyordu.

"Güzel, sana ders vermek gerekir, çalabilirsin belki de. Ancak zor iştir. Akorları dene, bakalım."

Esther'in ellerini yerleştiriyor, parmaklarını aralıyordu. Kendi elleri uzun ve inceydi, yaşlı elleri değil, çıkık damarlı, güçlü genç ellerdi. Akorların büyüleyici sesleri fişkırıyordu. Genç kızın parmaklarının altında çınlıyor, ta yüreğine işliyordu.

Ders bittiğinde, Bay Ferne piyanonun üzerinde duran kâğıt tomarının arasından heyecanla birşeyler aramaya başladı, içlerinden birini çekip Esther'e uzattı:

"Notaları okumayı öğrenmelisin. Öğrendiğinde, gel beni gör."

O günden sonra, Esther, öğleden sonraları fırsat buldukça gelirdi. Bay Ferne piyano çalarken, o villanın demir parmaklıklarını itip sessizce mutfağa girerdi. Bir süre sonra, Bay Ferne, başını bile çevirmeden, onun orada olduğunu bilirdi. "Gir, otur," derdi ona.

Esther, onun yanına, banka oturur ve sanki notaları onlar yaratmışçasına, klavyenin üstünde koşuşan uzun elleri izlerdi. Bu iş öyle uzun sürerdi ki, ona her şeyi, hatta bulunduğu yeri bile unuttururdu. Bay Ferne ona parmaklarını tuşlar üzerinde nasıl kaydıracağını gösterirdi. Notaları, beyaz kâğıt üstüne yazmıştı, çalarken aynı zamanda şarkı söylemesini de isterdi. Gözleri parıldar, keçi sakalı kıpırdardı. "Sesin güzel, ancak gerçekten piyano çalıp çakmayacağını bilemiyorum." Esther hata yaptığında, Bay Ferne sinirlenirdi: "Bugünlük bu kadar yeter, git artık, beni rahat bırak!" Ama sonra Esther'i kolundan yakalayıp durdurur, onun için, Mozart'ın en çok sevdiği bir sonatını çalardı.

Esther sokağa çıktığında, güneş ve sessizlik onu şaşkına çevirirdi, yolunu yeniden bulabilmesi için birkaç saniye gerekirdi.

Akşamüstleri, Esther Bay Ferne'i kasaba alanında görürdü, insanlar onu selamlamaya gelirler, ama o müzik dışında her şeyden söz ederdi. Irmağın öbür kıyısında, büyük kestane ağaçları dikili bahçeler ortasında, ahşap dağ evlerinde oturan, varsıl insanlardı bunlar. Esther'in babası onları pek sevmezdi; ancak onlarla ilgili kötü sözler söylenmesini de istemezdi; çünkü onlar, Rusya'dan ve Polonya'dan gelen yoksullara yardım ederlerdi. Bay Ferne, büyük bir nezaketle herkesi selamlar, her biriyle bir-iki söz eder, daha sonra yıkık dökük evine dönerdi.

Akşama doğru, alan canlanırdı. Saint-Martin'in bütün sokaklarından gelirdi insanlar; villalarda oturan varsıllar, otel odalarında kalan yoksullar, savaştan dönmüş çiftçiler, önlüklü köy kadınları, italyan jandarmaların ve askerlerin bakışları altında üçer üçer dolaşan genç kızlar, kuyumcular, terziler, Avrupa'nın kuzeyinden gelmiş kürkçüler. Çocuklar alanda koşuşur, kızları itekleyerek eğlenir ya da ağaçlar arasında saklambaç oynarlardı. Esther, alanı çevreleyen küçük duvarın üstünde oturur, bütün insanları izlerdi. Sesleri ve bağırırları dinlerdi. Çocukların çığlıkları, kuş sesleri gibi çınlardı.

Daha sonra, güneş, dağın arkasına saklanırdı; kasabayı gölgeleyen bir tür süt beyaz sis oluşurdu. Alan tümüyle gölgelenirdi. Her şey tuhaf ve uzak görünürdü. Esther, randevularından dönmekte olan, dağın herhangi bir yerinde uzun otlar arasında yürüyen babasını düşünürdü. Elisabeth, hiçbir zaman kasaba alanına gelmezdi; evde bekler, kaygısını yok etmek için de artık yünlerle örgü örerd. Esther bütün bunların ne anlama geldiğini bilemezdi: Bambaşka diller konuşan ve birbirlerinden öylesine farklı bu erkek ve kadınlar, dünyanın çeşitli bölgelerinden ne diye bu kasaba alanına gelirlerdi ki. Uzun kara paltolar giymiş yaşlı Yahudi erkekleri, tarla işlerinde yıpranmış giysiler içinde, çeşme çevresinde dolaşan bu genç kızları izlerdi.

Karanlık çökünce, alan yavaş yavaş boşalırdı. Herkes evine döner, sesler birbiri ardından kesilirdi. Çeşmenin şırıltısı ye sokaklarda birbirlerinin arkasından koşuşan çocukların bağırırları duyulurdu yalnızca. Elisabeth kasaba alanına gelirdi. Esther'in

elinden tutar, karanlık küçük dairelerine doğru birlikte giderlerdi. Aynı uyumla yürürler, adımları sokakta yankılanırdı. Annesinin elini sıkı sıkı tutardı, sanki ikisi de on üç yaşındaymış ve önllerinde bütün bir ömür varmış gibi.

Tristan, öğleden sonraları, çevrede her şey uyur gibiyken, annesinin siyah piyanonun üzerinde oynayan ellerini hep anımsardı. Salonda kimi zaman konuklar olurdu, annesinin dostlarının seslerini, gülüşlerini duyardı. Yalnızca piyano tuşları üzerindeki ellerin devinimini görürdü ve müzik uçup giderdi. Çok zaman önceydi. Annesinin kendisine, içinde deniz dibinde yankılanan çan sesleri duyulan bu müziğin adının *Batık Katedral* olduğunu ne zaman söylediğini bilemiyordu. Cannes'daydılar, başka bir zaman diliminde, başka bir dünyada. Bu yüzden, o yaşama dönmek isterdi, tıpkı düşlerde olduğu gibi'. Piyanodan çıkan müzik gittikçe artar, otelin küçük odasını kaplar, koridorlara taşar, her kata yayılırdı. Gecenin sessizliğinde, güçlü bir biçimde yankılanırdı. Yüreğinin, müziğin ritmiyle çarptığını du-yumsardı Tristan; sonra birden korkuyla, sırtı kan ter içinde, düşten uyanır, çevreyi dinlemek, bu müziği kendisinden başka kimsenin duymadığından emin olmak için yatağında doğrulur--du. Uyumakta olan annesinin dingin soluğunu ve kepenklerin öbür tarafındaki çeşme suyunun şırıltısını dinlerdi.

Victoria Otelinin ikinci katında, balkonu alana bakan küçük bir odada kalıyorlardı. Tüm katlar, İtalyanların evlerinden sokağa attıkları yoksul ailelerle doluydu, her yer öylesine kalabalıktı ki, gündüzleri, otel bir arı kovanı gibi uğuldardı.

Bayan O'Rourke otobüsle Saint-Martin'e geldiğinde, Tristan on iki yaşında, çekingen ve yalnız bir çocuktur. Düz ve san saçları, kafasını çevreleyen bir 'tas' biçiminde kesilmişti, ilginç ingiliz giysileri vardı, çok uzun gri bir şortu, yün çorapları, tuhaf yelekleri. Her şeyi yabancıydı. Cannes'da, yazlıklarda oturan ingilizlerin, savaşın daha da daralttığı kapalı çevresi içinde yaşamışlardı. Savaş başlamış, Tristan'ın Afrika'nın Ekvator bölgesinde tüccarlık yapan babası da sömürgecilerin silahlı kuvvetlerine katılmıştı. O zamandan bu yana, hiçbir haber alınama-

mişti kendisinden. Tristan okula gitmeyi bırakmış, kendisine annesi ders vermişti. Bu nedenle, dağa geldiklerinde, Bayan O'Rourke onu Bay Seligman'm sınıfına yazdırmak istememişti. Esther'in onunla ilgili ilk anısı, otel kapısı önünde durup okula giden çocukları izlemekte olan Tristan'ın ilginç giysiler içindeki silüetiydi.

Bayan O'Rourke güzel bir kadındı. Uzun giysileri ve büyük şapkalarıyla, yüzündeki ciddiyet ve bakışındaki melankolik anlatım birbirlerine aykırıydı. Akıcı ve aksansız bir biçimde Fransızca konuşuyor, ancak gerçekten italyan olduğu söyleniyordu, italyan jandarmalar için casusluk yaptığı ya da saklanmakta olan bir katil olduğu söyleniyordu. Bu tür dedikoduları özellikle kızlar anlatırlardı fısır fısır. Tıpkı jandarma yüzbaşısını gizlice görmeye giden Rachel'den söz ettikleri gibi.

O zaman, ilk başlarda, Tristan öteki çocuklara karışmak istemezdi. Kasabada tek başına dolaşır ya da kimi zaman tarlalara gider, dereye kadar yokuşu inerdi. Orada başka çocuklar olunca, arkasına bakmadan dönerdi. Onlardan korkardı belki de. Ya da kimseye gereksinimi olmadığını göstermek isterdi.

Esther onu akşamları, alanda, kolunda annesi, gösterişli gösterişli dolaşırken görürdü. Çınar ağaçlarının altında, kol kola, jandarma binasının bulunduğu alanın öbür ucuna kadar yürürlerdi. Sonra ters yönde yürümeye başlardı, insanlar Bayan O'Rourke'la pek konuşmazdı. Ancak, kendisi arasına yaşlı He-inrich Ferne'le sohbet ederdi, çünkü Bay Ferne bir müzisyendi. Bayan O'Rourke, başkaları gibi, sayım için Terminus Oteline gitmezdi hiçbir zaman, Yahudi değildi.

Zaman geçmişti, yaz geliyordu. Artık herkes Bayan O'Rourke'un varıl olmadığını biliyordu. Hatta hiç parası kalmadığı, mücevherlerini kuyumculara rehin bıraktığı, birkaç madalyon, fildişi kolye ve değersiz takı dışında hiçbir şeyi kalmadığı söylenirdi.

Tristan annesine daha önce hiç görmemiş gibi bakıyordu. Cannes'daki evlerinde geçirdikleri zamanı anımsamak istiyordu yalnızca: Öğle sonu ışığında mimozaları, dışarıda kuşların ötüşünü, annesinin sesini, özellikle de kimi zaman şiddetli, kimi zaman hüzünlü müziği, *Batık Katedral*'i çalan elleri anımsamak istiyordu. Silinen, uzaklaşan bir görünümdü bu.

görebiliyordu.

22

Tristan artık otel odasında duramıyordu. Güneş yüzünü, ellerini yakmış, çok uzun olan sarı saçlarının rengini iyice açmıştı. Giysileri çalılıklarda koşturmaktan kirlenmiş ve yıpranmıştı. Bir gün, kasabanın çıkışındaki yolda, Gasparini'yle dövülmüştü, çünkü bu oğlan Esther'e kur yapıyordu. Gaspari-ni ondan yaşça daha büyük ve daha güçlüydü, Tristan'ın boynunu güreşçi gibi boyunduruğa almıştı, yüzü kinle doluydu ve şöyle diyordu: "Bir manyak olduğunu söyle! Hadi söyle!" Tristan, bayılıncaya kadar dayanmıştı. Sonunda, Gasparini onu bırakmış, öbürlerini de Tristan itiraf etti diye kandırmıştı.

O günden sonra her şey değişmişti. Şimdi yazdı, günler uzamıştı. Her sabah, annesi dar odada hâlâ uyurken, Tristan otelden ayrılırdı. Ancak öğleyin, acıkmış ve dikenlerden bacakları çizik çizik olarak dönerdi. Annesi hiçbir şey söylemiyordu, ama sezmişti. Bir gün, Tristan çıkarken, annesi tuhaf bir sesle, "Biliyorsun, Tristan, bu genç kız sana göre değil," demişti ona, Tristan duraksamıştı: "Nasıl, neden söz ediyorsun sen? Hangi genç kız?" Annesi yalnızca yinelemişti: "Sana göre değil, Tristan," ama bir daha hiç açmamışlardı bu konuyu.

Sabahları, Yahudilerin Terminus Oteli önünde kuyruğa girdikleri saatte, Tristan kasaba alanında olurdu. Erkekler ve kadınlar, adlarının listeye yazılması ve tayın kartlarını alabilmek için, sırayla içeri girmek üzere beklerlerdi.

Tristan, ağaçların arkasına yarı gizlenmiş olarak, sıra bekleyen Esther'i ve ailesini izlerdi. Biraz utanırdı, çünkü annesinin ve kendisinin kuyruğa girmelerine gerek yoktu, ötekiler gibi değillerdi. Esther ilk kez işte burada, bu alanda bakmıştı ona. Çok yağmur yağıyordu. Kadınlar şallarına sıkı sıkıya sarılıyor, büyük siyah şemsiyelerini açıyorlardı. Çocuklar koşuşmadan, bağışmadan annelerinin yanında duruyorlardı. Tristan, çınar ağaçlarının gölgesinde, bekleme kuyruğunun ortasında duran Esther'e bakıyordu. Başında bir şey yoktu Esther'in, yağmur damlacıkları siyah saçlarında parılıyordu. Annesi koluna girmişti, babasıysa, yanında çok uzun görünüyordu. Esther konuşmuyordu. Hiç kimse konuşmuyordu, lokantanın kapısı önünde ayakta dikilen jandarmalar bile.

Kapı her açıldığında, Tristan, bahçe tarafındaki camlı kapılardan ışık alan büyük salonun bir bölümünü

Jandarmalar, pencerelerin yanında dikilmiş, sigara içiyorlardı. İçlerinden biri masaya oturmuş, önündeki açık kütüğe adları işaretliyordu. Tristan için, bu olanların ürkütücü ve gizemli bir yanı vardı, sanki salona giren insanlar bir daha çıkmayacaklardı. Alana bakan tarafta, otelin pencereleri kapalı, perdeler çekikti. Gece olduğunda, italyanlar kepenkleri örtüp içeri kapanırlardı. Alan kapkaranlık olur, ıssızlaşırdı. Kimsenin dışarıya çıkma hakkı yoktu.

Tristan'ı otelin önüne çeken sessizlikti. Alanda beklemekte olan kara siluetlerin arasındaki Esther'i görmek için, müzik ve bahçe düşlerini, annesinin hafifçe soluduğu o ılık odayı bırakmıştı. Jandarmalar onun adını yazıyorlardı. O, annesi ve babasıyla birlikte içeri giriyor, önünde kütük duran adam da öteki adların ardından Esther'in adını da işaretliyordu. Tristan, onunla birlikte ■ kuyruğa girmeyi, masaya kadar onunla ilerlemeyi çok isterdi. Bütün bunlar olurken, Victoria Otelindeki odasında uyuyamazdı ki. Alandaki sessizlik çok yoğundu. Yalnızca çeşme suyunun şırıltısı, bir yerlerde bir köpeğin havlaması işitiliyordu.

Daha sonra, Esther otelden çıktı. Alanda, babası ve annesinden azıcık uzakta yürüdü. Ağaçların önünden geçerken, Tristan'ı gördü; kara gözlerinde öfkeli ya da küçümseyici bir alev vardı sanki, delikanlının yüreğinin daha hızlı çarpmasına neden olan yakıcı bir alev. Tristan geriledi. Güzelsiniz, yalnız sizi düşünüyorum, sizi seviyorum, demek istiyordu. Ama Est-her'lerin siluetleri hızla sokaklara yaklaşıyordu şimdiden.

Güneş gökyüzünde yükseliyor, ışık bulutların arasında yanıyordu. Tarlalarda otlar bacakları ısıyor, çalılar kırbaçlıyordu. Tristan, kaçmak için koşuyor, buz gibi dereye kadar iniyordu. Hava, koku, çiçek tozu ve sinek doluydu.

Bu yazdan önce başka hiçbir yaz yaşanmamıştı sanki. Güneş tarlaları, ırmağın taşlarını yakıyor, soluk mavi gökyüzünün altında dağlar uzak görünüyordu. Esther sık sık dereye, iki ırmağın birleştiği vadi çukuruna gidiyordu. O bölgede, vadi çok genişti. Oradan bakıldığında, dağların oluşturduğu halka daha da uzak görünürdü. Sabahları, hava soğuk ve yalnız, gökyüzü masmaviydi. Öğleden sonra, kuzeyde ve doğuda, dorukların üzerinde, göz kamaştırıcı kıvrımlarını şişire şişire, bulutlar beli-riyordu. Işık dere suyunun üzerinde titriyordu. Titreşim her yerdedi; başınızı çevirdiniz mi çekirgelerin ve suyun sesiyle birleşiyordu.

Bir gün, Gasparini Esther'le dereye kadar gelmişti. Güneş tam tepeye geldiği için, Esther dönmek üzere yamacı tırmanmaya başlamıştı ki, Gasparini elini tutmuştu onun: "Gel, aşağıda, Roquebilliere'de, ekin biçen kuzenimi görmeye gidelim." Esther duraksıyordu. Gasparini: "Uzak değil, hemen aşağıda, dedemin at arabasıyla gideceğiz," demişti. Esther, daha önce, babasıyla birlikte hasadı görmüştü, ancak buğdayın nasıl olduğunu anımsadığından emin değildi. Sonunda, at arabasına binmişti. Arabada çocuklar, başları örtülü kadınlar vardı. Atı süren Gasparini'nin dedesiydi. Araba, vadiye kadar dolambaçları döne döne inerek yolu izlemişti. Evler görünmüyordu artık, yalnızca parıldayan dere ve otlaklar vardı. Yol çukurlarla doluydu, araba sarsılıyor, bu da kadınları eğlendiriyordu. Roquebilliere'e varmadan az önce, vadi genişliyordu. Esther herhangi bir şey görmeden önce, çığlıklar, kadın sesleri, sıcak rüzgârla birlikte gelen kahkahalar ve yağmur sesi kadar düzenli bir boğuk uğultu işitmişti: 'Geldik, buğday tarlaları işte şurada,' demişti Gasparini. Patika artık yolla birleşiyordu ve Esther, tüm bu çalışan insanları birden görüvermişti. Çok kalabalıktı, arabalar bekliyor, atları yolun kıyısında otluyor, çocuklar oynuyordu. Arabalarının

yanında, yaşlı erkekler, tahta dirgenlerle buğdayı yüklemeye çalışıyorlardı. Tarlaların büyük bir bölümü biçilmişti bile; başı örtülü kadınlar ekin demetlerinin üzerine eğilmiş, onları yola, arabaların yanına atmadan önce, bağlıyorlardı. Yanıbaşlarında, bebekler, yumurcaklar. yere düşen başaklarla oynuyorlardı. Daha büyük olan çocuklarsa, tarlalarda arta kalan başakları toplayıp çuvallara dolduruyorlardı.

Genç erkekler, tarlanın öbür ucunda çalışıyorlardı. Birbirlerine birkaç adım uzaklıkta, askerler gibi bir çizgi oluşturmuşlar, tırpanlarını sallayarak buğdaylar arasında yavaş yavaş ilerliyorlardı. Esther'in gelirken, uzaktan işittiği sesler bunların sesleriydi. Mekanik bir düzenle, tırpanlar geriye doğru kalkıyor, güneşte parlayan uzun ağızlarıyla bir an devinimsiz kaldıktan sonra, birden gıcırdayarak buğdayların arasına iniyor, erkeklerin gırtlaklarından ve göğüslerinden çıkan boğuk bir ses tüm vadide yankılanıyordu: HıhL

Esther arabalarının arkasına saklanmıştı, çünkü kendisini görmelerini istemiyordu; ama Gasparini elinden tutup çekmiş ve tarlaların ortasında yürümeye zorlamıştı. Tahıl sapları sivri ve sertti, örme ayakkabılarının içinden geçip, topuklarına batı-yorlardı. Özellikle de bir koku, Esther'in daha önce hiç duymadığı bir koku vardı, belki de geldiğinde bu koku yüzünden korkmuştu. Genzi yakan bu ter ve toz kokusu, insanla bitki karışımı bir koku. Güneş gözleri kamaştırıyor, gözkapaklarını, yüzü, elleri yakıyordu. Çevrelerinde, yoksul giysiler içinde, Esther'in daha önce hiç görmediği kadın ve çocuklar vardı. Hummalı bir aceleyle ekin demetlerinden düşen başakları topluyor, bez torbalarına dolduruyorlardı. Gasparini, sesinde küçümseyici bir edayla: "Bunlar İtalyan!" demişti. "Evlerinde buğdayları yok, o nedenle, başak toplamaya geliyorlar buraya." Esther, yırtık pırtık giysiler içinde, yüzleri yarı yarıya solmuş örtülerle gizlenmiş olan bu genç kadınları merakla izliyordu. "Nereden geliyorlar?" Gasparini vadinin sonundaki dağları göstermişti. "Valdieri'den, Santa Anna'dan (o Santana demişti) geliyorlar, evlerinde yiyecek birşeyleri olmadığından, yürüyerek dağı geçiyorlar." Esther şaşırılmıştı; İtalyanların'bu kadın ve çocuklar gibi olabileceğini usuna getirmemişti. O sırada, Gasparini orakçılardan oluşturduğu sıraya doğru sürüklemişti onu.

bu benim kuzenim," Üstünde bir fanila, güneşten yüzü ve kolları kızarmış olan genç adam orağını sallamayı bırakmıştı. "Eee! Nişanlını tanıştırmayacak mısınız?" Bir kahkaha atmış, öbür adamlar da onlara bakmak üzere işlerini bırakmışlardı. Gasparini omuz silkinişti. Bayıra oturmak üzere, Esther'le birlikte tarlanın öbür ucuna doğru yürüyordu. Buradan, yalnızca orağın buğdaylar arasında çıkardığı ıslık sesi ve adamların boğuk solukları işitiliyordu: HıhL.HıhL. Gasparini şöyle demişti: "Babam İtalyanların, evlerinde yiyecekleri kalmadığı için savaşı kaybedeceklerini söylüyor." Esther: "O zaman buraya mı yerleşecekler?" Gasparini hiç duralamadan yanıtlamıştı: "Buna izin vermeyiz. Onları kovarız. Kaldı ki, savaşı İngilizlerle Amerikalılar kazanacak. Babam Almanlarla İtalyanların yenik düşeceklerini söylüyor." Ses tonunu biraz alçaltmıştı yine de: "Babam Maki'ye çıkıyor. Ya seninki?" Esther düşünmüştü. Nasıl yanıtlayacağından pek emin değildi. O da aynı şeyi söyledi: "Benim babam da Maki'de." Gasparini: "Ne yapıyor?" Esther şöyle yanıtlamıştı: "Dağlardan geçen Yahudilere yardım ediyor, saklanmalarına yardımcı oluyor." Gasparini kızgın görünüyordu: "Aynı şey değil ki. Örgüte yardım etmek değil bu." Esther bütün bunları söylediğine şimdiden pişman olmuştu. Annesiyle babası, ne savaştan, ne de evlerine gelen insanlardan hiç kimseye söz etmemesini tembih etmişlerdi ona. İtalyan askerlerin bunları ihbar edenlere para verdiklerini söylemişlerdi. Gasparini bütün bu söylediklerini Yüzbaşı Mondolini'ye anlatır mıydı? Saydam zarlarından teker teker sıyırdıkları buğday taneciklerini çiğneyerek, ikisi de, uzun bir süre, suskun kalmışlardı. Sonunda Gasparini şöyle demişti: "Baban ne iş yapar? Demek istediğim, savaştan önce ne iş yapıyordu?" Esther "Öğretmendi," demişti. Gasparini ilgili görünüyordu: "Ne öğretmeni?" Esther: "Lisede tarih öğretmeniydi, tarih ve coğrafya." Gasparini bir şey söylemiyordu artık. Anlaşılmaz bir yüz anlatımıyla önüne bakıyordu yalnızca. Esther, biraz önce, arta kalan başakları toplayan çocukları gördüklerinde, Gasparini'nin "Evlerinde yiyecek birşeyleri yok," deyişini düşünüyordu. Daha sonra Gasparini şöyle demişti: "Babamın tüfeği var, hâlâ da duruyor, evimiz-

¹ İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlara karşı direnmek üzere Fransa'da oluşan silahlı dağ örgütüne verilen ad. (Çev.)

de, tahıl ambarında. İstersen bir gün sana gösteririm." Esther ve o, yine bir süre, hiçbir şey konuşmadan, orakların ve adamların soluklarının gürültüsünü dinlemişlerdi. Güneş, gökyüzünün özeğinde kımlıtsızdı, hiç gölge yoktu yerde. Sapların sivri uçları arasında ilerleyen, duran ve yeniden yollarına devam eden iri, kara karıncalar vardı. Onlar da demetlerden düşen buğday taneciklerini arıyorlardı.

"Yahudi olduğun doğru mu?" diye sormuştu Gasparini. Esther anlamıyormuş gibi ona bakmıştı. "Söylesene, doğru mu? Yahudi misin?" diye yinelemişti çocuk. Birden yüzünde öyle bir kuşku anlatımı belirmişti ki, Esther, kızgın bir biçimde, çabucak yanıtlamıştı: "Ben mi? Hayır, hayır!" Gasparini'nin yüzü hâlâ gergindi. Şimdiyse şöyle diyordu: "Babam, Almanlar buraya gelince bütün Yahudileri öldüreceklerini söylüyor." Esther, yüreğinin acıyla daha hızlı çarptığını, kanının boyun damarlarını şişirdiğini, kulaklarında ve şakaklarında zonkladığını duyumsamış, nedenini bilmeden gözleri yaşarmıştı. Onu bu duruma getiren yalan söylemiş olmasıydı. Delikanlının ağır, ısrarcı sesini, bir de "Ben mi? Hayır, hayır!" diye yankılanıp yinelenen kendi sesini işitiyordu. Gözlerinden taşan korkuyu ya da acıyı duyumsuyordu. Tarlaların üzerinde, gökyüzü koyu maviye dönmüştü; ışık, orakları ve dağların taşlarını parıltıyordu. Güneş, Esther'in giysisinin üzerinden sırtını ve omuzlarını yakıyordu. Biraz ilerde, tarlaların ortasında, yorulmak bilmeyen karıncalar gibi, paçavralar içindeki kadın ve çocuklar açgözlülikle başakların saplarını karıştırmaya devam ediyorlar, kesilmiş parmakları kanıyordu.

Esther, birden, hiçbir şey söylemeden yerinden kalkmış, saplar bez ayakkabılarına bata bata yürüyerek uzaklaşmıştı oradan. Ardında bıraktığı delikanlı boğuk bir sesle bağıriyordu: "Helene! Helene! Bekle beni! Nereye gidiyorsun?" Esther, ekinlerin yüklenmesini bekleyen arabaların bulunduğu yola gelince, bütün gücüyle kasabaya doğru koşmaya başlamıştı. Daha da hızlı koşabilmek için ardında kızgın bir köpek olduğunu düşündü, bir an bile yitirmeden, ardına bakmadan koşuyordu. Vadinin serin havası bedenini yalıyordu; buğday tarlalarının sıcaklığından sonra, bir su gibiydi.

evinden

Canı acıyınca, soluksuz kalıncaya kadar koşmuştu. Sonra yolun kenarına oturmuştu, sessizlik ürkütücüydü. Bir mavi duman bulutu içinde jandarmaların sürdüğü bir kamyon gelmişti. İtalyanlar onu arkaya oturtmuşlar, birkaç dakika sonra da Esther kasaba alanına inmişti. Aşağıda, insanların ekin topladığı yerde olup bitenleri annesine anlatmamıştı. Buğday tanelerinin acı tadı uzun süre ağızda kalmıştı.

Bir sabah erkenden, yağmur altında, İtalyanlar gene de götürmüşlerdi Bay Ferne'in piyanosunu. Nasıl bilinmez, haber hemen yayılmıştı. Kasabanın bütün çocukları oradaydı, önlüklü birkaç yaşlı kadın ve yağmur nedeniyle kışlık kaftanlarını giymiş Yahudiler de. Üstünde şeytan biçiminde bakır şamdanları olan parlak, kara, kocaman büyü mobilya, üniformalı dört İtalyan askerinin sırtında, sokağı tırmanmaya başlamıştı. Esther, bu tuhaf alayı, iri bir tabut gibi sallanan, öne arkaya doğru gidip gelen bu piyanoyu, asker şapkalarının her sarsıntıda oynayan kara tüylerini izlemişti. Birçok kez, soluk almak için, askerler durmak zorunda kalmışlardı, piyanoyu kaldırım taşlarına her bıraktıklarında, teller sızlar gibi titreyerek çınılıyordu.

Esther RachePle ilk kez o gün konuşmuştu işte. Uzaktan, alayı gözlemiş, daha sonra, Bay Ferne'in, yağmur altında, yolu çıkmakta olan silüetini görmüştü. Esther, beklemek üzere bir kapı eşiğine saklanmıştı, Rachel de yanına gelmişti sonra. Su damlacıkları Rachel'in güzel kızıl saçlarını ıslatıyor, gözyaşları gibi yüzünden süzülüyordu. Esther, belki de bu yüzden, arkadaş olma isteğini duymuştu. Piyano, şimdiden, yolun yukarısında, Terminus Oteline doğru gözden kayboluyordu. Ak yüzünü kaygıdan ya da yağmurdan tuhaf bir biçimde buruşturmuş olan Bay Ferne kızları görmeden önlerinden' geçmişti. Adamcağız kendi kendine konuşuyormuş gibi, keçi sakalı kıpırdıyordu, belki de kendi dilinde İtalyan askerlere ilençler yağdırmaktaydı. Hem gülünç, hem de üzücüydü bu; Esther, boğazının düğümlendiğini duyuyordu, çünkü birden savaşın ne olduğunu anlayı-vermişti. Demek ki, savaş olduğunda, insanlar, polisler ve tuhaf tüylü şapkalı askerler, Terminus Otelinin yemek salonuna götürmek üzere, Bay Ferne'in piyanosunu rahatlıkla

alabiliyorlardı. Oysa Bay Ferne, bu piyanoyu dünyalara değişmezdi, çünkü şu yaşamda ona kalan tek şeydi.

Rachel alana gitmek üzere sokağı çıkmıştı, Esther de yanında yürüyordu. Alana gelince, bir çınar ağacının altına sığındılar ve düşen yağmuru izlediler. Rachel konuştuğunda, dudaklarının çevresinde bir buhar bulutu oluşuyordu. Esther, Bay Ferne'in piyanosunun başına gelenlere karşın, burada olmaktan mutluydu, çünkü uzun zamandır, Rachel'le konuşmak istiyor, ama göze alamıyordu. Esther onun omuzlarına inen uzun ve dağınık kızıl saçlarını seviyordu. Rachel artık dinsel törenlere katılmıyor, otelin önünde sık sık İtalyan askerlerle konuşuyordu. Bu da kasabada birçok insanı, yerli kadınları ve Yahudi din adamlarını sarsıyordu. Ama öylesine güzeldi ki, Esther, onun ötekiler gibi davranmamasının önemli olmadığını düşünüyordu. Kasaba sokaklarında alışveriş yaparken ya da öğleden sonraları anne ve babasıyla birlikte alanda gezerken, Esther sık sık, belli etmeden izlemişti onu. İnsanlar hakkında çok şey anlatıyorlardı; delikanlılar sokağa çıkma yasağına karşın, geceleri dışarı çıktığını ve derede çırılçıplak yüzdüğünü söylüyorlardı. Kızlarsa, daha sıradan

ancak daha kötü şeyler anlatıyorlardı onunla ilgili. Rachel'in Yüzbaşı Mondolini'yle birlikte olduğunu, Terminus Oteline onu görmek için gittiğini ve zırhlı araç içinde onunla yollara çıktığını söylüyorlardı. Savaş bitince, İtalyanlar da yenilince, onun o güzel saçları dibinden kazınacak, Gestapo'nun ve İtalyan ordusunun bütün ajanları gibi o da kurşuna dizilecekti. Esther kızların, bütün bunları kiskançlıktan anlattıklarını biliyordu.

O gün, Esther ile Rachel uzun bir süre birlikte kalıp konuştular, su birikintilerine düşen yağmura baktılar. Yağmur dindiğinde, insanlar, önlüklü ve lastik ayakkabılı yerli kadınlar, mantolu ve başörtülü Yahudi kadınlar ve uzun kara kaftanları ve şapkalarıyla yaşlı adamlar her sabah olduğu gibi alana geldiler. Çocuklar da koşmaya başlıyorlardı, birçoğu yırtık pırtık giysiler içinde ve yalınayaktı.

Sonra Rachel Bay Ferne'i gösterdi. O da alanda, çeşmenin öbür tarafındaydı. Piyanosunu görebilmek için otelden yana bakıyordu. Jandarmalar kapının önünde sigara içtiği sırada, otelin içine doğru bakan Bay Ferne'in ağaçlar arasındaki zarif görün-

tüsü Esther'i utandırıyor, hem gülünç hem de üzüntü veren bir görüntüydü bu. Esther bütün bunlardan sıkıldı birden. Rachel'in elini tuttu ve onu derenin aktığı sokağa doğru sürükledi: Derenin üst tarafındaki yola kadar gittiler. Yağmurla hâlâ ışıltıyan yolda, hiçbir şey söylemeden köprüye kadar birlikte yürüdüler. Aşağıda, iki derenin sel gibi akan suları burgaçlar oluşturarak kavuşuyorlardı birbirlerine. Yassı çakıllarla kaplı dar bir kumsalın bulunduğu yerde su kavşağına kadar uzanan bir yol vardı. Sel suların gürültüsü sağır, ediciydi, ama Esther bundan hoşlanıyordu. Bu yer dünyadan tamamen soyutlanıyordu, hatta birbirinizle konuşamıyordunuz bile. Bulutlar aralanmıştı, güneş taşlar üzerinde parlıyor, hızlı akan suyu ışıltatıyordu.

Esther'e Rachel, uzun süre oturup burgaçlar oluşturan suya baktılar. Rachel sigara çıkarttı, üstünde İngilizce yazılar bulunan tuhaf bir paketti. Sigarayı içmeye başladı, yumuşak, yakıcı duman, çevresinde dönüyor ve yaban arılarını çekiyordu. Bir ara, denemesi için sigarayı Esther'e uzattı, ama duman onu öksürttü, Rachel de buna güldü.

Daha sonra, üşüdükleri için, yamacı tırmandılar ve küçük duvarın üstüne çıkıp güneşe oturdular. Rachel, tuhaf, hatta sert ve neredeyse kötücül bir ses tonuyla anne ve babasından söz etmeye başladı. Ailesini sevmiyordu, çünkü ülkeleri olan Polonya'dan kaçıp Fransa'ya saklanmış ve hep korkuyla yaşamak zorunda kalmışlardı. Ne İtalyanlardan, ne de Mondolini'den söz ediyordu, sonra birden, giysisinin cebini karıştırmaya başladı ve avcunu açarak bir yüzük gösterdi.

"Bak, bana ne verdiler."

Bembeyaz küçük taşlar arasında parıldayan koyu mavi bir taşı, çok güzel eski bir yüzüktü.

"Safir bu," dedi Rachel. "Çevresindeki küçük taşlarsa elmas."

Esther, şimdiye kadar böyle bir şey görmemişti.

"Güzel mi?"

"Evet," dedi Esther. Ancak, renkli koyu taşı sevmemişti. Tuhaf bir parıltısı vardı, biraz ürktüyordu insanı. Savaşı, Bay Ferne'in evinden götürdükleri piyanoyu anımsatıyordu Esther'e. Hiçbir şey söylememişti, ancak Rachel anladı ve yüzüğü hemen cebine koydu.

"Savaş bittiğinde ne yapacaksın?" diye sordu Rachel. Ve Esther'in düşünmesine fırsat vermeden hemen ekledi:

"Ben ne yapmak istediğimi biliyorum. Tıpkı Bay Ferne gibi, müzikle uğraşmak, piyano çalmak, şarkı söylemek istiyorum. Büyük kentlere, Viyana'ya, Paris'e, Berlin'e, Amerika'ya, her yere gitmek istiyorum."

Bir sigara daha yaktı. O bütün bunları anlattığı sırada, Esther, onun pırıltılı kızıl saçların çevrelediği yüzünün profilini izliyor, kollarına ve uzun tırnaklı ellerine bakıyordu. Belki sigara dumanından, belki de güneşten, Esther başının döndüğünü duyumsadı. Paris, Varşova ve Roma'daki gecelerden söz ediyordu Rachel, oraları gerçekten görmüş gibi. Esther Bay Ferne'in müziğinden söz edince, Rachel öfkeleni hemen. Onun, mutfağında bir piyanosu olan yaşlı bir aptal, bir sokak serserisi olduğunu söylüyordu. Esther, Rachel'in sigara dumanını koklamak, onun yanında olabildiğince çok kalabilmek, kızıl saçlarının oluşturduğu ayalı ve incecik yüzünün profilini izleyebilmek ve bu imgeyi yıkmamak için, karşı çıkmadı ona. Ama onun bu konuşmalarını işitmek, Bay Ferne'in piyanosunu jandarmaların içki içip kâğıt oynadıkları Terminus Otelinin sigara dumanıyla kaplı büyük salonunda tek başına düşünmek hüzünlendiriyor-du Esther'i. Olanlar, Esther'e savaşı, ölümü ve durmaksızın gözünün önüne gelen, kasabadan uzakta, hiç geri gelmeyecekmiş gibi büyük tarlalarda yürüyen babasının görüntüsünü anımsatıyordu.

Rachel İngiliz sigarasını bitirdikten sonra, izmaritini vadiçukuruna attı ve yerinden kalkarak elleriyle arkasını silkeledi. Birlikte, konuşmadan, öğle yemeği hazırlıkları için tüten bacaların bulunduğu kasabaya döndüler.

Ağustos ayındaydık şimdiden. Her akşam, gökyüzü olağanüstü şekiller çizerek yükselen beyaz ya da gri iri bulutlarla kaplanıyordu. Birkaç gündür, Esther'in babası, üstünde yazlık gri takım elbisesi, elindeyse eskiden Nice'te lisede tarih ve coğrafya dersleri verdiği zamanlar kullandığı küçük çantasıyla, sabah erkenden yola çıkıyordu. Esther, babasının gergin ve asık yüzünü kaygıyla izliyordu. Henüz aydınlanmamış sokağın aşığınsında, evlerinin kapısını açan babası, kızını öpmek için dönüp

geliyordu. Bir gün, Esther sormadan edemedi: "Nereye gidiyorsun baba?" Sert bir anlatımla: "Kimi insanları görmeye gidiyorum," diye yanıtlamıştı babası. Ve eklemişti: "Bana soru sorma, Estrellita. Bu konuda hiç konuşmamalıyız, anlıyor musun?" Oysa Esther, babasının dağları geçmeleri için Yahudilere yardım etmeye gittiğini biliyordu, bu konuda hiçbir şey sormadı yine de. Bu nedenle, mavi gökyüzünün güzelliğine, böylesine büyük çayırlara, çekirgelerin şarkılarına ve taşlar üzerinden akan dere suyunun sesine karşın, yaz ürkünç geliyordu. Esther, evde bir saniye bile yerinde duramıyordu. Hissettiği kaygıyı, sessizliği ve sürekli beklemenin verdiği acıyı annesinin yüzünde de görebiliyordu. Bu nedenle, sabah kahvaltısı için bir tas sıcak sütü içer içmez, evin kapısını açıyor ve caddeye çıkan merdivenlere fırlıyordu. Annesinin, "Helene! Hemen çıkıyor musun?" diye seslenişini işittiğinde, Esther dışarıya çıkmış olurdu. Annesi, sesi dışarıdan duyulur korkusuyla, ona Esther demezdi hiç. Bir akşam, Esther karanlık odasında yatağındaiken, çok gezdiği için annesinin kendisinden yakındığını duymuştu, babasıysa: "Bırak gezsün, bunlar belki de son günlerimiz bizim...", demişti yalnızca. O günden sonra, bu sözcükler usundan hiç çıkmadı: Son günler... Onu dayanılmaz bir biçimde dışarıya sürükleyen işte bu sözcüklerdi. Gökyüzünü böylesine mavi, güneşi böylesine parlak, dağları ve çayırları böylesine büyüleyici kılan bu sözcüklerdi işte. Sabah erkenden Esther, bodrum katının penceresini tıkadıkları kartonların aralıklarından ışığın doğmasını beklerdi: Ona seslenen kuşların kısa ötüşlerini, dışarıya davet eden serçelerin cıvıltılarını ve sağan kuşlarının ince çığlıklarını işitmeyi beklerdi. Sonunda kapıyı açıp ortasında buz gibi bir derenin aktığı caddenin serin havasına bırakırdı kendisini; olağanüstü bir özgürlük, sınırsız bir mutluluk hissederdi o an. Kasabanın son evlerine kadar gider, sabah sisinde bile hâlâ uçsuz bucaksız görünen vadinin enginliğini izlerdi ve babasının sözcüklerini unutturdu böylece. Sonra da, derenin üst tarafında büyük çayırlarda, engereklere dikkat etmeden koşmaya başlar, yüksek dağlara doğru uzanan yola varırdı. Babası her sabah, işte burada bilinmeyene doğru yola çıkardı. Günün ilk ışıkları yüzünden kamaşan gözlerle Esther, en yüksek tepeleri, karaçam

ormanını, dağlar arasındaki geçitleri, tehlikeli küçük koyakları görmeye çalışırdı. Aşağıda, vadi çukurunda, dereye oynayan çocukların seslerini duyardı. Dizlerine kadar soğuk suya dalmış olan çocuklar, dere kumundaki oyuklarda tatlı su istakozları avlayarak eğlenirlerdi. Esther, kızların gülüşlerini ve keskin çığlıklarını ayırdedebiliyordu: "Maryse! MaryseL" Sesler ve gülüşler azalınca ve yok oluncaya kadar çayırlarda dolaşmaya devam ederdi. Vadinin öbür tarafında, dağın karanlık yamacında, üstlerinde yer yer dikenli çalılar bulunan kırmızı renkte taş kalıntıları vardı. Güneş çayırlarda şimdiden yakardı. Esther, yüzünde ve koltuk altlarında boşalan terleri duyardı. Biraz ilerde, kaya kitlelerinin kuytusuna girdiğinde ne rüzgâr, ne esinti ne de gürültü duyardı. İşte bu sessizliği bulmak için gelirdi Esther. Tek bir insan gürültüsü bile işitilmediği, yalnızca böceklerin iç gıcıklayıcı sesleri, arasıra bir tarla kuşunun kısa ötüşü ve otların çıkarttığı sesler duyulduğunda, Esther kendini iyi hissederdi. Ağır ağır ve güçlü bir biçimde çarpan yüreğini ve hatta burun deliklerinden soluduğu havanın sesini dinlerdi. Bu sessizliği için bu kadar arzuladığını bilmezdi. Güzeldi yalnızca ve buna gereksinimi vardı. Böylece korku yavaş yavaş uzaklaşırdı. Güneş ışığı, gökyüzünde kabaran bulutlar, sineklerin ve arıların havada asılı durduğu aydınlık büyük çayırlar, dağlar ve ormanlardan oluşan karanlık iri duvarlar, bütün bunlar hep var olacaktı... Son gün değildi onlar için* o zamanlar bunu biliyordu, bütün bunlar hep var olacaktı, kimse bunu engelleyemezdi çünkü.

Esther bir gün, sır dediği bu yeri birine göstermek istemişti. Gasparini'yi otlar arasından kayalara kadar götürmüştü. Bereket Gasparini engereklerden söz etmemişti, belki de korkmadığını kanıtlamak için. Ancak, kalıntı taşların yanına varınca, Gasparini telaşla: "Burası iyi bir yer değil, ben dönüyorum," demiş, sonra da koşarak uzaklaşmıştı. Esther ona kızmadı. Bu kadar çabuk kaçmasının nedenini bildiği için şaşkıncı yalnızca. Bütün bunların yıllarca, yüzyıllarca hep var olacağını, böyle sürmesi gerektiğini ve hiç kimsenin buna engel olamayacağını bilmeye gereksinimi yoktu Gasparini'nin.

Esther'i korkutan engerekli çayırlar değildi. Onu ürküten harmanlardı. Buğday tarlaları, yapraklarını yitirmiş ağaçlar gi-

biydi sanki. Esther, Roquebilliere'de, vadinin aşağısında, Gasparini'nin daha önce gittiği harman yerlerine bir kez daha gitmişti.

Artık tarlalar neredeyse tamamen biçilmişti. Parlak büyük oraklarla donanmış erkeklerin oluşturduğu çizgi dağılmış, birbirlerinden ayrılmış birkaç öbek kalmıştı. Tarlaların üst tarafında, küçük tepelerin yamacında, kıyılarda kalanları biçiyorlardı. Çocuklar son demetleri bağlıyorlardı. Yoksul kadın ve çocuklar, başak sapları arasında dolaşıyorlardı, ama torbalan boştu.

Esther yamaca oturmuş, çıplak tarlalara bakıyordu. Başak sapları arasında, böylesine yakan güneşe ve masmavi gökyüzüne karşın, neden hüznölü olduğunu anlayamıyordu. Gasparini gelip yanına oturdu. Konuşmuyorlardı. Tarlaların kıyılarında ilerleyen orakçıları izliyorlardı yalnızca. Gasparini'nin elinde bir avuç başak vardı; ekşimsi tadına vara vara çiğniyordu buğday tanelerini. Gasparini artık ne savaştan, ne de Yahudilerden söz ediyordu. Gergin, kaygılı görünüyordu. Daha şimdiden omuzlan iri bir erkek kadar geniş, güçlü kuvvetli ve kızlar gibi yanakları çabucak kızaran, on beş on altı yaşlarında bir delikanlıydı o. Esther'se kendini ondan çok farklı hissediyor, ama yine de seviyordu onu. Tarlaların kıyısındaki yoldan geçerken arkadaşları ona takılıyorlardı, o da onlara öfkeyle bakıp kavga etmek istermiş gibi, azıcık doğruluyordu.

Gasparini bir sabah erkenden Esther'i almaya geldi. Yolun yamacındaki merdivenlerden indi, kapıyı çaldı. Kapıyı Esther'in annesi açtı. Bir an, yüzüne anlamsızca baktı, daha sonra onu tanıdı ve mutfağa buyur etti. Esther'in evine ilk gelişiydi. Karanlık odaya, tahta masa ve oturaklara, döküm sobaya, tahta raf üstünde dizili tencerelere, çevresindeki her şeye şöyle bir baktı. Esther geldiği zaman, onu, masanın başında, süklüm büküm, gözleri muşambaya dikili görünce, kahaahayı basacaktı neredeyse. Arada bir, Gasparini, elinin tersiyle sinekleri kovuyordu.

Elisabeth ilkyazda yapmış olduğu vişne suyundan getirdi. Gasparini, bardağındaki meyve suyunu içti ve

cebinden çıkardığı bir mendille ağzını sildi. Mutfaktaki sessizlik zamanı daha da uzatıyordu. Sonunda Gasparini konuşmaya karar verdi ve biraz

kısık bir sesle: "Helene'i, cuma günü kilisede yapılacak bayram törenine götürmek için izniniz isteyecektim," dedi. Karşısında dikilen Esther'e baktı, kendisinden yardım istiyordu sanki. "Ne bayramı bu?" diye sordu Elisabeth. "Meryem Ana'nın bayramı var cuma günü," diye açıklama getirdi Gasparini. "Meryem Ana dağa dönmek zorunda, bu nedenle kiliseden gidecek." Elisabeth kızına doğru döndü: "Eee! Ne diyorsun? Karar vermek sana düşer sanırım." Esther ciddiyetle yanıtladı: "Annemle babam izin verirse, giderim." Elisabeth: "Ben izin veriyorum, ancak babana da sorman gerekecek," diye sürdürdü.

Tören, öngörüldüğü gibi, cuma günü yapıldı. İtalyan jandarmalar izin vermişlerdi, sabah erkenden, insanlar kilisenin önündeki küçük alana gelmeye başladılar. Çocuklar kilisenin içinde mumlar yakıp her yere çiçek demetleri koydular. Özellikle yaşlı kadın ve erkekler vardı, çünkü genç erkeklerin çoğu savaşta esir düşmüş, henüz dönmemişlerdi. Genç kızlar, açık yakalı yazlık elbiseler içinde, bacakları çıplak, ayaklarında bez ayakkabılar ve saçlarını sardıkları bir şalla gelmişlerdi. Gasparini Esther'i almaya geldi. Üstünde, abisinin yalnızca vaftiz töreninde

giydiği golf pantolonlu açık gri renkteki takımını vardı. İlk kez bir kravat takıyordu, mor kırmızıydı. Esther'in annesi, bayram giysileri içinde gelen genç köylüye alay edercesine gülümsedi, ancak Esther onun bu davranışını kınadı. Babasıysa Gasparini'ye güzel sözler söyleyerek elini sıktı. Esther'in babasının iri yapısı ve öğretmen olması delikanlıyı çok etkiliyordu. İzin isteyen Esther'e babası: "Evet, bu bayrama gitmen çok önemli," diye yanıt vermişti hemen. Öylesine ciddi bir biçimde söylemişti ki bunu, Esther kuşkulanmıştı.

O gün, kiliseyi çok kalabalık görünce, neden bu kadar önemli olduğunu anlamıştı. Her taraftan gelmişlerdi insanlar, Boreon ya da Mollieres ağullarından, hatta dağdaki ıssız çiftliklerden de. Üzerinde İtalyan bayrağı dalgalanan Terminus Otelinin önündeki büyük alanda, İtalyan jandarmalar ve askerler kalabalığın geçişini izliyorlardı.

Saat ona doğru, tören başladı. Papaz, ardında kalabalık, küçük kiliseye girdi. Koyu mavi takım elbiseli üç erkek orta yerde duruyordu. Gasparini Esther'in kulağına fısıldadı: "Bak, kuzenim şurada." Esther, Roquebilliere yakınlarında, tarlada ekinle-

ri biçen genç adamı tanıdı. "Savaş bittikten sonra, Meryem Ana' yi dağa o götürecektir." Kilise tıklım tıklımdı ve çocuklar giremi-yorlardı. Güneşte, kilise önündeki alanda bekliyorlardı. Çanlar çalmaya başlayınca kalabalık hareketlendi ve heykeli taşıyan üç adam belirirdi. Esther, Meryem Ana'nın heykelini ilk kez görüyordu. Kollarında tuhaf ergin bakışlı bir bebek taşıyan, yüzü balmumu renginde küçük bir kadındı. Heykelin üzerinde, güneşte parlayan saten büyük bir manto vardı. Saçları da parlıyordu, at yelesi kılları gibi kara ve kalın telliydiler. Başjar üzerinde sağa sola yalpalayan heykelin geçebilmesi için kalabalık yol açtı ve üç adam kiliseye girdi. Bu gürültü patırtı içinde Ave Maria nakaratı işitiliyordu. "Savaş bittikten sonra, kuzenim ötekilerle birlikte, heykeli dağdaki tapınağa götürecektir." Gasparini bu sözleri telaşlı telaşlı yineliyordu. Tören bittiğinde herkes kasaba alanına gitti. Esther parmak uçlarına basarak İtalyan askerleri görmeye çalıştı. Gri üniformaları, ihlamur ağaçlarının gölgesinde, tuhaf bir leke oluşturuyordu. Ama Esther'in görmek istediği Rachel'di.

Yaşlı Yahudiler de biraz geriden bakıyorlardı. Kara giysileri, şapkaları, kadınların başörtüleri ve yüzlerinin solgunluğu, uzaktan ayrımsanmalarına neden oluyordu. Ara ara ortaya çıkan güneşin tüm sıcaklığına karşın, yaşlı adamlar kaftanlarını çıkarmamışlardı. Konuşmadan, sakallarını okşayarak izliyorlardı. Bayramlıklarını giymiş Yahudi çocuklar bu kalabalığa karışmıyorlardı. Büyüklerinin yanında kımıltısız duruyorlardı.

Esther birden Tristan'ı gördü. Alan kenarında Yahudi çocuklarla birlikte duruyordu. Kımıltısız bakıyordu. Güneşin et kisiyle kırıştırdığı yüzünde tuhaf bir anlatım, donmuş bir kırış ma vardı.

Esther kanının damarlarında hızla aktığını duyumsadı. Gasparini'nin elini bırakıp Tristan'a doğru yürüdü. Yüreği hızla çarpıyordu, öfkeden olduğunu düşündü. "Niye sürekli beni izliyorsun? Beni niye gözetliyorsun?" Tristan biraz geriledi. Karanlık mavi gözleri parlıyordu, ama o hiçbir yanıt vermedi. "Git! Git eğlen, beni rahat bırak, sen benim abim değilsin ki!" Esther, Gasparini'nin kendisini çağırdığını duydu: "Helene gel-sene, nereye gidiyorsun?"

Tristan öylesine üzgün görünüyordu ki, Esther bir an durdu, sesini yumuşatarak ona: "Birazdan dö-

nerim, özür dilerim, bunları sana niye söyledim, bilmiyorum," dedi. Sonra da başını öne eğerek, Gasparini'yi yanıtlamadan kalabalığa karıştı. Kızlar Esther geçsin diye yol açtılar. Esther ıssız dere yolundan inmeye başladı. Ancak, eve dönmek ve annesinin sorularını yanıtlamak istemiyordu. Alandan uzakta, insan seslerinin, gülüşlerinin, çığlıklarının yükselen gürültüsünü ve her şeyin ötesinde, kilisedeki papazın bir uğultuyu anımsatan *Ave, Ave, Ave Mari-i-ia* diye haykıran sesini işitiyordu.

Akşamüstüne doğru, Esther alana döndü. İnsanların çoğu gitmişti, yalnızca ıhlamur ağaçlarının altında bir öbek kız ve erkek duruyordu hâlâ. Esther yaklaşınca, akordeon sesini işitti. Kadınlar, alanın ortasında, ya boyları omuzlarına gelen genç erkeklerle ya da kendi aralarında dans ediyorlardı. İtalyan asker-lerse, otel önünde ayakta dikiliyor, müziği dinleyerek sigara içiyorlardı.

Esther şimdi Rachel'i arıyordu. Yavaşça otele doğru yürürken, yüreği hızla çarpıyordu. Büyük salona doğru baktığında, açık kapıdan askerlerle jandarmaları gördü. Bay Ferne'in piyanosunun üstünde duran gramofon çalmaktaydı, genizden gelen ağır bir mazurka müziği işitiliyordu. Dışarıda, al yüzleri güneşte parıldayan kadınlar kendi eksenlerinde dönüyorlardı. Esther bu kadınların, delikanlıların ve jandarmaların önünden geçti, otelin kapısına yaklaştı.

Gökyüzünde iyice alçalan güneş, bahçeye bakan pencerelerden büyük salonu tamamen aydınlatıyordu. Işık Esther'i rahatsız ediyor, başını döndürüyordu. Her şeyin artık bitmesi gerektiğini söyleyen babasının sözlerindendi belki de. Esther salona girdiğinde rahatladı. Ancak yüreği göğsünde güm güm atıyordu hâlâ. Rachel'i gördü. Masaların ve sandalyelerin duvarlara dayalı olduğu salonun ortasında, başları tüylü askerlerle birlikteydi ve Mondolini'yle dans ediyordu. Salonda başka kadınlar da vardı, ancak yalnızca Rachel dans ediyordu. Öteki kadınlar onu izliyordu, kolunu askerinin omzuna hafifçe koyusunu, fırıl fırıl dönüşünü ve açılıp ince bacaklarını ortaya çıkaran açık renkli elbisesini... Arasına jandarma ve askerler onun önünde duruyorlar, Esther onu görebilmek için parmak uçlarına basarak uzanmak zorunda kalıyordu. Esther, müziğin gürültüsün-

den onun sesini duyamıyordu, ancak zaman zaman bir ünlem, bir kahkaha işitiyordu sanki. Rachel gözüne hiç bu kadar güzel görünmemişti. Yeterince içmiş olmalıydı, ama o sarhoş olduğunda bile bilincini yitirmeyen insanlardandı. Mazurkanın sesiyle dönerken çok dik duruyor, uzun koyu kızıl saçları sırtında savruluyordu. Esther onun bakışını yakalamaya çalışıyordu boş yere. Soluk yüzünü geriye atmıştı, bir başka yere, bir başka dünyaya gitmişti sanki. Jandarma ve askerler ona dönmüşler, sigara ve içki içerek onu izliyorlardı. Esther onların gülüşlerini duyuyordu sanki. Kapının önünde geçen çocuklar içeriye bakmak için duraksıyor, kadınlarsa büyük salonda dans eden belirgin silueti izlemək için eğiliyorlardı. Bu nedenle jandarmalar zaman zaman dışarıya dönüp el kol devinimleri yapıyorlardı ve herkes kaçıyordu. Dışarıdaki gençler, çeşmenin öbür yanında, uzakta duruyorlardı. Hiç kimse dikkat etmemiş gibiydi. Est-her'in yürek atışlarını hızlandıran da buydu. Bunun doğal olmadığını, bir yerlerde yalana benzer bir şey olduğunu seziyordu, insanlar görmemezlikten geliyordu, ancak Rachel'i düşünüyordu hepsi, italyan askerlerden çok, ondan nefret ediyorlardı.

Hımhımh sesiyle müzik durmak bilmiyordu, Bay Ferne'in piyanosu eşliğinde tempo tutulan polkalar ve klarnetin havaya yayılan boğuk sesi...

Esther otelden çıkar çıkmaz, Gasparini karşısına dikildi. Öfkeden gözleri parlıyordu. "Hadi gel, dolaşmaya gidiyoruz seninle." Esther kafa salladı ve tek başına, sokağı geçip vadinin görülebildiği yere kadar indi. Artık ne sesleri, ne de müziği işitmek, yalnız kalmak istiyordu. Birden, Gasparini onun bileğini yakaladı ve dans etmek istercesine belinden tutup beceriksizce kendisine doğru çekti. Yüzü ateşten kıpkırmızı kesilmişti, kravatı boğazını sıkıyordu. Esther'e doğru eğildi, onu öpmeye çalıştı. Esther kokusunu duyumsadı, kendisini kimi zaman ürperten, kimi zaman da kendine çeken ağır bir kokuydu bu, erkek kokusu. "Beni rahat bırak, bırak!" diye yineleyerek önce onu itmeye başladı, sonra da öfkeyle onu tırmalayıp kurtulmaya çalıştı, hiçbir şey anlamayan Gasparini'ye yolun ortasında kala kaldı. Çevrelerinde oğlanlar gülüşüyorlardı. O sırada Tristan Gas-parini'nin üzerine atladı, onu zaptetmeye çalıştı, ama daha hafif olduğu için boynuna asılı kaldı, havada tepiniyordu. Gasparini

onu bir çırpıda silkeleyip yere yuvarladı, aynı zamanda bağıırıyordu: "Seni pislik seni, bir daha denersen kafanı kırarım!" Esther hızla sokaklarda koşmaya başladı ve tarlalardan geçerek sel sularına kadar gitti. Koşmayı bırakıp durdu, göğsünde ve boğazında hızla çarpan yürek atışlarını duyumsadı. Burada, derenin yanında bile, yüzü bir kör yüzü kadar uzak ve kaygısız Rac-hel'in Mondolini'yle birlikte dönüp durduğu şenliğin sızlanan hüznü müziğini, plakta durmaksızın aynı ezgiyi yineleyen klarneti işitiyordu hâlâ.

Karartma nedeniyle geceler kapkaranlıktı. Bu nedenle, kalın perdeleri çekmek, bütün aralık yerleri kumaş parçaları ya da kartonlarla tıkamak gerekiyordu. Maki'deki adamlar kimi zaman öğle sonu geliyorlardı. Dar mutfakta, muşamba örtülü masanın çevresindeki banklara yerleşiyorlardı. Esther onları iyi tanıyor, ancak birçoğunun adını bilmiyordu. Kasabadan ya da yakın köylerden gelenler vardı, gece olmadan gidiyorlardı. Uzaktan gelenler de vardı, Nice ya da Çannes'dan, Ignace Finck, Gutman, Wister ve Appel'in habercileriydi bunlar. Hatta İtalya makilerinden gelenler oluyordu. Aralarında, Esther'in gerçekten çok sevdiği biri vardı. Saçları Rachel'inkiler kadar kızıl olan Mario adında biri. İtalyan çobanların ve çiftçilerin faşistlere karşı savaştıkları dağların öbür yamacından gelmişti. Geldiğinde öylesine yorgun oluyordu ki, mutfakta, yerde minderlerin üstünde uyuyakalıyordu. Maki'den gelen öbür adamlarla pek konuşmazdı. Daha çok Esther'le oynardı. Ona yarı Fransızca yarı İtalyanca gülünç öyküler anlatır, kahkahalar atardı. Şaşırtacak yeşillikte küçük gözleri vardı, Esther yılan gözlerine benzetirdi onları. Geceyi onların mutfağında geçirdiği zamanlar, sabah erkenden, Terminus Otelindeki askerlerden korkmaksızın, kasabanın çevresinde dolaşmaya götürürdü onu.

Esther, derenin üst kısmındaki tarlalara kadar giderdi onunla. Birlikte uzun otların arasına dalarlardı, o önde, Esther'se otlarda açtığı izden arkasından gelirdi. Ona ilk kez engereklerden o söz etmişti. Onlardan ürkmezdi, hatta köpeklere yaptığı gibi ıslık çalarak onları evcilleştirebileceğini, hatta yakalayabileceğini söylemişti.

Bir sabah, Esther'i, tarlaların öbür tarafında daha da uzağa, iki ırmağın birleştiği yere götürdü. Yüreği güp güp eden Esther, Mario'nun daha önce hiç duymadığı hafif ve tiz bir müziği anımsatan ilginç ıslığı dinleyerek ardından yürüyordu. Güne-

şin sıcaklığı şimdiden dolaşıyordu otlarda ve vadinin çevresinde dağlar,' bulutların doğduğu dev surları anımsatıyordu. Mario'nun, aynı anda her yandan geliyormuş izlenimini veren ve biraz baş döndüren ıslığını dinleyerek otlar arasında uzun süre yürüdüler. Birdenbire Mario elini havaya kaldırarak durdu. Esther sessizce arkasına geldi. Mario ona doğru döndü, yeşil gözleri parlıyordu. Bir solukta "Bak!" dedi ona. Esther, otların arasından, dere kıyısında, kum ye çakıl dolu sahilde, ne olduğunu anlayamadığı bir şey gördü. Öylesine tuhaftı ki, gözlerini ondan alamıyordu. Ölü yaprak renginde, sudan yeni çıkmış gibi güneşte parlayan, birbirine dolanmış, kısa iki kalın ip andırıyordu. Esther birden ürperdi: İp kımıldıyordu! Esther, dehşet içinde, sahilde kayan ve bükülen sarmaş dolaş iki engereğe bakıyordu. Bir ara, kısa burunlu, dikey gözbebekli ve aralık ağızlı başları birbirinden ayrıldı. Kendinden geçmiş bir durumda, kı-mıltısız bakışlarla, engerekler birbirlerine yapıştırılmış gibi duruyorlardı. Daha sonra, gövdeleri yeniden kıvrılmaya başladı. Sahildeki taşlar arasından kayarak, yavaşça yukarıdan aşağıya doğru sıyrılan düğümlerle birbirine bağlanmış halkalar oluşturarak ve kuyruklarını kırbaçlar gibi savurarak birbirlerinden kopuyorlardı. Sürünmeye ve kaymaya devam ediyorlardı, derenin şırıltısına karşın, Esther sürtüşen deri pullarının hışırtısını işitebiliyordu. Esther kısık bir sesle: "Kavga mı ediyorlar?" diye sordu. Mario engerekleri izliyordu. Kalın yüzü tümüyle bakışında ve yılanların gözlerini andıran dar ve aralık gözlerindeydi sanki. Esther'e döndü: "Hayır, sevişiyorlar," dedi. Bunun üzerine, Esther, varlıklarından habersiz, sahildeki taşlar arasında oynayan birleşmiş iki engereği daha dikkatli izledi. Çok uzun sürdü, yılanlar kimi zaman dal parçaları kadar soğuk ve devinimsiz kalıyor, kimi zaman da birdenbire titreyerek yeri kırbaçlıyorlardı. Birbirlerine öylesine düğümlenmişlerdi ki, başları görünmüyordu. Sonunda gövdeleri dinginleşti ve başları yere düştü, her biri bir yana. Esther mazgal deliğini andıran o kımıltısız gözbebeğini görüyordu, soluk aldıklarında şişen gövdelerin pulları parıldıyordu. Engereklerden biri, yavaş yavaş düğümü çözdü, kayarak uzaklaştı ve dere kıyısındaki otların arasından kayboldu. Öteki engerek sürünmeye başlayınca, Mario kendine özgü, ilginç bir biçimde, dişlerinin arasından, dudaklarını hemen

hemen hiç aralamadan ısıklık çalmaya başladı, ince, hafif ve sessiz bir ısıklık. Başını kaldıran yılan, karşısında otların arasında dikilen Mario ve Esther'e uzun uzun baktı. O bakış Esther'in yüreğini hoplattı. Engerek bir süre devinimsiz kaldı, yayvan başı, dik duran bedeniyle dik açı oluşturuyordu. Daha sonra, o da göz açıp kapayıncaya dek tarlalarda yok oluverdi.

Mario ve Esther kasabaya döndüler. Yol boyunca uzun otlar arasında yürürken hiç konuşmayıp yalnızca bastıkları yere dikkat ettiler. Ancak caddeye vardıklarında, Esther sordu: "Yılan öldürdün mü hiç?" Mario gülmeye başladı: "Evet, evet, onları öldürmesini de bilirim." Yolun kenarında bir sopa buldu ve ona nasıl yapılacağını gösterdi: Yılanın ensesine sert bir darbe vurarak. Esther yine sordu: "Ya o anda, onları öldürebilir miydin?" Mario'nun yüzü değişti. Başını salladı: "Hayır, o anda yapamazdım. İyi olmazdı."

Esther Mario'yu bu yüzden seviyordu. Bir gün, ona öyküler yerine kendi yaşamından bölümler anlattı. Savaştan önce, Valdieri yakınlarında çobanlık yapmıştı. Savaşa katılmak istememiş, doğaya saklanmıştı. Ancak bir gün, faşistler köpeğini ve tüm koyunlarını öldürmüşlerdi, Mario da Maki'ye katılmıştı.

Şimdi, Esther'in sahte kimlikleri vardı. Bir gün öğleden sonra, Mario'yla adamlar evlerine gelmişler, Esther, babası, annesi ve Mario için kimlikler getirmişler, masanın üstüne koymuşlardı. Esther babasının resminin yer aldığı sarı karton parçasına uzun uzun baktı. Üzerinde şöyle yazıyordu:

Soyadı: JAUFFRET. Adı: Pierre, Michel Doğum tarihi ve yeri: 10 Nisan 1910 - Marsilya (Bou-ches-du-Rhône)

Mesleği: Tüccar

Özellikleri:

Burun: Sırt: düz

Taban : orta Boy: orta

Yüzün genel biçimi: uzun

Ten: açık

Göz: yeşil

Saç: kumral

Daha sonra annesinin kartına göz attı, LEROY soyadıyla, JAUFFRET'nin karısı, adı Madeleine, 3 Şubat 1912 Pontivy (Morbihan) doğumlu, mesleği yok. Ve kendi kartını gördü; JAUFFRET Helene, 22 Şubat 1931 Nice (Alpes-Maritimes) doğumlu, mesleği yok, özellikleri: burun: sırt: düz, taban: orta, boy: orta, yüzünün genel biçimi: oval - açık tenli, göz: yeşil, saç: siyah.

Yüzleri gaz lambasının ışığıyla olağanüstü bir biçimde aydınlanan adamlar uzun bir süre masanın başında konuştular. Kötü birşeylerin hazırlığı içinde olan yankesicileri dinler gibi, anlamaksızın, onların söylediklerini duymaya çalışıyordu. Esther Mario'nun geniş yüzüne, kızıl saçlarına, kısık ve eğik gözlerine bakıyordu, belki de o, tarlalardaki engerekleri ya da dolunay gecelerinde kurduğu tuzaklarda yakalamış olduğu tavşanları düşünüyordu o an.

Adamlar babasıyla konuştukları zaman, sürekli birinin adı geçiyordu, babasının okuduğu öykü kitaplarındaki kahraman adı gibi kulağa hoş geldiği için, Esther bu adı hiç unutamayacaktı: Angelo Donati. Adamlar, "Angelo Donati şöyle demiş, şöyle yapmış," diyerek aralarında konuşuyorlar ve kafa sallıyorlardı. Angelo Donati kaçakları götürmek ve kurtarmak için, Livorno'da yelkenli ve motorlu büyük bir gemi hazırlatmıştı. Bu gemi, denizi aşmış tüm Yahudileri Almanlardan uzağa, Kudüs'e götürecekti. Esther, yerde Mario için yatak görevini gören minderler üstüne uzanmış, bütün söylenenleri dinliyor ve yarı uyur bir durumda Angelo Donati'nin gemisini ve Kudüs'e kadar sürececek olan uzun deniz yolculuğunu düşünüyordu. Bunun üzerine, Elisabeth yerinden kalktı, Esther'i kollarıyla sardı ve birlikte Esther'in yatağının bulunduğu küçük bölme doğru yürüdüler. Esther uyumadan önce sordu: "Söylesene anne, Angelo Donati'nin gemisiyle ne zaman gideceğiz? Kudüs'e ne zaman gidiyoruz?" Annesi onu öptü, gülümseyerek kısık ve endişeli bir sesle: "Hadi uyu artık, Angelo Donati'den hiçbir zaman hiç kimseye söz etme, anlıyor musun? Bu bir sır," diye yanıt verdi. Esther ekledi: "Ancak, geminin herkesi Kudüs'e götüreceği doğru mu?" Elisabeth: "Doğru, biz de gideceğiz, belki Kudüs'e gideriz," dedi. Esther gözlerini açık tutuyordu karanlıkta, küçük mutfakta yankılanan sesleri ve Mario'nun kahkahalarını dinli-

yordu. Daha sonra adamlar dışarı çıktıklarında ayak sesleri uzaklaştı ve kapı kapandı. Esther, annesiyle babasının yandaki büyük yatağa yattıktan ve onların soluk seslerini duyduktan sonra uykuya dalabildi ancak.

1

Yazın sonu gelmişti bile. Her gün, öğleden sonra, yağmur yağıyor ve çatılara ve oluklara damlayan suyun sesi işitiliyordu. Sabahları, dağların üzerinde güneş parlıyordu. Esther bir an önce dışarıya çıkabilmek için alelacele bir tas süt içiyordu. Kasa-ba alanında çeşmenin yanında, Tristan'ı bekliyor, öteki çocuklarla birlikte küçük derenin aktığı sokakta koşarak dereye kadar iniyorlardı. Yağmur, şiddetli ve soğuk Boreon suyunu çok az bulandırmıştı. Oğlanlar aşağıda kalıyor, Esther'se öteki kızlarla birlikte sel sularının kayalar arasında çağladığı yere çıkıyordu. Çalıkların ardında soyunuyorlardı. Kızların birçoğu gibi Esther de yalnızca külotuyla yüzüyordu, ancak kimileri Judith gibi fanilalarını çıkarmaya çekmiyorlardı. Güzel olan, kayalara tutunarak akıntının en şiddetli olduğu yere girmek ve suyun, bedenin her yerinden aktığını duyumsamaktı. Kaygan su sürekli çıkarttığı o sesle iniyor, omuzlarda ve göğüslerde ağırlığını hissettirerek kalçalardan ve bacaklardan kayıyordu. Böylece her şeyi unutturuyordu, soğuk su sizi en derinden temizliyor, rahatsız eden her şeyden arındırıyor, sizi yakıyordu. Esther'in arkadaşı Judith (Rachel gibi gerçek arkadaşı sayılmazdı, Bay Seligman'ın sınıfında yan yana otururlardı yalnızca), insanı işlediği bütün suçlardan arındıran vaftiz olayından söz etmişti ona. Esther de buna benzer bir şey olduğunu düşünmüştü, üzerinizden akan ve sizi temizleyen kaygan ve soğuk bir dere gibi. Esther sudan güneşe çıktıktan sonra sendeleyerek düz kaya üstünde ayakta durdu, kendini yenilenmiş ve tüm kötülüklerden ve öfkeden arınmış hissetti. Sonra oğlanların bulunduğu yere indiler. Erkekler, yengeç yakalamak için deredeki bütün delikleri arıyor, hiçbir şey yakalayamadıklarından, oç almak için de kızların üstüne su sıçratıyorlardı.

Sonra hep birlikte, akıntının yukarısında büyük yassı bir kayanın üstüne oturup suya bakılıyordu. Güneş, bulutların he-

nüz ortaya çıkmadığı gökyüzünde yükseliyordu. Kayın ve kestane ağaçlarından oluşan orman aydınlanıyordu. Saçlardaki ve çıplak tenlerdeki su damlacıklarının çektiği kızgın yaban arıları çevrede dolanıyordu..Esther her ayrıntıya ve her gölgeye dikkat ediyordu. Neredeyse acı veren bir titizlikle yakında veya uzaktaki her şeyi izliyordu: Caires tepelerinin gökyüzünde oluşturdukları çizgiyi, küçük dağların tepesinde diken diken duran çamları, dikenli otları, taşları, havadaki ışıktaki asılı kalmış sinekleri... Çocukların çığlıkları, kızların gülüşleri, her sözcük, köpeklerin havlaması gibi, onun içinde tuhaf bir biçimde iki üç kez yankılanıyordu. Hepsini anlamaz ve yabancıydılar; al yüzü, kısa saçları ve gelişmiş omuzlarıyla Gasparini ve öteki delikanlılar, ıslak giysiler içinde çelimsiz, göz yuvalarının gölgesine gizlenmiş bakışlarıyla, uzaktan narin görünümü silüetleriyle Maryse, Anne, Bernard ve Judith... Tristan ötekiler gibi değildi. Çok toydu, bakışları da yumuşaktı. Artık kasaba çevresinde dolaşmaya çıktıklarında, Esther elinden tutuyordu onun. Aşıkları oynuyorlardı birlikte. Dereye kadar iniyorlar, Esther kayadan kayaya sıçrayarak onu boğaza kadar sürüklüyordu. Yaşamında en iyi yaptığı şeyin bu olduğunu düşünüyordu, kayalar arasında koşuşturmak, hızını ölçerek hafifçe sıçramak, çeyrek saniyede kendine bir geçit seçebilmek. Tristan da aynı şeyi yapmak istiyordu, ancak Esther ona göre fazla hızlıydı. Öylesine çabuk sıçırıyordu ki, kimse ona yetişemezdi. Yalınayak ve espadrilleri elinde, düşünmeden atlıyor ve ona yetişmeye çalışan delikanlının kesik kesik soluyuşunu dinlemek için duruyordu. Derenin üst tarafına çıktığında, bir kaya parçasının ardına gizlenerek suyun kıyısında duruyor, bütün gürültüleri, çitirtileri, böceklerin titreşimlerini kolluyordu. Uzakta havlayan köpekleri ve kendisini çağıran Tristan'ın sesini duyuyordu: "Helene! He-le-ne!..." Yanıt vermemek, kayanın ardına saklanmak hoşuna gidiyor, böylece kendi yaşamına tek başına egemen olduğuna ve başına gelecek her şeyi kendisi kararlaştırdığına inanıyordu. Bu bir oyundu, ancak hiç kimseye söz etmiyordu bundan. Kim anlayabilirdi ki? Bağırılmaktan sesi kısılınca, Tristan derenin aşağısına iniyordu, Esther de gizlendiği yerden çıkabilirdi artık. Patikaya kadar yokuşu tırmanıyor ve gömütlüğe ulaşıyordu. Orada, Tristan'ın kendisini görebilmesi için, büyük el devinimleri ya-

pıp bağıriyordu. Ancak, kimi zaman, kasabaya yalnız dönüyor, evine gidip yatağına atıyordu kendisini, yüzünü yastığa gömerek ağlıyordu. Nedenini bilmeden.

Tarlalar sarardığında ve tarlaların kıyısındaki anızlar yakıcı sıcaklığın altında gübreye dönüştüğünde, yazın en sıcak dönemi, yani sonu gelmiş olurdu. Esther, tek başına, çobanların kış boyunca hayvanları kapattıkları kuru taşlardan yapılmış pence-resiz küçük kulübelere, mağaraya benzer tonoz şeklinde mahzenleri geçerek en uzağa kadar gitti.

Birdenbire bulutlar belirdi, sanki gökyüzünde dev bir el açılmış da ışığı engellemişti. Esther öylesine uzağa gitti ki, yolunu yitirdiğini sandı, tıpkı düşlerinde babasının uzun otlar arasından yitmesi gibi. Geçitlerin girişinde, dağın karanlığı içinde yok olma duygusu o kadar da ürkütücü değildi. Kurtlarla ilgili öyküler insanı ürpertiyordu. Mario, kışın italya'da, kurtların karda birbirlerini izleyerek yürüdüklerini ve vadiye inip kuzu ve oğlakları parçaladıklarını anlatmıştı ona. Ancak, onu ürperten belki de yağmurla gelen esintiydi. Çalılardan ardında, bir kayanın üzerine dikilmiş, dağların yamacını örten ve dar vadiye doğru ilerleyen gri bulutları görüyordu. Bu bulut örtüsü, kayalık duvarları, ormanları, taş parçalarını yutuyordu sanki. Rüzgâr, gübreleşmiş otların sıcaklığını yok eden bir soğukla, şiddetle esmeye başladı. Esther, yağmur başlamadan önce çobanların küçük kulübelerine dönebilmek için koştu. Ancak buz gibi damlalar toprağı dövmeye başlamıştı bile. Yaşam öç alıyordu sanki, Esther'in saklandığı yerlerden çaldığı zamanı geri almak istercesine. Esther koşuyordu ve yüreği göğsünde çok hızlı çarpıyordu.

Ağıl bir mağara gibi uçsuz bucaksızdı. Dağın içerisinde uzun bir tünel oluşturuyordu. Karanlık tavanda yarasalar vardı. Esther, böğürtlenlerle yarı yarıya kapanmış giriş sokuldu. Yağmur yağdığı için Esther daha sakindi. Şimşekler bulutlar arasından, çakıyordu. Su büyük kırmızı derecikler oluşturarak tepelerden akmaya başladı. Yakında, Bay Seligman okulunun kapılarını yeniden açacak, günler gitgide kılacak ve dağlara kar düşmeye başlayacaktı. Esther, düşen yağmuru ve aşağıya doğru

akan derecikleri izlerken bunu düşünüyordu. Bilinmeyen bir başka şeye doğru gittiklerini düşünüyordu.

Bugünlerde, bu son günlerde, insanlar eskisi gibi değildiler. Konuşmalarında, davranışlarında acelecilik vardı. Özellikle çocuklar değişmişti. Oynarken, dereye yüzmeye ya da balık tutmaya giderken, alanda koşarken sabırsız ve öfkeliydiler. Gasparini yine: "Almanlar yakında gelecek ve tüm Yahudileri götürcekler," dedi. Kesin bir şey gibi söyledi bunu ve Esther yeniden boğazının düğümlendiğini hissetti, çünkü zaman bunu getiriyor, kendisiyse engellemek istiyordu. Esther: "Öyleyse beni de götürcekler," dedi. Gasparini ona dikkatle baktı: "Sahte kimliğin varsa seni götüremezler." Ve ekledi: "Helene Yahudi adı değil!" Esther soğuk bir ifadeyle ama bağırmadan: "Adım Helene değil Esther. Yahudi adıdır," diye yanıtladı. Gasparini: "Almanlar gelirse saklanman gerekecek," dedi. İlk kez sıkıntılı görünüyordu. "Almanlar gelirse, seni ambara saklarım," diye ekledi.

Kasaba alanında, delikanlılar RachePden söz ediyorlardı. Onlara yaklaşan Esther'i itekleyerek: "Git, sen daha çok küçüksün!" dediler. Ancak, abisi gruptan biri olan Anne nelerden söz ettiklerini biliyordu. Delikanlılar kendi aralarında, Moridoli-ni'yle Rachel'in birlikte derenin yakınında, köprü'nün öbür yanındaki eski bir ambara gittiklerini anlatırlarken kulak misafiri olmuştu. Öğle zamanıydı, ancak Esther, yemeğe gitmek yerine, köprüye giden yoldan ve tarlalar arasından ambara doğru koştu. Oraya vardığında, kargaların sessizlikte yankılanan çığlıklarını işitti ve delikanlıların bu öyküyü uydurduklarını düşündü. Ancak eski ambara yaklaştığında, onların çalılar ardına gizlenmiş olduklarını gördü. Birkaç oğlan vardı, büyük oğlanlar, kızlar da vardı. Ambar, yolun aşağısında, iki taraça üzerine kurulmuştu. Esther sessizce, ambara kadar uzanan yamacı indi. Üç delikanlı otlara uzanmış, duvarın üst kısmıyla çatı arasında bulunan bir delikten ambarın içini gözlüyordu. Esther yanlarına geldiğinde ayağa kalktılar ve tek söz söylemeden onu dövmeye başladılar. Biri onu kollarından yakaladı, öbürleriye tekmeleyip yumrukladılar. Esther, gözleri yaşlı, kurtulmak için çabalıyordu bağırmadan. Onu kollarından tutan delikanlıyı boynundan kısıvrak yakalamaya çalıştı ve delikanlı sendeleyerek geriye doğru kaçtı. Esther'se sınıksıkı boynuna yapışıyor, bu arada

öteki delikanlılara kızın sırtına yumruklar indiriyorlardı bırak sını diye. Sonunda Esther gözleri kanlarla perdelenmiş bir duvarda yere yığıldı. Delikanlılar yamacı tırmanıp yola doğru kaçtılar. Daha sonra ambarın kapısı açıldı ve Esther, kırmızı bulutun arasından Rachel'i gördü. Üstünde açık renkli güzel el bisesi vardı ye güneş, bakır rengi saçlarını parıltıyordu. Aradından Yüzbaşı görüldü, giysilerini toparlıyordu. Elinde taban cası vardı. Kaçmakta olan delikanlıları ve yamacın üstünde duran Esther'i görünce bir kahkaha attı ve İtalyanca birşeyler söyledi. Bu sırada, Rachel, Esther'in tanımakta güçlük çektiği tiz ve bayağı bir sesle bağırmaya başladı. Pırl pırl saçlarıyla Rachel yamacı tırmandı ve yerlerden taşlar toplayıp, beceriksizce, kaçmakta olan delikanlılara doğru fırlattı, tutturamadan. Esther acıdan yerden kalkamıyordu. Umutsuzca, gizlenebileceği, utançını ve korkusunu dindirebileceği kuytu bir yer arayarak sürüne sürüne yamacı tırmanmaya başladı. Ama Rachel geldi, otların üzerinde yanına oturdu, saçlarını ve yüzünü okşadı, bağıraktan kısalmış garip bir sesle: "Önemli değil, canım, geçti işte..." dedi. Güneşin altında, yamaçtaki otların üzerinde ikisi kalıyordu yalnızca. Esther soğuktan ve yorgunluktan tir tir titriyordu, Rachel'in kızıl saçlarındaki ışığı izliyor, bedeninin kokusunu duyumsuyordu. Daha sonra dereye doğru indiler ve Rachel kanlanmış olan yüzünü özenle yıkamasına yardım etti. Esther öylesine bitkindi ki, kasabaya giderken yamacı tırmanmak için Rachel'e dayandı. Şimdi yağmur yağsın, kışa kadar hiç dinmesin isterdi.

Esther, Mario'nun öldüğünü akşam öğrendi. Gece, hafifçe kapıya vuruldu ve Esther'in babası içeriye birkaç adam aldı; bunlardan biri Gutman adında bir Yahudi, öbürleri ise Lantos-que'tan gelen iki adamdı. Esther yatağından kalktı, odasının kapısını hafifçe araladı, mutfağın ışığı yüzünden gözlerini kıstı. Kapının aralığından, masanın çevresine oturmuş, masadaki gaz lambasıyla konuşurmuşçasına fısıldaşan adamları izledi uzun uzun. Elisabeth de onlarla oturuyordu, lambanın alevine bakıyordu o da, hiçbir şey söylemeden. O an kötü bir şeylerin olduğunu sezmişti Esther. Adamlar gittikten sonra, babası, gecelikle kapı aralığında dikilen Esther'i fark etti: "Burada ne arıyorsun? Çabuk yatağına dön!" dedi ona. Daha sonra yanına geldi, bağırdığı için pişmanlık duymuşçasına onu kollarının arasına aldı. Gözlerinden yaşlar akan Elisabeth onlara doğru yaklaştı ve: "Mario ölmüş," dedi. Babası da ona olanları anlattı. Yalnızca sözcüklerdi söylenenler, ancak Esther için bitmek tükenmek bilmiyordu, tıpkı rüyalandaki durmaksızın yinelenen bir öykü gibi. O öğleden sonra, Esther, RachePle Yüzbaşı Mondolini'nin randevulaştığı yere, terk edilmiş ambara doğru gittiği sırada, Mario, plastikler, saatli patlayıcılar ve de tolomit kartuşlarla dolu sırt çantasıyla dağ yoluna çıkmıştı. Almanların genel karargâhının bulunduğu Berthemont'daki elektrik şebekesini havaya uçurmak için gitmiş olan gruba katılacaktı o da. Güneş otlar üzerinde parlıyordu yine; Esther'in terk edilmiş ambara doğru yürüdüğü sırada Mario tek başına tarlalarda, dağların eteklerinde ilerliyordu ve belki de yürürken yine engereklere ıslık çalıyordu; her zaman yaptığı gibi, Esther'le aynı gökyüzüne bakıyor ve aynı karga çığlıklarını işitiyordu. Mario'nun saçları Rac-hel'inkiler kadar kızıldı ve Rachel o sırada, sırtındaki düğmeleri iliklenmemiş olan açık renkli elbisesiyle güneşin altında dikiliyordu; güneşte parlayan beyaz omuzlarıyla çok canlı ve çekiciy-

di. Mario, Rachel'den hoşlanıyordu, bunu kendisi söylemişti bir gün Esther'e ve bu sırrını açıklarken kızarmış, yüzü kıpkırmızı olmuştu, Esther yanaklarının rengini görünce kahkaha atmıştı. Esther'e savaş bittiğinde Rachel'i cumartesi geceleri dansa götüreceğini de söylemişti ve Esther ona gerçeği söylemeye cesaret edememişti bir türlü; Rachel'in onun gibi insanları pek sevmediğini, 'daha çok İtalyan askerlerden hoşlandığını, Yüzbaşı Mondolini'yle dans ettiğini ve insanların, onun fahişe olduğunu ve savaş bittiğinde saçlarının kesileceğini söylediklerini... Mario, patlayıcılarla dolu çantayı 'Berthemont yakınında bulunan Ma-ki'deki adamlara götürüyordu; karanlık olmadan varabilmek için hızlı hızlı yürüyordu tarlalarda, çünkü o gece Sa-int-Martin'e geri dönmek istiyordu. Üç adam kapıyı çaldıklarında Esther o yüzden yataktan fırlamıştı, Mario'nun geldiğini sanmıştı. Esther, sert otların arasından yıkık dökük ambara doğru kayıyordu. Sıcak ve nemli ambarda Rachel Yüzbaşıyla yatıyordu ve o da onu dudaklarından, boynundan, her yerinden öpüyordu. Kızlar anlatıyordu bütün bunları, ama hiçbir şey görmemişlerdi, çünkü ambar çok karanlıktı. Sesleri, iniltileri ve giysilerin hışırtılarını işitebilmişlerdi yalnızca. Esther'i dövdükten sonra, delikanlılar yola kadar koşarak kaçıp yok olmuşlardı ve Esther, gözlerindeki o kırmızı bulutla yamaçtaki otlarda sürünmüştü. Ve işte o zaman işitmişti çok uzaktan, vadinin derinlerinden gelen o patlama sesini. Yüzbaşı da işte bu nedenle elinde tabancasıyla çıkmıştı ambardan, çünkü o da duymuştu patlamayı. Ama o an Esther dikkat etmemişti, çünkü karşısında, ambarın önünde Rachel vardı, yele gibi parıldayan kızıl saçlarıyla, hakaretler yağdırıyordu delikanlılara, sonra da Esther'in yanına oturmuştu. Ve Yüzbaşı gülmeye başlamıştı, daha sonra da yola doğru ilerlemişti, bu sırada Rachel, Esther'in saçlarını okşamak için otların üzerine oturmuştu. Bir tek patlama olmuştu, ancak öylesine güçlüydü ki, Esther kulak zarlarının patladığını sanmıştı. Maki'deki adamlar oraya geldiklerinde yalnızca büyük bir çukur görmüşlerdi, kıyıları yanmış ve barut kokan derin bir çukur. Çevredeki otların arasında dolaşırken bir demet kızıl saç bulmuşlardı ve işte o zaman Mario'nun öldüğünü anlamışlardı. Mario'dan geriye kalan buydu. Bir demet kızıl saç. Şimdi de Esther babasının

kollan arasında ağlıyordu.

Gözyaşlarının gözlerinden dolup taşıdığı, burnundan, yanaklarından ve çenesinden babasının gömleğinin üstüne aktığını hissediyordu. Babası Mario hakkında birşeyler söylüyordu yaptıkları ve cesaretiyle ilgili, ancak Esther'in ağlamasının nedeni bu değildi. Neden ağladığını o da bilmiyordu aslında. Belki de bütün gün güneşin altında otların arasında koştuğu ve kendini bezgin hissettiği için, kimbilir belki de Bay Ferne'in müziği yüzünden. Belki de, artık yakıcılığını yitirmiş olan yazdan, ekinler ve çürümeye yüz tutmuş anızlardan, her akşam toplu halde görünen kara bulutlar ve soğuk damlalar halinde düşen, kırmızı derecikler oluşturan ve dağları aşındıran yağmur yüzündendi. Öylesine bezgindi ki. Uyumak istiyordu, her şeyi unutmak, başka bir adla, ama bir kimlik kartı üzerinde uydurulmuş değil gerçek bir adla, başka bir yerde başka biri olmak istiyordu. Annesi onu kollarına aldı ve yavaşça yatağının bulunduğu karanlık küçük bölmeye doğru götürdü. Alnı yanıyordu, ateşlenmiş gibi titriyordu. Tuhaf ve boğuk bir sesle sordu: "Angelo Donati'nin gemisi ne zaman kalkacak? Bizi Kudüs'e ne zaman götüreceksin?" Elisabeth bir şarkı söylercesine mırıldandı: "Bilmiyorum, canım, hayatım, hadi artık uyu." Esther'in yanına, yatağının üstüne oturdu, küçüklüğünde yaptığı gibi saçlarını okşadı. "Bana Kudüs'ten söz et ne olur." Gecenin sessizliğinde, Elisabeth yine o öyküyü mırıldanıyordu: Esther'in çocukluğundan bu yana işittiği sözleri, anlamadan ezberlediği o büyülü adı, ışıklar kentini, pınarları, dünyadaki bütün yolların birleştiği alanı, İsrail'i, evet İsrail'i anlatıyordu yine.

Vadideki geçitte her şey gizemli, yeni, ürkütücüydü. Tristan daha önce bunu hiç hissetmemişti. Nehir boyunca ilerledikçe kayalar daha iri, daha kara, daha darmadağın görünüyordu, bir dev onları dağın tepesinden fırlatmıştı sanki. Orman da karanlıktı, neredeyse nehir suyuna kadar geliyordu ve taşların diplerinde birbirine dolaşmış, geçişi engelleyen, hayvanları andıran eğreltiotları ve böğürtlenler vardı. O sabah, Tristan Esther'i daha uzun bir süre izledi. Kız ve erkeklerden oluşan topluluk, boğazların girişinde kalmıştı. Tristan, bir süre, bağırsık çağırışlarını duydu, daha sonra da kayalar arasında çağlayan suyun gürültüsü onların sesini bastırdı. Vadinin üzerinde gökyüzü masmaviydi, insanın gözlerini acıtan sert ve gergin bir renkteydi. Tristan, seslenmeden, hiçbir şey söylemeden, geçitte, Esther'in izini sürdürdü. Bu bir oyundu, ancak gerçekmiş gibi, bir serüven yaşıyor-muş gibi, yüreğinin gitgide daha hızlı çarptığını duyuyordu. Boyun damarlarında ve kulaklarında kanının zonkladığını duyuyordu. Toprakta da yankılanan ve nehir suyunun titreşimlerine karışan tuhaf bir sarsıntıydı. Geçitteki gölgelik yerlerde hava soğuktu ve Tristan nefes aldığı anda hava içine işliyor, dağdaki bir boşluktan ya da bir pencereden esermiş gibi, ılık gibi ötü-yordu. İşte bu nedenle her şey, burada, böylesine yeni, gizemli ve ürkütücüydü. Annesinin kendisine okuduğu kitapları, Denizci Sinbad'ın Beşinci Yolculuğunda kayaların yaşadığı ıssız adaya inişini dinlediği zamanlarda bile, hayalini hiçbir zaman kuramadığı bir yerdi burası.

İçinde hissettiği, ancak nedenini açıklayamadığı bir acı, bir baş dönmesiydi. Nedeni belki de gökyüzünün aşırı mavi oluşu, öbür gürültüleri bastıran nehrin gümbürtüsü ya da vadinin üzerine doğru eğilen kara ağaçlardı. Vadinin derininde, gölgede hava soğuktu, Tristan toprağın tuhaf kokusunu duyuyordu. Ölü

yapraklar kayalar arasında çürüyorlardı. Ayaklarının altında, içinden kara bir su fıskıran izler vardı.

Arasıra, genç kızın ince silueti yok oluyordu. Kayadan kayaya zıplıyor, çukurlarda gözden kayboluyor ve daha ileride yeniden ortaya çıkıyordu. Tristan da öbür delikanlılar gibi ona: "HeleneL." diye bağırarak, seslenmek istiyor, ancak yapamıyordu. Bu bir oyundu, kayalar üstünde zıplarken yüreğinin güp güp atması, gözlerinin çevreyi kollaması, gölgelik yerleri araması, izleri sürmesi.

Nehir boyunca ilerledikçe, boğaz daralıyordu. Kocaman taş kütleleri, karanlık ve sudan aşınmıştı. Güneşin ışığı oraya hapsedilmişti sanki. Nehir suyunun çevresinde burgaçlandığı, taş kesilmiş, kocaman hayvanları anımsatıyorlardı. Boğaz kıyılarının yukarısı sık ve kapkara ormanla kaplıydı. Her şey yabancıydı. Her şey nehir suyuyla yıkılıyor, sürükleniyor ve sonunda yok oluyordu. Geriye yalnızca bu kayalar, suyun sesi ve acımasız gökyüzü kalıyordu.

Tristan, Esther'in yanına, nehir suyunun havuz oluşturduğu ve kayaların daire çizdiği yere geldi. Esther suyun kıyısına çömelmiş, kollarını yıkıyordu. Sonra, hızla giysisini çıkarıp havuza atladı, öbür kızların yaptığı gibi önce ayaklarını sokarak değil, başı önde, burnunu tıkayarak suya daldı. Bembeyaz bedeninden yansıyan ışık Tristan'ı ürpertti. Kayaların üstünde, kı-miltısız, yüzmekte olan Esther'e öylece bakakaldı. Kendine özel bir yüzme biçimi vardı Esther'in; kollarını başının üzerinden attırarak suyun içinde kayboluyordu. Havuzun öbür başına ulaştığında, başını kaldırdı ve Tristan'a, yanına gelmesi için işaret etti.

Bir an duraksadıktan sonra, Tristan, beceriksizce, kayaların arasında soyundu, o da buz gibi suyu atladı. Çağlayan nehir gürültüyle havuza doğru akıyordu. Tristan tüm gücüyle, ama epeyce su yutarak öbür başa kadar yüzdü.

Havuzun öbür başında, boğaza bakan büyük bir kaya vardı. Tristan, Esther sudan çıktığında, bembeyaz teninden, sırtından ve ince bacaklarından yansıyan ışığı izledi yine. Siyah saçlarını savurduğunda arkasından damlacıklar serpildi. Çeviklikle kayayı tırmandı ve tepesine, güneşe oturdu. Tristan ise çıplak bedeninden ve beyaz teninden utanıyordu. O da Esther'in yanı-

na oturmak için kayanın tepesine çıktı. Havuzda yüzdükten sonra teninin yandığını duyuyordu.

Esther kayanın tepesinde, bacaklarını boşluğa sarkıtmış oturuyordu. Tristan'a bütün bunlar çok doğalmış gibi bakıyordu. Bedeni bir oğlan çocuğunki kadar ince ve kaslıydı, ancak göğüslerinde şimdiden bir yumuşaklık belirmişti, hafif bir gölge, bir titreşim.

Akan suyun gürültüsü dar vadiyi gökyüzüne kadar kaplamıştı. Burada, bu boğazda onlardan başka hiç kimse yoktu, dünyada yalnızca onlar kalmıştı sanki. Yaşamında ilk kez, Tristan özgürlüğü hissediyordu. Tüm bedeni sarsılmış, sanki bir anda dünyada geri kalan her şey yok olmuştu, yalnızca yabanıl nehrin üzerinde bir çeşit adacığı andıran bu siyah kaya kalmıştı. Tristan, kara silüetlerin Terminus Oteline girmek için beklediği alanı düşünmüyordu artık. Annesinin, süt, et ve patates alabilmek için değersiz kolyelerini elmaşçılara satmaya çalıştığında yüzünün aldığı ifadeyi artık düşünmüyordu.

Esther, kaygan kayanın üstünde, gözleri kapalı, arkaya yaslanmıştı. Tristan, ona yaklaşmaya ve teninde hâlâ asılı duran damlacıkların tadına bakmak için dudaklarını parlak omuzlara dokundurmayaya cesaret edemeden, yalnızca bakıyordu. Delikanlıların buruk bakışlarını, alanda Rachel'i çekiştiren kızların kötü sözlerini unutabilirdi. Tristan, göğsünde hızla çarpan yüreğini, bedeninde dolaşan sıcak kanını, kara kayaları ısıtan ve bedenlerinde yayılan güneş ışınlarını hissedebiliyordu. Birden Esther'in elini yakaladı ve nasıl olduğunu anlayamadan dudaklarını kızın dudaklarına yapıştırdı. Esther önce başını çevirdi, ancak daha sonra inanılmaz bir şiddetle onu dudaklarından öptü. İlk kez böyle bir şey yapıyordu Esther, gözlerini kapayıp onu öpüyor, soluğunu yakalamak, sözlerini söndürmek ve duyduğu korku bu kucaklamada yok olacakmışçasına, bundan önce ye bundan sonra hiçbir şey olmayacakmış, bu yumuşak ve aynı zamanda yakıcı duygudan, birbirine karışan tükürüklerinin tadından, dillerinin birbirlerine dokunuşundan, çarpışan dişlerinin gürültüsünden, kesik kesik solukları ve yürek atışlarından başka bir şey kalmayacakmışçasına. Bir ışık çevrintisi oluşmuştu. Soğuk su ve ışık, bulantı verecek derecede baş döndürüyordu. Esther, elleriyle Tristan'ın yüzünü geri itti ve gözleri kapalı,

kayaya uzandı. "Beni hiçbir zaman terk etmeyeceksin, değil mi?" dedi, boşuk ve acı dolu bir sesle. "Artık senin kızkardeşin gibiyim, bunu kimseye söylemeyeceksin, değil mi?" Tristan anlamamıştı. "Seni hiçbir zaman terk etmeyeceğim." Esther'i güldüren bir ciddiyetle söylemişti bunu. Elini Tristan'ın saçları arasına soktu ve başını göğsüne doğru çekti. "Yüreğimi dinle." Sırtını kaygan kayaya dayamış, gözleri kapalı, kımıltısız, öylece duruyordu. Tristan'ın kulağını dayadığı ten yumuşak ve ateş kadar yakıcıydı, sessizce atan yüreği dinliyor, masmavi gökyüzünü görüyor ve buldukları adanın çevresinde çağlamakta olan suyun gürültüsünü işitiyordu.

Almanlar artık çok yaklaşmıştı. Gasparini, bir akşam, Bert-hemont yakınlarında ışıklı mermiler gördüğünü söylüyordu. İtalyanların savaşta yenik düştüklerini ve teslim olacaklarını da söylüyordu. Bundan böyle Almanlar tüm kasabaları ve dağı ele geçireceklerdi. Babası söylemişti bunu.

Bu akşam, alanda, otelin önünde toplanmıştı herkes, kasaba erkekleri ve kadınları, Yahudiler, kaftanlarını ve büyük şapkalarını giymiş yaşlılar, villalarda oturan zengin Yahudiler ve Bay Heinrich Ferne, hepsi kendi aralarında konuşuyorlardı, Tristan'ın annesi de oradaydı uzun elbisesi ve olağanüstü şapkasıyla.

İnsanlar bu önemli şeylerden söz ederken, çocuklar, her zamanki gibi alanda koşuşturuyorlardı, daha hızlı ve daha çok bağırarak belki de kaygılarını biraz olsun unutabilmek için. Esther de gelmişti alana, annesiyle birlikte, duvarın dibinde, insanları dinleyerek kımıltısız bekliyorlardı. Ancak Esther'in ilgisini çeken insanların söyledikleri değildi. Rachel'i görebilmek için dikkatle Terminus Oteline bakıyordu. Kız ve erkekler, Rachel'in ailesiyle kavgalı olduğunu ve artık Yüzbaşı Mondolini'yle otelde kaldığını söylüyorlardı. Ancak hiç kimse onu girip çıkarken görmemişti. Bu akşam otelin yeşil kepenklerinin, bahçeye bakanlar dışında, tümü kapalıydı. Askerler, içerdeki büyük salonda konuşup sigara içiyorlardı. Esther biraz yaklaşmıştı, seslerini duyabiliyordu. Sabah, vadinin aşağısından, kamyonla başka askerler gelmişti. Gasparini, Mario'nun başına gelenler yüzünden İtalyanların artık korktuğunu ve bu nedenle kasabadan çıkmak istemediklerini söylüyordu.

Esther, duvara oturmuş, kımıltısız, Rachel'i görebilmek için oteli gözlüyordu. Annesi gittiğinde bile, oracıkta, gölgede oturmayı sürdürdü. Günlerden beri Rachel'i arıyordu. Hatta ıssız ambara bile gitmişti bir gün, sanki yasak bir şey yapıyormuş

gibi, yüreği güp güp ata ata ve bacakları titreyerek içeri girmişti. Gözlerinin karanlığa alışmasını beklemişti bir süre. Ama içeride hiçbir şey yoktu, hayvanlara yataklık etmiş ot yığını ve küf ve idrar kokusu dışında.

Rachel'i yalnızca bir an için görmek istiyordu. Ona söyleyeceklerini hazırlamıştı, kendisinin yanıldığını, ambara onu gözetlemek için gelmediğini, bütün bunların artık önemi kalmadığını, yalnızca onu korumak için dövuştüğünü söyleyecekti. "Bu doğru değil! Bu doğru değil!" diyerek, yalnızca ona inandığını, hâlâ dostu olduğunu, öbürlerine inanmadığını ve onlarla birlikte gülmediğini, tüm gücüyle haykıracaktı. Aldığı darbelerin izlerini, kaburgalarındaki ve sırtındaki morlukları gösterecekti ona, işte bu yüzden ne yürüyebiliyor, ne de konuşabiliyordu; hatta geçen gün öylesine canı acıyordu ki, ayakta duracak durumu kalmamıştı.

Rachel nerelerdeydi? Götürmüşlerdi belki de onu, gece, hiç kimsenin göremeyeceği bir sırada, dağların öbür yanına, İtalya'ya ya da daha kötüsü, Almanların Yahudileri esir ettikleri kuzeyde bir yere.

Bu akşam, alanda, insanlar sinirli sinirli dolaşüyor, her dilden konuşuyorlardı, hiç kimse Rachel için kaygılanmıyordu. Hiçbir şey yokmuş gibi davranıyorlardı. Esther teker teker her birine sordu: "Rachel'i gördünüz mü? Nerede olduğunu biliyor musunuz?" Ama hepsi, tedirgin, başlarını çevirdiler, hiçbir şey bilmiyor ve anlamıyormuş gibi. Bay Ferne bile hiçbir şey söylemedi, başını salladı yalnızca. Öylesine kötülük ve kıskançlık vardı ki insanlarda, Esther korkuyor ve acı çekiyordu. Otelin kepenkleri kapalıydı ve Esther, mağaralar kadar karanlık ve hüznü odalarda neler olduğunu tahmin edemiyordu. Belki de Rachel bunlardan birinde tutsak edilmiş, aralıklardan, alanda dolaşan ve konuşan insanları izliyordu. Esther'i de görüyordu belki, ancak onun da ötekiler gibi olduğunu, kendisini gözetlemek ve alay etmek üzere otların arasına gizlendiğini düşündüğü için dışarı çıkmıyordu. Bunu düşünmek bile Esther'in başını döndürüyordu. Esther yarı karanlıkta, kasabanın aşağısına, sisin etkisiyle aydınlanan vadinin ve dağların yüksek silüetlerinin görüldüğü yere kadar indi.

Ertesi sabah, alanın öbür yanından, dut ağacının bulunduğu villadan bir müzik sesi geldi. Esther olabildiğince hızlı koştu. Yokuşlu sokakta, villanın bahçe demirinin önünde, kadınlar ve çocuklar dikilmiş bakıyorlardı. Esther, gölgedeki yerine, duvarın üstüne tırmanıp demirlere tutundu, mutfakta siyah piyanosunun önünde oturan Bay Ferne'i gördü. "Onu geri getirmişler! Bay Ferne'in piyanosunu geri vermişler!" Esther, insanlara doğru dönüp işte böyle haykırmak istiyordu. Ama bunun gereksiz olduğunu anladı. Hepsinin yüzünde aynı ifade vardı, insanlar, çalmakta olan Bay Ferne'i dinlemek için sokağa toplanmışlardı. Hiç böylesine güzel çalmamıştı şimdiye kadar. Notalar, yan karanlık mutfığın kapısından uçuşuyor, havada yükseliyor, bütün sokağı ve kasabayı kaplıyordu. Uzun bir süre sessiz kalan piyano sanki tek başına çalıyordu. Müzik akıyor, uçuyor ve ışık saçıyordu. Öylesine hızlı çalıyor, insanın bedenini ve göğsünü öylesine kaplıyordu ki, dut ağacının gölgesinde demirlere tırmanmış olan Esther soluk almadan dinliyordu. Artık her şeyin yeniden başlayacağını, eskisi gibi olacağını düşünüyordu. Yeniden Bay Ferne'in yanına oturup ellerini tuşların üzerinde kaydırabilmeyi öğrenebilir, hazırlamış olduğu kâğıtlardan notaları okuyabilirdi. Bay Ferne'in piyanosu geri geldiğine göre artık hiçbir şeyin sona ermeyeceğini düşünüyordu. Her şey çok daha kolay olacak, insanlar artık korkmayacak ve öç almaya çalışmayacaklardı. Rachel, anne ve babası için alışveriş yapmak üzere yeniden sokaklarda dolaşacak, alana gidecek ve saçları kırmızı bakır gibi güneşte parlayacaktı yine. Sabah, çeşmenin yanında Esther'i bekleyecek ve birlikte çınar ağaçlarının gölgesine oturup konuşacaklardı. Savaş bittiğinde neler yapmak istediğini, Viyana, Roma ve Berlin'de nasıl şarkıcı olacağını anlatacaktı ona. Bay Ferne'in müziği işte böyleydi: Zamanı durduruyor ve hatta onu tersine çeviriyordu. Daha sonra, çalmayı bıraktığında, Bay Ferne mutfığın kapısında belirdi. Kimıldayan sakalıyla, güneşin parıltısı yüzünden gözlerini kırparak herkese baktı. Ağlamaklı bir ifade vardı yüzünde. Bahçede sokakta bekleyen insanlara yaklaşmak için birkaç adım attı, kollarını açarak başını hafifçe öne eğdi ve "Teşekkürler, teşekkürler dostlarım," dedi. İnsanlar alkışlamaya başladılar, önce birkaç erkek ve kadın, daha sonra da herkes, hatta çocuklar bile bağırarak alkışladılar.

Esther de alkışladı, tıpkı Bay Ferne'in gençliğinde eskiden Viyana'da fraklı baylar ve gece giysili kadınların önünde çaldığı zamanlarda olduğunu gibi.

Esther kasabanın ötesinde, şabbat töreninin yapıldığı sinagoga ilk kez cuma günü gitti. Her puma aynı şey yapıyordu: Yaşlı Rab Eizik Salanter'in asistanı olan Bay Yakov, ev ev dolaşır Yahudilerin kapılarını çalıyordu. Her defasında da Esther'in evinin kapısını çalıyor, ama dini inançları olmadığı için babası da, annesi de törene gitmiyorlardı. Esther, bir gün, şabbat törenine katılmak için niye şaleye gitmediklerini sorduğunda, babası yalnızca: "Gitmek istiyorsan gidebilirsin, özgürsün," demişti ona. Kendisi, dinde özgürlüğün gerekliliğine inanırdı.

Esther, birçok kez, şabbat töreni için kadınların ve kızların hazırlık yaptığı zamanlarda şalenin önüne gitmişti. Açık kapının ardından parıldayan ışıkları görmüş ve söylenen duaları işitmişti. Bugün de, açık kapının önünde aynı tedirginliği yaşıyordu. Kara giysileriyle kadınlar ona bakmadan önünden geçiyor, salona giriyorlardı. Okulda yanında oturan Judith'i tanıdı. Başında siyah bir eşarp vardı, şaleye girerken Esther'i gördü ve ona el salladı.

Esther, sokağın öbür yanından, uzun süre açık kapıya baktı. Ve birden, nedenini bilmeden, kapıya doğru yürüdü ve şaleye girdi, içerisi, gecenin etkisiyle, bir mağara kadar karanlıktı. Esther, saklanmak istercesine, en yakın duvara doğru yürüdü. Önünde siyah eşarplarına bürünmüş kadınlar ayakta duruyorlar, onunla ilgilenmiyorlardı, yalnızca iki üç kız dönüp bakmıştı. Çocukların kara gözleri yarı karanlığa karşın parıldıyordu. Daha sonra, adı Cecile olan ve Bay Seligman'ın okulunda okuyan bir kız, Esther'e doğru geldi, ona bir eşarp uzattı ve fısıldadı: "Saçlarına bunu örtmen gerekiyor." Daha sonra salonun orta kısmına döndü. Esther örtüyü başına taktı ve kızların toplandığı ön tarafa geçti. Eşarp saçlarını ve yüzünü sakladığından, kendini daha iyi hissediyordu.

Bay Yakov'un çevresindeki kadınlar koşuşturmaya başladılar, masayı hazırladılar, su getirdiler, altın renkli şamdanları yerleştirdiler. Birden, salonun bir yerinden bir ışık parladı ve tüm bakışlar ona yöneldi. Önce sönmeye yüz tutmuş ışık yıl-

dızları birbiri ardına belirliyordu, sonra da alevler belli bir noktadan çıkarak uzun ışınlar oluşturuyorlardı. Kadınlar ellerinde mumlarla, şamdandan şamdana ilerliyorlardı ve ışık gitgide büyüyordu. Aynı zamanda, yeraltından gelen ve bir ezgiyi anımsatan bir uğultu vardı, Esther şaleye giren ve ortalarında yaşlı Rab Eizik Salanter'in bulunduğu erkek ve kadınları izliyordu. Kendi dillerinde konuşarak salonun ortasına, ışıkların önüne kadar yürüdüler. Esther, yüzlerinin iki yanına düşen beyaz şallarına şaşkınlıkla bakıyordu. İçeri girenler çoğaldıkça, ışık büyüyor, sesleri güçleniyordu. Şimdi de şarkı söylüyorlardı, siyahlı kadınlarsa, en yumuşak sesleriyle yanıt veriyorlardı onlara. Birbiri ardına gelen sesler rüzgâr ya da yağmur sesi gibiydi, git-tikçe azalıyor, daha sonra da yükseliyor, daracık duvarlar arasında yankılanıyor ve mumların alevlerini titretiyorlardı.

Esther'in çevresinde yüzleri ışığa çevrilmiş genç kızlar bedenlerini ileriye ve geriye doğru sallayarak gizemli sözleri yineliyorlardı. Mumlardan gelen koku ter kokusuna ve ezginin temposuna karışıyor, baş döndürüyordu. Kimıldamaya çekiniyordu Esther, ancak bilincinde olmadan o da çevresindeki kadınların devinimine uyarak bedenini ileriye ve geriye doğru sallamaya başladı. Hecelerinin kimi anılar canlandırdığı, içinde duyumsadığı o güzel dilden gelen sözcükleri kadınların dudaklarından okumaya çalışıyordu. Gizem dolu bu mağarada, yarı karanlıkta yıldızlar oluşturan mumların alevlerini izlediği için başı dönüyordu. Şimdiye kadar hiç böyle bir ışık görmemiş, böyle bir ezgi işitmemişti. Sesler yükseliyor, yankılanıyor, azalıyor ve başka bir yerde yeniden ortaya çıkıyorlardı. Kimi zaman, tek başına konuşan ve şarkı söyleyen bir kadının berrak sesi işitiliyordu; Esther onun daha hızlı sallanan örtülü bedenini, hafif aralık kollarını ve alevlere bakan yüzünü izliyordu. Kadın sustuğunda, ona eşlik edenlerin kısık bir biçimde 'Amin, amin!' diyen fısıltıları işitiliyordu. Ve sonra bir erkek sesi başka bir yerden yanıt veriyor, bir ezgiyi andıran o yabancı sözcükleri söylüyordu. İlk kez, Esther duanın ne olduğunu öğreniyordu. Bunun benliğine nasıl girdiğini anlamamıştı, ama bu bir gerçektir: Dilin büyüsunü içeren seslerin boğuk gürültüsü, bedenlerin düzenli devinimleri, mumların oluşturduğu yıldızlar ve kokulu, sıcak gölgeler vardı.

Burada, bu salonda, başka hiçbir şeyin önemi kalmamıştı artık. Hiçbir şey gözünü korkutmuyordu; ne Mario'nun ölümü, ne zırhlı araçlarıyla vadiden gelen Almanlar, ne de şafakta dağa doğru ilerleyen ve ölümle birleşir gibi otların arasında yitip giden babasının uzun silueti.

Esther, gözlerini ışığa dikmiş, bedenini yavaşça bir ileri bir geri sallıyordu, bu gizemli dilin sözcüklerini söyleyen erkek ve kadınların dokunaklı seslerinin içinde yankılandığını hissediyordu. Böylece Esther, kendisine babasını, denizlerin öbür yanını ve güneşin doğduğu İsrail'i gösteren o siyah bir kuşu andıran zamanı ve dağları aşabiliyordu.

8 Eylül cumartesi günü, bir gürültüyle uyandı Esther. Aynı anda her yandan gelen, bütün vadiyi kaplayan ve kasabanın sokaklarında yankılanan bir gürültü, bir gürleme tüm evleri derinden sarsmıştı. Esther kalktı ve yatağının bulunduğu o yarı karanlık bölmeden baktığında, anne ve babasının yatağının boş olduğunu gördü. Annesinin mutfakta, giyinik bir durumda açık kapının önünde dikildiğini fark etti. Esther'i asıl ürküten annesinin bakışı oldu: Dışarıdan gelen gürlemeden kaynaklanan kaygılı ve şaşkın bir bakıştı. Esther soru sormaya hazırlanıyordu ki, annesi ona: "Baban bu gece gitti, seni uyandırmak istemedi," dedi. Gürleme uzaklaşıyor, sonra yeniden başlıyordu, gerçekdışı gibiydi. Elisabeth ekledi: "Cenova'ya giden Amerikan uçaklarının gürültüsü bu... İtalyanlar savaşta yenik düşmüş ve ateşkes imzalamışlar." Esther annesine sınıksız sarıldı. "Öyleyse İtalyanlar gidecek mi?" Korku onu da sarmış, buzlu su gibi ellerine ve bacaklarına kadar yayılmıştı. Bu da onun soluk almasını ve düşünmesini geciktiriyordu. Uçakların sesi uzaklaşıyor, bir gök-gürültüsünü andırıyordu. Daha belirgin olan başka bir gürleme işitmişti Esther. Alman ordusundan kaçmak için vadide ilerleyen, kasabaya doğru giden İtalyan kamyonlarının gürültüsüydü bu. Elisabeth yavaşça: "Savaş bitmedi," dedi. "Şimdi Almanlar gelecek. Kaçmalıyız. Herkes gitmeli." Ve düzeltti: "Tüm Yahudiler bir an önce gitmeli, Almanlar gelmeden." Kamyonların sesi iyice yükselmişti artık, kasabaya varmadan önceki son dönemeçteler. Elisabeth, kapının yanında duran, önceden hazırlanmış olduğu, eskiden içine değerli eşyalarını koyduğu eskimiş deri bavulu kaptı. "Git giyin. Sıcak tutacak giysiler ve sağlam ayakkabılar giy. Dağdan geçeceğiz. Babanla orada buluşacağız."¹ Sinir ve heyecanla koşuşturuyor, iskemleleri deviriyordu, sonradan gerekli olabilecek bir şeyi arıyormuş gibi. Esther hızla giyindi. Yün kazağının üzerine, Mario'nun öldüğü gün bir iskem-

le üzerinde bıraktığı koyun postunu giydi. Başına da şabbat töreninin yapıldığı gece Cecile'in kendisine verdiği örtüyü sardı.

Dışarıda, büyük alanda, güneş parılıyordu, yaprakların gölgesini yere yansıtıyordu. Kilisenin kubbesi parlıyordu. Gökyüzünde güzel, bembeyaz bulutlar vardı. Esther acıyla çevresini izliyordu. Her yandan gelen insanlar alana toplanıyorlardı. Yoksul Yahudiler, küçük sokaklardan, yıllarca yaşadıkları bodrum katlardan çıkıyor, yükleriyle, kartona benzer bavullarıyla, çamaşır dolu çuvallarıyla ve erzaklarını koydukları bez çantalarla geliyorlardı. Rab Eizik Salanter, Yakov ve Polonyalılardan oluşan yaşlılara ağır kışlık kaftanlarını ve astragan başlıklarını giymişlerdi. Kimi kadınlar üst üste iki manto giymişler, ancak hepsinin siyah şalı vardı. Varlıklı Yahudiler de geliyorlardı, daha güzel bavullar ve yeni giysilerle, ama birçoğunun, hazırlanmak için zaman bulamadıklarından, bavulları bile yoktu. Kimileri, yokuşlu yoldan taksile geliyorlardı, yüzleri gergin ve soluktu; Esther onların bütün bunları, bu alanı, bu evleri, çeşmeyi ve uzaklarda yer alan mavi dağları, bir daha göremeyeceklerini düşünüyordu.

Kamyonların motor gürültüsü alanı kaplıyordu ve bu nedenle hiç kimse konuşmuyordu. Kamyonlar kestane ağaçlarına kadar birbiri ardına bütün yol boyunca sıralanmışlardı. Motorlar gürüyor, kaldırımın üzerinde mavi bir bulut dolaşıyordu, insanlar çeşmenin başına üşüşmüşlerdi, çocuklar da oradaydı, ama koşuşturmuyorlardı. Yoksul giysiler içinde, annelerinin yanlarında, çamaşır torbalarının üstünde oturuyorlardı donmuş bir durumda. IV'üncü italyan Ordusunun askerleri otelin önünde durmuş, kalkış işaretini bekliyordu. Esther onlara yaklaştı, boş bakışları ve yüzlerindeki dalgın ifade onu çok şaşırttı. Yenilgiyi ve ateşkesin imzalandığını doğrulayan haberi beklerken, birçoğu hiç uyumamıştı belki de o gece. Askerler hiç kimsenin yüzüne bakamıyordu. Alanın öbür yanından kamyon motorlarının gürültüleri geliyor, onlarsa otelin önünde dikilmiş bekliyorlardı. Yahudiler çeşmenin çevresinde bavullarıyla birlikte dolanıyorlardı, beklemek için daha uygun bir yer arıyormuş gibi. Kasaba halkı ve çiftçileri de buradaydı, uzaktan, belediye binasının önüne dikilmişler, çeşmenin başına toplanmış Yahudileri izliyorlardı.

Tristan da, o binanın gölgesinde, yarı gizlenmiş bir durumda kımiltısız duruyordu. O güzel yüzü solmuş, gözlerinin altı morarmıştı. Yaz kaçamakları yüzünden eskimiş ingiliz takımları içinde titriyordu sanki. O da vadiyi kaplayan gürlemelerle uyanmış, çabucak giyinmişti. Otel odasından çıkmadan önce annesi ona seslenmişti: "Nereye gidiyorsun?" Ve yanıt alamayınca, kısık ve endişeli bir sesle: "Gitme! Alana gitmemelisin, tehlikeli," demişti. Ancak o çoktan çıkmıştı.

Alanda, bekleyen insanlar arasında Esther'i arıyordu. Onu gördüğünde, koşmaya yeltendi ve sonra duraksadı. Çok fazla insan vardı ve kadınların bakışları kaygı doluydu. Daha sonra Bayan O'Rourke geldi. Daima çok şık olduğu halde, bu kez paspal görünüyordu, elbisesinin üzerinde bir yağmurluk vardı yalnızca, şapka bile giymemişti. Uzun sarı saçları omuzlarına dökülüyordu. Onun da yüzü gergin, gözleri yorgundu.

Esther Tristan'ın yanına gitti, ne diyeceğini bilmiyordu, boğazı düğümlendi. Yavaşça Tristan'ı öptü ve Bayan O'Rourke'un elini sıktı. Tristan'ın annesi gülümsedi, ona sarıldı, yanağından öptü ve birşeyler söyledi, belki de "iyi şanslar" diledi; boğuk bir sesi vardı, ilk kez konuşuyordu Esther'e. Annesinin yanına döndü Esther. Birkaç dakika sonra geriye dönüp baktığında, Tristan ve Bayan O'Rourke yok olmuşlardı.

Artık güneş daha çok parılıyordu. Güzel beyaz bulutlar doğudan gökyüzüne doğru yavaşça kayıyorlardı. Arasına, bulutların oluşturduğu soğuk bir kütle alandan geçiyor, yerdeki yaprak gölgelerini yok ediyordu. Yolculuğa çıkmak için güzel bir gün olduğunu düşünüyordu Esther. Dağlarda, hâlâ gölgede kalan vadilerin uçsuz bucaksızlığında tepelerin oluşturduğu çizgide yürümekte olan babasını düşlüyordu. Belki de babası, bulunduğu yerden, küçücük alanıyla kasabayı ve karıncaları andıran, insanların oluşturduğu karalıkları görebiliyordu.

Alman askerlerden kaçıp Nice, Cannes ya da daha uzaklardan gelen Yahudilerle, Nantelle yakınlarında buluşmak üzere, sararmış ot tarlaları arasından, hâlâ gölgede bulunan vadinin aşağısına doğru iniyordu belki de?

Birden, alanda motor sesleri duyuldu ve italyanlar gitmeye başladı. Kuşkusuz sabahtan beri bekledikleri işareti almışlar ya da beklemekten usanmış, sabırsızlanmalardı. Öbekler halinde,

birçoğu da yaya olarak ardı ardına gittiler. Motor gürültüleri arasında, konuşmadan, birbirlerine seslenmeden gittiler. Kamyonlar yola koyuldu ve Boreon vadisi boyunca, yüksek dağlara doğru giden yolu tırmanmaya başladılar. Motorların gürültüsü gittikçe yükseliyor, vadinin derinliğine kadar gidiyor ve gökgü-rültüsü gibi yankılanıyordu. Askerlerin kaçıştığı sırada, Esther otele yaklaştı. Bir an için, Rachel'i Yüzbaşı Mondolini'yle birlikte otelden ayrılırken görebilirdi belki de. Kadınlar ve üstlerinde yağmurluk ve fötr şapkalı sivil giysili adamlar vardı, ama Rachel aralarında değildi. Her şey öylesine hızlı ve öyle bir koşuşturmaca içinde oluyordu ki, belki de Rachel, Esther görmeden geçmiş ve bu insanlarla birlikte bir kamyonu binmişti. Esther'in yüreği hızla çarpıyor, kamyonların çevresinde koşuşturan, brandalı araçların basamaklarını tırmanan son İtalyan askerlerine bakarken boğazı düğümlemiyordu. Her şey öylesine hüznüydü ki, Esther Rachel'in kızıl saçlarını son bir kez görmeyi çok arzuluyordu. Alandaki insanlar, subayların, sabah erkenden, saat ondan önce gittiklerini söylüyorlardı. Bu durumda, Rachel dağda yürüyor, Ciriega geçidindeki sınırı geçiyordu belki de.

Şimdi, insanlar dağılmaya başlamıştı. Alanın ortasında, çeşmenin yanında, bir öbek adam, öğretmen Bay Seligman'ın çevresinde toplanmıştı. Esther, kimi akşamlar mutfaklarında babasıyla görüşen adamları tanımıştı. Uzun bir süre tartıştılar, çünkü kimileri İtalyan kamyonlarını izleyip Ciriega geçidinden, ki-mileriyse en kısa yoldan, yani Fenestre geçidinden gitmek istiyordu. İtalyanların ardından yürümenin tehlikeli olduğunu söylüyorlardı, çünkü kuşkusuz Almanlar onları bombalamak için izlerini süreceklerdi.

Daha sonra, öğretmen Seigman çeşmenin kıyısındaki yüksekliğe tırmandı. Kaygılı ve üzüntülü görünüyordu, ama yine de sesi gür ve belirgindi, tıpkı çocuklara kitap okuduğu zamanlarda olduğu gibi. Önce Fransızca birkaç söz söyledi: "Dostlarım! Dostlarım... Dinleyin beni." Sokaktaki gürültü birden dindi, gitmeye yeltenen insanlar dinlemek üzere bavullarını yere bıraktılar. Çocuklara, *Vebaya Tutulmuş Hayvanlar* ya da *Nana*"dan parçalar okuduğu zamanlardaki o gür ve belirgin sesiyle, Esther'in belleğinden hiçbir zaman silinmeyecek olan şu dizele-

ri, bir duanın sözleriymiş gibi, yavaşça okudu ve yıllar sonra yazarının Hayyim Nahman Bialek olduğunu öğrendi:

*Yaşamımın dolambaçlı yollarında
Şefkat nedir bilemedim.
Durasızlık benim için yok oldu.*

Esther'in yanında, Elisabeth sessizce ağlıyordu. Hıçkırıklar omuzlarını sarsıyor, yüzü acıyla buruşuyordu. Esther bu olanların dünyadaki tüm gürültü ve çığlıklardan daha korkunç olduğunu düşündü. Annesine sımsıkı sarıldı, tıpkı hıçkırıklarını bastırmak için bir çocuğa sarılır gibi.

insanlar, alanın yukarisına doğru yürümeye başlamışlardı bile, çeşmenin yanında onlara bakan Bay Seliqman'ın önünden geçiyorlardı. Erkekler önde yürüyor, arkadan kadınlar, yaşlılar ve çocuklar geliyordu. Yakıcı güneşin altında, cenaze törenini andıran uzun, simsiyah bir sıra oluşmuştu.

Otelin önünden geçerken, Esther Bay Ferne'in bir çınar altına yarı yarıya gizlenen, bir gölgeyi andıran silüetini gördü. Çarpık bacakları, şekilsiz cepli uzun gri ceket, kasketi ve keçi sakalıyla, onunla ilgisi olmayan bir töreni uzaktan izleyen bir gömütlük bekçisini andırıyordu. Annesinin üzüntüsüne ve boğazını düğümleyen kaygıya karşın, Bay Ferne'i görür görmez, Esther'in içinden gülmek geldi, italyan askerlerin piyanoyu sallaya sallaya götürdükleri gün, Bay Ferne'in nasıl gizlendiğini anımsıyordu. Ona doğru koştu ve elini tuttu. Yaşlı adam onu tanımamış gibi yüzüne baktı. Başını sallayarak: "Hayır, hayır, gidin, hepiniz gidin, ben gidemem, burada kalmalıyım. Dağda nereye giderim?" derken tuhaf keçi sakalı kımıldıyordu. Esther tüm gücüyle elini tuttu, gözlerinin yaşlarla buğulandığını hissetti. "Ancak Almanlar yaklaştı, bizimle gelmelisiniz." Bay Ferne alanda koşuşan insanları izlemeye devam etti. "Hayır." Yavaşça konuşuyordu, kısık bir sesle. "Hayır. Ne yapınlar benim gibi bir yaşlıya?" Sonra da Esther'i, bir kez hızla öptü ve geri çekildi. "Hoşça kal artık. Hoşça kal." Esther koşarak annesinin yanına döndü, ötekilerle birlikte, kasabanın yukarisına doğru yürümeye başladı. Arkasına dönüp baktığında, Bay Ferne'i göremedi artık. Belki de villanın yarı karanlık mutfağında bulunan pi-

yanosunun başına dönmüştü şimdiden. Belediye binasının önünde birkaç kişi kalmıştı yalnızca, kasabalılar ve çiçekli elbiseleri ve önlükleriyle kadınlardı bunlar. Kasabanın yukarısında, tarlaların ve kestane ağaçlarından oluşan ormanın başladığı yerde yavaş yavaş gözden kaybolan insanları izliyorlardı.

Şimdi insanlar yolda, öğle güneşinin altında ilerliyorlardı, öylesine kalabalıktılar ki, Esther topluluğun ne başını, ne de sonunu görebiliyordu. Vadide artık motor sesleri yankılanmıyor, taşlı yolda ayak sesleri dışında tek bir gürültü işitilmiyordu, kaldırım taşlarında akan bir nehrin çıkarttığı tuhaf bir gürültüyü andırıyordu bu sesler.

Esther çevresindeki insanlara bakarak yürüyordu. Birçoğunu tanıyordu. Onları kasaba sokaklarında, pazar yerinde ya da öğleden sonraları, alanda, küçük öbekler halinde sohbet ederken görmüştü; yanlarında da çocuklar keskin çığlıklar atarak koşuşturuyorlardı. Kürk yakalı mantoları, ağarmış beliklerin çıktığı siyah şapkaları olan yaşlılar vardı. Hazan diye adlandırılan Bay Yakov da oradaydı, ağır bavulları elinde, yaşlı Eizik Salanter'in yanında yürüyordu. Rab Eizik Salanter ve Bay Yakov dışında kimsenin adını bilmiyordu Esther. Savaşta her şeyini yitirmiş en sefil Yahudilerdi onlar, Almanya'dan, Polonya'dan ya da Rusya'dan gelmişlerdi. Esther onları, kasabanın yukarıdaki şalede tapınağa girdiğinde, başlarında büyük beyaz şallarıyla ışıkların yandığı masanın çevresinde dikilirken görmüş, gizemli dilde yazılmış kitaptan okudukları, anlayamadan içe işleyen o güzel sözlerini işitmişti. Onları şimdi, güneşin altında, bedenleri öne doğru eğik, ağır gelen o büyük paltolarla taşlı yolda yürürken görünce, sanki dünyadaki tüm insanlar bilinmeyene doğru giden bu yolda yürüyormuş ve başlarına üzücü ve açıklanamayan bir şey gelecekmış gibi Esther'in yüreği daha hızlı çarpmaya başlamıştı.

Özellikle kadın ve çocuklara bakıyordu. Mutfaklarında şöyle bir gördüğü ve yalnızca bayram ya da düğünlerde evlerinden çıkan yaşlı kadınlar da oradaydı. Şimdi onlar, üstlerinde ağır mantoları, başlarında siyah şallarıyla konuşmadan, güneşin etkisiyle solgun yüzlerini buruşturarak taşlı yolda yürüyorlardı. Genç, ince uzun kadınlar, o mantolara ve ellerinde türlü türlü paketler olmasına karşın bir de bavullarını sürüklüyorlardı.

Aralarında konuşuyorlar, hatta kimileri gülüşüyordu, pikniğe gidiyorlardı sanki. Çocuklar, üstlerinde kalın yün kazakları ve ayaklarında yalnızca özel günlerde giydikleri büyük deri ayakkabılarıyla önlerinde koşuşturuyorlardı. Onların ellerinde de içleri ekmek, meyve ve su şişeleriyle dolu paketler vardı. Onlarla birlikte yürürken, Esther adları anımsamaya çalışıyordu, Cecile Grinberg, Meyerl, Gelibter, Sarah ve Michel Lubliner, Lea, Amelia Sprecher, Fizas, Jacques Mann, Lazare, Rivkele, Robert David, Yachet, Simon Choulevitch, Tal, Rebecca, Pauline, Andre, Marc, Marie-Antoinette, Lucie, Eliane Salanter... Ancak zorlukla anımsayabiliyordu, çünkü artık onlar, okulda gördüğü, kasaba sokaklarında bağırarak koşuşan, nehirde çıplak yüzen ve çalılıklarda savaşçılık oynayan o tanıdığı kız ve erkekler değillerdi. Üstlerinde çok büyük ve ağır giysileri, ayaklarında kışlık ayakkabıları, kızların başında şalları, erkeklerin başındaysa şapka ya da bere olduğu için aralarında hiç konuşmuyorlar, eskisi gibi hızlı koşamıyorlardı. Gezintiye çıkmış, üzgün ve yorgun, hiçbir şeye ve kimseye bakmadan yürüyen yetimleri andırıyorlardı.

Kalabalık, kapalı okulun ve jandarma binasının önünden geçerek kasabanın yukarisına doğru ilerliyordu. Geçtikleri yerlerde evlerinde insanlar kapılarının önünde dikilerek ya da camlara çıkarak, geçenler kadar sessiz, izliyorlardı.

Esther ilk kez, öteki kasabalılar gibi olmadığını anlamıştı, bu da ona acı veriyordu. Onlar evlerinde kalabilir, bu vadide, bu gökyüzünün altında yaşamayı sürdürebilir, nehir suyundan içebilirlerdi hâlâ. Onlar kapılarının önünde duruyor, camlarından bakıyorlardı, oysa Esther, üstünde siyah giysileri ve Mario'nun koyun postuyla, başını siyah şalla sımsıkı sarmış, ayakları kışlık ayakkabıları yüzünden yaralanmış, önlerinden geçiyordu; artık kendisi gibi evi olmayan, aynı gökyüzü altında yaşama ve aynı sudan içme hakkını yitirmiş olan insanlarla birlikte yürümek zorundaydı o da. Öfkeden ve kaygıdan boğazı düğümlemişti, yüreği çok hızlı çarpıyordu göğsünde. Tristan'ı düşünüyordu, beyaz yüzünü ve ateşli gözlerini. Bayan O'Rourke'un yumuşak yanağını, elini sıkışını düşünüyordu; yüreği hızla çarpmıştı, çünkü onunla ilk kez konuşmuştu ve onu bir daha hiç göremeyecekti. Rachel'i düşünüyordu, artık

bomboş kalan oteli de. Rüzgâr açık pencerelerden içen girip büyük salonda esiyordu herhalde. Esther ilk kez, farklı bin olduğunu anlamıştı. Bundan böyle babası ona Estrellita diye seslenmeyecek, hiç kimse ona Helene diyemeyecekti. Artık ardına bakmak anlamsızdı, çünkü geride kalanlar yaşamıyordu.

Kalabalık, Esther'in, eskiden babasının dönüşünü beklemek üzere saklandığı tarlaların arasında, taşlı yolda yürüyordu. Aşağıdan nehir suyunun sesi gelmekteydi, dağ yamaçlarında yankılanarak şırıldırıyordu. Gökyüzündeki beyaz bulutlar, vadede kardan tepeleri ya da şatoları andıran olağanüstü yapılar oluşturup doğruya doğru toplanıyorlardı. Esther o bulutları, yassı kayaların üstüne uzanmış, hâlâ nehir suyunun ıslaklığıyla, oyluklarında kurumakta olan soğuk su damlalarını hissederek suyun ezgisini ve arıların vızıltılarını dinlerken izlediğini anımsıyordu. Bulutlarla birlikte gitmek istemişti, çünkü onlar rüzgârda özgürce dolaşabiliyor, dağların öbür yanına, denize kadar rahatça gidebiliyorlardı. Onların neler gördüklerini düşünüyordu, vadileri, dereleri, karınca yuvalarına benzer kentleri ve denizin ışık saçtığı küçük körfezleri. Bugün de aynı bulutlardı, ancak bu kez çok daha korkutucuydular. Dağların tepelerini yok ediyor ve vadinin dibinde bir set, geçit vermeyen yarı karanlık büyük beyaz bir duvar oluşturuyorlardı.

Kalabalığın içinde yürürken, Esther annesinin elini sımsıkı tutuyordu. Orman şimdiden sıklaşıyordu, kestane ve meşe ağaçlarının yerini yaprakları kararmaya yüz tutmuş büyük çam ağaçları almıştı. Esther, hiçbir zaman bu kadar uzağa gitmemişti nehrin bulunduğu vadide. Artık, vadinin ucu da, bulutlardan oluşan duvar da görünmüyordu. Ağaç gövdeleri arasından, güneşte parıldayan nehir görülüyordu yalnızca. Yokuşu tırmanan kalabalık biraz yavaşlamıştı. Şimdiden, yaşlılar, çocuklarını taşıyan kadınlar duraksıyor, kayaların ya da bavullarının üstüne oturup dinleniyorlardı. Hiç kimse konuşmuyordu. Kaldırım taşlarına vuran ayakkabıların gürültüsü ve küçük çocukların tuhaf bir biçimde yankılanan, ağaçların yoğunluğu nedeniyle biraz hafifleyen ve hayvan bağırışlarını andıran çığlıkları işitiliyordu. Kalabalık ormandan geçerken, gece kuşları ürküyor, ya-

kınır gibi çığıllıklar atarak uçuşuyorlardı. Esther kara kuşlara bakıyor ve bir zamanlar babasının kendisine italya hakkında söylediklerini anımsıyordu. Gökyüzünde bir karga göstererek: "Bu kuş gibi uçabilseydin, bu akşam orada olurdun," demişti. Annesine: "Babam ne zaman yanımıza gelecek?" diye sormaya cesaret edemiyordu. Yürürken, elini sımsıkı tutuyor, kaçamak bakışlarla, onun gergin, soluk yüzünü, sıkıca kapalı tuttuğu dudaklarını ve ağzını, öteki kadınlara benzemek için başına taktığı o kara eşarp yüzünden yaşlı görünen yüzünü izliyordu. Ve yine öfkeden boğazı düğümleniyordu; çünkü annesinin babasına güzel görünmek ve kasaba alanına kadar ona eşlik etmek için, açık yakalı güzel mavi elbisesini ve sandaletlerini giydiği, siyah ve ipeksi saçlarını taradığı o yaz günlerini anımsıyordu. Esther, annesinin o uzun bronzlaşmış bacaklarını, baldır kemiğinin üzerinde parlak tenini ve çıplak omuzlarında parıldayan ışığı anımsıyordu. Şimdi, hiç kuşkusuz, bütün bunların hiçbirini yeniden yaşanmayacaktı, çünkü giderken geride bırakılan bir daha bulunabilir miydi ki? "Babamla buraya dönecek miyiz, yoksa buraları bir daha hiç görmeyecek miyiz?" O sabah bütün bunları sormamıştı Esther, acele giyindikten sonra bavulunu eline almış ve caddeye çıkan altı basamağı tırmanarak evden ayrılmıştı. Annesiyle birlikte alana doğru yürüyorlardı, Esther soruyu sormaya cesaret edememişti. Ancak annesi anlamıştı; yalnızca tuhaf bir biçimde yüzünü buruşturup omuzlarını silmişti ve Esther biraz ilerledikten sonra, annesinin ağladığı için gözlerini ve burnunu sildiğini görmüştü. Ve tüm gücüyle, kanayınca kadar dudağını ısırılmıştı, tıpkı yaptığı kötü bir şeyi yok etmek ister gibi.

Bundan böyle, gözlerde acıyı okumamak ve kendisinin de aynı şeyleri düşündüğünü anlamamaları için, hiç kimsenin yüzüne bakmamıştı. Ormana doğru giden bu taşlı yolda, kalabalık iyice dağılmış, aralarındaki mesafeler gitgide büyümüştü. Gençler, adamlar ve delikanlılar çok önden gidiyorlardı, artık aralarındaki konuşmalar bile işitilmiyordu. Arkalarından gelen alay gittikçe uzuyordu. Ellerini acıtan o ağır bavullar yüzünden yavaş yürümelerine karşın, Esther ve annesi öteki kadınları geçiyorlardı, özellikle ayağı taşlara takılan yaşlıları, kucaklarında çocuk taşıyanları ve ağır kaftanlarını giymiş ve bastonlarına ba-

sa basa giden yaşlı Yahudi adamları. Onlara yaklaştığında, Esther yardımcı olmak için yavaşlıyordu, ama annesi hırsıyla onu kolundan çekiyordu; Esther o insanları geçerken annesinin sert yüz ifadesini görünce ürkmüştü. İlerledikçe, yolun kıyısında oturan kadın silüetlerine daha az rastlanıyordu. Ve öyle bir an geldi ki, Esther ve annesi yalnız başlarına yürüyorlardı artık, kendi adımlarının gürültüsü ve dere suyunun yamacın altından gelen hoş şırıltısını işitiliyordu yalnızca.

Güneş, dağ tepelerinin oluşturduğu çizginin hemen ardaydı. Gökyüzü soluk gri görünüyordu, Esther'le annesinin karşısına kara bulutlar toplanmıştı. Elisabeth, birden nehrin üst kısmında uzun zamandır aradığı ağaçsız düz bir alan gördü. "Geceyi burada geçireceğiz," dedi. Nehre bakan büyük bir kayanın yanına kadar indi. Esther, şimdiye kadar böylesine güzel bir yer görmemişti. Yuvarlak kaya kütlelerinin arasında yeşil otlar bir halı görünümündeydi ve yukarda, solda, nehir dalgalarının vurduğu küçük kumsal vardı. O zorlu taşlı yoldan ve yakıcı güneşten, onca kargaşa, belirsizlik ve yorgunluktan sonra, bu yer Esther'e cennetten bir parça gibi göründü. Koşarak kayaların arasındaki yeşilliğin üstüne uzandı ve gözlerini kapattı. Açtığında, annesinin yüzünü gördü karşısında. Elisabeth, nehirde kollarını ve yüzünü yıkamıştı, akşamın loş ışıkları, dağınık saçlarının çevresinde bir hale oluşturuyordu. "Öyle güzelsin ki," diye mırıldandı Esther. "Sen de gidip yıkanmalısın," dedi Elisabeth, "su çok serinletiyor, başkaları da geceyi burada geçirmek üzere duraklayacaklardır." Esther eşarpını ve ayakkabılarını çıkarttı, elbisesini hafifçe kaldırarak yarı baldırlarına kadar soğuk suya girdi. Buz gibi su bacaklarının arasından kayıyor, onları uyuşturuyordu. Avuçlayarak sudan biraz içti, güneş yanığını hafifletmek için yüzünü güzelce ıslattı. Su elbisesinin eteklerini, yün kazağının kollarını ve koyun postunun yapağını ıslatıyordu.

Az sonra, insanlar gerçekten gelmeye başladılar. Birçoğu, bir başka düz bir alanda durmuştu ve Esther çocukların seslerini ve kadınların bağırırlarını işitiyordu. Herkes, Alman ordusu tarafından fark edilmemek için ateş yakılmaması gerektiğini biliyordu, bu nedenle akşam yemeği için ellerindeki imkânlarla birşeyler yapmaya çalıştılar. Kadınlar ekmekleri dilimleyip ço-

cuklara veriyor, onlar da nehrin karşısına oturup yiyorlardı. Esther'in, annesi ev sahiplerinin verdiği bir parça kuru peyniri getirmişti, nefis görünüyordu. Birlikte incir de yediler, sonra da nehre gidip küçük kumsalda diz çökerek su içtiler. Gece olmadı, çam ağaçlarının çatıyı andıran iğneli yapraklarından ve dallarından bir sığınak yaptılar.

Gece yavaşça çöküyordu. Ormanın birçok yerinde, insan sesleri gittikçe daha güçlü bir biçimde yankılanıyordu. Yorgun olmasına karşın, Esther'in uykusu yoktu. Nehir akıntısını izleyerek, çocuk seslerinin geldiği yöne doğru yürüdü. Birkaç yüz metre aşağıda, nehir kıyısında oynayan küçük kızları gördü. Giyinik olmalarına karşın dizlerinin üst kısmına kadar suya girmiş, gülüşerek birbirlerini ıslatıyorlardı. Esther onları tanıdı. Yaz başında aileleriyle kasabaya gelen ve ancak kendi dillerinde, o ilginç ve ezgili dilde konuşan genç Polonyalı kızlardı bunlar. Esther bir akşam babasının kendisine adı bu kızların dili kadar ilginç olan bir kentten, Rzeszow'dan ve evleri yakan ve tüm Yahudileri kovalayan, daha sonra da onları kamplara, çocukların bile ölesiyeye çalıştırıldıkları ormanlara göndermek üzere hayvanları taşıdıkları vagonlara kapatan Alman askerlerden söz ettiğini anımsıyordu. İşte bunu anımsıyor, küçük kızlara bakıyordu. Şimdi de buradaydılar, bu uçsuz bucaksız ormanda bir nehrin kıyısında, yine kovulmuş olarak bilinmeyene, bulutların biriktiği dağlara doğru gidiyorlardı, ancak bir gezintiye çıkmış gibi kaygısız görünüyorlardı. Esther onları daha yakından izleyebilmek için düz alana indi. Küçük kızlar, dans eder gibi etekleri kabaran uzun siyah elbiseleriyle, bir ağaçtan bir ağaca koşarak kovalamaca oynuyorlardı. İçlerinde on, on bir yaşlarında, çok soluk gözleri ve saçları olan büyük bir kız vardı, kızkardeşleriyse esmerdi. Bir ara, Esther'i fark ettiler. Ve birden durakladılar. Sessizce bir araya toplanıp kendi dillerinde birşeyler söylediler. Gece oluyordu. Esther, annesinin yanına dönmesi gerektiğini biliyor, ama gözlerini o küçük kızın soluk gözlerinden alamıyordu. Öbürleri yeniden oynamaya koyuldular.

Aileleri, kara giysili kadınlar ve kaftanlı erkekler, bir çam ağacının altında duruyorlardı. Esther'in daha önce şalede, tapınağın girişinde gördüğü, uzun ak sakallı yaşlı adam da oradaydı.

Küçük kız Esther'i elinden tutup ağacın yanına götürdü.

Kadınlardan biri gülümseyerek, o tuhaf dilde, sorular sordu Esther'e. Düzgün, güzel bir yüzü vardı ve yeşil gözleri küçük kızın gözleri kadar soluk görünüyordu. Kara ekmekten bir dilim kesip Esther'e uzattı. Reddedemedi Esther, ama kendisi daha önce hiç kimseyle paylaşmadan peynir ve incir yediği için utanç duyuyordu. Ekmeği aldı ve hiçbir şey söylemeden taşlı yola doğru koşmaya başladı, annesinin kendisini beklediği düz alana hızla dönmek istiyordu. Gece ağaçları daha da sıklaştırıyor, yer yer ürkünç gölgeler oluşturuyordu. Esther, ardında küçük kızların seslerini ve gülüşlerini hâlâ işitiyordu.

Yağmur başladı. Çatıların üstünden hafif bir hışırtı geliyordu, kamyon motorlarının uğultularından ve adımların gürültüsünden sonra insana huzur veren yumuşak bir sestir bu. Gecenin karanlığına karşın, Rachel kara eşarbiyle iyice sarınarak sokağa çıkıp yağmurun altında dolaşmaya başladı, italyan kamyonlarının gürültüsü bütün vadide yankılanırken, alana kadar koşmak istedi Rachel, ama annesi engelledi: "Gitme! Gitme, ne olur, bizimle kal!" Babası hastaydı ve Rachel bu yüzden gitmedi. Bütün gün vadiden ve dağlardan kamyonların gürültüleri geldi. Kimi zaman gürültü öylesine yaklaşıyordu ki, kamyonlar evlerin duvarlarını yıkacakmış gibi oluyordu. Daha sonra, ayak sesleri geldi, bu yumuşak ses, bu koşuşturmaların gürültüsü daha da ürkütücüydü. Geceye kadar, insanlar sokağı tırmanıp uzaklaştılar. Sesler, boğuk çığlıklar ve çocuk ağlayışları işitiliyordu. Rachel, annesinin uyuduğu yatağın yanında bir iskemlede, yarı karanlıkta bütün gece oturdu. Öbür yatağın bulunduğu küçük odadan astımlı babasının öksürüklerini işitiyordu. Ertesi gün pazardı, büyük bir sessizlik vardı. Dışarıda parıldayan güneş kepenklerin aralıklarından sızıyordu. Yaz günlerinde olduğu gibi, kuş sesleri işitiliyordu. Ancak Rachel dışarı çıkmak, hatta kepenkleri bile açmak istemiyordu. Öylesine yorgundu ki, içi bulanıyordu. Annesi hazırlanmak ve birşeyler pişirmek için kalktığında, Rachel hâlâ ılık yatağa girdi ve uyudu.

Şimdi, gece yeniden bastırıldı, kasabanın evlerinin çatılarına usul usul yağmur yağmakta. Uyandığında, Rachel nerede olduğunu pek anlayamadı. Bir an kendini otel odasında Mondolini'yle birlikte sandı, sonra daha önce neler olduğunu anımsadı. Belki de İtalyan jandarmasının otelde tek başına kaldığını ve onun da yağmuru dinlediğini düşündü. İtalyan askerlerin tümü gitti ve dağa yeniden sessizlik çöktü. Bir gün, otel odasında, Rachel aynanın karşısında taranırken, ona yaklaşır tuhaf bir bi-

çimde bakmıştı. "Savaş bittiğinde, seni İtalya'da Roma'ya, Napoli'ye, Venedik'e, her yere götürürüm, uzun bir yolculuğa çıkarız," demişti sonra da. Mavi taşlı yüzüğü işte o gün vermişti ona.

Rachel sessizce sokaklarda yürüyor. Tüm kepenkler kapalı. Yüreğinin hızla atmasına neden olan bir şey düşünüyor, artık o günün geldiğini, savaşın belki de bittiğini düşünüyor. Amerikalılar Cençva'yı bombaladıklarında, Mondolini artık her şeyin bittiğini, İtalyanların ateşkes imzalayacaklarını söylemişti. İtalyan askerler dağa gittiler, evlerine döndüler ve kasaba sessizce uykuya daldı, çok yorgun bir insan gibi.

Rachel hızla alana doğru gidiyor. Otelin önüne geldiğinde, her zamanki gibi kepenklere tıklatacak, gelip açacak. Onun kokusunu, tütününün ve bedeninin kokusunu, sesinin göğsünde yankılandığını hissedecek. İtalya'dan söz etmesi Rachel'in hoşuna gidiyor. Kentlerden, Roma'dan, Floransa'dan ve Venedik'ten söz ediyor, yavaşça, İtalyanca birşeyler söylüyor, Rachel anlayabiliyormuş gibi. Savaş bitince, bu kasabadan uzaklara gidecek, kendisini gözetleyen ve ardından konuşan insanlardan, kendisine taş atan küçük oğlanlardan, bu yıkık dökük evden, babasının durmadan öksürdüğü bu soğuk daireden uzaklaşabilecekti, sokaklarında ezgiler işitilen, karelerin, sinemaların ve mağazaların bulunduğu kentlerde gezebilecekti. Düşlerinin bir an önce gerçekleşmesini öylesine arzuluyor ki, bacakları titriyor ve bir kapı eşiğinde duraksamak zorunda kalıyor, başı ıslanmış ve bu nedenle kara eşarbi saçlarına yapışmış durumda.

Alana doğru çıkan sokakta, Bay Ferne'in oturduğu, bahçesinde dut ağacı olan villanın önünden geçiyor. Kepenklerin aralıklarından hiç ışık sızıyor, aynı zamanda sessiz, gece kapkaranlık. Ama Rachel yaşlı adamın evde olduğundan emin. Biraz kulak verdiğiğinde, onun, titrek sesiyle kendi kendine konuştuğunu işitir gibi oluyor. Onu, kendi kendine sorular sorup yanıtlarken düşünüyor, içinden gülmek geliyor.

Şimdiyse, çeşme havuzuna akan suyun şırıltısını işitiyor. Alanda ağaçlar ışığın etkisiyle göz kamaştırıcı. Neden her yer böylesine ıslık ıslık? Ateşkes bitti mi yoksa? Rachel nöbetçileri düşünüyor. İtalyan jandarmalar, Julie Roussel'in kocasını, doğum için doktor çağırmaya gittiği gece vurmuşlardı. Mondolini as-

kerlerden söz ederken, sesini alçaltarak, hoşgörüyü, "Aptallar!" diyor. Almanları sevmiyor. Onların hayvanlardan farksız olduğunu söylüyor.

Rachel, alanın kenarında duraksıyor. Otelden gelen bir ışık bir tiyatro dekorunu aydınlatır gibi ağaçları ve evleri aydınlatıyor. Olağanüstü gölgeler çiziyor bu ışık. Ama Rachel havuzda şırıldayan suyu dinliyor, bundan güven duyuyor. Belki de İtalyan jandarmalar ve askerler savaşın sona erişini kutlamaya karar vermişler. Ne var ki Rachel şimdi bunun gerçek olmadığını biliyor. Alanı aydınlatan ışık soğuk, yağmur damlacıklarını parıltıyor. Hiçbir gürültü yok, bir tek ses bile. Her şey sessizlik ve boşluk.

Parmaklıklar boyunca yürüyerek, Rachel otele yaklaşıyor. Ağaç gövdeleri arasından otelin ön cephesini gördü. Tüm pencereler aydınlanmış. Kepenkler ardına kadar açık, kapı da öyle. Işık göz kamaştırıyor.

Yavaşça, daha bir şey anlamadan, Rachel otele yaklaşıyor. Işık canını yakıyor, ancak hızla çarpan yüreğine ve tir tir titre yen bacaklarına karşın, onu kendine çekiyor. Bu kadar çok ışığı bir arada görmemişti şimdiye kadar. Gece her zamankinden daha karanlık, daha sessiz. Rachel otele geldiğinde, kapının önünde dikilen askeri görüyor. Tüfeği elinde kımıltısız duruyor, karşıya bakıyor, ışıkla bir olup gecenin karanlığını delmek istiyor sanki. Rachel de kımıldamadan duruyor. Ve saklanmak için yavaşça geri çekiliyor. Asker bir Alman.

Daha sonra orada duran kamyonları görüyor, gölgede kalan Gestapo'nun arabasını. Rachel ağaçlara kadar geri çekiliyor ve oradan hızla uzaklaşıyor, eski eve kadar inen sokağı koşarak iniyor; sessizlikte adımları, dörtnala koşan bir atın çıkarttığı ses gibi yankılanıyor. Yüreği öylesine hızlı çarpıyor ki, göğsünün ortasında bir sızı, bir yanma duyuyor. Yaşamında ilk kez ölmekten korkuyor. Dağların arasından İtalya'ya, askerlerin bulunduğu kamplara kadar koşmak, Mondolini'nin sesini duymak, kokusunu hissetmek, kollarını beline sarmak isterdi. Ne var ki kapının önüne geliyor ve artık çok geç olduğunu biliyor. Bundan sonra Almanların geleceğini, onu, babasını ve annesini alıp çok uzaklara götüreceklerini biliyor. Bir an bekliyor, yüreği sakinleşsin, soluğunun yatışsın diye. Annesiyle babasını tesel-

li etmeyi ve onların, olanları hemen öğrenmemeleri için söyleyeceği sözcükleri arıyor. Onları ölesiye seviyor, bunu kendisi de bilmiyordu.

Şafakta, yağmurun sesiyle uyandılar. Altında yattıkları çam ağaçlarının iğne yapraklarına yavaşça vurarak sesler çıkartan ve daha sonra sellere karışan ince bir yağmurdu. Damlalar, yaprakların arasından sızmaya başlıyordu ve o buz gibi damlalar yüzlerine vuruyordu. Elisabeth dallan düzeltmeye çalıştı ama daha çok damlamaya başladı. Bunun üzerine bavullarını aldılar ve şallarına iyice sarılarak titreye titreye bir karaçamın altına sığındılar. Günün ilk ışıkları ağaçların biçimini belli ediyordu. Beyaz bir sis vadiden iniyordu. Öylesine soğuktu ki, Esther'le Elisabeth birbirlerine sarılmış, kımiltısız, karaçamın altında kalakalmalardı.

Daha sonra, ormanda insan sesleri yankılandı. Artık ayağa kalkmak, o ıslak elbiselere sarınmak ve bavulları toplayıp yeniden yola çıkmak gerekiyordu.

Esther'in ayakları öylesine sızlıyordu ki, önde giden annesinin silüetine bakarken, taşlı yolda sendeliyordu. Başka silüetler de çıkıyordu ormandan, tıpkı bir hayaletler gibi. Esther, onların arasında Polonyalı küçük kızları görmeyi umuyordu. Ama çocuk sesleri de, kahkahaları da işitilmiyordu. Yalnızca yol taşlarına vuran ayakkabı sesleri ve ters yöne akan nehrin susmak bilmeyen şırıltısı işitiliyordu.

Sisin içinde, orman uçsuz bucaksız görünüyordu. Ağaçların tepeleri ve dağlar artık seçilmiyordu. Bavulların yüküyle ağırlaşan bedenler öne doğru eğilmiş, yolda sendeleyerek, ayaklar çakıllar yüzünden yara içinde, amaçsızca yürünüyordu sanki. Elisabeth le Esther, sabah olmadan yola çıkan ve yorgun düşen kimi insanları geçiyorlardı. Yol kıyısında, paketlerin üstünde oturan yaşlı kadınların yüzü siste daha da solgun duruyordu. Ama yakınmıyorlardı. Yol kıyısında, kimi zaman tek başlarına, olanlara boyun eğmiş, öylece bekliyorlardı.

Artık nehre ulaşmışlardı, onu geçmek gerekiyordu. Sisin ardından, karşıda karaçamlarla kaplı yamaç ve açık mavi gökyüzü seçilebiliyordu. Bu da Elisabeth'i cesaretlendirdi. Esther'in elinden tutup nehri geçtiler ve duraksamadan yamacı tırmandılar. Daha yukarıda, sağ tarafta taştan bir ambar vardı, çevresinde çiğnenmiş çimenler, kimi insanların geceyi orada geçirdiğinin göstergesiydi. Esther, gece kuşlarının çığlıklarını işitti yine. Ne var ki bu çığlıklar artık onu endişelendirmiyor, hoşuna bile gidiyordu: "Biz buradayız, sizinleyiz!" diyorlardı sanki.

Esther'le Elisabeth öğleden önce tapınağa vardılar. Ormanın sonunda vadi genişliyordu, nehre bakan yüksek düz bir alanda asker evlerini ve tapınağı gördüler. Esther, Gasparini'nin kendisine Meryem Ana'dan, yazın tapınağa götürülen ve kışın da üşümesin diye üstüne manto giydirilerek geri getirilen heykelden söz ettiğini anımsıyordu. Bu, ona öylesine uzak geliyordu ki, şimdi vardığına inanamadı. Heykeli ağaçların arasına gizlenmiş bir mağarada çiçeklerle çevrili göreceğini düşünmişti. Kışlaya benzeyen bu büyük çirkin binalara anlamadan bakıyordu.

Esther'le annesi yollarına devam ederek o düz alana vardılar. Tapınağın önündeki alan oldukça kalabalıktı. Gecedden yola çıkan kaçakların hepsi buradaydı. Erkekler, gençler, kadınlar, çocuklar ve hatta kaftanlarını giymiş yaşlılar bile yerlere oturmuş, sırtlarını da duvarlara dayamış, alanda bekliyorlardı. IV'üncü Birlikten İtalyan askerleri de buradaydı. Binalardan birine yerleşmişlerdi. Bezgin bir halde dışarıda oturuyorlardı ve üniformalarına karşın onlar da kaçak insanlar gibiydi. Esther aralarında Yüzbaşı Mondolini'yi aradı, ancak göremedi. Öteki yoldan, Ciriaga Geçidinden gitmiş, belki de İtalya'ya varmıştı bile. Rachel de burada değildi.

Esther annesinin elini sıkarken: "Babamla burada mı buluşacaktık?" diye sordu. Ama Elisabeth yanıt vermedi. Bavulları duvarın dibine bıraktı ve Esther'e onların yanında durmasını söyledi. Bay Seligman'ın yanında duran adamlarla konuşmaya gitti. Ancak onlar hiçbir şey bilmiyorlardı. Esther, onların, Berthemont yolundan ve geçitten söz ettiklerini işitti. Vadinin öbür yanını gösteriyorlardı, o kapkaranlık yüksek dağ. Elisabeth geri geldi. Sesi yorgun ve titrekti. Yalnızca: "Yarın sabaha

kadar burada bekleyeceğiz. Sabah gideriz. O da buraya gelecek," dedi. Esther hiçbir şey bilmediğini anladı.

Kaçak insanlar gece için yerleştiler, italyan askerler binalardan birinin kapılarını açıp kadınlara bavullarını taşımasına yardım ettiler, insanlara battaniyeler verdiler, hatta sıcak kahve getirdiler. Esther bu askerleri tanıyamıyordu. Kimileri çok genç, neredeyse çocuktuktu. "Savaş bitti!" diyor ve gülüyorlardı.

, Yağmurun altında geçen o geceden sonra, askerlerin binası lüks sayılırdı. Herkese yeterli sayıda yatak yoktu, bu nedenle Elisabeth'le Esther aynı yatağı paylaşmak zorundaydılar. Öteki kaçaklar da geliyor, yatakhane buldukları yerlere yerleşiyorlardı. Yer kalmayınca, insanlar gidip kapıları kırılmış küçük kiliseye yerleştiler.

Cesur erkekler, Bay Seligman'la birlikte boğazı, gece olmadan geçmeye karar verdiler. Rüzgâr bulutları uzaklaştırmıştı, vadinin sonunda üstleri karla kaplı yüksek dağlar ışıltılıydı. Bir öbek erkek tapınağın ötesinde bulunan yolu tırmanmaya başladığında, Esther alandaydı. Onların gidişini izledi, o da onlarla gitmeyi çok isterdi, çünkü daha bu akşam italya'da olacaklardı. Ancak annesi çok yorgundu ve belki de babasının bu gece gerçekten geleceğini umuyordu.

Yamacın eteğinde, nehirde gelen dereciklerin geçtiği geniş çayırların ortasında bir inek ahırına vardı. Esther babasının bu yönden geleceğini düşünüyordu. Onu dağlardan inerken, beline kadar gelen otların bulunduğu otlaklardan geçerken ve nehirdeki kayaların üzerinden atlarken düşlüyordu.

Bu kaçak insanların çocukları yorgunluklarını unutmuşlardı bile. Tapmağın önündeki alanda oynamaya, yamacı koşarak ve çığlıklar atarak inmeye başlamışlardı. Esther onlara bakıyor, bu nedenle babasının yolunu gözlemeyi unuttuğunu ayımsadığı zaman kendine kızıyordu. Ve işte çocukların çığlıkları yankılanıyordu yine, Esther gene gözleriyle onları izliyordu. Gece kuşları tapmağın üstündeydi. Onlar da, çığlıklar atarak gökyüzünde dolanıyordu, insanlara birşeyler söylemek istiyorlardı sanki.

Daha sonra annesi yanına gelip oturdu Esther'in, koluyla onu sarıp sım sıkı kendine çekti. O da tüm öğleden sonra vadiyi, dağın o karanlık ve dik yamacını gözlemişti. Hiçbir şey söyle-

medi. Esther sordu: "Babam bu gece gelmezse, yarın onu yine burada mı bekleyeceğiz?" Elisabeth yanıtladı hemen: "Hayır, onu beklemememizi, hiç durmadan yürümemiz gerektiğini söylemişti." "Öyleyse onunla italya'da mı buluşacağız?" "Evet be-beğim, onunla buluşacağız, başka bir yoldan gelecek, tüm yolları bilir o. Belki de dostlarıyla birlikte Berthemont'dan geçmiştir bile. Almanlar her yerde Yahudileri kovalıyor, anlıyorsun, değil mi? İşte bu yüzden hiç durmadan yürümeliyiz." Ama Esther, annesinin, biraz önce olduğu gibi, onu rahatlatmak için yine yalan söylediğini ve bütün bunları uydurduğunu biliyordu. Bu ona acı veriyordu, bedeninin odağında bir an, tıpkı geçmişte, ıssız ambarın yakınında oğlanların kendisine vurduğu yumrukların verdiği acıyı andırıyordu. "Ya Rachel?" diye sordu Esther. "Almanlar onu da mı kovalıyorlar?" Annesi birden irkildi, Esther bir küfür söylemişti sanki. "Rachel de nereden çıktı şimdi?" "Çünkü o da bir Yahudi," diye yanıt verdi Esther. Elisabeth omuzlarını silkti: "O ailesini, herkesi bırakıp italyanlarla gitti." Esther sinirlendi ve neredeyse bağırarak: "Hayır, bu doğru değil! italyanlarla gitmedi o! Kasabada ailesinin yanında kaldı." "Bunu nereden biliyorsun?" diye sordu annesi. Esther inatla yineledi: "italyanlarla gitmedi, biliyorum. Ailesinin yanında kaldı." "Pekâlâ," dedi Elisabeth soğuk bir biçimde. "Sanırım başının çaresine bakabilir o." Ve sonra sessizce, her ikisi de aynı noktaya, vadinin derinliklerinde, ormanın başladığı yere diktiler gözlerini. Ne var ki, birşeyler bozulmuştu artık, belki hiç kimseyi beklemiyorlardı da ondan.

Akşam üstüne doğru, bulutlar tepeleri karartmıştı. Gökgürültüsü yeri sarsıyordu ve gürültü öylesine şiddetliydi ki, kaçak insanlardan kimileri bombardıman başladı sanıp korkudan çığlıklar attılar. Yağmur iri iri yağmaya başladı. Esther ıslanmamak için tapınağa koştu, içerisi öyle karanlıktı ki, hiçbir şey seçemiyor, insan bedenlerine çarpıp sendeliyordu. Kaçak insanlar battaniyelere sarınıp yerlere uzanmışlardı. Kimileri de duvara dayanmış, ayakta dikiliyordu. Çatının sol kısmı, bir obüs mermisi tarafından yıkılmıştı ve yağmur tapınağın içine yağıyordu. İtalyanların yasaklamasına karşın, mihrabın sol yanında mumlar yakılmıştı, bu titrek ışık sayesinde Esther kaçakların yüzlerini seçebiliyordu. Çoğu, Esther'in daha önce, şalede yapılan şab-

bat ayininde gördüğü insanları andıran Rus ve Polonyalılar gibi giyinmiş yaşlı erkek ve kadınlardı. Yorgunluk ve korku yüzlerinden okunuyordu.

Mihrabın dibinde, mumların yanında, kaftanlarına sarılmış yaşlıların hepsi, yüksek sesle kitap okuyan ve daha iyi görebilmek için sırtını ışığa vermiş olan Rab Eizik Salanter'e doğru dönmüştü. Esther, tapmağın soğuk duvarlarına dayanmış, gözlerini mumların aydınlattığı o yaşlı adamdan ayırmaksızın, yumuşak ve aynı zamanda keskin olan bu dilde söylenen sözleri dinledi yine. Ve yine aynı ürpertiye hissetti, sanki o ses bir tek kendisi için ve yalnızca kendi içinde yankılanıyormuş gibi. Alçak, fısıltılı ses kitabı okuyor, bu ona yorgunluğunu, korkusunu ve öfkesini unutturuyordu. Babasının gelmesi gereken o kapkara yamacı düşünmüyordu artık, o yamacı korkunç ve ölümcül bir çukur gibi değil de sonunda ne olduğu bilinmeyen uzun ve uzak bir yol olarak görüyordu. Her şey farklılaşmıştı burada, gökgürültülerinin işitildiği o dağlar, boğazlarda yitip giden o yollar, hepsi dönüp dolaşıp yeni bir düzenle bir araya gelen öğelerden oluşmuş bir efsane gibiydi.

Dışarıda yağmur yağıyordu, delik tavandan akan sular tapınağın içinde seller oluşturuyordu. Çocuklar, bedenlerini Eizik Salanter'in sesinin ritmiyle yavaşça sallayan annelerine sarılmışlardı.

Sonra yaşlı adam, kitap önünde, uzun süre öylece durdu, ve sonra kalın ve alçak bir sesle şarkı söylemeye başladı. Bunun üzerine, erkekler, kadınlar, hatta çocuklar ona eşlik ettiler, sözlerini söylemeden yalnızca şu sözcüğü yineleyerek: Ay, ay, ay, ay!... Daha önce kendisini ailesinin yanına götürülen o soluk bakışlı Polonyalı kız yanına yaklaştı ve elini tuttu. Yarı karanlığa karşın onu tanıdı. Öbürleri gibi bedenini sallayarak şarkı 'söyleyen o kızın şimşeklerin oluşturduğu ışıkla aydınlanan yüzünü gördü, sanki o yüz içten gelen bir mutlulukla aydınlanıyordu. Esther de onlarla birlikte şarkı söylemeye başladı.

Şarkı, suyun ve gökgürültüsünün sesini bastırarak, tapınağın içinde yankılanıyordu. Mihrabın yanında yanmakta olan birkaç mum tıpkı şabbat ayininin yapıldığı o tapınaktaki ışığı anımsatıyordu. Şimdi askerlerin binalarındaki yatakhanelerde kalan öbür insanlar da gelmeye başladılar. Esther annesini kapı-

nın yanında ayakta durur gördü. Ve Polonyalı küçük kızın elini bırakmadan ona doğru yürüdü, hep birlikte daha önce buldukları duvarın yanına yerleştiler. Dışarıda, ara ara şimşeklerle aydınlanan karanlık bir gece vardı. Şarkı yavaş yavaş sustu. Herkes sessizliğe gömüldü, vadilere doğru uzaklaşan yağmurun sesini ve gökgürültüsünü dinledi. Mumların titrek alevi birbiri ardından sönüyordu. Hiç kimse o anda nerede olduğunu bilmiyordu. Daha sonra, Esther soğuk rüzgârın altında, avluyu koşarak geçti ve Elisabeth'in yatağına yattı, düşmemek için de birbirlerine sarıldılar.

Sabah erkenden, italyan askerler yola koyuldular, kaçak insanlar da onları izledi. Karlı yüksek dağların üzerinde gökyüzü koyu maviydi. Tapınağın ardında taşlı yol, zikzaklar çizerek tırmanıyordu. Yaşlıların ve çocukların geciktirdiği bu topluluk, bir çizgi halinde yolu izliyordu, taşlarla kaplı bir alanda minicik kara silüetler gibi.

Esther'e Elisabeth şimdi de uçsuz bucaksız kaya parçalarının arasından geçiyorlardı. Şimdiye kadar böyle bir manzara görmemişti Esther. Üstlerinde ne ağaç ne de ot bulunan büyük kayalar vardı tepelerinde. Uçurumun başında büyük kaya parçaları dengeli bir biçimde duruyordu. Patika öylesine dardı ki, adımlarını attıklarında taşlar vadinin aşağısına yuvarlanıyordu. Belki tehlikeden, belki de soğuktan hiç kimse konuşmuyordu. Hatta çocuklar bile o patikada sessizce ilerliyorlardı. Vadide, ar tık görülmeyen nehrin gürültüsü, aşağıya yuvarlanan taşların sesi ve soluklar işitiliyordu yalnızca.

>

Bir ara, Esther bavulunu yere koyup üstüne oturmak istedi, ama annesi, umutsuz bir sertlikle, hemen kolundan tutup yoluna devam etmeye zorladı.

Şimdi, insanların arasındaki mesafeler gitgide uzuyordu. Tapınaktan en son ayrılan yaşlı adamlar ve kara eşarplara sarınmış kadınlar çok geride kalmışlardı. Dağların ardından görünmüyorlardı. Öbürleri, çocuklu kadınlar duraksamadan yavaşça ilerliyorlardı. Patika birkaç ağacın tutunmayı başardığı uçurumun kıyısından ilerliyordu. \ Esther aşağıda, yıldırımın düşmesiyle kapkara bir iskelete dönüşen büyük bir karaçam gördü. Vadinin öbür yanında, tepesinde iğnelere benzer ürkütücü sivrilikler bulunan dağ, gökyüzünü deliyordu sanki. Burada korku

vardı, ama güneşte parıldayan taşın güzelliği ve ulaşılmaz gökyüzü de vardı. Asıl ürkütücü olan, vadinin sonunda görünen, hani şu iki gündür ulaşmaya çalıştıkları, üstünde buzların pırıl pırıl parladığı, gökyüzünün özeğine doğru kayan beyaz büyük bir bulutun içinde yok olan o karanlık ve mavi büyük duvardı. Öylesine uzak ve ulaşılmaz görünüyordu ki, Esther'in başı dönüyordu. Oraya nasıl varacaktı? Oraya ulaşmak gerçekten olanaklı mıydı? Yoksa onlara yalan mı söylemişlerdi ve işte bütün bu insanlar buzulların ve bulutların arasında yitip gideceklerdi, çatlakların arasına gömülüp kalacaklardı. Patika, dağın yamacında zikzaklar çizerek gittiği için, Esther, daha ilerde, gökyüzünde sessizce dolaşan kara kuşlar gördü, ama bu kez şahindi

bunlar.

Yol boyunca, kaçaklar dik kayaların dibinde dinleniyorlardı. Esther aralarında tapınakta gördüğü birkaç kadını anımsadı. Yorgunluktan ve açlıktan zayıf düşmüş, yolun kıyısında boş bakışlarla ve bitkin kayaların üstünde oturuyorlardı. Çocuklar, kımıltısız, sessiz, yanlarında dikiliyordu. Kızlar önlerinden geçen Esther'e bakıyorlardı. Bakışlarında tuhaf bir ifade vardı, karanlık, yalvaran bir bakış, sanki Esther'e tutunmak istiyorlardı

bakışlarıyla.

Esther'le Elisabeth yüksek dağın eteğindeki göle vardıklarında, güneş bulutların ardına gizlenmişti bile, ortalık kararı-yordu. Göl suyu buz rengindeydi ve üstünde onu bir ayna gibi bölen buzul karlar aydınlatıyordu onu. İnsanların çoğu, göl kıyısına, büyük kayaların arasına oturmuş dinleniyorlardı. Aralarında, daha güçlü olan erkek ve kadınlar geçidi tırmanmaya başlamışlardı bile, yorgunluktan halsiz düşmüş bir öbek kadın ve yaşlı erkek göle henüz ulaşıyordu.

Keskin rüzgârdan korunmak için büyük bir kayanın dibine oturan Esther yeni gelenlere bakıyordu. Elisabeth birkaç kez ayağa kalkıp "Hadi, gitmemiz gerekiyor, gece olmadan geçmeliyiz," diyordu. Ama Esther, dün gece babasını beklediği gibi yolu gözlüyordu yine. Bu kez beklediği babası değil, Rab Eizik Sa-lanter'di, tapınakta kitabı okuyan ve şarkı söyleyen adam. Onsuz gitmek

istemiyordu. Annesi gene sabırsızlanınca, "Ne olur! Biraz daha bekleyelim," dedi. Önlerinde kayalık duvarda, bulut

aralandı ve iki sivri dağ tepesi arasından, yolun bir çukuru andıran karanlık çizgisini bir an için görebildiler.

Şimdiden, mağaralarının derinliklerinde, gök gürlüdemeye başlamıştı. Elisabeth solgun ve sinirliydi. Gölün kıyısında yürüyor, sonra dönüyordu. Kaçaklar birbiri ardından yola çıkıyordu. Yalnızca yaşlı kadınlar ve çok küçük çocukları olanlar kalıyordu. Esther, siyah bir şala sarınmış kızıl saçlı Polonyalı genç bir kadına yaklaştığında, bir kayaya dayanıp sessizce ağladığını gördü. Omzuna dokundu. Onunla konuşmak, cesaret vermek istedi, ama onun dilinde hiçbir şey bilmiyordu. Çantadan biraz ekmek ve peynir çıkarttı ve ona uzattı. Genç kadın yüzüne baktı, gülümsemeden hemen yemeye başladı hep kayasının üstüne büzülmüş durumda.

En sonunda, bir öbek insan göründü gölün başında. Esther Rab Eizik Salanter'i ve ailesini tanıdı. Yaşlı adam bastonuna dayanmış, taşlı yolda zor zar yürüyordu. Sert rüzgâr kaftanını şi-şiriyor, gri sakalını ve saçlarını uçuruyordu. Onu görür görmez, Esther çok halsiz olduğunu anladı. Yaşlı adam gölün kıyısına oturdu ve yanındaki erkek ve kadınlar uzanması için ona yardım ettiler. Gökyüzüne çevrili yüzü çok solgun ve acı doluydu. Esther ona yaklaşınca

ıslıklı, bitkin soluğunu işitti. Buna dayanamazdı. Oradan uzaklaştı hemen ve annesinin kollarına sığındı. "Artık gitmek istiyorum," dedi kısık bir sesle. Ne var ki, şimdi de Elisabeth yerde yatan adamdan gözünü ayıramıyordu.

Gökyüzünde titrek ışık yavaşça kızıla dönüşüyordu. Gök-gürültüleri gitgide yaklaşmıştı. Fırtına geliyordu, o büyük yarı karanlık bulutlar dağlara çarpıp paramparça oluyor, biraz ileride yine birleşiyor, karlı dorukların arasından dumanlar gibi kayıyordu. Rab Eizik Salanter'e eşlik eden adam birden ayağa kalktı ve Esther'le Elisabeth'e doğru döndü. Sesini yükseltmeden: "Haham artık yürüyemez, dinlenmesi gerekiyor. Siz gidin," dedi. Bunu, kendi dilinde yanında duran kadınlara da söyledi. Bunun üzerine hepsi paketlerini ve bavullarını toplayıp geçide doğru yürümeye başladılar.

Dağa gömülen o yola girmeden ve bulutların arasında yok olmadan önce, Esther, buzlu gölün başında kımıltısız duran Ei-

zik ve arkadaşını son bir kez görmek istedi. Kayaların arasında iki kara leke olmuşlardı.

Yol, dağ tepelerinde, zikzaklar çizerek ilerliyordu. Sonu görünmüyordu. Şimşeklerle yüklü kara bulutlar Esther'le Elisabeth'in tam üstündeydi. Ürkütücüydü, ancak öyle güzeldiler ki, Esther daha yukarı çıkıp bulutlara yaklaşmak istiyordu. Ağır ağır dolaşan sis parçaları kızışıyor, kayaların sivri uçlarına çarpıp yırtılıyor ve düşsel ırmaklar gibi akıyorlardı. Esther'le Elisabeth'in aşağısında, her şey silinmişti. Yerle gök arasında dolaşıyorlardı ve ilk kez Esther kuşların neler hissettiklerini anlayabiliyordu. Ancak burada ne kuş, ne de insan vardı. Yalnızca bulutların ve yıldırımların var olduğu bir dünyaydı burası.

Mario bazı bazı ağaçların altında ya da taşın kulübelerinde duran çobanların ölümüne neden olan yıldırımlardan söz etmişti. Ölüm kuşağına giren bu insanlar, yıldırım çarpmadan önce, tuhaf bir ses işitirmiş, her bir yandan gelen arıların vızıltısı kafalarında uğuldar ve onları deli edermiş. Şimdi, taşlı yolu tırmanırken, Esther, yüreği çarpa çarpa, bu sesi bekliyordu.

İnce bir yağmur başlamıştı yükseklerde. Sağda, dağın yamacında bir blockhaus vardı. Soğuktan donmuş ve bitkin kadın ve erkekler oraya sığınmışlardı. Bu ürkütücü sığınağın girişinde silüetler seçiliyordu. Elisabeth: "Burada durmamalıyız, gece olmadan sınırı geçmeliyiz," dedi. Soluk soluğa olmasına karşın yürümeyi sürdürdü, hiçbir şey düşünmeden. Sis onları tamamen sarmıştı öyle ki, o kadar uzağa yalnız kendilerinin gittiğini sanıyorlardı.

Birden gökyüzü açıldı ve büyük bir mavi gök parçası görüldü. Esther'le Elisabeth hayranlık içinde durdular. Geçide varmışlardı. O an Esther, kasabadaki çocukların kendisine anlattıklarını anımsadı, Meryem Ana heykelinin dağa kaçırıldığı gün, gökyüzünde açılan bu pencereyi. Dünyanın öbür yanını gösteren pencere işte buradaydı.

Bu kaya yığını içinde, tepelerin arasından güneş ışınları yeni yağmış karın üzerinde parıltıyordu. Rüzgâr buz gibi esiyordu, ama Esther onu hissetmiyordu artık. Kaçaklar, kayaların arasına oturmuşlardı soluklanmak için. Aralarında konuşmuyorlardı hiç. İyice sarınmış, sırtlarını rüzgâra çevirmişler, bulut-

ların altında kayar gibi görünen o tepelere bakıyorlardı çevrelerinde. Özellikle öbür kıyıya bakıyorlardı, İtalya'ya, karla kaplı yamaca ve şimdiden yarı karanlığa gömülmüş o büyük vadiye. Çok yakında her yer kapkaranlık olacaktı, ancak şimdilik bunun bir önemi yoktu. Artık onları en çok ürküten bu engeli, bu duvarı aşmayı başarmışlardı, tehlikeleri, sisi ve yıldırımını geride bırakmışlardı.

Yukarıda, daha önce buldukları yerde, bulutların arasından şimdi kırmızı alevler fıskırıyordu. Gökürültüsü top ateşini andırıyordu. Güneş görünmez oldu, gökyüzü yine kapandı ve yağmur başladı. Yağmur sert ve soğuktu, yüzü ve elleri acıyordu, damlalar koyun postuna asılı kalıyorlardı. Esther bavulu aldı, Elisabeth de bez çantasını omzuna attı. Öbür insanlar da ayaklanmışlardı ve geldikleri düzenle, erkekler ve gençler önde ve geride kadınlar, yaşlılar ve çocuklar olmak üzere, küçük öbekler halinde vadinin derinliklerine inmeye başladılar, kurtuluşu bulacaklarına inandıkları o yerden, Stura'nın unutulmuş kasabalarından birkaç beyaz duman çıkıyordu.

Festiona, 1944

Çok uzun kış dönemi. Duman bulutları Festiona'daki evlerin çatılarında ağır ağır dolaşıyordu. Öğle sonraları soğuk oluyordu. Güneş erkenden batıyordu dağların ardında, Stura vadisi gölgelerden oluşan bir göl gibiydi. Esther, nedenini bilmeksizin seviyordu bu gölgeleri. Çatılardan çıkıp caddeler boyunca dolaşan, Passagieri Pansiyonunu çevreleyen, bahçeleri görünmez yapan ve ağaçları içinde yok eden bu dumanı seviyordu işte. Galoşlarının yumuşak sessizliği bozan gürültüsünü dinleyerek ıssız caddelerde yürüyordu. Havlayan köpekler vardı hep.

Kış boyunca, Festiona'da yalnızdılar, o ve Elisabeth. Her ikisi de, Passagieri Pansiyonunda, yemek ve birinci katta, çatının hemen altında, balkonu kiliseye bakan bir oda karşılığında çalışıyorlardı. Çan kulesinde durmuş saat sürekli dörde on kalayı gösteriyordu.

Elisabeth, balkonda çamaşır ve çarşaf asıyordu. Önlüklü elbisesinin üstüne bir süveter giymişti. Elleri ve yanakları kıpkırmızıydı, bir köylü kadinkiler gibi. Mutfağın yerini sabun ve fırçayla yıkar, sabah erkenden çöpleri bahçede yakar, sebzeleri soyar ve lokantanın temel yemeğini oluşturan tavşanlara yem verirdi. Ancak hiçbir zaman tavşanları öldürmek istememişti. Bu pis işi evin idaresinden sorumlu Angela (Bay Passagieri'nin metresi olduğu söyleniyordu) yapardı, hem de hiç uzatmadan yapardı; hayvanın ensesine bir darbe vurup ayaklarından asar, derisini soyardı. Esther bunu ilk gördüğünde, otlar arasından büyük ırmağa kadar kaçmıştı. "Saint-Martin'e dönmek istiyorum, burada kalmak istemiyorum artık, burada hiçbir zaman bulamaz bizi!" Elisabeth ardından çalılıklara kadar koşmuştu, nehrin kıyısında yakalamıştı onu, soluk soluğa ve dizleri dikenlerden yara bere içindeydi, önce tokatlamış, sonra da kollarının

arasına almıştı, ilk kez vurmuştu ona. "Gitme, bebeğim, yıldızım, benimle kal, yoksa ölürüm." Esther ondan nefret ediyordu b zaman, sanki bütün bunları o istemiş, babasıyla Esther'in arasına buzlu dağlan o koymuş gibi, onu üzme için.

Passajieri Pansiyonuna fazla müşteri gelmezdi. Savaş olduğu için. Yolunu şaşırması gibi Vinadio yolundan geçen birkaç gezgin satıcı ve yakın köylerden, evlerinde yemek yapamayacak kadar yaşlı ya da dul iki üç köylü geliyordu yalnızca. Dirseklerini muşambaya dayayıp yemek salonunda konuşurlardı. Esther, yardım etmek için, tabakları, çorbayı, polentayı ve şarabı taşırdı. Kendi dillerinde konuşurlardı, Yeri ingilizler gibi tuhaf bir biçimde söyleyerek 'wagazza' derlerdi. Elic gülmezlerdi, ama Esther severdi onları, öyle şık, öyle gizemliydi ki.

Angela alışverişe çıktığında, ona Esther eşlik ederdi. Pek konuşmazdı Angela. Çiftliğin kapısında beklerdi, sütü, sebzeleri, yumurtaları, kimi zaman da canlı bir tavşanı kulaklarından tutup getirirlerdi ona. İltihaplı yarası gitgide kötüleşiyordu, topallıyor, aynı zamanda çorap da giyemiyordu artık. Esther, sinekleri çeken bu yaraya korkuyla bakıyordu, ilk başta tavşanları katleden birisine yakıştığını bile düşünmüştü. Ancak, Angela, bu kaba görünüşünün yanısıra iyi yürekli, cömert birisiydi. Est-her'e 'figlia mia' derdi. Gözleri canlı maviydi. Hiç tanıyamadığı büyükannesine benziyordu.

Festiona'da ne zaman kavramı, ne de devinim vardı; yalnızca dumanın çatılarında dolaştığı gri evler, sessiz bahçeler, güneşin yavaş yavaş yok ettiği, ancak öğle sonraları yeniden ortaya çıkan ve bütün vadiyi kaplayan sabah sisi vardı.

Akşamları küçük odada, Esther annesinin işten dönmesini beklerken gürültüleri dinler, ürperirdi. Birbirlerini yanıtlar gibi havlayan köpekleri, kiliseye gidip gelen yetimhanedekilerin galoşlarının çıkarttığı sesleri, kimi zaman da dua eden birinin fısıltılarını işitirdi. Elisabeth onu yetimhanenin okuluna yazdırmayı düşünmüştü, ancak genç kız ağlamadan ve bağırmadan buna karşı çıkmıştı: "Oraya hiçbir zaman gitmem." Yetimhane, saat dört olur olmaz kepenkleri kapanan, yaklaşık 12 savaş yetimini ve aileleri tarafından buraya yerleştirilen birkaç aşırı yaramaz çocuğu barındıran tek katlı büyük bir evdi. Kızların ve erkeklerin üstünde aynı gri önlükler vardı, yüzleri soluk ve

gibiydi, başlarıysa öne eğikti hep. Yetimhaneden hemen hemen hiç çıkmazlardı; sabah akşam kiliseye giderler, pazar günleriye sıraya dizilir, rahibeler ve siyah giysili iriyarı bir adam olan hademeleri eşliğinde nehre kadar gezintiye çıkarlardı. Esther onlardan çok korkardı, öyle ki alanda ya da caddede yankılanan ayak seslerini işittiğinde hemen saklanırdı.

Akşamları, Elisabeth Esther'i küçük odada bir gaz lambasının ışığında ders çalıştırırdı. Balkon kapısının pencerelerini mavi bir kâğıtla kaplamışlardı, bombalardan korunmak için. Kimi zaman, geceleri, çok yüksekte geçen uçakların sesleri duyulurdu. Aynı anda her bir yandan gelen ve yürek hoplatan bir uğultuydu bu. Esther annesine sınıksız sarılır, başını göğsüne dayardı. Elisabeth'in bulaşık sularından çatlamış elleri buz gibiydi. "Korkma, anne, gidiyorlar."

Kimi zaman da tüm vadiye yankılanan silah sesleri işitilirdi. Partizanlardı bunlar. Brao adlarının *Giustizia e Liberia* olduğunu, dağlardan inip Demonte taraflarında ya da Stura'dan inerken, Borgo San Dalmazzo yakınlarındaki boğaz köprüsünün bulunduğu yerde Almanlara saldırdıklarını söylerdi.

Brao on beş yaşlarında, yetimhaneye verilmiş o aşırı yaramaz çocuklardan biriydi. Birkaç kez evden kaçmış, çiftliklerden birşeyler çalmıştı. Öylesine zayıf ve çelimsizdi ki, on iki yaşında bir çocuk gibi gösteriyordu, ama Esther ondan hoşlanıyordu. Kiliseye gidiş saatlerinde kaçır, pansiyonun bahçesine Esther'i görmeye gelirdi. Biraz Fransızca konuşur, biraz da el işaretleriyle anlaşılırdı. Elisabeth onunla görüşmesini istemiyordu. Esther'in hiç kimseyle konuşmasını istemiyor, her şeyden korkuyordu, hatta iyi insanlardan bile. Onun bir serseri olduğunu söylüyordu.

Esther, Brao'yla birlikte kasabanın çevresindeki tarlalarda yürümeyi seviyordu. Sabahları Brao yetimhaneden kaçır, birlikte tarlalara giderlerdi. Vadi güneşte pırl pırl görünüyordu. Bütün yollar, kestirmeleri, hatta çeşitli hayvanların izlerini sürmeyi, ada tavşanlarının ve sülünlerin saklandıkları yerleri, balıkçıl kuşları ve yabanıl ördekleri uzaktan gözleyebileceği sazlık bir yeri, bunların hepsini çok iyi biliyordu Brao. Esther Ma-río'yu anımsadı,

Saint-Martin'de engerek avına çıktığında nasıl

da yürürdü otlaklarda. Bütün bunlar çok uzakta kalmıştı artık, sanki başka bir ülkede, başka bir yaşamda yaşanmış gibi.

Brao'yla birlikte, Rüâ taraflarında nehir yatağında yürürlerdi. İlbaharda, karlar eridiğinde, Stura Nehri hızla, akan ve beraberinde çamur, ağaç kütükleri ve kıyılardan kopardığı ot demetlerini sürükleyen büyük bir nehirdi. Hele çıkardığı gürültü insanın başını döndürüyordu. Girdaplarla beyaza dönüşen bu akıntı her şeyi götürüyordu. Esther, dallardan ve otlardan yapılmış bir sal üzerinde nehri geçip denize ulaştığını, hatta daha da uzaklara, dünyanın öbür ucuna gittiğini düşünüyordu. Brao bu akıntının Venedik'e kadar götürebileceğini söylüyordu. Dağların öbür yanını, doğuyu gösteriyordu ve Esther bu suyun, yolunu şaşırmadan nasıl da o kadar uzaklara gittiğini anlayamı-yordu.

Stura Nehrinin yatağında adalar vardı. Oralarda ağaçlar büyümüş, otlar yükselmişti. Nehir birkaç kola ayrılıyor, küçük körfezler, burunlar ve yarımadalar oluşturuyordu. Gök mavisi göller vardı. Sahillerde kargalar ağır ağır yürüyor, yaklaşılınca ürkütücü acı çığlıklar atarak

uçuyorlardı. Burada, nehrin yatağında her şey çok güzeldi. Brao yergeç ararken, Esther burada saatlerce kalabilirdi. Saklanabilecekleri çok yer vardı.

Esther babasını düşünüyordu burada. Sanki çok yakınında, dağda bir yerlerdeydi, Costa dell'Arp ya da Pissousa'da. Yukarıdan kendisini görebilirdi. Aşağıya inemiyordu henüz, çünkü zamanı gelmemişti daha, yalnızca izliyordu onu. Esther babasının bakışını bir okşayış, bir soluk gibi üzerinde hissediyordu; ağaçlardaki rüzgâra, kayalık sahillere vuran suyun şırıltısına, hatta kargaların çığlıklarına karışan hem güçlü, hem yumuşak bir şeydi bu.

"Bu kuş gibi uçabilseydin, bu akşam orada olurdun." O zaman Esther onunla birlikteydi; Saint-Martin'de, elini tutuyor, gölgesinde duruyordu, öylesine iriydi ki, gölgesiyle yaz güneşinden koruyordu onu.

Kış, sonra ilkbahar, her şey öylesine yavaş ilerliyor, öylesine uzak görünüyordu ki, tıpkı derin bir mağaranın içinden ışığa bakar gibi. Borgo San Dalmazzo'da olanlar yüzündendi bütün bunlar. Elisabeth biliyordu, ama hiçbir şey söylemiyordu. Yalnızca bir kez, Esther'in Brao'yla birlikte, nehrin çok genişleyip

birçok dala ayrıldığı, adalar oluşturduğu yere gittiğinde, Elisabeth onu aramaya çıkmıştı.

Esther karanlık çökerken, Ruâ'da, onunla karşılaştığında üzerinde önlüklü çiçekli elbisesi, ayağında galoşları vardı, başına da siyah bir eşarp bağlamıştı köylü kadını gibi. Onu kollarının arasına alıp sımsıkı sarılmıştı, buz gibiydi. İlk kez, Esther annesinin ne kadar narin olduğunu anladı, sanki birden yaslanmıştı. Kendinden utandı ve öfkeleni. "Neden istediğimi yapmama izin vermiyorsun? Bıktım artık, buradan gitmek istiyorum, bizi burada hiç bulamayacak." Artık 'baba' demek , bu sözcüğü düşünmek ya da ona inanmak istemiyordu. Boğazı düğümlemiş, gözleri yaşarmıştı. Tuhaf bir şeydi bu. Geceyle birlikte, sis tarlaların üzerinden geçiyor, sokaklara takılıyor, ırmak yatağından yükseliyor, geceyle birlikte kayboluyordu. Elisabeth Esther'i sımsıkı tutmuş, başlan öne eğik, yüzlerine yapışan sis damlalarıyla yavaşça yürüyorlardı.

"Bütün o insanları götürdüler, Helene, anlıyor musun?" Elisabeth ağır ağır konuşuyordu, işte bu' yüzden elleri buz gibiydi. Sözcükler ağır, sakın, hem de soğuktu. "Hepsini Borgo San Dalmazzo yolunda yakalamışlar. Hepsini götürmüşler, yaşlı kadınları ve çocukları bile. Onları trenlere doldurmuşlar, artık geri gelmeyecekler. Hepsi ölecek."

Bundan böyle, Esther, Borgo San Dalmazzo adını her duyduğunda, nehirden yükselen, her şeyi, yüzleri ve bedenleri silen, adları boğan o sisi düşünüyordu.

Tren istasyonunun binalarında bekliyorlardı. Alman askerleri onları kolayca yakalamıştı Borgo San Dalmazzo'nun girişinde. Yorgunluktan, açlıktan ve uykusuzluktan bitkin düşmüşlerdi. Günlerce yürümüşlerdi bu korunmasız, taşlı yollarda. Dar vadiden indiklerinde, önce Entracque Kilisesini görmüşlerdi, sonra da kasaba evlerinin çatılarını, yürekleri güm güm atıyordu ve orada durdular. Çocuklar hayranlıkla izliyorlardı çevrelerini. Artık gidecekleri yere vardıklarını, endişelenecek bir şey kalmadığını, savaşın bittiğini düşünüyorlardı. Vadi pırıl pırıldı sabahın bu saatinde, sonbaharın renkleri belirmişti şimdiden, neredeyse sarhoş eden coşkulu bir sonbahardı. Uzaktan Çan sesleri geliyordu ara ara, çatıların üzerinde uçuşan güvercinlerin kanatları parıldıyordu. Bayram günüydü sanki.

Yeniden yola koyulmuşlar, kasabayı geçmişlerdi. Köpekler artlarından havlıyor, yol kenarından koşarak, onları izliyorlardı. Çocuklar annelerine sarılmışlardı. Kasabalılar, kapılarının önünde durmuş, onları izliyorlardı. Çoğu yaşlı insanlardı, siyah elbiseli yaşlı köylü kadınlardı. Hiçbir şey söylemeden yalnızca izliyorlardı, güneşten kamaşan gözlerini kırparak. Ama düşmanlık da, korku da yoktu. Hatta kimi kadınlar bu insanlara yaklaşip onlara ekmek, peynir ve incir uzatmışlar, kendi dillerinde birşey söylemişlerdi.

Bu insanlar, vadiden geçip Valdieri'ye kadar inmişler, daha sonra da Gesso Nehrini izlemişlerdi. Çocuklar, güneşle aydınlanan yüksek binaların cephelerine, kiliseye ve onun kıyı fenerini andıran sivri yüksekliğine şaşkınlıkla bakıyorlardı. Kubbelerin çevresinde dönen ve gökyüzünde uçuşan güvercinler ve çan sesleri de vardı. Yükselen dumanlar, yemek kokularını ve tarlalarda yanmakta olan kuru otların kokusunu taşıyordu. Nehirdeki kayalara çarpan suyun, gelecekte söz eden o huzur dolu şırıltısı da vardı. Tren istasyonuna doğru ilerliyorlardı, Cenova'ya,

Livorno'ya hatta belki Roma'ya kadar gidebilirler, oradan da Angelo Donati'nin gemisine binebilirlerdi. Savaş bitmişti artık. Herkes istediği yere gidebilir, yeni bir yaşama başlayabilirdi.

Güneş en tepeye gelince, nehir kıyısında durup dinlendiler. Kadınlar azıklarını, Saint-Martin'in kuru ekmeğini ve taze ekmeği, geçtikleri kasabalardan, Entracque ve Valdieri köylülerinin kendilerine verdikleri peynir ve incirleri paylaştılar.

O zaman, ellerindeki bavullara ve paketlere, ayaklarındaki yaralara ve çocukların gözlerini yakan ateşe karşın, onlara bir gezinti, kırdan yapılan bir piknik gibi geliyordu. Nehir güneşte parılıyordu, sivri sinekler havada asılı duruyor, ağaçlarda kuşlar vardı.

Birşeyler yemek için, sahildeki çakılların üstüne oturmuşlardı. Nehirden gelen özgürlük şarkısını dinliyorlardı. Çocuklar oynarnaya, nehir kıyısında koşmaya başlamışlardı şimdiden. Küçük ağaç parçalarıyla gemiler yapıyorlardı. Erkekler oturmuş, sigara içerek konuşuyorlardı. Dağların öbür yanına, Ceno-va'ya ve Livorno'ya vardıklarında neler yapacaklarından söz ediyorlardı. Hatta kimileri Venedik'ten, Trieste'den ve İsrail'e gitmek için geçmeleri gereken denizden söz ediyordu.

Kendi topraklarından, bir çiftlikten, bir vadiden söz ediyorlardı. Kubbeleri ve minareleriyle görkemli görünen, Yahudi halkının doğduğu o ışıklar kentinden söz ediyorlardı. Belki de şimdiden, oraya vardıklarını, Valdieri'nin kubbeleri ve kulelerinin, Kudüs kapılarının da olduğunu düşünüyorlardı.

Zaman kaybetmeden yola çıktılar, gece yaklaşıyordu çünkü. Wehrmacht askerleri onları Borgo San Dalmazzo girişinde, tren istasyonuna giden yolda yakaladı. Her şey çok hızlı gelişti, neye uğradıklarını anlayamadılar. Yeşil paltolu askerler, dar ve soğuk caddede karşılına dikiliverdiler. Arkalarındaysa farları yanan kamyonlar yavaşça üstlerine doğru geliyor, onları bir hayvan sürüsü gibi ilerletiyordu. Tren istasyonuna kadar böyle geldiler. Orada, askerler onları sağdaki büyük bir binaya soktu. Büyük salonlar dolana dek hepsini soktular birer birer. Sonra Almanlar kapıları kapattı.

Gece olmuştu. Tren istasyonunun çevresinde sesler yankılanıyordu. Kamyonların yanan farları dışında hiçbir ışık yoktu. Kadınlar yerlere, paketlerinin yanına oturdular, çocuklar da on-

lara sımsıkı sarılmıştı. Çocuk ağlayışları, hıçkırıklar ve fısıltılar işitiliyordu. Gecenin soğuk havası, demir parmaklıklardan ve kırık pencerelerden sızarak büyük salonlara yayılmıştı. Ne mobilya ne de yatak vardı orada. Büyük salonun sonunda, tıkanmış ve bu nedenle kötü kokular yayan tuvaletler vardı. Gecenin soğuk rüzgârı korku içindeki çocukların üzerinden esiyordu. Daha sonra, en küçük olanları uykuya daldılar.

Geceyarısı, istasyona gelen trenin gürültüsü, vagonların birbirlerine çarpmasıyla çıkan darbe sesleri ve lokomotifin püskürttüğü buharın sesi çocukları uyandırdı. Düdük sesleri duyuldu. Çocuklar neler olduğunu görmeye çabalıyorlardı, küçükler ağlamaya başlamıştı yine. İnsan sesleri işitilmiyordu artık, yalnızca makine sesleri vardı. Artık hiçbir yerde değildiler.

Şafakta, askerler demiryollarına bakan kapıları açıp erkekleri ve kadınları pencereleri olmayan vagonlara doldurdular. Hava soğuktu, lokomotifin buharı bulutlar halinde yayılıyordu. Çocuklar annelerine sarılıyorlar, belki de şöyle diyorlardı: "Nereye gidiyoruz biz? Bizi nereye götürüyorlar?" İstasyonda, binalarda, çevrede hiç kimse yoktu. Tren buharının ardından, yalnızca, uzun paltolar giymiş hayalet yüzlü askerler seçiliyordu. Belki de o anda erkekler kaçmayı düşünüyorlardı, çocukları ve kadınları unutup demiryollarından geçerek tarlalarda yok olmak yeterliydi bunun için. Sabah sessizdi ve bitmek bilmiyordu; sessiz ve çığlıksız kuşlar ve köpek sesi de yok, yalnızca lokomotiflerden çıkan buharın sesi, demir gıcırtiları, daha sonra da, sonu olmayan bu yola gitmek üzere kalkan trenin demiryolunda ilerleyen tekerleklerinin gürültüsü; Torino, Cenova, Vintimilla, annelerine sarılmış çocuklar, ter ve idrardan gelen keskin koku, göz gözü görmeyen vagonlardaki duman, kapı aralıklarından sızan sabahın ilk ışıkları; Toulon, Marsilya, Avignon, tekerleklerin gürültüsü, çocuk ağlayışları, kadınların kısık sesleri; Lyon, Dijon, Melun ve tren durduktan sonra ortaya çıkan sessizlik ve yine soğuk bir gece, baş döndüren kımıltısızlık; Drancy, bekleyiş, birbiri ardına yok olan bu adlar, Esther'in belleğinden zorla silinen kardeş ve kızkardeşlerdi sanki.

Yetimler, her akşam üstü, Festiona Kilisesine giderlerdi. Bir akşam Brao kaçtı ve alanda Esther'le karşılaştı. "Hadi gel." Ona kiliseyi gösteriyordu. Esther istemedi, çocukların ayak seslerinden ve dua ederken çıkarttıkları o mekanik uğultudan nefret ediyordu çünkü. Kapının yanında tuhaf bir resim vardı, Meryem Ana'yı ayağıyla bir ejderhayı ezerken gösteriyordu. Brao Esther'i elinden tutup kilisenin içine götürdü. Kapkaranlık bir mağara gibiydi. Cilalanmış tahta ve içyağı kokuyordu. Kilisenin sonunda, mihrabın her iki yanında birer mum titrek titrek yanıyordu soğukta. Esther ışıklara yaklaştı, sanki gözlerini onlardan alamıyormuş gibi.

Bir süre sonra, Brao onu kolundan çekti. Kaygılı görünüyordu, anlam veremiyordu. Bunun üzerine Esther ışıklardan birini alıp bütün mumları birer birer yaktı. Bunu niye yaptığını o da bilmiyordu, her bir yanın ışıltılı olmasını istiyordu yalnızca; tıpkı o akşam Saint-Martin'de, kasabanın üst tarafındaki şaleye girdiğinde titrek titrek yanan o alevler gibi olsun istiyordu belki de. İşte aynı ışıltı bu, sanki hiç geçmemişti zaman, hâlâ oradaydı, dağları aşmamıştı ve alevler gölgeleri delip ona bakıyordu.

Oradan bakan gözler, o insanların, çocukların, kadınların ve güzel siyah saçları örtülü olan Cecile'in gözleriydi. Erkeklerin yükselen ve fırtına gibi yankılanan, daha sonra da alçalan ve fısıltılara dönüşen o sesleri, bu gizemli dilde söylenen ve anlayamadığınız halde içinize işleyen kitabın o sözleri.

Elinde bir ışık, Esther kiliseyi dolaşırken köşelerde, heykellerin önünde, mihrabın her bir yanında, orada ne kadar mum varsa hepsini yakıyordu. Brao, girişte dikilmiş duruyor, hiçbir şey söylemeden bakıyordu, ama onun da gözleri parlıyordu. Genç kız coşkuyla gidip geliyor, ışıktan başka yıldızlar doğuruyordu ve şimdi kilise bir bayrammış gibi parlıyordu. Mumlar

ışık saçıyordu. Yoğun ve büyülü bir sıcaklık oluşmuştu. Esther kilisenin ortasında durup ışıkları izledi. Isının içine işlenmesini bekliyordu. Sanki hepsi buradaydı, bir an daha, ancak bir an, ne olur, bakışlarının gücünü, çocukların sorgulayan bakışlarını, sevgi dolu kadınları, erkeklerin bakışlarındaki gücü hissediyor, seslerindeki acıyı işitiyor, şarkı söylerken sallanan o bedenlerin ağır devinimlerini, bir gemi gibi gidip gelen ve sarsılan kiliseyi çünkü.

Ama bu an uzun sürmedi, çünkü birden kilisenin kapısı açıldı ve hademenin sesi çınladı. Siyah giysili adam Brao'yu önlüğünün yakasından yakalamıştı, Brao bağıırıyordu: "Elena! Elena!" Esther utandı, ona yardım etmesi gerekirdi, ama korktu, oradan koşarak kaçtı. Pansiyona geldiğinde odaya kapandı, ancak orada bile onu çağırarak Brao'yu ve yine kiliseye giden o lanet yetimlerin ayak seslerini işitiyordu. Her akşam olduğu gibi, yine o karanlık mağaraya giriyorlar, dirsekleri aşınmış o eski gri önlükleriyle gıcırdayan sıralara oturuyorlardı; kızlar sola, saçları kazınmış oğlanlar sağa, aldığı darbelerle omzu hâlâ acıyan Brao da onlarla birlikteydi.

Yaz sonu gelmişti, Almanların artık çekilmeye başladıklarını, kuzeye dönmekte olduklarını biliyordu. Brao ve Passagieri Pansiyonunun lokantasına gelen insanlar bundan söz ediyorlardı, *Giustizia e Libertà* adamlarının Festiona'nın yukarısında, Madonna di Coletto'da buluştuklarını konuşuyorlardı. O an Elisabeth Esther'i kollarının arasına almıştı, sesi değişmişti, açıklamıyordu bir türlü. "Yakında döneceğiz, her şey "bitti, çok yakında Fransa'ya döneceğiz." Ancak Esther ona sert bir biçimde bakıyordu. "Yarın gidiyor muyuz o zaman?" Elisabeth işaretle ona susmasını işaret ediyordu. "Hayır, Helene, biraz daha beklememiz gerekiyor, şimdi olmaz." Umursamıyordu, sanki hiçbir şey olmamış gibi, olağandışı bir şey yokmuş gibi, artık ona 'Esther' diyemiyordu bile, bu ad ona korku veriyordu. Esther kollarından sıyrılıp küçük odadan çıktı ve bahçeye inip tarlalara kaçtı. Yüreği sızlıyordu, göğsündeki bir damarın titrediğini duyuyordu.

Ertesi sabah, erkenden, Esther Coletto'ya doğru yola çıktı. Toprak yoldan ilerlemeye başladı. Sonbaharın etkisiyle kızılâşan karaçamlarla dolu karşı dağ oldukça yüksekti. Festiona'nın son evlerini geçtikten sonra, yol zikzaklar çizerek tırmanıyordu.

Bir yıl olmuştu, Esther'le Elisabeth Valdieri'den gelirken bu yoldan inmişlerdi. Aradan çok zaman geçmiş olmasına karşın, Esther adımlarını, daha önce bıraktığı izlere bastığını düşünüyordu. Yaz geldiğinden bu yana hiç yağmur yağmamıştı. Kuraklıktan yol çatlamıştı, taşlar yuvarlanıyordu, yol kıyısında kuru otlar vardı. Esther, dönemeçleri kısaltmak için çalılıklardan geçiyordu. Ardına bakmadan, küçük ağaçlara tutunarak tırmanıyordu. Yüreği çok hızlı atıyordu göğsünde, sırtında elbisesinin terden ıslandığını, koltuk altlarının yandığını duyuyordu.

Ormanda hiç ses yoktu, yalnızca arasına görülmeyen kargaların attığı çığlıklar işitiliyordu. Dağ ıssız ve güzeldi, sabah güneşi karaçamların iğnelerini parıltıyor, çalılıkların kokusunu güçlendiriyordu.

Esther özgürlüğü düşünüyordu. *Giustizia e Libertà*. Brao onların, bu dağın tepesinde olduklarını, küçük kilisenin yanında buluştuklarını söylüyordu. Belki de onlarla konuşabilirdi Esther, belki birşeyler biliyorlardı, Saint-Martin'den haberler almışlardı. Hatta belki onlarla gidebilir, dağlan aşabilirdi ve orada Tristan'ı, Rachel'i ve Judith'i, kasabanın tüm insanlarını, kaftanlarına sarınmış yaşlıları, başları örtülü, uzun elbiseli kadınları görebilirdi. Çocuklar olurdu alanda, çeşmenin çevresinde ya da derenin bulunduğu sokakta koşuşturan o çocuklar. Ama bütün bunları düşünmek istemiyordu artık. Daha uzaklara gitmek istiyordu, trene binip Paris'e, okyanusa, hatta belki de Brötanya'ya gitmek istiyordu. Eskiden babasıyla çok söz ederlerdi Brötanya'dan, kendisini oraya götüreceğine söz vermişti. İşte bu nedenle tırmanıyordu bu dağı, özgür olmak için, düşünmemek için. *Giustizia e Libertà*'h adamlarla birlikte olduğu zaman hiçbir şey düşünmek zorunda kalmayacaktı, her şey çok farklı olacaktı.

Öğleye doğru, Esther tapınağa vardı. Küçük kilise ıssızdı, kapıları kapalı, pencerelerin camları kırıktı. Sundurmanın altında, mermi izleri vardı, insanlar burada yemek yemiş, belki de uyumuşlardı. Karton parçalan ve kuru ince dallar vardı. Esther tapınağın yukarısındaki çeşmeye kadar tırmandı, çok soğuk olan sudan içti. Ve daha sonra oturup bekledi. Yüreği hızla çarpıyordu. Ürkmüştü. Sessizdi her yer, yalnızca karaçamlarda esen rüzgârın hafif gürültüsü işitiliyordu, ancak Esther yavaş yavaş öbür sesleri de duymaya başladı, taşların çıtırtilarını, çalılıkların hışırtılarını ya da bir böceğin hızla geçişini, ormanın derinliklerinden gelen bir kuş sesini. Gökyüzü masmavi ve bulutsuzdu, güneş yakıyordu.

Birdenbire Esther daha fazla bekleyemez oldu. Ve koşmaya başladı, tıpkı eskiden olduğu gibi, Roquebilliere yolunda, Gasparini, hasatları göstermek için onu götürüp de içine bir boşluk, ölüm korkusu dolduğu zamanki gibi. Valdieri yolunda, vadiye

bakan dönemece gelene dek koştu ve orada durdu, soluk soluğa. Her yeri görebiliyordu, bir kuş gibi.

Güneş, Valdieri vadisini aydınlatıyordu, Elisabeth'le birlikte geldiği Entracque kasabasından başlayarak her evi ve her yolu anımsayabiliyordu. Rüzgârın estiği büyük bir gedikti orası.

Yolun kıyısında yere oturdu ve uzaklara, dağların olduğu yana baktı. Tepeler çok sivriydi, gökyüzünü deliyorlardı, gölgeleri yamacın üzerinden vadiye kadar uzanıyordu. Çok aşağılarda, buz, değerli bir taş gibi parlıyordu.

Bundan bir yıl önce, Esther'le Elisabeth, Almanlardan kaçan tüm o insanlarla birlikte bu dağları geçmişlerdi. Esther her saniyesini anımsıyordu, ancak bütün bunlar çok geride kalmıştı, bir başka yaşamdı sanki. Her şey değişmişti artık. Şimdi, dağın öbür yanında olanlar yeniden yaşanamazdı. Belki de hiçbir şey kalmamıştı geriye.

İçinde bir delik yaratıyordu bütün bunlar, boşluğun dolaştığı bir pencere. İşte dağa yaklaşıp tepeye geldiklerinde, geçidi aşmadan önce gördüğü buydu. Pırıl pırıl gökyüzüne açılan gerçekdışı bir pencere. Belki de bulutlar, Elisabeth'i ve kendisini Festiona'da unutup üzerlerine kapanmadan önce, Esther bir düş görmüştü yalnızca. *Giustizia e Libertà* savaşçılarının yapabileceği hiçbir şey yoktu artık, gölgelerden kaçabilir miydi insan?

Güneş yüksek dağlara doğru iniyordu, Esther yüzünde cehenneme gidişin izlerini hissediyordu. Orada, insanların Cehennem Dağı olarak adlandırdıkları o dağ vardı..

Esther, gözlerini vadinin derinliklerinden, buzların arasındaki o geçitten ayırmamak için kendini zorluyordu. Gölge yavaşça yayılıyor, vadiyi örtüyor, kasabaları kaplıyordu. Şimdi, Esther yaşam gürültülerini, havlayan köpekleri, çanları ve hatta çocuk seslerini duyabiliyordu. Rüzgâr duman kokusunu getiriyordu ona. Aşağıdakiler için herhangi bir gündü bugün. Hiç kimse savaşı düşünmüyordu artık.

Uzakta, bir bulut kadar hafif görünen Gelas Tepesi gitgide uzaklaşıyor, sisin üzerinde dalgalanıyordu. Esther, dağlara kaçınılmaz bir biçimde yaklaşan güneşi izliyordu. Aşağıda, Festiona'da olan Elisabeth'i düşündü. Yaklaşan gecenin soğuktan korunmak için önlüğünün üstüne

süveterini giymişti belki de. Brao'ysa alanda bir köşeye gizlenmiş bakmıyordu herhalde, ye-

timhanedeki çocukların kiliseye gitme saatiydi çünkü. Esther birkaç dakika daha Valdieri vadisini ve buzulların sivri uçlarını izledi, sanki birisi tepelerden aşağıya inmek ve duman tüten kasabaya kadar yürümek üzere gelecekmiş

102

gibi, sırtı güneşe dönük, iri bir adam tarlaları ve nehirleri geçip gelecek ve Esther işte o an onun gölgesini üzerinde hissedecekti.

Esther

Alon Limanı, Aralık 1947

On yedi yaşındayım. Bu ülkeden ayrıldıktan sonra hiç geri dönmeyeceğimi biliyorum. Yakında gidiyoruz, ancak oraya varabilecek miyiz bilemiyorum. Annem bana yaslanmış, küçük bir kulübenin içinde kumun üstünde birlikte oturuyoruz. O uyuyor, bense bekliyorum. Giderken Simon Ruben amcanın verdiği bir askeriye battaniyesine sarıydık. Amerikan Ordusuna ait, onun çok sevdiği yağmur geçirmeyen kalın bir battaniye. Simon Ruben annemin bir dostu, benim de. Yolculuğumuzla ilgili bütün hazırlıkları ö yaptı. Savaş sonrasında, babam gelmediği için Paris'e tek başımıza gittiğimizde, Simon Ruben bizi karşıladı. Babamın dostuydu, onu tanıyordu, işte bu nedenle bizi o karşıladı. İlk zamanlar, bizi bir garajda ağırlamıştı, çünkü savaşın bittiğinden, Almanların bir daha geri gelmeyeceğinden emin değildi. Daha sonra, savaşın gerçekten bittiğini, artık gizlenmemize gerek kalmadığını anlayınca, Gravilliers Sokağında bulunan dairesinin yarısını bize verdi, öbür yarısındaysa Bayan d'Aleu adında kör bir yaşlı kadın oturuyordu. Ne var ki artık hiç paramız kalmadı ve nereye gidebileceğimizi bilmiyoruz. Hiçbir yerde yerimiz yok artık bizim. Simon Ruben anneme, para için değil, yaşamımızı yeniden kurmamız ve her şeyi unutmamız için, gitmemizin gerekli olduğunu söyledi. "Toprağın altında kalanları unutmak gerekmez mi?" dedi. Böyle söylediğinden eminim, ama o gün ne demek istediğini anlayamamıştım. Masaya eğilmiş, annemin ellerini tutarak yüzünü onunkine iyice yaklaştırarak aynı sözleri yineliyordu: "Unutmak için buralardan uzaklaşmak gerek! Her şeyi unutmak gerek!" Neden unutmak gerektiğini, toprağın altında kalanın ne olduğunu an-layamıyordum bir türlü. Şimdiyse anlıyorum, babamdan söz ediyordu, toprağın altında gömülü olan oydu ve onu unutmak

gerekliyordu. Simon Ruben amcayı anımsıyorum, anneme dönük o dolgun ve yaşlı yüzünü, annemse öylesine güzeldi,, ama genç olmasına karşın solgun ve narindi. Yüzünü çok iyi anımsıyorum, kapkara kirpikleriyle o gölgeli iri gözlerini. Çocuğu olduğum halde, bana bile çok genç ve narin görünüyordu, küçük bir kız gibi. Ağlıyordu sanırım. Sabahın erken saatlerinin yarı karanlığında, Saint-Cyr istasyonundan bu yana, bütün gece yağmurun altında yürüdükten sonra geldik buraya, ormanda esen rüzgârın sesini dinleyerek geldik, bizi denize doğru iten bir rüzgârdı bu. Hiç konuşmadan, körü körüne,, yalnızca soğuk yağmurdan sırlıklam olmuş pilli bir el fenerinin düşük ışığında kaç saat yürüdük kimbilir? Zaman zaman yağmur dinliyor, rüzgârın sesi işitilmiyordu. Çamurlu yol, dolambaçlar çizerek tepeler arasından geçiyor, vadilere iniyordu. Gün ışıdığıında, vadinin sonunda denize yakın dev çamlarla kaplı bir ormana girdik. Ağaç kütükleri, denizden gelen loş ışığın altında dimdik duruyorlardı ve sanki bilinmeyen bir ülkeye gidiyormuşuz gibi yüreğimiz hızla atıyordu. Bize rehberlik eden adam, herkesi bir , kulübenin yıkıntılarının yanına bırakıp gitti. Annem, biraz soluyarak ve ayaklarındaki ağırlardan yakılarak kumun üstüne oturdu.

Sabahın yarı karanlığında bekliyoruz öylece. Rüzgâr sert bir biçimde esiyor, ıslak battaniyemizi delmek istiyor sanki. Annem sımsıkı sarıldı bana. Kısa bir süre sonra uykuya daldı hemen. Onu uyandırmamak için hiç kııldamıyorum. Öyle yorgunum ki.

Paris'ten bu yana geçirdiğimiz o tren yolculuğu. Vagonlar tıkabasa doluydu, oturabileceğimiz yer yoktu hiç. Annem, koridorda, tuvaletlerin önüne bir karton serip yere uzandı, ben de dayanabildiğim kadar ayakta dikilip bavullarımıza göz kulak oldum. İki bavulumuzu da iplerle sağlamlaştırmıştık. Tüm hazinemiz içlerindeydi. Giysiler, bakım ve temizlik malzemeleri, kitaplar, resimler ve anılarımız. Annem yanımıza iki kilo şeker aldı, çünkü orada bulamayız diye düşünüyordu. Benim fazla giysim yoktu. Pamuklu yazlık beyaz elbisemi, eldivenlerimi, yedek ayakkabılar, özellikle de babamın kimi zaman akşam yemeğinden sonra bizlere okuduğu, *Nicolas Nickleby* ve *Bay Pickwick'in Maceraları* adlı o çok sevdiğim kitapları aldım yanıma.

Yeğlediğim kitaplardı bunlar. Ağlamak, gülmek ya da farklı bir şey düşünmek istediğimde, o kitaplardan birinin herhangi bir sayfasını açıyor, beni hemen rahatlatacak bir bölüm bulabiliyordum.

Annem bir tek kitap almıştı yanına. Gitmeden önce Simon Ruben amca vermişti ona, *Sefer Bereşit*. Yaradılış Kitabı. Annem, vagonun o pis koridorunda, tüm sarsıntılara, açılıp kapanan tuvalet kapısına ve oradan gelen pis kokulara karşın uyumuştur. Arasıra tuvalete girmek için gelenler vardı. Annemi yerde bir karton üstünde uyurken görünce dönüyorlardı. Ancak birisi yine de girmek istedi. Annemin karşısına dikilip: "Pardon!" dedi, sanki annem hemen uyanıp kalkabilecekti gibi. Hâlâ uyuduğunu görünce, bağıra bağıra birkaç kez yineledi: "Pardon! Pardon! Pardon!" Ve eğilip onu bir yana itekledi. O anda bana neler oldu bilmiyorum, ama rahat rahat tuvalete gitmek için annemi uyandıran bu şişko adama dayanamadım. Üstüne atladım, hiçbir şey söylemeden, bağırarak, çenelerim birbirine kilitlenmiş durumda, gözlerim yaşlı, onu yumruklu-yor ve tırnaklıyordum. Üstüne kudurmuş bir kedi atlamış gibi, adam geri çekildi ve beni itti, korku, öfke dolu, ince, tuhaf bir sesle bağırıyordu: "Soracağım ben sana, göreceksin bak!" ve defolup gitti. Bunun üzerine, ben de uyanmamış olan annemin yanına yere uzandım, ona sarılıp biraz uyudum, baş döndüren gürültü ve sarsıntılarla dolu bir uykuya daldım.

Marsilya'da yağmur yağıyor. Büyük istasyonda saatlerce bekliyoruz. Annem ve ben orada yalnız değiliz. Bavulların arasına sıkışmış bir sürü insan var. Bütün gece bekliyoruz. Soğuk rüzgâr istasyonda esiyor, yağmur elektrik lambalarının çevresinde sis oluşturuyor. İnsanlar yerlere oturmuş, sırtlarını bavullarına dayamışlar. Kimileri, Kızılhaç'ın verdiği battaniyelere sarınmışlar. Çocuklar ağlaşıyor, sonra da yorgunluktan uyuveriyorlar hemen. Simsiyah giyinmiş adamlar var, sürekli kendi dillerinde konuşan Yahudiler bunlar. Bavulların üstüne oturmuşlar, konuşup sigara içiyorlar ve sesleri istasyonun boşluğunda yankılanıyor.

Geceyarısı, Marsilya'ya geldiğimizde kimse bir şey söylemedi bize, ancak tüm istasyonda dolaşan bir söylentiye göre, sa-

*Tevrat'ın ilk bölümünün adı. (Çev.)

bah üç ya da dörtten önce Toulon yönüne giden tren yokmuş. Belki de bütün geceyi burada, istasyonda geçireceğiz, ne önemi var ki? Bizim için zaman kavramı yok artık. Yollardayız, uzun zamandır dışarıda dolaşıyoruz, zamanın var olmadığı bir dünyada.

İlk olarak işte o istasyonda gördüm onu, soluk bir saat kulesinin altındaydı. Paris'teki tren istasyonunda, tren kalkmadan önce de görmüştüm onu, o zamandan bu yana haftalar geçti sanki. Tren, püskürtülen buharın sesi ve fren gıcırtilarıyla istasyona girerken, o, kalabalık arasında ilerlemeye çalışıyordu. Uzun boylu, zayıf birisiydi, altın sarısı saçları ve kendisine bir çoban görünümü veren sakalı vardı. Bu bir sözcük oyunu, çünkü artık adının Jacques Berger olduğunu biliyorum. Bu nedenle ona Çoban adını taktım.

Kalabalık arasında ilerlerken bakışıyla bir insan, bir akraba, bir dost arar gibiydi. Biraz yaklaştığında göz göze geldik, uzun uzun baktı, ben başımı çevirmek zorunda kaldım ve yüzümün kızardığını görmemesi için bavulumla eğilip bir şey arıyormuş gibi yaptım.

Onu unutmuştum, aslında tam anlamıyla değil, ancak trenin gürültüsü, sarsıntılar ve bir çocuk gibi tuvalet kapısının önünde uyuyan annem, bütün bunlar herhangi birisini düşünmemi engelliyordu. Yolculuklardan öyle nefret ediyorum ki, A.....! Nasıl oluyor da insanlar zevk için tren ya da gemiye bine biliyorlar! Ben, ömrüm boyunca aynı yerde geçip giden günleri, bulutları ve kuşları izleyerek ve düş kurarak yaşamak istiyordum. Sözümlü ettiğim Çoban, Paris'te olduğu gibi, burada da dikilmiş birini, bir akrabasını, bir dostunu bekliyordu sanki. Aramızdaki uzaklığa karşın göz yuvalarının gölgesinden bakışını seçebiliyorum.

Madem ki bütün geceyi bu istasyonda geçireceğiz, güzelce yerleşelim. İki bavulu da yere yatırdım, annem sırtını bavullara dayamış, yerde oturuyor. Ben de biraz sonra aynı şeyi yapmayı düşünüyorum. Bütün bunlar ne zaman bitecek acaba? Doğduğumdan bu yana sürekli yolculuk yaptım sanki, trenlerde, otobüslerde, dağ yollarında, evden eve, Nice'te, Saint-Martin'de, Festiona'da ve yine Nice'te, Orleans'da ve sonunda savaş bitene

Berger, Fransızcada çoban anlamına gelir. (Çev.)

kadar da Paris'te. İşte o an yaşamım boyunca hep yolculuk yapacağımı, hiç dinlenemeyeceğimi anladım. Artık Saint-Martin'i ve Berthemont'u hiç düşünmemeyi o kadar çok istiyordum ki. Bir gün annem bu adların lanetli olduklarını ve bir daha onları ağızımıza almamamız gerektiğini söylemişti. Hatta artık onları düşünmemek gerektiğini.

Biraz önce, istasyonun tuvaletinden dönerken Çoban bana birşeyler söyledi. Saat kulesinin altından geçiyordum, o ise, insanların arasında yere uzanmış bavulunun üstünde oturuyordu. Yanında, kendi aralarında konuşan ve sigara içen o siyah giysili Yahudiler vardı. Bana, kalın bir sesle: "Merhaba bayan," dedi. "İstasyonda böyle beklemek ne kadar zor," ve yanılmıyorsam, Paris şivesiyle: "Çok üşümüyorsunuz ya?" dedi. Dudağının kıyısında bir yara izi vardı, babamı düşündüm birden. Ne yanıt verdiğimi anımsamıyorum, belki de başımı öne eğip hiçbir şey söylemedim, çok yorgundum, umutsuzca yorgundum çünkü. Sanırım, hoş olmayan sözler homurdandım, bir an önce gidip yerime yerleşmek, bacaklarımı katlayıp bavullara dayanarak annemin yanına oturmak istiyordum çünkü. Onun bir gün ölebileceğim hiç düşünmemiştim.

Bu soğuk havada tren beklediğinizde geceler çok uzun geliyor insana. Tüm yorgunluğa ve çevremde dolaşan bu boşluğa karşın, bir türlü uyku girmedi gözüm. Hiçbir şeyin değişmediğinden ve her şeyin gerçekte olduğu gibi sürüp gittiğinden emin olmak ister gibi, sürekli çevremi gözlüyordum. Bu uçsuz bucaksız istasyonun çerçevelerine damlayan yağmuru, sokak fenerlerinin çevresinde oluşan haleleri izliyordum ve şöyle düşünüyordum: Ben buradayım, işte bu kadar. Marsilya'dayım ve yaşamımda son kez görüyorum böyle bir şeyi. Gravilliers Sokağında bizimle aynı daireyi paylaşan yaşlı kör Bayan d'Aleu kadar yaşasam bile bunları hiç unutmamalıyım. Bu olanlarla ilgili hiçbir şeyi unutmamalıyım. Bu nedenle, eski bavullara dayanıp oturdum ve istasyona yayılmış, duvarlara yaslanmış bu bedenlere, battaniyelere sarınmış banklarda uyuklayan bu insanlara bakıyordum, cesetleri ve atılmış yırtık pırtık giysileri andırıyorlardı. Gözlerim yanıyor, başım dönüyordu, ağır ve derinden gelen soluk seslerini işitiyordum; gözlerimden yaşların süzüldüğü-nü duyumsadım, yanaklarımdan ve burnumdan bavula damlı-

yorlardı, ben bu gözyaşlarının neden aktığını anlayamıyordum. Annem arasına, inleyerek hafifçe kımlıyordu, saçlarını okşuyordum uyanmasını diye, bir çocuğun saçlarını okşar gibi. Saatlerin çok ağır ilerlediği saat kulesi, ay kadar soluk yüzünü gösteriyordu. Peronun sonunda, saatin altında, Çoban'ı görmeye çalışıyordum, ancak yok olmuştu. O da bir ceset, atılmış bir kumaş parçasına dönüşmüştü belki de. Başımı bavula yaslayıp bütün olanları ve de olacakları düşünmeye başladım, bir mektup yazar gibi herhangi bir yolda nasıl da ağır ağır ilerlediğimizi. Babamı düşündüm, o gittiği günü, ondan geriye kalan son görüntüyü, iri, güçlü, yumuşak yüz ifadesi, kapkara kıvrıkcık saçları, suç işlemiş gibi özür dileyen o bakışı. Bir an için, buradaydı, beni öpüyor, soluğumu kesecek kadar sımsıkı sarıyordu, ben de gülüyor, onu biraz iterek naz yapıyorum. Ve sonra, ben uyurken gitmişti, geriye, ciddi yüz ifadesinin ve kendini affettirmeye çalışan gözlerinin görüntüsünü bırakmıştı yalnızca.

Onu düşünüyorum. Kimi zaman, bu yolun sonunda onunla buluşacağımıza inanır gibi yapıyorum. Uzun zamandır gerçekten inanıncaya kadar inanır gibi yapma alıştırmayı yaptım. Bunu açıklamak çok güç. Mıknatıstan, kalemin demir ucuna geçen akım gibi. Bir an için kalemin ucu titriyor. Hemen sonra da, bir bakıyorsunuz ki, uç mıknatısa yapışivermiş. Anımsıyorum da, henüz on yaşındaydım, savaş yeni başlamıştı, Nice'ten kaçıp Saint-Martin'e gittiğimiz zamandı, o yaz babam beni vadinin aşağısına hasatları görmeye götürmüştü, belki de üç yıl sonra genç Gasparini'nin götürdüğü yere. At arabasıyla gitmiştik, babam ekinleri biçip demetler halinde toplayan çiftçilere yardım etmişti. Ben onun yanında ya da ardında duruyordum, ter kokusunu içime çekişirdim. Gömleğini çıkartmıştı, sırtındaki beyaz teninde ipler gibi gerilmiş kaslarını görebiliyordum. Ve birdenbire, güneşe, insanların çığlıklarına ve biçilmiş ekin kokusuna karşın, her şeyin biteceğini anlamıştım, çok içten duyumsamıştım bunu; babamın, tıpkı bugün bizler gibi, geri dönmek üzere gideceğini biliyordum. Anımsıyorum, bu düşünce yavaşça ve çok hafif bir hışırtıyla geldi, birden üstüme atıldı, pençesiyle yüreğimi sıktı ve ben o günden sonra hiç öyleymiş gibi yapamaz oldum. Korku içinde, ekinlerin arasına koştum masmavi gökyüzünün altında, tüm gücümle oradan uzaklaştım.

Ne bağırabiliyor ne de ağlayabiliyordum, yalnızca tüm gücümle koşuyordum, bu sıkıntı yüreğimi eziyor, beni boğuyordu. Babam ardımdan koşmaya başladı; yolda yakaladı beni, kucaklayıp havaya kaldırdı, anımsıyorum; tepmiyordum, beni göğsüne bastırıp sakinleştirmeye çalıştı, saçlarımı ve enseme okşayarak hıçkırıklarımı ve gözyaşlarımı dindirmeye çalıştı. Daha sonra da bana hiç soru sormadı, yakınmadı. Merakla ne olduğunu soran insanlara da 'Hiçbir şey yok, yalnızca korktu,' dedi. Ancak gözlerine baktığımda, beni anladığını gördüm, çünkü o da aynı şeyi hissetmişti, o güzel öğle güneşine ve altın sarısı ekinlere karşın o soğuk gölgenin geçişini o da duymuştu.

Anımsıyorum yine, bir gün annemle birlikte, Berthemont yakınlarında dolaşmaya gitmiştik, yıkık dökük otelin üst yanında bulunan kükürtlü nehri izlemiştik. Babam Maki'deki adamların yanına gitmişti, her şey çok gizemliydi. Gitmeden önce, evde, babam elindeki kâğıtları sırayla okuyup yakmıştı hemen, annemse çabucak giyinmişti. Sonra, elimi tutmuş, ıssız yolda, nehri izleyerek terk edilmiş otele doğru hızlı hızlı ilerlemiştik. Önce merdivenlerden, sonra da dar bir sokaktan geçerek dağı tırmanmaya başlamıştık; annem çok hızlı yürüyordu, soluğu kesilmeden, onu izlemekte zorlanıyordum, ama hiç sesimi çıkarmadım, çünkü ilk kez beni de yanında götürüyordu. O gün, şimdi artık hiç göremediğim sabırsız bir ifade vardı yüzünde, gözleri ıslı ıslıydı. Artık, yüksek otlarla kaplı bir yamaçta, tepelerde yürüyorduk ve her yanımız gökyüzüyle kaplıydı. O kadar uzağa ve yükseğe hiç gitmemiştim şimdiye kadar,, yüreğim korku ve yorgunluktan hızla çarpıyordu. Daha sonra yamacın tepesine ulaşmıştık; orada zirvelerin hemen altında, kuru kara taşlarla yapılmış ve ara ara serpiştirilmiş çoban kulübelerinin yer aldığı uçsuz bucaksız tarlalar vardı. Annem ilk kulübelere kadar gitmiş ve oraya vardığımızda babam görünmüştü. Yüksek otların arasında ayakta idi, bir avcıya benziyordu. Üstündeki giysiler yırtık ve kirliydi, tüfeği de omzunda asılıydı. Onu tanımakta zorluk çektim, çünkü sakalı uzamış, yüzü güneşten yanmıştı. Her zamanki gibi beni kollarının arasına alıp sımsıkı sardı. Daha sonra annemle birlikte kulübenin yanındaki çimenlerin üstüne uzanıp konuşmuşlardı. Onların konuştuklarını ve gülüşüklerini işitiyor, ancak uzakta duruyordum. Taşlarla oy-

nuyordum, beş taş oynar gibi elimin üstünde tutmaya çalışıyordum onları.

O öğleden sonra, gökyüzünün arasında, o uçsuz bucaksız tarlalarda uzanırken geçen konuşmalarını ve gülüşlerini işitir gibiyim şimdi. Bulutlar yuvarlanıyor, gökyüzünün maviliğinde kıvrımlar çiziyorlardı ve ben, babamla annemin kahkahalarını işitiyordum. İşte o zaman babamın öleceğini anlamıştım. Bu düşünce birdenbire geldi, onu uzaklaştırmaya çalışsam da geliyordu; babamın sesini, gülüşünü işitiyordum, onun yüzünü, güneşte parlayan saçlarını ve sakalını, gömleğini ve ona yaslanan annemi görmem için başımı çevirip bakmam yeterliydi, bunu biliyordum. Ve birden kendimi yere attım, bağırmamak ve ağlamamak için elimi ısıırıyordum; buna karşın yine de gözyaşlarımın süzüldüğünü, karnımda kazınan ve dışarıya açılan bir boşluğun oluştuğunu hissediyordum ve onun öleceğini, ölmesinin kaçınılmaz olduğunu düşünmekten kendimi alamıyordum.

İşte Simon Ruben amcanın dediği gibi bu yolculuk boyunca unutmam gereken de buydu, "Unutmalısınız, bunun için de buralardan gitmelisiniz!"

Burada, Alon körfezinde, her şey sanki başka bir dünyada, bir başkasının başına gelmiş gibi uzak görünüyor. Kuzey rüzgârı sert esiyor geceleri, bu nedenle anneme sımsıkı sarılmışım, Ruben amcanın battaniyesini gözlerimize kadar çekmişiz. Uyumayalı o kadar çok zaman oldu ki. Tüm bedenim ağrıyor, gözlerim yanıyor. Fırtınalı olmasına karşın, denizin gürültüsü beni rahatlatıyor. Yaşamımda ilk kez deniz kıyısında yatıyorum. Marsilya'ya varmadan önce, vagonun koridorunda, alacakaranlıkta, rüzgârın dalgalandırdığı denizi, parıldadığı bir anda pencereden gördüm. Herkes vagonun aynı yanına toplanmış denizi görmeye çalışıyordu. Daha sonra, Bandol'a giderken, dönemeçlerde sarsılan trende alnımı cama yapııştırıp onu görmeye çalıştım yine. Ancak karanlıktan, arada bir çakan ışıklardan ve gemi ışıkları gibi oynayan uzak lambalardan başka hiçbir şey görünmüyordu.

Tren, Cassis istasyonunda durdu ve birçok insan, paltolarına sarınmış erkek ve kadınlar, caddelerde yürüyeceklermiş gibi ellerinde şemsiyelerle indiler. Çoban'ın da onlarla birlikte

inip inmediğini anlamak için dışarıya baktım, ancak onu göremedim. Daha sonra tren hafifçe sarsıldı ve istasyonda dikilen insanlar gitgide hayaletler gibi uzaklaşıyorlardı, hem hüzünlü hem de biraz gülüntü bu, rüzgârın serseme çevirdiği yorgun kuşlar gibiydiler. Onlar da Kudüs'e mi gidiyorlar acaba? Yoksa Kanada'ya mı? Bunu bilmek olanaksız, onlara sorulamaz. Çünkü bizleri dinleyen ve gitmemizi engellemek için bilmek isteyen insanlar var. Simon Ruben bize böyle demişti, istasyona geçirmeye geldiğinde: "Kimseyle konuşmayın ve kimseye soru sormayın. Sizi dinleyenler var." Yaradılış Kitabının içine sıkıştırdığı bir kâğıt üstüne, Nice'te yaşayan kardeşinin adını ve adresini yazmıştı: Edouard Ruben Mobilyaları, Crotti Yokuşu, polis bizi durdurursa, oraya gittiğimizi söyleyeceğiz. Daha sonra Saint-Cyr'e geldik ve herkes indi. Tren istasyonunda bizleri bekleyen bir adam vardı. Gidecek olanları topladı ve pilli el fenerinin ışığıyla Alon Limanına kadar yürüdük.

Şimdiyse sahilde, yıkık dökük kulübeye sığınmış, sabahın olmasını bekliyoruz. Başkaları da belki benim gibi görmeye çalışıyor. Ayağa kalkıp, karşıya bakıyor insanlar, karanlıkta geminin ışığını görmeye, denizin gürültüsü arasında tayfaların seslerini işitmeye çalışıyorlar. Dev çam ağaçlarından çıtırtılar geliyor rüzgârın etkisiyle, iğnelerinden çıkan ses, gemi direklerine vuran dalga seslerini andırıyor. Gelecek olan gemi İtalyan bandıralıymış, Angelo Donati gemisi gibi. Adı *Sette Fratelli*, Yedi Kardeşler anlamına geliyor. Paris'te bu adı ilk duyduğumda, Parmak Çocuk masalında ormanda yok olan yedi çocuğu düşünmüştüm. Bu adla başımıza hiçbir şey gelmez sanıyorum.

Babamın Kudüs'ten söz ettiği günleri anımsıyorum, akşamları uyumadan önce bir masal anlatır gibi bu kentten söz ederdi. Ne babamın, ne de annemin dini inançları vardı. A... 'a inanırlardı, ancak ne Yahudiliğe ne de bir başka dine inanırlardı. Ama babam Kral Davut zamanındaki Kudüs'ü anlatırken olağanüstü şeylerden söz ederdi. Dünyanın en büyük ve en güzel kenti olduğunu düşünürdüm, en azından Paris gibi değildir, karanlık sokaklar, eskimiş binalar, delik oluklar, kötü kokan merdivenler ve fare ordularının cirit attığı dereler yoktur orada. Paris dediğinizde, kimi insanlar çok şanslı olduğunuzu düşünüyorlar, böylesine güzel bir kentte yaşamak! Kudüs çok daha farklı ol-

malydı. Nasıl bir kent acaba? Düşümde canlandıramıyorum tam olarak; kubbeleri, çan kuleleri ve minareleriyle bulut gibi bir kent, çevresindeyse portakal ve zeytin ağaçları ekili küçük tepeler, çölün üzerinde dolaşan serap gibi, sıradan, pis ve tehlikeli şeylerin bulunmadığı bir kent. Zamanını dua ederek ve düşler kurarak geçireceğin bir kent.

Sanırım, o zamanlar dua etmenin ne demek olduğunu bilmiyordum. Düş görmek gibi bir şey olduğunu sanıyordum, uykuya dalmadan önce gizli şeylerin, dünyada en çok sevdiğiniz ve arzuladıklarınızın çevrenize dolmasına izin vermektir sanki. Annem de çok söz eder olmuştu bütün bunlardan. Son zamanlarda, Paris'te yalnızca Kudüs adı vardı dilinde. İsrail'den ya da o ülkeden değil de geçmişte orada yaşanmış olanlardan ve yenisinden yaşanacaklardan söz ediyordu daha çok. Onun için, bir kapyıydı orası, böyle diyordu.

Soğuk rüzgâr yavaş yavaş iliklerime işliyor, tüm bedenimi sarıyor. Denizden gelen bir rüzgâr değil bu, kuzeyden esen, tepeleri aşan ve ağaç gövdeleri arasında yankılanan bir rüzgâr. Hava karardı artık, ağaçların yükseklerdeki uzantısını ve dalların arasından gökyüzünü görebiliyorum. Ama denizi hâlâ seçilemiyor. Annem sabah soğuğuyla uyandı. Bana yaşlı titrek bedenini hissediyorum. Onu daha sıkıca sardım kollarımla. Rahatlaması için ona güzel sözler söylüyorum. Beni işitiyor mu acaba? Ona bütün düşündüklerimi, o kapıyı aşmanın ne kadar zor ve uzun olacağını anlatmak isterdim. O çocuk, ben de anneyim sanki. Bu yolculuk başlayalı çok zaman oldu. Paris'te, Gravilliers Sokağında, Ruben amcanın dairesinde o yaşlı kör kadınla yaşamaya başladığımızda, ben, ne konuşuyor ne de yemek yiyordum, annem bir bebek gibi kaşıkla ağızıma veriyordu. Bir bebek gibi geceleri yatağımı ıslatıyordum. Annem, rengârenk bez parçalarını altıma bağlıyordu. Saint-Martin'den, italya'ya kadar dağları aşarak Festiona'ya giden o uzun yoldan sonra bir boşluk oluşmuştu bende. Anılar, kasaba evlerinin çatılarında dolaşan sis bulutlan, kış günlerinde vadiyi kaplayan gölge gibi, parçacıklar halinde gözümün önüne geliyordu. Passagieri Pansiyonunda saklanmış, havlayan köpekleri, her akşam karanlık kiliseye doğru giden yetimlerin ağır adımlarını, Brao'nun Elena

diye bağırın sesini işitiyordum. Vadiyi saatlerce gözlediğim yokuşları, boş dağ yollarını, kasabaların demirci ocağından çıkan sesleri ve çocuk çığlıklarını bana getiren rüzgârı, iliğime kadar işleyen ve içimdeki boşluğun büyümesine neden olan o rüzgârı hissediyordum. Simon Ruben amca her yolu denemişti. Beni iyileştirmek ve içimdeki boşluğu yok etmek için dualar okumuş, haham ve doktor çağırmişti. Başvurmadığı tek yol beni hastaneye götürmek oldu, çünkü annem istememişti, özellikle de Sosyal Yardıma başvurmasını kesinlikle istemiyordu. Ardında, Gravilliers Sokağının merdivenlerinde ve koridorlarında, o soğuk gölgede bıraktığım korkunç yıllardı bunlar. Onlar uzaklaşıyorlar artık, tıpkı bir trenin ardında bıraktığı görüntüler gibi ters yöne gidiyorlar. ;

Hiçbir gece bana bu kadar uzun gelmedi şimdiye kadar. Anımsıyorum da, geçmişte, Saint-Martin'e gitmeden önce, geceyi kaygıyla beklerdim, çünkü insanın böyle zamanlarda öldüğünü, ölümün insanları gece çaldığını sanırdım. Uyuyor ve karanlık çöktüğünde yok olup gidiyordum. İşte Bayan d'Aleu de böyle ölmüştü, bir gece buz gibi soğuk ve soluk bedenini geride bırakarak yok olmuştu, Ruben amca gelip ölüyü yıkamak ve cenaze için hazırlamak üzere anneme yardım etmişti. O zaman annem beni teselli etmeye çalışmıştı, ölümün bu olmadığını, insanları alıp götürmediğini, yalnızca beden ve tinin yorgun düşüp artık yaşayamaz duruma geldiklerini, uykuya dalmak gibi bir şey olduğunu söylemişti bana. Ve ben sormuştum: "Bir insan öldürülünce ne oluyor peki?" Bunu bağıra bağıra söylemiştim, annemse başını çevirmişti, yalan söylediği için utanmış, olanlardan kendini sorumlu tutmuştu sanki. Çünkü o da, o an, babamı düşünmüş ve şöyle demişti: "Başkalarını öldürenler onların yaşamlarını alıyor, acımasız oluyorlar, yırtıcı hayvanlar gibi." O da anımsıyordu babamı, tüfeğiyle dağa çıkarken, geri gelmemek üzere otların arasından yok oluşunu. Büyük insanlar yalan söylediklerinde başlarını çeviriyorlar hemen, gözlerinden anlaşılacağından korkuyorlar çünkü. Ama ben daha o zaman o boşluktan kurtulmuşum, gerçeklerden korkmuyordum artık.

Burada, Alon körfezindeki kayalara çarpan denizin gürültüsünü dinlerken, o geceleri düşünüyorum işte. Bizi Kudüs'e götürecek olan gemi biraz sonra burada olacak. Bu geceler arala-

rmda birleştiler sanki, gündüzleri yok ettiler. Bu geceler Sa-int-Martin'de içime yerleşip, soğuk bedenimi yalnız ve güçsüz bıraktılar. Burada, bu sahilde, annemin titreyen bedenine sarılmış, bir çocuk gibi inleyen soluğunu dinlerken, o geceleri anımsıyorum, Gravilliers Sokağı 26 numaraya girdiğimizde, soğuşu, oluklardaki su sesini, dışarıdaki atölyelerden gelen gürültüleri, yankılanan sesleri ve annem o soğuk ve dar odada yanıma uzanmış beni ısıtmak için kollarıyla sımsıkı sarıyor, çünkü içimdeki yaşam benden çıkıp gidiyor, yaşam çarşaplardan, havadan ve duvarlardan sızıp dışarıya kaçıyordu.

Kulak veriyorum ve bana öyle geliyor ki, gemiyi bekleyen bunca insanı işitebilirim. Rüzgârdan koruyan çamların altına, kumlara uzanmış ve yıkık dökük kulübeye yaslanmışlar hepsi. Onları tanımıyorum, Çoban dışında hiçbirisinin adını bilmiyorum, o da ona taktığım bir ad yalnızca. Yarı karanlıkta zar zor seçilen yüzler, silüetler, mantolarına sarınmış kadınlar, büyük şemsiyelerinin altında sıkış tepiş oturan erkekler bunlar. Hepsinde de iperle sağlamlştırılmış aynı bavullar, Kızılhaç'ın ya da Amerikan Ordusunun verdiği aynı battaniyeler var. Onların arasında, bir yerde, tek başına duran delikanlı Çoban da bulunuyor. Ancak birbirimizle konuşmamalıyız, birbirimizle ilgili hiçbir şey bilmemeliyiz. Böyle demişti Simon Ruben tren istasyonunda. Beni ve annemi uzun uzun öpmüş, biraz para vermiş ve kütsamıştı. Bu kapıyı zorlayan bizler değiliz yalnızca. Bu sahilde ve birçok yerde, binlerce insan geri dönmek üzere gidecek olan bu gemiyi bekliyor belki de. Başka dünyalara, Kana-da'ya, Güney Amerika'ya, Afrika'ya, onları bekleyen bu ülkelere yeni bir yaşama başlamak üzere gidiyorlar. Ama burada, Alon sahilinde bu insanları kim bekliyor? Simon Ruben amcanın gülümseyerek söylediği gibi, Kudüs'te bizleri bekleyen yalnızca melekler. Kaç kapıdan geçmemiz gerekiyor daha? Geçtiğimiz her ufuktan sonra yeni bir kapıya ulaşacağız. Umutsuzluğa kapılmamak, soğuk rüzgâra ve yorgunluğa yenik düşmemek için serabı andıran, kubbeleri ve minareleriyle güneş altında parıldayan, çölün üzerinde asılı duran o dualar ve düşler kentini düşünmeliyiz. Ancak o kentte unutulabilir insan. Orada, kapkara duvarlar, akan kara sular, boşluk duygusu ve soğuk, hatta sokaklarda dolaşırken üstünüze yürüyen o kalabalıklar yok. Yeni-

den yaşanabilir, daha önce var olanları, Saint-Martin yakınlarında vadilerde duyumsadığımız ekin kokusu, kar eridiğinde nehirlerde akan su, öğle sonrasında ortaya çıkan sessizlik, yaz günlerinin masmavi gökyüzü, yüksek otların arasında yok olan patikalar, nehrin gürültüsü ve Tristan'ın göğsüme yasladığı yanağı, bütün bunlara yeniden kavuşulabilir. Yolculuklardan ve zamandan nefret ediyorum. Kudüs henüz bozulmamış yaşamın kendisi. *Sette Fratelli*'yle denizleri aştıktan sonra, bütün bunlar yeniden yaşanabilecek mi gerçekten?

Gün doğuyor. İlk kez olarak, geleceği düşünebilirim. Biraz sonra, yavaş yavaş seçmeye başladığım bu Alon Limanına İtalyan gemisi yanaşacak. Deniz sarsıntılarını, şimdiden hisseder gibiyim. Deniz kutsal kente götürecektir bizleri, rüzgâr da çöl kapısına kadar sürükleyecek. Babamla hiçbir zaman söz etmedik A....'tan. İstemiyordu çünkü. Ona soru sormanızı engelleyen bir bakışı vardı. Daha sonra, onun yokluğunda hiçbir şeyin önemi kalmamıştı. Simon Ruben amca, anneme, yitirilen zamanı kapatmak için, eğitimi, yani dini eğitimi artık düşünmemiz gerektiğini söylemişti. Annemse hep karşı çıktı, tamamen reddetmiyordu, ancak daha sonra düşünürüz diyerek geçiştiriyordu, çünkü babamın istemediğini biliyordu. Seçim yapacak yaşa geldiğinde düşünürüz demişti. O da, dinin bir seçim sorunu olduğunu savunuyordu. Hatta Yahudi adımla seslenilmesini istemiyordu: Helene, derdi hep, çünkü bana verdikleri ad buydu. Ancak ben kendime gerçek adımlı veriyor, Esther diyordum, başka bir ad istemiyordum. Bir gün, babam bana Esther'in öyküsünü anlatmıştı, adı Hadassa'ydı, ne annesi ne babası vardı, Ahaşveroş Kralıyla nasıl evlendiğini ve halkının bağışlanması için kralın bulunduğu büyük salona nasıl girdiğini anlatmıştı. Simon Ruben de söz etmişti bana ondan, ancak A..... 'in adını anmamamız ve yazmamamız gerektiğini öylemişti, bu nedenle ben de bu adın denizleri anımsattığını düşünüyorum, çok büyük bir ad olarak görüyordum, çünkü tümünü tanımak olanaksızdı. Şimdi bunun doğru olduğunu biliyorum. Denizi geçip öte yana, Eretz İsrail'e ve Kudüs'e kadar gitmeliyim, o gücü bulmalıyım. O kadar büyük olduğunu, kapıların bu kadar zor aşıldığını düşünmemiştim hiç. Soğuk ve yorgunluk, başka şeyleri düşünme-

mi engelliyor. Ancak sabahın ilk ışıklarıyla yok olan bu bitmek bilmeyen geceyi, dev ağaçlarda esen rüzgârı, kayalarda, sesler çıkaran denizin gürültüsünü düşünabiliyorum şimdi. O an, anneme sarılmış, battaniyeyi savuran rüzgârın sesini ve sahile vuran dalgaların bitmek bilmeyen gürültüsünü dinleyerek uykuya dalıyorum. Belki de, gözlerimi açtığımda, pırıl pırıl parlayan denizin üstünde gemiyi görmeyi düşünüyorum.

Ölü, büyük ağacın yanındaki girintili çıkıntılı kayaların üstünde oturuyorum. Çevreyi gözlüyorum. Karşımda duran deniz göz kamaştıran mavilikte, canımı yakıyor. Rüzgâr üzerimden geçiyor. Onu çalılıklarda ve çam ağaçlarının dallarında işitiyorum, beyaz kayalara çarpan dalgaların gürültüsüne karışan akıcı bir ses. Bu sabah uyanır uyanmaz, denizi daha iyi görebilmek için Alon Limanının en uç noktasına kadar koştum.

Güneş, şimdi gözlerimi ve yüzümü yakıyor. Deniz, dünyanın öbür ucundan ağır ağır gelen çalkantılarıyla öylesine güzel ki. Dalgalar derin suların gürültüsüyle kıyıya vuruyor. Hiçbir şey düşünmüyorum artık, izliyorum yalnızca, usanmadan belirgin ufuk çizgisini, rüzgârın estiği denizi ve çıplak gökyüzünü gözlüyorum, italyan bandıralı geminin geldiğini görmek istiyorum, gövdesi denizi yarararak bize doğru gelirken, onu ilk gören ben olmak istiyorum. Burada, Alon körfezinin girişinde durmazsam, o gemi hiç gelmeyecek sanıyorum. Başımı bir an için çevirsem, bizi göremeyecek ve Marsilya'ya doğru yolunu sürdürürecekmış gibi geliyor.

Şimdi gelecek, bunu hissediyorum. Denizin böylesine güzel, gökyüzününse böylesine açık olmasının bir nedeni olmalı.

Gemi geldiğinde ilk bağıran ben olmak istiyorum. Anneme hiçbir şey söylemedim, onu sahilde Amerikan battaniyesine sarınmış olarak bıraktım. Hiç kimse benimle gelmedi. Gözcü benim, görme yetim Gustave Aymard'ın romanlarındaki Kızılda-rililerinki kadar keskin ve güvenilir. Babamın şu anda yanımda olmasını ne kadar çok isterdim! Onu düşünmek, yanımda kayaların üstüne oturmuş, göz kamaştıran denizi gözlerken düşlemek yürek atışlarımı hızlandırıyor ve başımı döndürüyor. Bunun nedeni belki de yorgunluk ve açlık olabilir. Uyumayalı ve doğru dürüst yemek yemeyeli o kadar uzun zaman oldu ki! Öne doğru

yıklıp coşkulu denize düşeceğimi sanıyorum. Baba-

mı beklerken bulutlu dağı da böyle izlediğimi anımsıyorum. Festiona'da her gün, pansiyondaki odamdan ayrılıp tüm vadiyi, dağı ve yolları görebileceğim yere, kasabanın üzerinde yer alan tepeye çıkıyor, orada öylesine uzun uzun ve dikkatle izliyordum ki, bakışım kayalarda delik açacak sanıyordum.

Ancak Şimdi kendimi bırakamam. Gzcym ben. brleri, Alon körfezinde sahile oturmuş bekliyorlar. Sabah oradan ayrılırken, annem hiçbir Şey söylemeden elimi sıktı. Yeniden ortaya çıkan güneş ona g kazandırmıŐtı sanki. Gülümsedi.

italyan bandıralı gemiyi görmek istiyorum. Gelsin ne olur! Uçsuz bucaksız deniz pırıl pırıl. Keskin rüzgâr, dalgaların kpgn alıp geriye savuruyor. Güçlü dalgalar dünyanın öbür ucundan geliyor, beyaz kayalara çarpıp Alon Limanının dar ağzına girerken birbirlerini eziliyorlar. Mavi su, körfezde dönerek girdaplar oluşturuyor. Ve sonra da kumların üstüne seriliyor.

Yanımda l ağacın gövdesi duruyor. Kemik kadar beyaz ve kaygan. Bu ağacı sevdim. Onu hep tanıyor gibiyim. Büyülü, onun sayesinde başımıza hiçbir Şey gelmeyecek. Denizin yıprattığı ktgn üstünde, kökler arasında böcekler dolaşıyor. Sıcak güneşin keskinleŐtirdiđi am kokusu rzgrle bana kadar geliyor. Rüzgâr ilerliyor, deniz dönüp duruyor. Sanırım, biz Şu anda dünyanın bir ucunda, sınırdayız, buradan artık geri dönemeyiz. Gemi Şimdi gelmezse, hepimiz burada öleceğiz, sanırım.

Karanlık kentler, trenler, korku, savaş, her Şeyi geride bıraktık. Bu gece, yağmurun altında, pilli el fenerinin iŐıđıyla, dağlardan geçerken ilk kapıyı aŐıyorduk. İŞte bu nedenle her Şey bu kadar zor ve yorucuydu. Dev amlarla kaplı orman, Alon körfezinin derinlikleri, dalları tırdatan rüzgârın sesi, soğuk rüzgâr, yağmur ve fırtınada yolunu bulamayan hayvanlar gibi sığınıp yaslandığımız o yıkık duvar...

Gözlerimi açıyorum, deniz ve iŐık tüm bedenimi yakıyor, hoşuma gidiyor bu. Soluk alıyorum, özgürüm. Şimdiden rüzgâr ve dalgalar beni alıp götürüyor. Yolculuk başladı bile.

Bütün gün kayaların arasında dolaştım durdum. Deniz karşımda, ufuk izgisiyse belleğimden çıkmıyor. Rüzgâr hâlâ esiyor, ağaç gövdelerini yere doğru eğiyor, çalılıkları

kıpırdatıyor. ukurlarda oban püskülleri ve saparnalar var. Denizin yakı-

nında, siyah gözlü, küçük pembe çiçekli fundalar yer alıyor. Koku, ışık ve rüzgâr baş döndürüyor. Deniz çalkalanıyor.

Göçmenler, Alon Limanının sahilinde yan yana oturmuş, .birşeyler atıştırıyorlar. Bir an için annemin yanına oturuyorum, ama gözlerimi deniz ve gökyüzünü birbirinden ayıran o çizgiden ayırmıyorum. Gözlerim yanıyor, yüzüm ateş içinde. Dudaklarımda tuz tadı var. Annemin çantasından çıkardığı yiyecekleri hızlı hızlı atıştırıyorum, bembeyaz Amerikan ekmeğinden bir dilim, bir parça peynir ve bir elma. Çok içiyorum, limonata şişesini dikiyorum. Ve yine kayaların arasına, ölü ağacın yanına gidip gözcü yerine yerleşiyorum.

Deniz köpük köpük oldu. Sürekli renk değiştiriyor. Bulutlar gökyüzüne yeniden yayıldığında, deniz grileşiyor, kararıyor ve mor bir renge dönüşüyor, eriyen bir porfir.

Üşüyorum şimdi. Bir kayanın ardına sığıyorum. Öbürleri ne yapıyor acaba? Hâlâ bekliyorlar mı? İncancımızı yitirdiğimiz ân gemi geri dönebilir, rüzgâra karşı savaşmayı bırakıp İtalya'ya dönebilir. Yüreğim hızlı ve güçlü bir biçimde çarpıyor, boğazım kurudu, çünkü yaşamımızın bu ana bağlı olduğunu, *Sette Fratelli'nin* herhangi bir gemi olmadığını çok iyi biliyorum. Yazgımızı taşıyor o.

Çoban gizlendiğim yere beni görmeye geldi. Akşam oldu şimdiden. Güneş bulutlarda açtığı bir delikten kül karışımı kızılılıkta keskin bir ışık fırlatıyor. Çoban yanıma yaklaşmış kütüğün üstüne oturuyor ve bana birşeyler söylüyor. Başta onu dinlemiyorum, çok yorgunum çünkü. Gözlerim yanıyor, yaşlar gözlerimden ve burnumdan süzülüyor. Çoban umudumu yitirdiğim için ağladığımı düşünüyor, yanıma oturup kolunu omzuma atıyor. Bunu ilk kez yapıyor, bedeninin sıcaklığını hissediyor, sakalının kıllarını tuhaf bir biçimde aydınlatan ışığı görüyorum. Tristan'ı ve onun nehirde ıslanmış bedeninin kokusunu düşünüyorum. Başka bir dünyada yaşanmış çok eski bir anı. Bedenimde dolaşan ürperti kadar hafif. Çoban konuşuyor, bana yaşamını, Almanların Drancy'ye götürdüğü ve bir daha geri gelmeyen annesiyle babasını anlatıyor. Adını söylüyor, Kudüs'te neler yapacağını, belki

de doktor olmak için Amerika'da yapacağı öğrenimi anlatıyor. Elimden tutuyor ve birlikte insan-

ların beklediği limana, taştan kulübeye doğru yürüyoruz. Annemin yanına yeniden oturduğumda, neredeyse gece.

Fırtına yavaş yavaş geri geldi. Bulutlar yıldızları yok ettiler. Hava soğuk, yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyor. Simon Ruben amcanın battaniyesine iyice sarındık, sırtımızsa yıkık duvara dayalı. Dev çamlar yeniden çatırdamaya başladı, içimdeki boşluğu hissediyorum yine, düşünüyorum. Artık gözcülük yapan biri olmadığına göre gemi bizleri nasıl bulacak?

Çoban beni uyandırıyor. Üzerime eğilmiş, omzuma dokunup birşeyler söylüyor, ancak öylesine uykulu görünmeliyim ki, zorla tutup kaldırıyor. Annem de ayakta. Çoban, denizde, Alon Limanının girişinde, uzaklarda ilerleyen ve sabahın yarı karanlığında çok zor seçilen bir biçim gösteriyor bana. *Sette Fratelli* o.

Kimse ne bağıyor, ne de bir şey söylüyor. Hâlâ battaniye ve paltolarla sarılı duran erkek, kadın ve çocuklar birbiri ardına ayağa kalktılar sahilde ve denize bakıyorlar. Yelkenleri rüzgârla çarpan gemi yavaşça limana yanaşıyor. Yön değiştirip ona karşı gelen dalgaların arasından ilerliyor.

O anda, gökyüzünde bir delik açılıyor. Bulutların arasından gökyüzü parlıyor ve sabahın ilk ışıkları Alon körfezini, beyaz kayaları ve büyük çam ağaçlarının yapraklarını aydınlatıyor. Denizin üzerinde kıvılcımlar beliriyor. Geminin yelkenleri çok büyük, beyaz ve neredeyse gerçekdışı gibi görünüyor.

ı Öylesine güzel ki, tüylerimiz diken diken oluyor. Annem sahilde kumların üstüne diz çöküyor, öteki kadınlar da onun gibi yapıyor, erkekler de. Ben de diz çöktüm ıslak kumun üstünde ve körfezin ortasında kımiltısız kalan gemiyi izliyoruz hepimiz. Yalnızca izliyoruz. Artık ne konuşabiliyor, ne de düşünebiliyoruz. Sahildeki tüm kadınlar diz çökmüş. Dua ediyor ya da ağlıyorlar, rüzgârın gürültüsünün yanısıra, onların mırıltılarını işitiyorum. Siyah ağır paltolarıyla, şemsiyelerine bir baston gibi yaslanmış yaşlı Yahudiler ayakta duruyorlar. Denize bakıyorlar, onların da dudakları kımıldıyor, dua ediyorlar sanki. Yaşamımda ilk kez ben de dua ediyorum. İçimden geliyor, tüm benliğimden, istemim dışında. Gözlerimde ve yüreğimden hissedebiliyorum, sanki benliğimden sıyrılıp,

görebiliyorum. Ve şimdi gördüğüm her şeyin bir anlamı var, beni alıp götürüyor, rüzgârla savurup denizlere atıyor. Şimdiye kadar böyle bir şey hissetmedim hiç: Bütün yaşadıklarım, bütün yorgunluklar, dağlarda yürüyüşler, Gravilliers Sokağındaki korkunç yıllar, gökyüzünün rengini görmek için bile dışarıya ayak basmaya çekindiğim o yıllar, insanı boğan ve bir hastalık kadar uzun süren çirkin yıllar, her şey yavaş yavaş siliniyor burada, Alon körfezini aydınlatan ışığın altında. Kasırganın etkisiyle birbirine çarpan o büyük beyaz yelkenleriyle, demir attığı yerde yavaşça dönen *Sette Fratelli* sayesinde oluyor bütün bunlar.

Hepimiz, sahilde ya ayakta ya da yere diz çökmüş, hâlâ battaniyelerimize sarılı, uykusuzluktan ve yorgunluktan uyuşmuş bir durumda kımıltısız duruyoruz. Geçmişimiz yok artık. Yeni yüz, yeni doğmuş gibi bu sahilde bin yıllık bir uykudan yeni uyanmış gibi. Bunu söylüyorum çünkü öyle düşündüm o anda, bu duygu öylesine güçlüydü ki, yüreğim parçalanacakmış gibi çok hızlı çarpmaya başladı. Annem sessizce ağlıyor, yorgunluktan ya da belki sevinçten, darbe yemiş gibi öne doğru eğilen bana yaslanmış bedenini hissediyorum. Belki de kendisini beklediğimiz gelmeyen babam için ağlıyor. O zamanlar, onun hiç geri gelmeyeceğini anladığında bile ağlamamıştı. Ama şimdi o boşluk var, gemi biçimine bürünmüş ve körfezin ortasında kımıltısız duran o boşluk, bu kadarına dayanamadı.

İnsanların bindiği gerçek bir gemi mi bu? Her an halatları çekip, bizleri bu sahilde bırakarak denizde yok olmasından korktuğumuzdan olsa gerek, onu hem arzu, hem korkuyla izliyoruz.

Çocuklar kumsalda koşuşturmaya başladılar, yorgunluğu, açlığı ve soğuğu unuttular. Elleri havada kayalık çıkıntıya kadar koşuyor, bağırıyorlar: "Hey! Hey!..." Keskin çığlıkları düşümden uyandırıyor beni.

Bizleri denizin öbür ucuna, Kudüs'e kadar götüreceğ olan o beklediğimiz gemi, *Sette Fratelli* bu. 'Yedi Kardeşler', Simon Ruben bunu ilk söylediği an bu geminin adını neden bu kadar çok sevdiğimi anımsadım birden. Bir gün babam Yakup'un bütün dünyaya dağılan oğullarından söz etmişti. Hepsinin adını anımsayamıyorum şimdi, ancak ikisinin adını çok sevmişim,

çünkü gizemliydi. Birinin adı Bünyamin'di, parçalayan kurt da diyorlardı ona. Öbürüyse denizci Zabulon. Fırtınalı bir günde, gemisiyle birlikte yok olduğunu, denizin onu başka bir dünyaya götürdüğünü düşünmüştüm. İçlerindeki tek kız, ceylan dedikleri Naftali'ydi, annemin kapkara ve yumuşak gözleriyle onu anımsattığını düşünürdüm (belki ben de anımsatıyordum onu, çevreyi sürekli dikkatle izleyen çekik gözlerimle). Ve işte belki de bugün gemiyle buraya gelen Zabulon'du, denizlerde yüzyıllarca dolaştıktan sonra bizleri atalarımızın topraklarına götürmeye geliyordu. Çoban yanımda yine, bir an için hiç konuşmadan elimi tuttu. Gözleri parlıyor, boğazı öylesine düğüm- lenmiş ki, hiçbir şey söyleyemiyor. Ben daha fazla dayanamayıp birden elini bırakıyor ve çocuklarla birlikte sahilde koşmaya, bağırma ve el sallamaya başlıyorum. Soğuk rüzgâr gözlerimi yaşartıyor, saçlarımı dağıtıyor. Annemin bundan hoşlan- mayacağını biliyorum, ama ne yapalım! Koşmalıyım, olduğum yerde duramam. Ben de bağırma. El sallayarak ben de bir- şeyler söylüyorum gemidekilere: "Hey! Zabulon!" Çocuklar ne demek istediğimi anlıyor ve öfkeli kuşların çığlıklarını andıran bir sesle onlar da bağırma başlıyorlar: "Zabulon! Zabulon! Hey, Zabulon!..."

İşte mucize gerçekleşti: İçinde iki denizci bulunan bir san- dal *Sette Fratelli'den* ayrılıp bize doğru geliyor. Limanın sakin sularında kayarak geliyor ve çocukların çığlıkları arasında sahile yanaşiyor. Denizcilerden biri aşağıya iniyor. Korkuyla çocuklar bir an için susuyor. Denizci durup hâlâ diz çöken kadınlara, el- lerinde şemsiyeleri olan siyah paltolu yaşlı Yahudilere şöyle bir bakıyor. Kırmızı bir yüzü ve tuzdan yapış yapış olmuş kızıl saç- ları var. Yedi Kardeşlerin Yakup'un oğulları olmadığını anlıyo- rum.

Hepimiz gemiye yerleştiğimizde, fırtına yeniden ortaya çı- kıyor. Ambar ağızlarından, değişmekte olan gökyüzünü ve ye- niden kapanan bulutları izliyorum. Gri yelkenler (yakından o kadar beyaz olmadıkları anlaşılıyor) rüzgârla savruluyor. Titre- yerek geriliyor, daha sonra da yırtılacakmış gibi sesler çıkarak yeniden salınıyorlar. Kumanyadan gelen motor gürültüsüne karşın, *Sette Fratelli* zorlanıyor, bir yana iyice eğildiği için her-

kes denize yuvarlanma korkusuyla geminin kaburgasına sımsıkı tutunuyor. Ayaklarımı bavullara dayayarak ahşap yere annemin yanına uzanıyorum. Yolcuların çoğunu şimdiden deniz tuttu. Sintinenin yarı karanlığında, yere uzanmış silüetlerini ve soluk yüzlerini görebiliyorum. Çoban da hasta olmalı, çünkü ortalıklarda görünmüyor. Güç bulanlar, olukların üstünden sar- karak sintinenin altına kusuyor. Ağlayan çocuklar var, zayıf ve tiz sesleri rüzgârın uğultusuna ve teknedeki gıcırtilara karı- şıyor. Başka sesler de geliyor, fısıltılar, yardıma çağırın sesler, sızlanmalar. Sanırım şu an hepsi denizin alıp götürdüğü bu ce- viz ağacından yapılmış geminin tuzağına düştükleri için pişman- lık içindeler. Annemse yakınmıyor. Ona baktığımda hafifçe gü- lümsüyor, ama benzi toprak renginde. Konuşmaya, birşeyler söylemeye çalışıyor: "Yıldız, küçük yıldız," geçmişte babamın bana seslendiği gibi. Ancak hemen sonra oluğa kadar gidebilmesi için ona yardım ediyorum. Geri dönüp yere uzandığında bedeni buz gibi. Elini sımsıkı tutuyorum, geçmişte ben hastalandığımda bana yaptığı gibi... Güvertede^ fırtına altında, tayfalar yalınayak koşuşturuyor, İtalyanca haykırıp küfrediyor ve deli bir atın üstünde duruyorlarmış gibi oradan oraya savruluyorlar.

Motorlar durdu, ancak bunu hemen hissetmiyorum. Gemi korkunç bir biçimde çalkalanıyor ve o an batacağımızı düşünü- yorum. Bu durumda kapalı yerde duramam. Yasaklara ve rüzgâr ve yağmur fırtınasına karşın, ambar kapısını açıp kafamı dışarıya uzatıyorum.

Fırtınanın ışığında, denizin gemiye vurup köpük hortumları oluşturarak patladığını görüyorum. Rüzgâr gözle görünür bir canavara dönüşmüş, yelkenlere çarpıp onları savuruyor, iki di- reğe baskı yaparak gemiyi devirmeye çalışıyor. Rüzgâr dönüyor, soluğumu kesiyor ve gözlerimi yaşartıyor. Böylesine güzel, ürkütücü denizi görebilmek için direniyorum. Denizcilerden biri sintineye geri dönmem için işaret ediyor. Simsiyah saçlı genç bir delikanlı, gemiye bindiğimizde bizleri sintineye yerleştiren oydu. Fransızca konuşuyor. Korkuluklara tutunarak yaklaşıyor, baştan aşağı sırılsıklam olmuş. Haykırıyor: "İnin! İnin! Burası tehlikeli!" Aşağıya inmek istemediğimi, orada hasta olmaktan korktuğumu, güvertede kalmayı yeğlediğimi söylüyorum ona. Şüphesiz burada öleceğimizi ve ölümle yüz yüze gel-

mek istediğimi ekliyorum. Bana dikkatlice bakıyor: "Siz.deli misiniz? İnin çabuk yoksa kaptana söylerim." Rüzgâra ve denizin gürültüsüne karşı haykırıyorum: "Bırakın beni! Hepimiz öleceğiz! İnmek istemiyorum!" Delikanlı uzakta görünen kara bir lekeyi gösteriyor denizde. Bir ada. "Oraya gidiyoruz! Fırtınanın dinmesini bekleyeceğiz! Kimse ölmeyecek! Hadi artık sintineye geri dönün!" Ada, iki yüz metre ilerde, önümüzde duruyor. Şimdiden gemi onun kuytusunda sayılır, rüzgâr artık direklerle yüklenmiyor. Su, güvertede seller gibi akıyor, serenlere doğru sarkan yelkenlerden süzülüyor. Birden, kulaklarımızda hâlâ çınlayan denizin gürültüsüne karşı sessizlik çöküyor. "Öyle mi? Ölmeyecek miyiz?" Bunu öyle bir söylüyorum ki, genç denizci bana kahkahalarla gülüyor. Öbür tayfalar ortaya çıktığı sırada, delikanlı beni ambarın kapısına doğru götürüyor. Gökyüzü alev renginde. "Bu adanın adı ne? İtalya'ya şimdiden vardık mı?" Delikanlı: "Orası Fransa'nın Port-Cros Adası, genç bayan. Port-Man körfezindeyiz," diyor yalnızca. Bunun üzerine geminin iç kısmına geri dönüyorum. Pis kokuyu, korkuyu ve sıkıntıyı duyuyorum. Yarı karanlıkta, el yordamıyla annemi bulmaya çalışıyorum. "Artık bitti. İlk durağımız olan Port-Man'a geldik." Gemiyle gezintiye çıkmışız gibi söylüyorum bunu. Çok bitkinim. Ahşabın üstüne uzanıyorum ben de. Annem yanibaşımda, elini alnıma dayıyor. Gözlerimi kapatıyorum.

Bir gün ve bir gecedir, Port-Man'da hiçbir şey yapmadan bekliyoruz. Gemi, palamarların çevresinde yavaşça bir o yana, bir bu yana dönüyor. Sintine, motorun onarımında kullanılan araçların sesleriyle yankılanıyor. Kaptanın getirdiği yasaklara karşı (denizciden başka her şeye benzeyen kel ve şişman bir adam), öbür çocuklarla birlikte her dakika güverteye çıkıyorum. İnce yapıyı ve kısa saçlarımla oğlan çocuğunu anımsattığımı düşünüyorum. İplerin arasından pupaya gidiyoruz. Oraya oturup adanın kara kıyısını izliyorum fırtınalı gökyüzünün altında. Kıyı çok yakın, yüzerek oraya kolayca ulaşabilirim. Port-Man körfezinde, yağmurlu gökyüzüne ve , esen rüzgâra karşı, su saydam ve dümdüz görünüyor.

Genç İtalyan denizci gelip yanıma oturdu. Zaman zaman Fransızca, zaman zaman İngilizce, zaman zaman da İtalyanca

■ birşeyler söylüyor bana. Adının Silvio olduğunu öğrendim. Ba na Amerikan sigarası sundu. İçmeye çalıştım, ancak oldukça acı, şeker tadı var, başımı döndürdü. Sonra da ceketinin cebinden bir tablet çikolata çıkardı ve benim için bir çubuk kırdı. Çikola ta hem acı hem de hoş, sanırım bugüne kadar böyle bir şey ye medim. Delikanlı, bunları gülümsemeden, oldukça ciddi bir biçimde yapıyor, bu arada kaptan köprüsünün merdivenini gözle meyi de unutmuyor. Ona bakarak yavaşça: "Neden insanların güverteye çıkmalarına izin vermiyorsunuz? Aşağıda kötü durumdayız, soluk alamıyoruz, insancıl değil bu yaptığınız," diyo rum. Silvio biraz düşünüyor. "Kaptan istemiyor. Gemide insanların bulunduğunu kimse öğrensin istemiyor. Yasak çünkü," di ye yanıtlıyor. "Ama biz kötü bir şey yapmıyoruz ki! Kendi ül kemize gidiyoruz," diyorum. Sinirli sinirli sigarasının dumanını çekiyor. Adadaki karanlık ormana ve küçük beyaz kumsala ba kıyor. Ve ekliyor: "Gümrükçüler gelirse, gemiyi durdururlar. | Gidemeyiz bir daha." Sigarasını denize atıp ayağa kalkıyor: "Artık sintineye inmelisiniz." Aşağısı oldukça sıcak ve karanlık. Ses uğultuları işitiliyor. Annem koluma sarılıyor, gözleri alev alev. "Ne yapıyordun? Kiminle konuşuyordun?" Sintinenin öbür ucundaki adamlar yüksek sesle konuşuyorlar. Seslerinde öfke ya da korku var. "Yolumuza devam edemeyeceğimizi, al datıldığımızı ve bizleri burada indireceklerini söylüyorlar," diye fısıldıyor annem.

Gün boyunca, ambarın girişinden sızan ve gözlerimizi

yakan gri ışığı izliyoruz. Geçip giden bulutları, gece olmuş gibi örtülerle kaplanan gökyüzünü izliyoruz. Erkeklerin sesi yavaşça kesiliyor. Yukarda, güvertede, tayfalar artık çalışmıyor. Ahşap zemine vuran yağmurun gürültüsü işitiliyor. Atlas Okyanusuna açılıp annemle birlikte Kanada'ya doğru ilerlediğimizi düşünüyorum. Geçmişte, Saint-Martin'deyken annem oraya gitmek istiyordu. O

128

çok beklediğim karanlık küçük odada, bana Kana-da'daki kıştan, kardan, ormanlardan, nehir kıyılarındaki ahşap evlerden ve yaban kazlarından söz ettiğini anımsıyorum. Bütün bunları şimdi yeniden duymak istiyorum. "Bana Kanada'yı anlat." Annem eğilip beni öpüyor. Ancak hiçbir şey söylemiyor.

. Göçmen Yıldız

129/9

Belki de gerçekte var olmayan bir ülkeden söz etmek için çok yorgun. Belki de unuttu.

Gece, fırtına yeniden başlıyor. Dalgalar, Port-Man'ı çevreleyen kayaların üzerinden atlıyor sanki, gelip gemiye vuruyor, onu sallıyorlar, bu nedenle herkes uyanıyor. Yere savrulmamak için geminin kaburgasına sımsıkı sarılıyoruz. Paketler, bavullar ve seçemediğimiz birçok eşya geminin duvarlarına çarpıyor. Güverteden ne bir insan sesi, ne bir gürültü geliyor ve hemen söylentiler yayılıyor: Mürettebat bizi terk etti, gemide biz kaldık yalnızca. Korku iyice yayılmadan, erkekler bir kandil yaktilar. Herkes ışığın çevresine toplandı, erkekler bir yanda kadınlar ve çocuklar öbür yanda. Olağanüstü bir biçimde aydınlanan yüzleri ve parlayan gözleri görebiliyorum. İçlerinden biri Polonya'dan geliyor adı da Rab Joel. Güzel saçlı, kara sakallı, ince ve uzun boylu bir adam. Kandilin önünde oturuyor, yanına ipe bağlı siyah bir kutu koydu. Anlayamadığım bu dilde tuhaf sözler söylemeye başladı. Yankılanan o sert ve uzun sözcükleri yavaşça söylüyor ve ben geçmişte, Saint-Martin'de tapınağın içinde şarkı söyleyen o sesleri anımsıyorum. Şimdiye kadar hiçbir, söz beni böylesine etkilemedi, boğazımda bir ürperti, bir anı gibi. "Ne diyor acaba?" Bunu anneme sessizce soruyorum. Erkek ve kadınlar fırtınada savrulan geminin devinimleriyle sallanmaya başlıyorlar, annem de yerde duran kandilin alevine gözlerini dikerek onlara eşlik ediyor. "Dinle, bu bizim dilimiz artık." Bunu söylediğinde yüzüne bakıyorum. Hahamın kullandığı sözcükler çok güçlü, bizdeki ölüm korkusunu uzaklaştırıyor. Yerde duran deriden yapılmış parlak ve küçük siyah kutu anlaşılmaz bir güçle parlıyor. Erkek ve kadınların sesleri Joel'in sözleriyle yankılanıyor, onları anlayabilmek için dudaklarından okumaya çalışıyorum. Neler söylüyorlar? Jacques Ber-ger'ye sormayı düşündüm, ne var ki gizemli havayı bozmaktan ve korkunun yeniden ortaya çıkmasından endişe duyduğum için yanına oturmaya çekmiyorum. Bu sözcükler denizin devinimini andırıyor, güdüyorlar, hem güçlü, hem de yumuşak, umut ve ölüm sözcükleri, dünyadan daha büyük, ölümden daha güçlü sözcükler. Gemi Alon körfezine yanaştığında duanın ne olduğunu öğrenmiştim. Şimdiyse dua sözcüklerini duyabiliyorum, bu dil beni alıp götürüyor. Rab Joel'in sözleri benim için de yankılanıyor artık bu gemide. Bundan böyle dışarıda de-

ğilim, yabancı değilim onlara. Sözcükler beni alıp başka bir dünyaya, başka bir yaşama götürüyor. Bunu biliyor ve anlıyor-, rum artık. Bizleri oraya, Kudüs'e, Joel'in sözleri götürecektir- Fırtına çıksa da, terk edilmiş olsak da, dua sözcükleriyle Kudüs'e varacağız biz.

Çocuklar annelerine sarılıp yeniden uykuya daldılar. Kalın sesler Joel'in sözlerini yanıtlıyor, dalgaların sarsıntılarını izliyorlar. Belki de rüzgâra, yağmura ve geceye onlar emir veriyor. Kandilin titrek alevi gözleri parıltıyor. Rab Joel'in yanındaki küçük siyah kutu ilginç bir biçimde ışık saçıyor, sanki sözler ondan çıkıyor.

Ahşap yere yeniden uzandım. Artık korkmuyorum. Annemin eli saçlarımda dolaşiyor eskiden olduğu gibi, sesi duanın yumuşak sözlerini yineliyor. Bana ninni gibi geliyor ve uykuya dalıyorum. Anılardayım, dünyanın en eski anılarında.

Bu sabah, şafakta, Port-Man'dan ayrılırken, devriye gezen gümrükçüler *Sette Frateü'i*'yi durdurup denetleme yaptılar. Deniz fırtınadan sonra oldukça sakindi. Geminin motoru yeniden çalışmaya başlamış, yelkenler gerilmiş, denize açılarak ilerliyordu. Birkaç çocukla birlikte güvertede duruyor, önümüzde yarılan derin denizi izliyordum. Ve ansızın, ne olduğunu anlamadan devriyeye yakalandık. Güçlü teknesi denizde kendine yol açıyor ve gemimize yaklaşıyor. Bir süre, kaptan umursamadı, *Sette Fratelli* bir yana yatmış dalgaları aşarak açıklara doğru ilerlemeyi sürdürdü. Bunun üzerine, gümrükçüler hoparlörle birşeyler haykırdılar. Yanılmıyorduk.

Bize yaklaşan devriyeye baktım. Yüreğim gümbür gümbür atmaya başladı, üniformalı silüetlerden gözlerimi alamıyordum. Kaptan emirler verdi ve italyan denizciler yelkenleri indirip motoru durdurdular. Gemimiz akıntıyla sürüklenmeye başladı. Ve bir emirle, açıklara sırtımızı dönüp kıyıya yöneldik. Karanlık toprak çizgisi karşımızda duruyordu. Kudüs'e gitmiyorduk artık. Dua sözcükleri bizi götürmüyor. Toulon'un büyük limanına doğru gidiyoruz, orada bizleri hapse atacaktlar.

Geminin iç kısmındaki insanlar hiç konuşmuyor. Erkekler çünkü yerlerinde hayaletler gibi oturuyor. Çocukların çoğu an-

nelerinin dizlerinde hâlâ uyuyor. Öbürleriyle, saçları darmadağınık, güverteden indiler. Sintinenin bir köşesinde, bavulların yanında duran kandil sönmüş.

Tersane atölyelerinin sonundaki büyük salona kapattılar hepimizi, çünkü sıradan mahkûmlarla birlikte hücrelere koyamazlardı. Portatif karyola ve battaniler verdiler bizlere. Kimlik belgelerimizi, paramızı ve kadınların örgü şişleriyle erkeklerin sakallarını kesmek için kullandıkları küçük makaslar da dahil, silah olabilecek her şeyi aldılar elimizden. Demir parmaklıklı pencerelerden, çatlaklarla dolu asfaltı, binanın önünde rüzgârın ot parçalarını savurduğu boş alanı görebiliyoruz. Alanın sonunda, taştan büyük bir duvar var. Bu duvar olmasaydı, Akdeniz'i görebilir ve yeniden gidebileceğimizi düşleyebilirdik. Tersaneye kapatıldıktan iki gün sonra, denizi görmeyi çok arzuladım ve bir kaçış planı tasarladım. Bunu hiç kimseye söylemedim, annem çok endişelenir ve ben bir daha gitmeye yeltene-mezdim çünkü. Öğle yemeği saatinde, tüfekli üç denizci salonun ucundaki kapıdan buraya girdiler. İki denizci çorbalarımızı dağıtırken, üçüncüsü tüfeğine yaslanmış bizleri gözlüyordu. Dikkatleri üzerime çekmeden kapıya kadar gelmeyi başardım. Denizcilerden biri, çorba dolu tabağı verir vermez, onu ayaklarına düşürdüm ve ardımdaki çıgıllara aldırmadan koridorda koşmaya başladım. Tüm gücümle koştum, öylesine hızlı ve hafiftim ki, hiç kimse beni yakalayamazdı. Koridorun sonunda, alana açılan bir kapı vardı. Açık havada, durmaksızın koştum. Güneş ışığını görmeyeli çok olmuştu, bu nedenle başım dönüyor, yürek atışlarımı boynumda ve kulaklarımda hissediyordum. Gökyüzü bulutsuz ve masmavi, soğuk havada her şey pırıl pırıldı. Bir çıkış bulmak için büyük taş duvara kadar koştum. Soğuk hava boğazımı ve burnumu yakıyor, gözlerimi yaşırtıyordu. Bir an durup ardıma baktım. Kimse beni izlemiyordu. Alan bomboştı, yüksek duvarlar ışıltılı ısıldı. Yemek saati olduğuna göre tüm denizciler yemekhanede olmalıydı. Alanı çevreleyen duvar boyunca koştum. Birden karşımda iki kanadı da

açık büyük kapıyı ve ardında denize giden caddeyi gördüm. Nöbetçi kulübesinde biri olup olmadığını düşünmeden bir ok gibi fırlayıp kapıyı geçtim. Soluk almadan, caddenin sonuna, küçük bir kaleye, denizin üstünde yer alan kayaların bulunduğu yere kadar koştum. Şimdi çalılıkların arasına girdim, bacaklarım ve ellerim çizik içinde, kayadan kayaya atladım. Unutmamışım, Saint-Martin'de de böyle koşardım nehir kıyısında. Bir saniye içinde nereye atlayacağımı, nereden geçebileceğimi ve sakıncalı çukurları hemen görebiliyordum. Kayalar gitgide sivrili-yordu, yavaşlamalıydım. Çalılıklara tutunup çatlaklardan indim.

Denizin yukarisına ulaşınca, hızla esen rüzgâr soluğumu kesti, beni kayalara doğru itiyor ve çalılıklarda ısıklık çalıyordu. Bir kayanın kuytusunda sığındım, deniz hemen akımdaydı. Bir ateş uzamı, Alon Limanındaki kadar güzel, sert ve kaygandı, uzakta yarımadalara ve burunların oluşturduğu siyah kütleler görünüyordu. Gizlendiğim yerin girişinde rüzgâr uğulduyor, gürlüyor ve bir hayvan gibi sızlanıyordu. Aşağıda, köpükler kayalara çarpıp rüzgârın etkisiyle uçuşuyorlardı. Kendimi hiçbir zaman böylesine özgür hissetmemiştim. Başım dönüyor, ürperi-yordum. Ufuk çizgisine baktım, belki gemimiz güneşin denizde çizdiği ateşli yoldan gelir diye. Düşüncemde, dünyanın öbür ucuna gitmişim bile, rüzgârı ve denizi aşır insanların yaşadığı ve bizleri hapsettikleri ada ve burunlardan oluşan o kara yığın-larını ardımda bırakmışım. Bir kuş gibi, rüzgâr boyunca, tuzun tozu ve ışığı altında denizin tam üzerinden kaydım. Zamanı ve uzamı yok ettim, dünyanın öbür ucuna, insanların ve toprağın özgür ve her şeyin yeni olduğu yere ulaştım. Önceleri bunu hiç düşünmemiştim. Sarhoş olmak gibi bir şey, çünkü o anda ne Simon Ruben'i, ne Jacques Berger'yi ne de annemi düşünüyordum, hatta Berthemont yakınlarında uzun otlar arasında yitip giden babamı, gemiyi ve beni aramakta olan tüfekli denizcileri de düşünmüyordum. Gerçekten beni arıyorlar mıydı acaba?

Denizin yukarisında, kayaların arasında, kuş yuvasında, gözlerim denize dikili, yoksa ben burada sonsuza dek yitip gidecek miyim? Yüreğim yavaşça atıyor, korkuyu, açlığı, susuzluğu ve geleceğin yükünü hissetmiyorum artık. Özgürüm, içimde rüzgârın ve ışığın özgürlüğü var. İlk kez.

Bütün gün gizlendiğim yerde oturup yavaşça denize inen güneşi izledim. Kimse gelmedi. Çok uzun zamandır yalnız kalmayı düşünüyordum, yanımda konuşan birinin olmamasını. Dalgı, uçsuz bucaksız vadiyi, buzdan pencereyi, babamı dört gözle beklediğim o günleri düşünüyorum. Sürekli yanımda taşıdığım görüntü bu, nerede olursam olayım, yalnız kalmak istediğimde onu düşlerim hep. Gravilliers Sokağındaki karanlık odama kapandığımda bu görüntü gelirdi gözlerimin önüne, duvarın kâğıdında beliriverirdi. Karşımda, otların arasında yürüyen babam, ve annemle birlikte gittiğimiz taş kulübeler. Sessizlik, tek gürültü otların arasında esen yelin sesi. Öpüşürken attıkları kahkahalar. Tıpkı burada olduğu gibi; sessizlik, çalılıklarda öten rüzgâr, bulutsuz gökyüzü, sisli uçsuz bucaksız vadi ve adaları andıran tepelerin sivri uçları. Bunu kendimde, belleğimde tuttum hep, Simon Ruben'in garajında, Gravilliers Sokağında Simon Ruben'in Almanların bir daha geri gelmeyeceklerini söylediği halde hiç çıkmadığımız dairede. İşte o anlarda usumda o dağ vardı, gökyüzüne kadar giden otlarla kaplı yamaç, sislerin altında kalan vadi, alacakaranlıkta, kasabalarda tüten ve saydam havada yükselen o ince dumanlar.

Korkunç gürültüler ve silah atışlarından çok, anımsamak istediğim bunlar işte. Bir düşte yürür gibiyim, annem kolumu sıkıp: "Gel yavrum, gel, kaç buralardan! Kaç!" diyor bana ve beni dağın alt tarafına doğru sürüklüyor, dudaklarımı kesen otların arasından kaçıyorum, annem "Kaç! Kaç!" diye titrek sesiyle haykırdığı sırada ben, dizlerim zangır zangır titrediği halde, hızla koşmaya devam ediyorum.

Burada, gizlendiğim yerde, ilk kez bu gürültüleri, bu sözcükleri artık işitmeyeceğimi, düşlediğim bu görüntüleri artık görmeyeceğimi sanıyorum, çünkü rüzgâr, güneş ve deniz içime girdiler ve her şeyi temizlediler.

Güneş ufka yaklaşır limanın öbür ucunda, yarımadada ağaçların oluşturduğu çizgiye ulaşınca kadar gizlendiğim bu yerde, kayaların arasında bekledim.

Sonra birden soğuğu hissettim. Geceyle birlikte o da çökmüştü. Belki de açlık, susuzluk ve yorgunlukta da. Dudaklarımı ve bacaklarımı kesen otların arasında indiğimiz o dağdan bu yana sürekli yürüyüp koşmuştum sanki, o günden sonra yü-

reğim çok hızlı ve güçlü bir biçimde attı hep, korkmuş bir hayvan gibi göğsümde çarptı. Gravilliers Sokağında, o karanlık dairede bile sürekli yürüyor ve koşuyordum, soluk alamıyordum. Beni görmeye gelen doktorun adı Rose'du, onu bir kez görme karşı unutmam, çünkü Simon Ruben ve annem bu olağanüstü adı dillerinden düşürmüyorlardı: "Bay Rose şöyle dedi... Bay Rose şuraya gitti... Bay Rose şöyle düşünüyor..." Gelip sefil dairemize girdiğinde her şeyin aydınlanacağını, pırıl pırıl olacağım düşünmüştüm. Kalın camlı miyop gözlükler takmış, kısa boylu, şişman ve kel bir adam olan Bay Rose'u görünce düş kırıklığına uğramadım nedense. Boynumdan ve bileğimden yürek atışlarımı yoklayıp beni muayene ettikten sonra astımlı olduğumu ve zayıf düşüğümü söyledi. Astım için okalıptüstü emme haplarından verdi ve anneme bol bol et yemem gerektiğini ekledi. Et ha! Annemin halde arta kalanlar arasından toplayıp getirdiği sebzeleri yediğimizi, hatta kimi zaman yalnızca kabuklarla yetindiğimizi nereden bilebilirdi ki bu adam. Ama, o günden sonra, annem, haftada iki kez satın aldığı boyun ve ayaklardan paça çorbası yaptı bana. Bir daha da Bay Rose'u hiç görmedim.

Limanda gece olduğunda bunu düşündüm, çünkü burada, gizlendiğim bu yerde, ilk kez yürümüyor ve koşmuyordum. Yüreğim göğsümde yavaşça atmaya başladı, zorlanmadan ve ciğerlerim ötmeden soluk alabiliyordum.

Gün doğmadan köpekler beni uyandırdı. Denizciler beni mağaramda bulup tersaneye götürdüler. Büyük salona girdiğimde annem yatağından fırladı ve yanıma gelip beni öptü. Hiçbir şey söylemedi. Ben de bir şey söyleyemedim, neden kaçtığımı da anlatmadım, özür bile dileyemedim. Böyle bir günü ve geceyi bir daha yaşayamayacağımı biliyordum. Deniz, rüzgâr ve gökyüzüyle birlikte içimde kalmıştı. Artık beni sonsuza kadar hapsedebilirlerdi.

Kimse bir şey söylemedi. Ne var ki, beni şimdiye kadar fark etmemiş olanlar artık benimle konuşurken çok sevimli görünmeye çalışıyorlardı. Çoban geldi, yanıma oturup kibarca konuştu benimle. Sanki orada, kayaların arasında gizlendiğim o yerde, yıllarca kalmıştım. Burada, yüksek pencerelerin yanında

yere oturup aramızda konuşarak geçiriyorduk günlerimizi. Rab Joel de geldi yanımıza bir kez, Kudüs'ü ve halkımızın tarihini anlattı. Özellikle dinden söz etmesinden çok hoşlanıyordum.

Ne annem, ne de babam bana dinden söz etmediler hiç. Simon Ruben amca, arasıra, dinden, törenlerden ve düşünlerden söz ederdi. Ama bütün bunlar onun için korkulacak bir yanı olmayan olağan şeylerdi, dinsel sırlar taşımayan kimi alışkanlıklar işte. Ve ona dinle ilgili bir soru sorduğumda hemen öfkelenirdi. Kaşlarını çatıp bana yan yan bakardı, annemse suçluymuş gibi ayakta dikilirdi. Çünkü babam, söylediklerine göre, inançsız ve komünistti. Bu nedenle Simon Ruben amca eve haham çağırıyor, konu dinden açıldığında, öfkeleniyordu.

Ancak Çoban, Rab Joel'le birlikte dinden söz ederken bambaşka biri oluveriyordu. Onları dinlemek hoşuma gidiyordu, kaçamak bakışlarla, Çoban'm ince silüetini ve altın sarısı sakalını ve saçlarını, Joel'in siyah saçlarını ve bembeyaz yüzünü izliyordum. Gözleri soluk yeşildi Mario'nunkiler gibi, gerçek çoban oydu işte.

Tutsak edildiğimiz bu büyük salonda, böyle dinden söz etmek tuhaftı doğrusu. Çoban ve Joel ötekileri rahatsız etmemek için alçak sesle konuşuyorlardı; yine Mısır'da tutuklanmış, oradan gidecekmiş gibi anlatıyorlardı; o korkunç ses dağlarda ve gökyüzünde yankılanacak, ışık çölde yine parıldayacakmış gibi.

Sanırım, ben aptalca sorular soruyordum, çünkü bu konuda hiçbir şey bilmiyordum. Babam bana bunlardan hiç söz etmemişti. A...!a neden ad verilemediğini, onun neden görünmez ve gizli olduğunu sormuştum, çünkü bu dünyadaki her şeyi o yaratmıştı. Joel başını sallayıp: "O görünmez değil ki, gizli de değil, görünmez ve gizli olan bizleriz, gölgede kalan bizleriz," diyordu. Çok kez gölge sözcüğünü yineliyordu. Dinin tek ışık olduğunu, insan yaşamı, davranışları, yarattıkları o büyük ve olağanüstü yapıtlansa gölge olduğunu söylüyordu. "Her şeyi yaratan babamız, bizler ondan doğduk. Kudüs'se doğduğumuz yer, ışığın ilk kez parladığı ve ilk gölgelerin oluştuğu yerdir," diye ekliyordu.

Demir parmaklıkları pencerenin önünde oturuyorduk ve ben masmavi gökyüzünü izliyordum. "Kudüs'e hiçbir zaman varamayacağız." Bunu söyledim, çünkü düşünmekten o kadar

yorgundum ki. Denizin yukarısında yer alan gizli yerime yeni-den gitmek istiyordum. "Belki de Kudüs gerçekte yok?" Çoban sertçe baktı bana. Yumuşak bakışı öfkeyle gerginleşmişti. "Neden böyle söylüyorsun?" Ağır ağır konuşuyordu, ancak gözleri sabırsızca parlıyordu. Ben de ekledim: "Belki de gerçekte böyle bir yer var, ancak bizler oraya ulaşamayız. Polis gitmemize izin vermez. Paris'e dönmek zorunda kalacağız." Çoban: "Bugün gitmemize izin vermezlerse, biz de yarın gideriz. Ya da ertesi gün. Ve gemiyle gitmemize izin vermezlerse eğer, biz de yürürüz, bir yıl sürse bile," diye sürdürdü. Bunu, oraya gitmiş olmak için söylemiyordu, o da dinin doğduğu ve ilk kitabın yazıldığı o ülkeyi görmek istiyordu. Gözlerindeki ışığı gördükçe yürek atışlarım hızlanıyordu. Kudüs'e gitmeyi bu kadar istediğine göre, belki bir gün gerçekten ulaşılacaktı.

Günler böyle geçti, hepsi de çok uzundu, unutuluyordu, insanlar, bize dava açılacağını ve hepimizi Paris'e göndereceklerini söylüyorlardı. Annemi yatağın üstüne oturmuş, gözleri yere dalmış, soğuktan Amerikan battaniyesine sarınmış halde bitkin ve hüzünlü gördüğümde yüreğimde bir sızı duyuyordum. Ona: "Üzülme küçük annem, göreceksin bak, kaçacağız buralardan. Bir planım var. Bizleri yine Paris trenine bindirirlerse, kaçmak için bir plan tasarladım," diyordum. Doğru değildi bu, herhangi bir planım yoktu, üstelik kaçışımından bu yana tüfekliler beni yakından izliyorlardı. "Peki, nereye gideriz? Bizi bulurlar nasılsa." Ellerini sımsıkı tuttum. "Görürsün işte, kıyı boyunca yürür, Nice'e kadar gideriz, Simon amcanın ağabeyine. Oradan da İtalya'ya ve Yunanistan'a geçeriz, böylece Kudüs'e varırız." İsrail'e gitmek için geçilmesi gereken ülkelerle ilgili hiçbir bilgim yoktu, ancak Çoban İtalya'dan ve Yunanistan'dan söz etmişti. Annem gülümsüyordu biraz. "Çocuksun sen, ya yolculuk için gereken parayı nereden bulacağız?" "Para önemli değil ki, geçtiğimiz yerlerde biraz çalışırız. Görürsün bak, ikimiz birbirimize yeteriz." Bunları anlata anlata kendim de inanmıştım sonunda. İş bulamasak bile, Londra sokaklarındaki Minstrel'ler¹ gibi ben de yüzümü siyaha boyar, beyaz eldiven takıp şarkı söylerim ya da bir ip üstünde yürümeyi öğrenir, pullu külötlü ço-

Ortaçağda, kentten kente dolaşan ozanlar. (Çev.)

rap giyerim; ve gelip geçenler eski bir şapkanın içine para atarlar ve annem de hep yanımda durup beni gözler, çünkü dünya kötü insanlarla dolu. Hatta Çoban'ın da İtalya'da bizimle bir- • likte yürüdüğünü düşünüyordum, siyah giysileri ve dua kutusuyla Rab Joel'in de bize katıldığını. İnsanlara dinden söz eder, Kudüs'ü anlatırdı. Ve insanlar çevresine oturup onu dinler ve bize yiyecek ve biraz da para verirlerdi, özellikle de kadınlar ve genç kızlar Çoban'ın o güzelim altın sarısı saçlarını görmek için gelirlerdi.

Buradan kaçmak için bir plan hazırlamalıyım. Gecelerimi bunu düşünmekle geçiriyordum. Denizcilerden ve polisten kaçabilmek için başvurabileceğim bütün kurnazlıkları düşünüyordum. Belki de denize atlayıp can simitleriyle İtalya sınırını geçinceye kadar dalgalarda yüzebilirdik ya da bir salla. Ne var ki, annem yüzme bilmiyordu, Çoban'ın da bildiğinden emin değildim, Rab Joel'inse o güzelim siyah takımını ve kitabıyla suya atlamak isteyeceğini sanmıyordum.

Hem doğrusunu isterseniz, o, ailesini, halkını, bizleri burada tutsak eden düşmanların eline bırakıp gitmeyi uygun görmezdi. Hep birlikte gitmeliydik, yaşlılar, çocuklar, kadınlar, burada tutsak olan herkes, çünkü onlar da Kudüs'te olmayı hak etmişlerdi. Doğrusu, Musa da öteki insanları bırakıp tek başına gitmedi İsrail'e. İşte zor olan buydu.

Tutsak olduğumuz bu büyük salonda, en çok sevdiğim şey, yemek sonrası o uzun öğle sonralarıydı, güneşin yüksek pencelelerden içerisini aydınlattığı ve nemli buz gibi havayı biraz ısıttığı zamanlar. Kadınlar, ışığın, gri taş döşemenin üstüne çizdiği dikdörtgen yerlere battaniyeleri halı gibi serip yerleşiyor, çocukları yanlarında oynarken onlar aralarında konuşuyorlardı. Konuşmalarından çıkan gürültü arı kovanı vızıltısını andırıyordu. Erkeklerse, salonun sonunda karyolarının üstüne oturuyor, sigara ve kahve içerek alçak sesle konuşuyorlardı; seslerinden gelen gürültü daha kalındı ve kahkahalarla noktalanıyordu.

Rab Joel'in anlattığı öyküleri dinlemeyi seviyordum. Yere, bir pencerenin ışığına çocuklarla birlikte otururdu, saçları ve siyah giysileri ipek gibi ışıltıydı. İlk zamanlar, Joel, ötekileri rahatsız etmemek için alçak sesle yalnızca Jacques Berger ve bana

anlatırdı. Kara kitabını açıp daha önceleri Saint-Martin'de tapınakta işittiğim bu güzel, sert ve aynı zamanda yumuşak dilde birşeyler okurdu ağır ağır. Sonra da Fransızca anlatırdı sözcükleri düşünerek, kimi zaman Çoban ona yardım ederdi, çünkü o, bu dili iyi bilmezdi. Sonra, annem de yanımıza gelirdi, dilimizi bilmeyen öbür çocuklar da dinlemeye gelirlerdi. Yoksul giysiler içinde ve köylüler gibi başına sürekli çiçekli örtü takan Judith adında genç bir kız vardı aralarında. Rab JoePin konuşmasını beklerdik, başladığı zaman da içimizden gelen bir ses bize söylenenleri aktarırdı sanki. Adaletten ve dinden, dünyanın en kolay şeylerimiş gibi söz ederdi. Tini anlatmak için gölgemizden söz etmişti, adaletiyse güneşin ışığı ve çocukların güzelliğiyle açıklamıştı yalın bir biçimde. Sonra da Simon Ruben amcanın anneme verdiği Yaradılış Kitabını alıp içinde yazılı olanları anlardı. Dünyanın başlangıcından söz eden bu öyküden daha güzel bir şey yoktu. Her adın ve hecenin yankılanmasını sağlayarak bu kutsal dildeki sözcükleri ağır ağır söylerdi önce ve kimi zaman, hapishanemizin sessizliğinde yankılanan sözcükleri işitmekle anlayabiliyorduk sanki. Çünkü o anda herkes susuyordu, karyolalar üstünde oturan yaşlılar bile. A...'in sözcükleriydi bunlar, dünyayı kurmadan önce uzama savurduğu sözcükler. Joel bir solukta şöyle söylerdi bu adı, "Yeloha, Yeloha, ötekilerin arasında yalnız, insanların en büyüğü, yalnız kendinden olan ve her şeyi yapabilen..." Taş döşemede yavaş yavaş ilerleyen güneş ışığıyla, bu büyük salonda bizlere insanlığın ilk günlerini anlatırdı.

*"Başlangıçta Allah (tıpkı insan yaratır gibi) gökleri ve yeri yarattı."*¹

Sorardım: "İnsan mı? Yeryüzü ve gökyüzü insan mıydı?" "Evet, insandılar, Allaha benzeyen ilk varlıklardı onlar." Okumayı sürdürürdü: "Veyer ıssız ve boştu; ve enginin yüzü üzerinde karanlık vardı." Eklerdi: "Allah boşluktan yararlandı, çünkü boşluk yeryüzünün ve varlığımızın temel taşıdır."

Sürdürürdü: " *Ve Allahın Ruhı suların yüzü üzerinde hareket ediyordu.* " *"Suyun soğuğunu andıran bir tindi bu."*

Güneş ve ayı, bir masal gibi anlatırdı. Artık, salonun nemli havasına, pencereden gelen ışığa ve zamana aldırış etmezdik.

¹ 'Kitabı Mukaddes,' Orhan Matbaacılık, 1995, s. 1& 2. (İtaliik yazılar). (Çev.)

Olağanüstüydü. Hepimiz, Judith ve küçük çocuklar bile, bu sözleri hemen anlayabiliyorduk.

Okumayı sürdürürdü yine: "*Ve Allah dedi: ışık olsun; ve ışık oldu. Ve Allah ışığın iyi olduğunu,gördü; Ve Allah ışığı karanlıktan ayırdı.*" Açıklardı: "Işık bizlere yabancı değil, karanlıksa yeryüzünün temel taşı. Ve bunların her ikisi de böylece yaratıldı, ayrı olarak, hiçbir zaman aynı anda var olmamak üzere. Bir yanda anlak, öbür yanda dünya..."

"*Ve Allah ışığa IOM, karanlığa LAYLA dedi.*" Şimdiye kadar işittiğimiz en güzel adları bunlar. "IOM deniz gibiydi, sınırsızca, her şeyi dolduran ve veren. LAYLA ise boşluktu, dünyanın temel taşı." Hapishanede yankılanan, kutsal dilde söylenen bu adları işitiyordum. " *Ve akşam oldu ve sabah oldu. IOM EHED.* "

Joel, Gün Bir, dediğinde, ürperiyordurh: Birinci gün, doğum anı,

"*Ve Allah dedi: Suların ortasında kubbe olsun, ve suları suların ayırsın. Ve Allah kubbeyi yaptı, ve kubbe altında olan suları, kubbe üzerinde olan suların ayırdı; ve böyle oldu.*"

"Kubbe altındaki sular nedir?" diye sordum. Joel yanıt vermeden yüzüme baktı. Sonra da: "Kitapta her şeyin nedeni vardır. Devamını dinle: "*Ve Allah kubbeye SHAMAIN dedi, ve akşam oldu ve sabah oldu, IOM SHENI.*" Biraz ara veriyor ve yine devam ediyordu: "*Ve Allah dedi: Gök altındaki sular bir yere biriksin, ve kuru toprak görünsün; ve böyle oldu.* "

"Niye orada su vardı önce?"

"Durgunluk öncesi devinimdi, yaşamın ilk devinimi."

Geçmemiz gereken denizi düşünüyordum. Susuz toprak öbür taraftaydı. Joel okumaya devam ediyor ve çeviriyordu:

"*Ve Allah kuru toprağa ERETZ dedi; ve suların birikintisine IAMMIM, dedi; ve Allah iyi olduğunu gördü.* "

"Eretz nasıldı?" Denizden çıkan o ilk toprakları düşlemeye çalıştım, fırtınada, *Sette Fratelli'nin* güvertesinden gördüğüm yarı karanlık adalar gibiydi herhalde.

"Bunu nasıl görebiliyorsun?" Joel önce bana sonra Çoban'a ve hepimize sırayla bakıyordu. Ve hiç kimse bir şey söylemediği için:

"işte bunu anlatmak olanaksız..."

Devam ederci: "Ve Allah dedi: Yer ot, tohum veren sebze, ve yer üzerinde tohumu kendisinde olup cinslerine göre meyve veren ağaçlar hasıl etsin; ve böyle oldu."

Dururdu; "Bu tohumun ne olduğunu düşündünüz mü hiç?"

Eklerci: "Sıcağı soğukla, anlağı dünyayla birleştiren devimdir o. Gün, gece, tohumlar, su... Her şey vardı."

Kitabın sözlerini okurdu: " Ve Yer ot, cinslerine göre tohum veren sebze, ve tohumu kendisinde olup cinslerine göre meyve veren ağaçlar çıkardı; ve Allah iyi olduğunu gördü. Ve akşam oldu ve sabah oldu, IOM SHELESHL "

Bu ses içimde kıpırdıyor, yüreğime ve karnıma dokunuyor, boğazımda ve gözlerimde dolaşıyor. Öylesine etkilemiş ki beni, oradan uzaklaşıp annemin eşarbına gizliyorum yüzümü. Her söz içime girip birşeyleri parçalıyor. Din böyledir işte. İçinizden birşeyleri parçalar, bu sesin dolaşımını engelleyen şeyleri.

Haftalar boyunca, her gün, bu hapisanede, hocamızın sesini dinliyorum. Öbür çocuklar, kadınlar ve erkekler, hepimiz yere oturup bu eğitimden geçiyoruz. Artık kaçmayı, denizi görmek için güneşte koşmayı arzulamıyorum. Kitapta söylenenler dışarıda olanlardan daha önemli.

Joel okuyordu: "Ve Allah dedi: Gündüzü geceden ayırmak için gök kubbesinde ışıklar olsun; ve alâmetler için, ve vakitler için, ve günler ve seneler için olsun;"

"Zaman dedikleri bu muydu?"

Ancak Joel yanıt vermeden yüzüme bakıyordu. Okuyordu:

" Ve yer üzerine ışık vermek için gök kubbesinde ışıklar olarak bulunsunlar; ve böyle oldu."

Ve sorumu yanıtlamak için bana dönüyordu:

"Allah bizlere zamanı değil, anlağı ve anlama yetisini verdi. Bugün buna bilim diyoruz. Dünyada kurulu düzenin en iyi biçimde işlemesi için her şey hazır. Bilim, yıldızlardaki aydınlıktı..."

Şimdiye kadar kimse bana yıldızlardan söz etmemişti, babamın, öldüğü yaz, bir gece bana gösterdiği yıldızlar dışında.

Durağan yıldızlar ya da damlalar gibi gece üzerinde kayan yıldızlardı bunlar. Ve böylece bana o adı takmıştı, yıldız, küçük yıldız...

"Ve Allah, daha büyük olan ışık gündüze hükmetmek için, ve küçüğünü geceye hükmetmek için, iki büyük ışık yaptı; ve Chocha-bim dediğimiz öteki ışıkları, yani yıldızları da yaptı."

Joel Yaradılış Kitabını kapatıyordu, çünkü gece olmak üzereydi. Sessizlik, soğuk hava gibi giriyordu salona. Herkes birer birer kalkıp köşesine çekiliyordu. Annemle birlikte duvarın dibinde yatağımıza oturuyordum. "Artık, bir gün Kudüs'e varacağımızı biliyorum." Bunu annemi yüreklendirmek için söylüyordum yalnızca, ama ben de inanıyordum. "Kitapta yazan her şeyi öğrendiğimizde oraya varacağız." Annem gülümsüyordu: "Onu okumamız için geçerli bir neden bu." Babamın bu kitabı bana neden hiç okumadığını, neden Dickens'ın romanlarını okumayı yeğlediğini anneme sormayı çok isterdim. Gerçekten çok gereksinim duyduğum bir gün, onu kendi isteğimle öğrenmemi istedi belki de. Ve böylece, bugüne kadar bana açıklamaya çalıştığı ve okulda bana öğretilen her şey yalın ve gerçek oluyordu artık, her şeyi anlamak kolaylaşıyordu. Gerçeğe dönüşmüştü çünkü her şey.

Avukat, bizleri görmeye geldi hapishaneye. Bu sabah erkenden, içi kâğıtlarla dolu bir çantayla geldi ve uzun bir zaman kaldı bu büyük salonda, insanlarla konuştu. Tüfekli denizciler yemekte haşlanmış patates ve et getirdiklerinde, bizlerle oturup yedi o da. Yaşlı Yahudi erkekler eti yemek istemediler, çünkü bozuk olduğunu söylüyorlardı, ancak kadınlar ve çocuklar onlara kulak asmadan yediler. Çoban'a göre önemli olan, özgür olabilmek ve Kudüs'e gidebilmek için gereken gücü elde etmek ve yaşamaktı. Avukat annemle, Jacques Berger'yle ve yanımızda duran Judith'in annesiyle de konuştu. Avukat pek genç sayılmazdı, üstünde gri bir takım, düzgün taranmış saçları ve küçük bir bıyığı vardı. Çok yumuşak bir sesi ve sevimli gözleri vardı, annem onunla konuşmaktan çok hoşnuttu. Anneme birkaç soru sordu, nereden geldiğimizi, kim olduğumuzu ve neden Kudüs'e gitmek istediğimizi. Adları ve yanıtlan bir deftere kaydediyordu ve babamın savaş sırasında Maki'de olduğunu, sonra da Almanlar tarafından öldürüldüğünü öğrenince, bu bilgileri özenle defterine geçirdi. Burada, bu hapishanede, daha fazla kalamayacağımızı söyledi. Jacques Berger ve Judith'in annesi için de aynı işlemleri yaptı ve tüm belgeleri özenle inceledi, çünkü bu belgeler ona gelmeden önce genel karargâha verilmişti. Sonra da herkese kâğıtlarını, kimlik belgelerini ya da pasaportlarını geri verdi. İnsanlar çevresine toplandılar, o da her birinin elini sıktı. Erkekler ve kadınlar başına üşüşmüş, sorular soruyorlardı, ne zaman özgürlüklerine kavuşacaklarını, onları Paris'e geri gönderip göndermeyeceklerini. Özellikle Polonya'dan gelenler öğrenmek istiyorlar, kadınlar hep bir ağızdan konuşuyorlardı. Bunun üzerine, sessiz olmamızı istedi ve herkesin duyabilmesi için yüksek sesle: "Dostlarım, sevgili dostlarım, endişelenmenize hiç gerek yok. Her şey düzelecek ve hepiniz özgürlüğünüze kavuşacaksınız. Size söz veriyorum, endişeye gerek yok," dedi.

Fransızca bilmeyenler bu sözleri başkalarına çevirttiler. Çevresindeki sesler şöyle diyordu: "Ya gemi? Gemiye binebilecek miyiz yeniden?" Gemi sözcüğünün işitilmesiyle bir uğultu başladı ve avukat daha yüksek sesle konuşmak zorunda kaldı: "Evet dostlarım, yolculuğunuza devam edebileceksiniz. Gemi hazır, sizi bekliyor. Kaptan Frullo gemide eksik olan can filikalalarını koydurdu ve size söz veriyorum... Bir-iki güne kadar yolculuğunuza devam edebileceksiniz, söz veriyorum." Avukat gittiğinde gece olmak üzereydi. Herkesin elini sıktı yine, çocukların bile.

Ve yineliyordu: "Bana güvenin, dostlarım. Her şey düzelecek."

Bundan sonraki saatleri coşku içinde geçirdik. Kadınlar aralarında konuşup gülüşüyorlardı, çocuklarsa geceleri uyumak istemiyorlardı. Belki de o günlerde esen kuru yeldendi. Gökyüzü öylesine açıktı ki, geceleri bile aydınlık oluyordu. Bense, battaniyeme sarılıp pencere yanında oturuyor, ayın, demir parmaklıklar arasından kayıp bina önünde alanı çevreleyen duvara inişini izliyordum. Büyük salonda erkekler alçak sesle konuşuyorlardı. Yaşlı dindarlarsa dua ediyorlardı.

Sanki bizleri kutsal kentten ayıran uzaklık artık yoktu, gökyüzünde kayan aynı ay Kudüs'ü, oradaki evleri, zeytin ağaçlarından oluşan bahçeleri, kubbeleri ve minareleri de aydınlatıyordu. Zaman da yoktu artık. Geçmişteki gökyüzüydü bu, Musa'nın, Firavun'un evinde beklediği zaman ya da İbrahim'in, güneş ve ayın, yıldızların, suyun, toprağın ve dünyadaki tüm hayvanların nasıl yaratıldıklarını düşlediği zaman da var olan gökyüzü. Burada, tersane hapishanesinde, o dönemin bir parçasını oluşturduğumuzu biliyordum, bu da ürkütüyor ve ürpertiyordu beni, kitabın sözlerini dinlediğim zamanlarda olduğu gibi yüreğim hızla çarpıyordu.

O gece, Çoban yanıma geldi ve pencerenin yanına oturdu. O da uyuyamamıştı. Alçak sesle konuştuk. Çevremizdeki insanlar yavaş yavaş yattılar, çocuklar da uykuya daldı. Soluklarının düzenli gürültüsünü ve yaşlıların horultularını işitiyorduk. Çoban bana Kudüs'ten, özgürce yaşayabileceğimiz kentten söz etti. Bir çiftlikte çalışıp para biriktireceğini, sonra okumak için _ ya Fransa'ya ya da Kanada'ya gideceğini söyledi. Orada, tanıdı-

ğı kimse, akraba ya da dostu yoktu. Annemle benim, bir kibutza çalışabileceğimizi söyledi. İlk kez, gelecekte, işten söz ediliyordu benim için. Roquebilliere'deki buğday tarlalarını, oraklarını savuran adamları ve başakları toplayan çocukları düşündüm. Yüreğim çarpıyor, yüzümde güneşin sıcaklığını duyumsuyordum. Öylesine yorgundum ki, Festiona'da, kasabanın yukarısında, tarlada, gözlerimi, babamın bir türlü gelmek bilmediği geçit yoluna bakan kayalara dikmiş, hep bekliyordumsanki.

Bunun üzerine, başımı Jacques Berger'nin omzuna dayadım, o da elini omzuma attı, Alon Limanında, kayaların arasında geminin yolunu gözlediğim anlarda olduğu gibi. Bedenin ve saçlarının kokusunu hissediyordum. Artık uyumak, gözlerimi kapatmak istiyordum, açtığımdaysa kendimi zeytin ağaçlarının arasında, Kudüs'ün tepelerinde bulmayı, ışığı çatılarda ve minarelerde parıldarken görmeyi arzuluyordum.

Annem geldi. Hiçbir şey söylemeden, bütün sevimliliğiyle, kolumdan tutup kalkmama yardım etti, yatağıma kadar götürdü beni. Çoban anlamıştı. Hafifçe geri çekilip kısık bir sesle iyi geceler diledi ve erkeklerin olduğu yere, yatağına doğru gitti. Annem beni yatırıp battaniyeyle güzelce sardı, üşümemem için. Öylesine yorgundum ki, annemi hiç bu kadar sevecen bulmamıştım, hiçbir şey söylemiyordu çünkü. Battaniyemin kıyılarını güzelce sıkıştırdı, çocukluğumda, Nice'te, çatı arasında kaldığımız zamanlarda yaptığı gibi. Kulağımın yanından öptü, çok hoşuma gider bu. Sonra, o da yattı, uyuyan öteki insanların horultularını iştmeden, onun o düzenli soluğunu dinledim. Uyuya daldığım sırada, onun gözleri hâlâ açıktı ve bana bakıyordu.

Sette Fratelli, bu sabah erkenden yola çıktı. Deniz dümdüz, karanlık ve martılarla dolu. Artık güverteye çıkabiliyoruz, onların işlerini engellemek koşuluyla. Avukat iskele kapısına kadar bizlere eşlik etti. Her birimizin elini sıkıp: "Güle güle, dostlarım. Yolunuz açık olsun!" dedi. Üstünde siyah takımıyla, Rab Joel en son bindi gemiye. Alçakgönüllülükle, ona olan borcumuzu nasıl ödeyebileceğimizi sordu, avukatsa elini sıkıp: "Varır varmaz bana yazın," dedi yalnızca. İskelede dikilip tek başı-

na öylece durdu. Kaptan Frullo halatları toplayın emrini verdi. Geminin motoru hızlandı ve oradan uzaklaşmaya başladık. Avukat, elinde okul çantasıyla iskelede öylece kalakaldı. Kadınlar ve çocuklar ona mendil salladılar ve iskele gitgide küçüldü, sabahın yan karanlığında, silueti zor seçiliyordu artık.

Annem eşarbına ve battaniyesine sarındı yine ve çalkantılar yüzünden benzi şimdiden solmuştu. Uzaklaşan kıyıyı ve denize açılan yarımadalara izledi. Sonra da sintineye inip yattı. Herkes eski yerine yerleşti yine.

Açıldığımızda, yunuslar geminin önünden atlayarak bizlere eşlik ettiler. Sonra, güneş ortaya çıktı ve yunuslar uyumaya gittiler. Bu akşam, İtalya'da, Spezia'da olacağız.

Esther kaptan köprüsünün üstünde dikilmiş^ güverteye toplanmış yolcuları izliyordu. Hava olağanüstüydü. Günlerden beri ilk kez, karanlık bulutlar dağılmış, güneş pırl pırlı. Deniz koyu mavisi göz kamaştırıyordu. Esther onu izlemekten usanmıyordu.

Bu gece, Kıbrıs açıklarından geçerken, *Sette Fratelli*'âe tüm ışıklar söndürüldü, makineler durduruldu, yelkenleri savuran rüzgârın etkisiyle ilerleniyordu yalnızca. Sintinede, tehlikenin bilincinde olmayan çocuklar dışında, kimse uyumuyordu. Herkes adanın sağda, çok yakınımızda olduğunu ve buralarda İngiliz devriyelerin dolaştığını biliyordu. Kıbrıs'ta, İfigilizler, İsrail'e giden binlerce insanı, erkek, kadın ve çocukları denizde yakalayıp hapse atmışlardı. Çoban, İngilizlerin, onları yakalamaları durumunda kesinlikle geri göndereceklerini söylüyordu. Onları önce kamplara kapatıp sonra da kimilerini Fransa'ya, kimilerini İtalya'ya, Almanya'ya ve Polonya'ya göndereceklerdi.

Esther o gece uyumamıştı. Gemi çalkantılı denizde kayıyor, büyük yelkene vuran rüzgâr nedeniyle yana yatıyordu. Kaptan Frullo kimsenin güverteye çıkmasını istemiyordu. Tek bir ışık yakılmamalıydı, sigara yakmak için bile. *Sette Fratelli*'nin sintinesi bir mağara kadar karanlıktı. Esther annesinin elini tutarak, gemiye çarpan suyun sesini ve savrulan yelkenleri dinliyordu. Gece bitmek bilmiyordu. Geçen her an önemliydi, Festiona'da, Almanların dağlarda kaçakları aradığı gece kadar, Amerikalıların Cenova'yı bombaladıkları gece kadar önemli-

di. Ne var ki bu gece daha da uzundu, çünkü denizde geçirilen yirmi günden bu yana yolun sonuna gelinmişti neredeyse. Herkes ö kadar çok beklemiş, dua etmiş; konuşmuş ve şarkılar söylemişti ki. Karanlıkta, bir süre sessizce, bilinmeyen bir dilde şarkı söylemişlerdi. Sonra da birdenbire susmuşlardı, uzaklığa ve dalgaların gürültüsüne karşın, denizde bir yerlerde dolaşan İngiliz devriyesi onları işitebilirdi.

Bir ara, yasağa karşın, biri. çakmağını yakıp saate bakmış, ve haber kişiden kişiye yayılmıştı, Almanca, Almanca-Yahudice kırması ve Fransızca olarak: "Geceyarısı olmuş... Saat yirmi dört. Kıbrıs'ı geçtik." Nereden biliyorlardı ki? Esther adayı, artık geminin ardında kalan ve bir ölüm canavarını andıran yüksek dağları düşlemeye çalışıyordu. Yolcular yeniden konuşmaya başlamışlardı, kahkahaları işitiliyordu. Güverteden ayak sesleri gelmiş, ambar kapısı açılmıştı. Esther'in dostu genç italyan Silvio birkaç basamak inmişti: "Gürültü yapmayın, sessiz olun, ingiliz gemileri yakınımızda." Güvertede emirler verildi ve toplanan yelkenin gürültüsü işitildi. Rüzgârdan kurtulan gemi doğ-■ rulmuş, suyun üstünde dalgalarla yalpalyor, dalgayı kimi zaman bir yandan, kimi zaman başka bir yandan alıyordu.. İngilizler neredeydi acaba? Denizin üzerinde halkalar çizerek ve yarı karanlıkta kurbanlarının yerlerini bulmaya çalışarak her bir yandan sarıyorlar sarıyordu Esther.

Gemi rüzgârda, dalgaların etkisiyle kendi ekseninde dönerrek uzun süre olduğu yerde durdu. Güverteden hiç ses gelmiyordu. Yoksa İtalyan denizciler gitmişler miydi? Belki de gemiyi terk etmişlerdi. Esther annesinin elini hâlâ sımsıkı tutuyordu. Öylesine yoğun bir sessizlik vardı ki, küçük çocuklar uyanmış ve ağlamaya başlamışlardı, anneleri onları göğüslerine bastırıp çığlıklarını yok etmeye çalıştılar.

Dakikalar, saniyeler geçmek bilmiyordu, her yürek atışından sonra acı bir bekleyiş vardı. Çok uzun bir süre sonra, güvertede ayak sesi işitildi yine, kaptanın sesi haykırıyordu: "Alza la vela! Alza la vela!" Rüzgâr yeniden yelkeni kabartmıştı. Direklerin çatırtısı ve armalardan gelen ıslık sesi işitilmişti yeniden. Gemi, yana yatmış, dalgalara karşı ilerlemeye başlamıştı.

Esther'e hiçbir şey bundan daha güzel gelmemişti. Karanlıkta, insanlar yeniden konuşmaya başlamışlardı, önce alçak ses-

le, sonra gitgide yüksek, hepsi birden çığlıklar ve kahkahalar atıp şarkı söylediler. Ambar kapısı yeniden açıldı. Silvio bir kandille iniyordu. "Geçtik artık," demişti. Herkes bağırıp alkışlamıştı. Bir süre sonra motorlar çalıştırılmıştı. Makinelere ge- ^ len gürültü yumuşak bir müzik gibi geliyordu onlara. Ve insanlar, yere uzanıp, iniş için hazırladıkları paketlere başlarını dayamışlardı. Esther, Elisabeth'in elini bırakmadan, motorların ahşapta yarattıkları düzenli titreşimleri dinleyerek gözlerini kandilin ışıklı yıldızına odaklayıp uykuya daldı.

Daha güneş doğmadan güverteye çıkmıştı Esther. Denizciler hâlâ uyuyordu. Ambarın kapısını açtığı anda, rüzgâr soluğunu kesti. Sintinede kapalı kalalı o kadar uzun zaman olmuştu ki, bir an kımiltısız kaldı. Sonra, geminin ön bölümüne doğru dikkatle yürüdü ve oraya, fluka yelkeninin şişkin üçgeni karşısına yerleşti. Denizde gün doğuşunu oradan izlemişti.

İlk başta yalnızca mavi gölgelikler, sallanan yıldızlar ve uzayın belli belirsiz ışığı vardı. Aydınlık, ufukta yavaş.yavaş doğuyordu, tam karşıda, yıldızları silen bir leke gibi. Kısa bir süre, gökyüzü grileşmiş ve sonra deniz ortaya çıkmıştı, ışıldayan dalga tepeleri ve dünyanın üzerinde gerili duran ufkuyla. Yelkenleri şişiren rüzgâr ve motorların tekdüze titreşimleriyle, gemi dalgaları geride bırakarak aynı hızla ilerliyordu. Işık ortalığı aydınlattığında, Esther gözlerini çevirmeden ve göz kırpmadan ufkun ince çizgisine odaklanmıştı bakışını. Korkuluğa dayanmış, gemiyle tek beden olmuş, denizi kendisi yarıyor, süzülen bir kuş gibi kendi arzularının üzerinden kayıyordu, kıyıların bir bulut kadar ince ve hafif, ama gerçek olan ilk çizgisini görebilmek için ufka doğru ilerliyordu, çok dikkatli bakmaktan canı acıyordu.

Saatlerce böyle kalmıştı. Ve Silvio omzuna dokunmuştu. "Lütfen, genç bayan." Esther anlamadan yüzüne bakmıştı. Güneş artık yükseklerdeydi ve deniz yakıyordu. Silvio, kış üstü güvertesine kadar yürümesine yardım etmişti: "Kaptan istemiyor... Tehlikeli." Yanlışlıkla 'tehligeli' demişti, ancak Esther gülemedi buna. Yüzü, rüzgârdan ve sürekli bakmaktan acıyla donup kalmıştı.

"Gelin, size sıcak bir kahve vereyim." Ama ambarın girişine geldiğinde, Esther içeri girmek istememişti. Sintineye inip

korkunun ve beklemenin kokusunu duymazdı artık. Oraya inerse, İsrail'in kıyıları denizde hiç görünmeyecek sanıyordu. Başını sallıyordu ve gözyaşları süzülüyordu. Gözyaşlarının nedeni rüzgâr ve güneşin ışığı olmalıydı, ancak birdenbire, boğazında düğümlenen hıçkırıkları hissetmişti. Silvio üzülmeye on bakmıştı, sonra elini omzuna atıp onu, güvertede merdivenin kuytusuna oturtmuştu. Bir dakika sonra, elinde bir fincanla geri dönmüştü: 'Kaffe'. Esther kaynak sıvıyla dudaklarını ıslatmıştı. Saçları, gözyaşlarıyla ıslanmış yanaklarına yapışmıştı, gülümsemiyordu bir türlü. "Teşekkürler." Konuşmak, ona sorular sormak isterdi, ancak sözcükler boğazına takılıp kalıyordu. Delikanlı, bakışından anlamıştı her şeyi. Geminin önünde ufuk çizgisini göstermişti ona: "Mezzodî." Sonra da, öbür denizcilerin yanına gitmişti. Esther, ötekilerin onunla dalga geçtiklerini işitmişti.

Yolcular sintineden birer birer çıkmışlardı. Güneş doruk noktasındaydı, denizin üzerinde ışıldıyordu, kadınlar ve çocuklar güverteye çıktıklarında, elleriyle gözlerini koruyorlardı güneşten. Hepsi bitkin ve soluktu, sintinede yıllarca kalmışlardı sanki. Erkeklerin saç sakalı birbirine karışmış, giysileriye kırış kırıştı. Güneşten ve rüzgârdan korunmak için şapka ya da kasket takmışlardı. Kadınlar şallarına sarınmış, kimilerindeyse kürk yakalı mantolar vardı. Yaşlılar da ağır kaftanlarını giymişlerdi. Birbiri ardına, geminin kış tarafında yer alan güverteye toplanıyorlar, sessizce doğuya, ufuk çizgisine bakıyorlardı. Rab Joel de oradaydı, siyah takımıyla.

İşaret odasında, denizciler, radyoyu açmışlardı, müzik gelip gidiyordu, Esther'in, bir gece, Messina Boğazında dinlediği Billie Holiday'di bu, bir blues söylüyordu.

Elisabeth de geldi bir süre sonra. Jacques Berger elinden tutuyordu. Yüzü çok soluk görünüyordu, siyah giysilerinin yanında. Esther yanına gitmeyi istedi, ancak kalabalıktan geçemedi. Daha iyi görebilmek için merdivene çıktı. Elisabeth de ötekiler gibi ufuk çizgisine bakıyordu. Artık güneş geminin öbür yanına İnmeye başlamıştı. Rüzgâr dinmişti. Birden, nasıl olduğunu anlamadan kıyı belirdi ufukta. Kimse konuşmuyordu, yarılmış olmaktan korkuyorlardı sanki. Herkes, denizde beliren

gri çizgiye bakıyordu. Kıyının üzerinde büyük bulutlar toplanmıştı.

Sonra, herkes aynı sözcüğü yinlemeye başladı: "İsrail! İsrail!" İtalyan denizciler bile kımıldamıyordu. Onlar da kıyı çizgisini izliyorlardı.

Güneş dalgaları parıltıyordu. Geminin yelkenleri daha beyaz görünüyordu. Sonra, ilk kuşlar geminin çevresinde uçmaya başladılar. Çığlıkları denizin sessizliğinde yankılanıyor, insanların ve motorların gürültüsünden, Billie Holiday'in sesinden baskın çıkıyordu. Herkes, onları dinlemek için konuşmayı bıraktı. Esther, geçmişte babasının kendisine gösterdiği, dağları aşan o kara kuşu anımsadı o an. Onlar da gece olmadan oraya varabileceklerdi artık. Özgürce sahillere konabileceklerdi.

Rab Joel merdivenin yanına geldi. Saçlarını ve sakalını özenle taramıştı, siyah takımı bir zırh gibi parlıyordu güneşte. Yüzünde yorgunluk ve endişe vardı, ancak güçlü görünüyordu ve gözleri, Fransa'da hapishanede, Yaradılış Kitabını okuduğu zamanki gibi parlıyordu. Kalabalığın arasından geçerken, uzun bir aradan sonra onları yeniden görmüş gibi hepsini selamladı. Yüzündeki yorgun ifadeye karşın, ince silüeti, genç bir adamın silüetini andırıyordu.

Merdivenin önünde durdu ve kitabı açtı. Bunun üzerine, herkes toprak parçasından oluşan o çizgiyi unutup ona döndü. Kaptan Frullo da geldi ve denizciler radyoyu kapattılar. Denizin sessizliğinde Rab Joel'in sesi yükseldi. Bu tuhaf ve yumuşak dilde ağır ağır okuyordu, Adem ile Havva'nın cennette konuşmaları ve Musa'nın Sina Çölünde konuştuğu dildi bu. Esther anlamıyordu, ancak daha önce olduğu gibi, sözcükler yine içine giriyor, soluğuna karışıyordu. Sözcükler mavi denizde parlıyordu, geminin her bir yanını, yolculuğun kirlettiği ya da yıkıp döktüğü her köşeyi, hatta güvertede lekeleri ve yelkende yırtıkları bile aydınlatıyordu.

Her yüzü aydınlatıyordu. Siyah giysili kadınlar, çiçek desenli örtüleriyle genç kızlar, erkekler, küçük çocuklar, herkes dinliyordu. Her sözden sonra, Joel duruyor, geminin gürültüsü ve motorlar iştiliyordu. Kitabın sözleri deniz kadar güzeldi, gemiyi ileriye, İsrail'in bulutlu kıyılarına doğru götürüyordu.

Esther, merdivenin basamaklarına oturmuş, sesi dinliyor ve gittikçe büyüyen kıyıya bakıyordu. Bu sözler hiçbir zaman silinmeyecekti. Bunlar Joel'in hapisanede öğrettiği, iyilik ve kötülüğü, ışık ve adaleti, insanoglunun doğuşunu anlatıyordu. Ve işte bugün olan da buydu, yeni bir başlangıç. Deniz yeniydi. Toprak suların altından çıkmıştı, güneşin ışıkları ilk kez parlıyordu ve gökyüzünde kuşlar, doğdukları sahilin yolunu göstermek için geminin üzerinde uçuşuyorlardı.

Sonra, her şey bir düş gibi çok hızlı gelişti. *Sette Fratelli*, koyu yeşil dağların çizgisi önünde, büyük bir sahilin açıklarına demir attı. Sandallar gemiye kadar gelip insanları küçük öbekler halinde karaya götürdüler. Elisabeth ile Esther'e sıra geldiğinde, genç kız, sahilde paketleri ve bavulları yanında bekleyen erkek ve kadınları, annelerine sarılan çocukları gördü. Ve birden ürkütü. Gemiyle birlikte dönmek, yolculuğu sürdürmek istiyordu sanki, eski yerine, merdivenin yanına koştu. Elisabeth onu bekliyordu, Jacques Berger gelmesi için işaret ediyor, ama Esther merdivenin demirlerine yapışmış öylece duruyordu. Sonunda, Elisabeth yanına gidip korkuluklara doğru götürdü onu, birlikte ipli merdivenden sandala indiler.

Bir süre sonra, Elisabeth'le Esther sahile vardılar. Çoban bavulların yanında dikiliyordu, yüzü endişeden gerilmiş, gözleri ışıktan kamaşmıştı. Esther kendiliğinden gülmeye başladı, hemen sonra da gözleri doldu. Yüzü ateşten yanıyordu. Kendini kumun üstüne bırakıp göğsünü annesinin bavuluna yasladı. Hiçbir şeye bakmıyordu artık. "Her şey bitti, her şey düzelecek Estrellita." Elisabeth'in sesi sakindi artık. Tuzdan yapış yapış olan saçlarının arasında dolaşan ince parmakları hissetti. Annesi, şimdiye kadar ona hiç "küçük yıldız" diye seslenmemişti, ilk kez oluyordu.

Açıklarda duran gemi sarsılıyordu. Çapaların zincirleri, keskin ve kısa sarsıntılarla yukarıya doğru çekiliyordu. Güvertede duran denizciler sahildeki insanları izliyordu. Büyük yelken, rüzgârın etkisiyle savruldu, sonra da gerildi hemen. Ve *Sette Fratelli* oradan uzaklaştı. Bir süre sonra, orada, batan güneşte göz kamaştıran deniz ve halatlarla kıyıya bağlanan sandallar kalmıştı yalnızca. Esther'le Elisabeth sahilde ağır ağır yürüdüler, Jacques Berger de yanlarındaydı, bavulları taşıyordu. İnsan-

lı 52

lar kumulların yanına oturmuş, bekliyorlardı. Kimileri battaniye sermişti yere. Gece oluyordu. Rüzgâr ılıktı, tatlı polen kokusu yayılmıştı. İnsanın başını döndürüyordu.

Güzel olan, ışık ve taşları burada. Sanki şimdiye kadar böyle bir şey görmemiş, hep karanlıkta yaşamıştı. Işık, çocukluktan beri beklediği kentin adıydı, uyuması için babasının kendisine her akşam söylediği ad. Ormanların arasından İtalya'ya geçerken yürüdükleri taşlı yolda karşılarına çıkan işte bu addı yine. Festiona'da, öğleden sonraları otların arasına gizlenip babasını beklediği zamanlar duymak istediği yine bu addı. Karanlık geçidi, suların aktığı merdivenleri ve delik tavanıyla Gravilliers Sokağının 26 numaralı dairesinde de bu ad vardı. Kışın, denizde ilerleyen gemide, güverteye çıktığında gözlerini kamaştırıran yine oydu.

Esther göçmenlerin yerleştiği bu yeni kentin sokaklarında koşuyordu. Tepeleri tırmanıyor, çam ormanlarında yolunu şaşıyordu. O kadar uzaklara gidiyordu ki, insanlarla ilgili hiçbir şey bulunmuyordu orada, yalnızca çamların iğnelerinde öten rüzgâr ve bir kuşun çıkardığı hafif çıtırtı işitiliyordu.

Gökyüzünün maviliği baş döndürüyordu. Kayalar beyaz alevle yanıyordu. Şiddetli ışık gözlerini yaşartıyordu. Yere oturup başını dizlerine dayıyordu, mantosunun yakası kulaklarına kadar çekikti.

Bir sabah, Jacques Berger onu orada bulmuştu ve ona her gün eşlik etmişti bundan böyle. Belki de ayak izlerini izlemişti ya da onu, uzaktan gözetleyip, sokaklardan dağlara kadar koştuğunu görmüştü. Adıyla seslenip bağırdı Esther'e, o da çalılıkların ardına gizlendi. Ve delikanlı oradan geçtikten sonra, Esther yıkık bir duvara kadar indi. Ve orada ona yakalandı. Çamların arasında yürüdüler el ele. Onu öpmek istediğinde, Esther karşı çıkmadı, ama sonra, göz göze gelmemek için başını çevirdi.

Jacques, savaş yüzünden ortalıkta kol gezen tehlikelerden söz ediyordu, israil düşmanı olan Arap ve ingilizlerle savaşıca-

ğını söylüyordu. Gandhi'nin ölüm haberini verdiği gün, olay orada gerçekleşmiş gibi, allak bullak olmuş, yüzü solmuştu. Bunu duyduğunda Esther, ölümün, gökyüzünde, taşlarda, çamlarda ve servilerde parladığını gördü. Ölüm, bir ışık gibi parılıyordu, her karış toprakta, adımlarımızın altında yer alan tuz gibi.

"Ölülerin üstünde yürüyoruz," diyordu Esther. Başka yerlerde ölen, unutilan, terk edilen, Wehrmacht askerlerinin dağlarda ve Stura vadisinde kovaladıkları insanları, Borgo San Dalmazzo kampına kapatılan ve bir daha geri gelmeyen o insanları düşünüyordu Esther. Babasının yolunu gözlemekten neredeyse bilincini yitirdiği yeri, Coletto'nun aşağısındaki yamacı düşündü. Burada parlayan beyaz taşlar aslında yitirdiğimiz insanların kuru kemikleriydi.

Jacques Yaradılış Kitabını okuyor, Esther'se bu topraklarda ölen ve kemikleri taşa dönüşen bu insanların adlarını dikkatle dinliyordu. Esther sordu: "Bana, Rab JoePin, buraya varmadan önce, geminin güvertesinde okuduklarını yeniden okur musun?" O da ağır ağır okudu, yumuşak sesi güçlenmiş, şiddetlenmişti, Esther ürperdi.

• *"Tanrı Musa'yla konuştu ve şöyle dedi: Ben Tanrırım, İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a göründüm. Ben hükümdar İAOH'yum, onlara kendimi bir tin olarak göstermedim. Birer yabancı gibi dolaştıkları toprakları, Kenan ülkesini onlara verip anlaşma yaptım. Sonra, Mısırlular tarafından köle gibi kullanılan israil çocuklarının acı çığlıklarını işittim ve yaptığımız anlaşmayı düşündüm, israil çocuklarıyla konuş, onlara Tanrı olduğumu söyle. Sizleri Mısırlılardan ve kölelikten kurtarmak istiyorum. Korunç cezalar yollayarak, kolumu uzatıp sizleri özgürlüğünüze kavuşturacağım. Sizleri halkım olarak kabul edecek, kralınız olacağım. Ve benim gerçekten İAOH, Tanrı olduğumu göreceksiniz, çünkü sizleri Mısırlılardan kurtaracağım. Ve böylece, İbrahim'e, İshak'a ve Yakup'a vaat ettiğim topraklara siz de basabileceksiniz, orayı size atamak olarak vereceğim."*

Sözler dağın sessizliğinde yankılanıyordu. Jacques Esther'e doğru eğilip elini omzuna attı. "Neyin var? Üşüyor musun?" Esther başını salladı, boğazı düğümlenmişti. "Neden savaş var? Barış içinde yaşayamaz mıyız?" Jacques yanıtladı: "Artık bu son

olmalı, başka savaşlar olmamalı. Böylece, kitaptaki sözler gerçekleşmiş olur, Tanrının bizlere verdiği topraklarda yaşayabiliriz."

Ne var ki, Hayfa kentinin yukarısındaki dağ, kuru kemiklerden bembeyaz olmuştu. Işık yumuşak değildi. Şiddetli ve yırtıcıydı, gözlerimizi yakıyordu, korku, rüzgâra, mavi gökyüzüne ve denize karışmıştı. "Yorgunum, çok yorgun," diyordu Esther. "Dinlenmek istiyorum." Jacques, anlamadan bakıyordu. Işık, sarı saçları ve sakalında, soluk gözlerinde daha yumuşak görünüyordu. Gülümseyebiliyordu artık Esther. Çingene ellerini andıran kara küçük ellerinin arasında duran ö büyük beyaz ele bakıyordu. Birlikte, taşlı yamaca uzanıyor, çam ve mersin ağaçlarının kokusunu içlerine çekiyor ve rüzgârın geçip giden ezgisini dinliyorlardı.

Güneş denize doğru inmeye başladığında, Jacques Esther'in elini tuttu ve birlikte, zeytin ağaçlarının arasından yeni kentin evlerine kadar gittiler. Karşılarında, ovada hafif dumanlar dolaşıyordu. Güvercinler, çatıların üzerinde uçuşuyordu. Limana, ingilizlerin elinden kurtulmayı başaran yeni gemiler yanaşmıştı. Esther ve Jacques birbirlerinin elini bırakmadan kentin sokaklarına girdiler. İşte böyle nişanlanmıştı onlar.

14 Mayıs sabahı, insanlar, büyük cami önünde Yafa alanına ve sahil boyunca toplanmaya başladılar. Çevre kasabalardan gelenler yalnızca birkaç saattir buradaydı. Çoğu da, Esther, Elisabeth ve Jacques gibi, yolculuğa çıkmak üzere bavullarıyla gelmişlerdi. Delikanlı erkek ve kızlardan oluşan öbekler oldukça gürültücüydü. Birkaç yoksul kadın, çocuklarıyla gelmiş, çam ormanının kuytusuna sığınmışlardı-. Güneş, şimdiden güçlü biçimde parlıyordu. Elisabeth'le Esther de yoksullar gibi eski kentin yanındaki sahile yerleşmişlerdi, insanlar, ne olacağını bilmeden sessizce bekliyorlardı. Bugün, her şeyin yeniden başlayacağını söylüyordu herkes. Kamyonlar insanları Kudüs'e götürdü-1 recekti.

Şimdi, başka aileler geliyordu sahile. Çoğu Orta Avrupa'dan gelenlerdi, siyah giysileri vardı. Yol yakınında kum tepelerinin üstüne yerleşmişler, denize bakarak bekliyorlardı sabırsızlanmadan. Bir çocuklar ve gençler yerlerinde duramıyordu. Sahil boyunca koşuyor, birbirlerine bağıyorlardı. Kimileri müzik aletleri getirmişti yanlarında, akordeon, gitar ve armonika gibi. Ara ara, şarkılar işitiliyordu.

Kimsecikler olacakları, bugünü düşünmüyordu. Zamandan uzak, yeryüzünün yukarısında uçuyorlardı sanki. Kamyonlar, Hayfa'daki göçmen kamplarına girdiğinde, geceydi hâlâ. Esther'le Elisabeth giysileriyle bavullarının yanında uyuyorlardı. Bir anda, kamyonu binmişlerdi. Jacques, yalnızca erkeklerin bulunduğu bir kamyonu bindi, yolda bir saldırıya uğrama olasılığı olduğu için hepsi silahlıydı. Kamyonlar Tel-Aviv'e girdiğinde, güneş parlıyordu. Bu nedenle, bu günün başlangıcı olmamış gibiydi.

Kamyonlar kente girdiği sırada, ters yöne, Hayfa'ya doğru giden bir konvoyla karşılaştılar. Tüm erkekler, konvoyu izlemek için kamyonlardan indi. Çığlıklar atarak alkışlıyorlardı.

Jacques Esther'in yanına geldi, gözleri coşkudan parlıyordu. "Bunlar İngiliz, gidiyorlar. Artık özgürüz!" dedi. Zirhli İngiliz araçları, tozlu yolda ağır ağır ilerliyordu, konvoyun ortasında Baş Komiser Cunningham'ın arabası bulunuyordu. Erkek ve »kadınların önünden geçip toz dumanı arasında yok oldular, onları bekleyen *Euryalus* kruvazörüne doğru ilerliyorlardı.

Şimdi, insanlar, sahilde, ekmek, zeytin ve meyve yemeye başladılar. Genç erkekler, kuru odunlarla yaktıkları ateşlerde iki kuzu çevirip kızarmış et parçalarını insanlara dağıttılar. Delikanlılardan biri Esther'in yanına gelip bir tabak et uzattı. Esther, Elisabeth ve Jacques birer parça aldılar. Getiren genç, on iki ya da on üç yaşlarındaydı. Esmer yüzü, kıvrıkcık saçları ve akik taşı gibi parlayan gözleri vardı. Esther ona Fransızca olarak sordu: "Adın ne?" Çocuk anlamadı. Jacques çevirdi. "Adı Yohanan. Macaristan'dan geldiğini söylüyor. O da Kudüs'e gidiyormuş." Sahilde bekleyen öbür ailelere de et dağıtmak üzere yanlarından ayrıldı.

Yedikten sonra, ellerini kum ve deniz suyuyla temizlediler. Jacques Berger, Yaradılış Kitabını açtı ve ağır ağır okumaya başladı, zaman zaman çevirisini yaparak, *Beha alote'ha*, bir meteor gibi sabaha kadar havada asılı duran ışığı, kutsal sandığın gizli tutulduğu çadırın üzerinde duran ve çölde Musa'nın halkına rehberlik eden bulutu anlatan bölümlerden söz ediyordu. Esther, bu gizemli sözcükleri dinliyordu, tuhaf bir biçimde yankılanıyorlardı sahilde, masmavi denize karşı, gökyüzünün altında, göçmenlerin beklediği ve çocukların oynadığı kumda, nereden geldiği bilinmeyen armonikanın müziği ve duman kokusuyla. Esther, Saint-Martin'de şaleye ilk girdiğinde gördüğü ışıkları, yarı karanlıkta yanan mumları ve anlayamadığı yumuşak dildeki sözcükleri okuyan beyaz şallı yaşlı Eizik Salanter'i düşündü.

Saat dört olmak üzereyken, Esther'le Jacques eski kentteki müzeye gittiler. Kalabalığın içinde, gençlerin ve çocukların arasında yürüyorlardı. Müzenin çevresinde silahlı askerler ve kolluklu milis askerleri vardı. Büyük cadde kalabalıktı, ancak sessizdi her yer. Yeni gelenler durup bekliyorlardı, gürültü yapmadan, konuşmadan. Bir arabadan inen birkaç kadın ve erkek müzeye girdiler. Esther, parmak uçlarına basıp kafaların üzerinden görmek için uzandığında, siyah giysili, yaşlı çoban yüzüne sa-

hip, gür beyaz saçlı küçük bir adam gördü. Sonra, eski evin bahçesinde, bir hoparlörden boğuk bir ses yayılmaya başladı ve herkes söylenenleri işitebilmek için soluk bile almıyordu, hatta İbranice bilmeyenler de kulak' vermişlerdi. Jacques Esther'e dönmüş, sözleri çeviriyordu: "İsrail Yahudi halkının doğduğu yerdir, dini, özgürlüğü ve uygarlığı da orada doğmuştur. Kitap, evren ve onun halkı için burada yazıldı, bütün dünyaya yayılmak üzere." Çeviri yapmayı bırakmıştı Jacques, çünkü artık konuşamıyordu. Birden o sesin kesilmesiyle, sessizlik çöktü, sonra bir şarkı işitildi, önce uzaklardan geldi, sonra gitgide tüm sokağa, komşu sokaklara ve bütün dünyanın duyabileceği kadar uzaklara yayıldı bu şarkı. Esther şarkıya eşlik edemiyordu, çünkü sözlerini bilmiyordu, ama boğazı düğümlenmiş, gözleri yaşarmıştı. Yeniden sessizlik oldu ve hoparlörden bu kez insanları kutsayan yaşlı Haham Maimon'un yumuşak sesi geliyordu. Jacques Esther'e doğru eğilip: "İsrail bağımsızlığını ilan etti," dedi. Müzenin üstündeki bayrak göndere çekildi, mavi yıldız gökyüzünde dalgalanıyordu.

Gençler sokaklarda koşuyor, şarkı söylüyorlardı. Eller birleşiyor, halaylar kuruluyordu. Esther de katılmıştı halaya, o da soluğu kesilinceye kadar koşuyordu tanımadığı caddelerde, eli, çizgili denizci kazağı giymiş genç bir kızın elinde. Yaşanan onca yorgunluktan sonra, bir delilikti bu, başı dönüyordu. Jacques da koşuyordu göz kamaştırıcı caddelerde, zaman zaman Esther'e kavuşuyor ve sonra yine ayrılıyorlardı. Müzik ve şarkılar her bir yanı sarmıştı.

Sahilde, dinlenmek için bir kafeye oturdular, bira ve kahve içtiler. Çizgili kazaklı kızın adı Myriam'dı, öbürünün Alexia. Genç erkekler de adlarını söylediler, Samuel, Ivan, David. Yalnızca, Almanca-Yahudice kırmızı dili, Almanca ve biraz da İngilizce konuşuyorlardı. İçki ve sigaralarını içtiler, zar zor konuşmaya çalışarak güleştüler. Hiçbir şeyin önemi kalmamıştı artık. Jacques Esther'i kollarının arasına almış, saçlarını okşuyordu. Biraz sarhoştur çünkü.

Sokaklarda dolaşmaya başladılar yine. Şabbat töreni için hazırlıkların başlamış olmasına karşın, müzik hâlâ çalıyor, gençler dans etmeyi sürdürüyorlardı. Gece olduğunda, çamların killi toprakta büyüdüğü ve kayaların denize karıştığı sahile dön-

düler. Delikanlılar, tahta parçaları ve çamların kuru iğnelerini toplayıp taşlar arasında bir ateş yaktılar, ışığın parıltısını görebilmek için. Konuşmadan, ateşin çevresinde oturuyor, alevlerden gelen çıtırtıları dinleyerek arasına ateşe kuru dal parçaları atıyorlardı. Hiç böylesine güzel bir ışık görmemişlerdi,, denizden gelen rüzgâr ve gece eşlik ediyordu bu güzelliğe.

Ateş söndüğünde, ağaçların arasına, çam iğnelerinin üstüne uzandılar. Esther ayağının altından toprağın kaydığını sandı, dalgalara kapılmış bir sal gibi. Ona yaslanan Jacques'in bedenini hissediyor, soluğunu işitiyordu. Öbür çiftlerden gelen gürültüleri de işitiyordu, bedenlerinin ağırlığı altında kalan çam iğnelerinin ve kuru dal parçalarının çıtırtılarını. Çoban'ın dudakları onun dudaklarını arıyordu. Bedeninin tir tir titrediğini duyum-sadı Esther. Ayağa fırladı: "Gel, annemin yanına gitmeliyiz." Bir süre hiç konuşmadan yürüdüler. Sonra, Esther Jacques'in elini tuttu ve kumsalda tökezleyerek sahilin sonuna kadar koştular. Elisabeth'in yanına vardıklarında, o battaniyesine sarınmış ve bavullara yaslanmış oturuyordu. Onları görünce: "Uyumak artık," dedi yalnızca. Ve kumun üstüne uzandı.

İki gün sonra; Esther ve Elisabeth Kudüs'e giden kamyonun arka kasasındaydılar. Altı kamyon ve bir Amerikan cipinden oluşan konvoy, kurak tepeler arasından Ramla'nın doğusuna doğru, delik deşik yoldan ağır ağır ilerliyordu. Başta giden kamyonlarda, silahlı adamlar bulunuyordu ve Jacques onların arasındaydı. Arkadan gelen son dört kamyondaysa kadınlar ve çocuklar vardı. Esther, çadırı hafifçe kaldırdığında gördüğü tek şey toz ve artlarından gelen kamyonun farlarıydı. Zaman zaman toz dumanı azalıyor, böylece Esther tepeleri, çukurları ve kimi evleri seçebiliyordu. Rüzgâr oldukça soğuk, denizse değişmeyen bir mavilikteydi. Her şeye karşın, çevrelerinde, savaşın izleri vardı hâlâ. Söylentilere göre, göçmen toplulukların bulunduğu Ataroth'da, Yahudi çiftçiler öldürülmüştü. Yolculuğa çıkmadan önce, Tel-Aviv'de, Jacques, General ShealtiePin duvarlara asılı bildirisini okumuştur Esther'e: "Düşman gözlerini Kudüs'e, sonsuz halkın sonsuz topraklarına dikti. Kural tanımaz, bir savaş olacak, kimseye acımak ya da geri çekilmek yok. Yazgımız galibiyet olacak ya da yok olacağız. Yaşamımızı sürdürmek ve başkentimizi korumak için kanımızın son damlasına kadar savaşacağız." John Bagot Glubb ve Kral Abdullah tarafından yönetilen Arap Ordusu Tel-Aviv ve Hayfa arasındaki yolu bombalamıştı. Mısırlılar sınırı geçmiş, Ölü Deniz'in batı kıyısında bulunan birliklere ulaşmak üzere yürüyorlardı.

Buna karşın, kamyonlardaki insanlardan hiçbiri korkmuyordu. Üzerlerinde hâlâ, İsrail'in bağımsızlığının ilan edilmesinin sarhoşluğu vardı, güneş ışınları altında sokaklarda çektikleri halayın, şarkıların, çamlar arasında ve sahildeki o tatlı gecenin sarhoşluğu.

İngilizler gittiğine göre artık her şey düzelecek diyordu insanlar. Kimileriye, bu savaşın henüz yeni başladığını ve üçüncü dünya savaşının çıkacağını söylüyordu. Ancak Elisabeth bunla-

rı işitmek istemiyordu. Şimdi yolculuğun amacı bu denli yakinken, yolun sonuna bu kadar yaklaşmanın sarhoşluğunu ve sevincini o da yaşamıştı. Gözleri parlıyordu, konuşuyor ve hatta gülüyordu, uzun zamandır yapamadıklarının acısını çıkarmak ister gibi. Esther onun siyah eşarpla sarılı düzgün yüzüne baktı, genç ve güzel görünüyordu.

İnsanların yola çıkmayı beklediğı saatler boyunca, o konuşup Kudüs'ü anlatmıştı, tapınaklarını, camilerini, parlayan kubbelerini, bahçeleri ve çeşmelerini. Daha önce görmüş gibi anlatıyordu, belki de düşünde görmüştü. Dünyanın en güzel yeriydi o kent, arzulanan her şeyin gerçekleştiğı bir yer, dünyada kovulan ve soyulan, sürekli göç eden vatansız insanların erinç içinde yaşayabileceğı, bu nedenle de savaşın asla çıkmayacağı bir yerdi.

Kamyonlar ortasında berrak nehirlerin aktığı çam ve servi ormanına girdi. Latrun kasabasında, konvoy duraksadı, askerler ve göçmenler serinlemek için arabalardan indiler. Bir çeşme ve çamaşır yıkama teknesi vardı, su sakın bir sesle akıyordu. Kadınlar toz toprak olmuş yüzlerini ve kollarını yıkadılar, çocuk-larsa gülüşerek birbirlerine su sıçratıyorlardı. Esther bu tatlı soğuk sudan kana kana içti. Anlar havada dolaşıyordu. Kasabanın sokakları ıssız ve sessizdi. Ara ara, uzak dağlardan gelen gökgü-rültülerine andıran sesler iştiliyordu.

Kadınlar ve çocukların su içtiğı sırada, erkekler, silahları ellerinde sokak başlarında dikiliyorlardı. Sessizlik tuhaf ve tehdit ediciydi. Esther, Saint-Martin'de, siyah paltolu yaşlı erkeklerin, başı örtülü kadınların ve anlamaksızın koşuşan çocukların yola çıkmak üzere toplandıkları kasaba alanına Elisabeth'le birlikte gittikleri günü anımsadı, orada da aynı sessizlik vardı. Ve aynı gökgürültüsü yalnızca.

Konvoy yeniden yola koyuldu. Daha ilerde, yol gecenin şimdiden çöktüğü kayalarla kaplı geçitleri aşıyordu. Bunun üzerine, kamyonlar yavaşladı. Esther çadırı kaldırdığında mültecilerden oluşan bir kol gördü. Yanında oturan kadın da uzanıp baktı. "Araplar." Söylediğı buydu yalnızca. Mülteciler yol kıyısında, kamyonların yanından yürüyerek geçiyorlardı. Yüz kadardılar, belki daha fazla, yalnızca kadınlar ve çocuklardı bunlar. Üstlerinde yırtık pırtık giysiler, yalınayak, başlan bez parçalarıyla sarılı, toz bulutu içinde geçen kadınlar başlarını çeviri-

yorlardı. Kimileri başlarında ağır yükler taşıyordu. Kimilerinin-se, ellerinde bavullar ve ipe bağlanmış kartonlar vardı. Yaşlı bir kadının, içi karmakarışık nesnelere dolu bir puseti vardı. Kamyonlar durmuş, mültecilerse başlarını çevirmişler, ağır ağır yürüyorlardı. Toz ve taştan yapılmış maskeleri andıran bu yüzlerde, ezici ve ölümcül bir sessizlik vardı. Yalnızca çocuklar bakıyordu, korkulu gözlerle.

Esther arabadan indi ve yaklaştı, anlamaya çalışıyordu. Kadınlar başlarını çeviriyordu, kimileriye kendi dillerinde sertçe haykırıyordu. Birden, küçücük bir kız bu topluluktan ayrılıp Esther'e doğru yürüdü. Yüzü solgun ve bitkindi, giysisi toz içinde, büyük bir eşarp saçlarını örtüyordu. Esther, sandaletlerinin iplerinin kopuk olduğunu gördü. Küçük kız ona dokunacak kadar yaklaştı. Gözlerinde tuhaf bir ışık vardı, ancak ne konuşuyor ne de bir şey soruyordu. Uzun bir süre, bir şey söylemek ister gibi Esther'in kolunu tutarak, kımıltısız, öylece kaldı. Daha sonra, ceketinin cebinden siyah kaplı ve sayfaları boş olan bir defter çıkardı, ilk sayfasının sağ üst köşesine büyük harflerle adını yazdı: NEJMA. Kendi adını yazması için, defteri Esther'e uzattı. Sonra, siyah defteri dünyanın en önemli şeyiymiş gibi bağrına basıp bir süre daha öylece durdu. Ve sonunda, hiçbir şey söylemeden, uzaklaşmakta olan mültecilerin yanına döndü. Esther, ona seslenmek ve durdurmak için ardından bir adım attı, ancak çok geçti artık. Kamyona binmek zorundaydı. Konvoy toz bulutları arasından ilerlemeye başladı yine. Ne var ki Esther, Nejma'nın yüzünü, bakışını, kolunu tutan elini, adını yazdığı defteri uzatırken davranışlarındaki törensel ağırlığı usundan sikmiyordu bir türlü. Kadınların yüzünü, çevirdikleri bakışlarını, çocukların gözlerindeki korkuyu, çukurların gölgesinde ve çeşmelerin çevrelerinde dünyayı saran bu sessizliği unutamıyordu. "Nereye gidiyorlar?" Bu soruyu Elisabeth'e sordu. Örtüyü aralamış olan- kadın hiçbir şey söylemeden ona baktı. O da omuzlarını silkti, belki de anlamamıştı. Siyah giysili ve soluk yüzlü başka bir kadın yanıtladı: "Irak'a gidiyorlar." Bunu sertçe söyledi ve bu nedenle Esther daha fazla soru sormadı. Yol, savaş nedeniyle delik deşik olmuştu ve toz kamyonun çadırı altında sarı bir hale oluşturuyordu. Elisabeth Esther'in elini, geçmişte Festiona yolunda olduğu gibi sımsıkı tuttu. Kadın, dü-

şüncelerini okumak ister gibi Esther'e bakarak ekledi: "Suçsuz insan yoktur, bizleri öldürenlerin anneleri ve eşleri bunlar." Esther sordu: "Ya çocuklar?" Korkunun irileştirdiği gözler usundan çıkmıyordu, hiçbir şeyin o bakışları silemeyeceğini biliyordu.

Akşam, konvoy Kudüs'e vardı. Kamyonlar büyük bir alanda durdu. Orada asker ya da silahlı insanlar yoktu, yalnızca başka kamyonların yanında bekleyen kadın ve çocuklar vardı. Güneş yavaş yavaş çekiliyor, ancak kent hâlâ parlıyordu. Esther ile Elisabeth bavullarını alıp indiler. Nereye gideceklerini bilmiyorlardı. Jacques Berger kent merkezine doğru ilerlemeye başlamıştı bile. Gökgürültüsü çok yakından geliyordu, her patlama yeri sarsıyordu, şimşeklerde ateşin ışığı görülebiliyordu. Kent duvarı, dar pencerele evlerle kaplı tepeler ve cami ve tapınakların masalsi görüntüleri, Esther ve Elisabeth'in karşısında duruyordu belki de. Kentin özeğinden büyük kara bir duman yukarıya, bakır rengi gökyüzüne doğru çıkıyor, genişliyor ve gecenin izlerini taşıyan bir bulut oluşturuyordu.

Nur Şams Kampı, Yaz 1948

Ben Nejma, Bedevi Saadi Abou Talib ve teyzem Aamma Huriya anısına, Nur Şams Kampında geçirdiğimiz günleri anlatan bu günlüğü yazmaya karar verdim. Aynı zamanda babam Ahmed ve göremediğim annem Fatma anısına yazıyorum.

Güneş herkes için parlamıyor mu? Her an bu soruyla karşı karşıya geliyorum. Bu soruyu bir yıl önce soran kişi, şimdi yaşamıyor artık. Kampın üst tarafında yer alan tepeye gömüldü o. Kendi evlatları, toprağı küreklerle kazıp taşları her bir yana eşit ölçüde yığdılar ve onu, kendi elleriyle diktikleri eski bir çarşafa sardılar, sonra da oraya gömdüler. Ancak çarşaf çok kısaydı, gö-müte indirilen yaşlı adamın kaskatı kesilmiş bedeni ve çarşaftan çıkan ayakları çok tuhaf görünüyordu. Oğulları kürekleriyle toprağı yeniden örttüler, çocuklar da ayaklarıyla onlara yardım ettiler. Sonra da, ortalıkta dolaşan köpeklerin gömütü açmamaları için, üstüne büyük taşlar oturttular. Yağmurlu günlerde, halamın bizlere anlattığı öyküleri anımsıyorum, ölülerini yiyen aç kurtlar ve gulyabanilerle ilgili. Aamma Huriya, hava karardığında korkunç şeytan ve hortlak öyküleri anlatmayı severdi. Yaşlı Nas öldüğünde, üzülemeden daha, ilk düşündüğüm şey Aamma Huriya'nın yağmur yağdığında bizlere anlattığı öyküler oldu.

, Askerler yaşlı adamı kampa götürmek üzere evine geldiklerinde, onlara böyle demişti ve durmaksızın bu soruyu yineliyordu. Askerler şüphesiz anlamamışlardı. Anlasalardı gülerlerdi belki de: "Güneş herkes için parlamıyor mu?"

Toprakların çatladığı ve kuyuların birer birer kuruduğu o yaz, kampımızda gerektiğinden fazla güneş vardı. Yaşlı Nas, yaz sonunda, kişi başına düşen yiyecek payının azaltılmasıyla, ölüme yenik düştü, insanlar, taşlı tepeye çıkıp, saatlerce Birleş-

miş Milletler'in kamyonlarının gelmesini bekliyorlardı, çünkü ' Tulkarm yolu en iyi oradan seçiliyordu.

Kamyonun gelişi çok önceden anlaşılıyordu, batıdan, Zeyta yakınlarından kalkan toz bulutu bu tepeden görülüyordu çünkü. O zaman çocuklar çığlıklar atmaya, şarkı söylemeye başlıyorlardı. Durmak bilmeden aynı sözcükleri yineliyorlardı, "Un!... Un!... Süt!... Un!..." ve sonra da tepeden kamp girişine koşuyor, sopalarla boş benzin bidonlarının ya da eski konserve kutularının üstüne vuruyorlardı, öylesine gürültü yapıyorlardı ki, yaşlılar onlara lanet yağıdırıyor, köpeklerse havlıyordu. Yaşlı Nas, dağın tepesinden onları işitiyordur hâlâ, un, yağ, süt ve kuru et getiren kamyonları ilk gören o oluyor. Belki de, o tepeye çocuklarla birlikte o da çıksaydı, bugün yaşıyor olurdu. Ama aşağıda, kampın sokaklarında, çaresizlik,içinde kıvranan insanların sesi vardı, her yandan gelen bu sesler yüreğini kemiriyor-du, belki de bu nedenle yaşamak istememişti artık. Yavaşıca kuruyan bir bitki gibi, gün be gün ölüyordu.

Bu sözlerin gürültüsü, önce Jenin'den geliyordu, sonra da bütün kamplara yayılmaya başladı, Fariaa'ya, Balata'ya, Askar'a: Birleşmiş Milletler bizleri terk ediyor, artık ne yiyecek ne de ilaç dağıtacaklar bizlere, hepimiz öleceğiz, içimizde en güçsüz olan yaşlı erkekler ölecek önce, sonra yaşlı kadınlar ve sırasıyla memeden yeni ayrılmış bebekler, doğuran kadınlar ve ateşli hastalar. Gençler de ölmeye başlayacak sonra, hatta en güçlü ve yürekli genç erkeklerimiz de. Çöl rüzgârıyla kurumuş ağaçlara dönüşüp ölecekler. İşte, sonsuza kadar yeryüzünden yok olmamız için, böyle bir karar almıştı yabancılar.

Nas'ın oğulları Hasan ve Said güçlü ve yiğittiler, boyları uzun, bacakları kaslı, yüzleri tarlalarda çalışmaktan' yanmış, bakişlarında alev vardı. Babalarını çarşafa sarılı bir biçimde taşlı tepeye gömdükten sonra, o sesler ve öfke içlerine iyice yerleşti. Bu nedenle, yabancıların kamyonlarını beklemiyorlar artık. Belki de onlara kin besliyorlar. Ya da kent kapılarında dilenecek duruma düştükleri için utanıyorlar.

Nur Şams Kampı yavaş yavaş felaket alanına dönüşmekte. Birleşmiş Milletler'in kamyonlarıyla getirildiğimizde, bu yerin bizler için yeni bir yaşam olacağını bilmiyorduk. Hepimiz bu-

rada yalnızca bir iki gün kaldıktan sonra yeniden yola çıkacağımızı düşünüyorduk. Kentlerde bombalamalar ve savaş bittikten sonra, yabancıların bizlere toprak, ekip biçebileceğimiz bir bahçe ve yine eskisi gibi yaşamaya başlayabileceğimiz bir ev vereceklerini düşünüyorduk. Yaşlı Nas'ın oğullarının Tulkarm'da çiftliği vardı. Orada, hayvanlarını, araç gereçlerini, hatta buğday ve yağ rezervlerini bırakmışlardı, kadınlarıysa mutfak eşyalarını ve çamaşırlarını bırakmışlardı, çünkü onlar da yalnızca : birkaç günlüğüne gittiklerini sanıyorlardı, işler düzelineye kadar. Nas'ın oğulları, bu konvoyla götürülmeyen komşu çobana, eve ve hayvanlarına gözkulak olması, keçilere ve ineklere su vermesi için rica etmişlerdi. Karşılığında, sürünün artık yavru ve süt vermeyen en yaşlı keçisini vermişlerdi. Onlar kamyonu bindirildiklerinde, çekik gözlü yaşlı göçebe çoban artlarından bakmıştı, yanında da bir gazete parçasını kemirmeye çalışan ipe bağlanmış yaşlı keçi duruyordu. Doğdukları evden geriye kalan bu son görüntüydü, ilerleyen kamyonun ardından, her şey toz bulutu arasında yok olmuştu.

Taşlı tepede, yaşlı Nas'ın gömüldüğü yerin yakınında bir kayanın üstüne oturmuş kampı izliyorum. Güneş herkes için parlamıyor mu, derken bu tepeyi mi düşünüyordu acaba? Burada ışık çölleri yakıp kavuruyor, güneş ışınları öylesine güçlü ki, Yaabad ve Cenin yakınlarında tepeler dalgalar halinde ilerliyor sanki.

Aşağıda, kampa doğru çizgiler oluşturan yollar görülüyor. Burası, gün geçtikçe hapishanemiz oldu, kim bilir, belki de gömütlüğümüz olacak. Doğuda, Oued Nehrinin kurumuş yatağıyla sınırlanan taşlı ovada ve tozlu yolun sonunda yef alan Nur Şams Kampı, çamur ve pas renginde büyük bir leke oluşturuyor. Burada, bu tepede, öğle sonrasının sessizliğinde, Ak-kâ'nın düz, kubbeli ya da yüksek kuleli çatılarını, denizin.yukarısında martıların uçuşunu izleyebildiğimiz yıkık duvarlarını, balık avına çıkmış teknelerin yelkenlerini düşlemeyi seviyorum. Bunların hiçbirini artık bizim olmayacak, biliyorum. Yüzleri kanlar içinde, bacakları pansuman yerine bez parçalarıyla sarınmış, silahsız, yüzleri aklıktan ve susuzluktan çökmüş, hâlâ çocuk sayılan kimileri, yorgunluk ve savaş nedeniyle yaşlanmış Arap askerler, kadın ve çocuklar, sakatlar, hepsi Akkâ'mn kapı-

larına gelip dayandıklarında, girmeye çekindiler ve onlara su ekmek ve bozuk *süt* verilmesini beklerken zeytin ağaçlarının arasına, yerlere uzandılar. İlkyazdı o zamanlar, Hayfa'da olanları, eski kentin üstü örtülü pazar yerinde ve dar sokaklarında yapılan savaşları ve yerlere boylu boyunca uzanmış ölü bedenleri anlatıyorlardı. Bunun üzerine insanlar, deniz boyunca uçsuz bucaksız sahili izleyip kavuran güneşe ve rüzgâra karşın, bütün gün Akkâ'ya yürümüşlerdi.

Anımsıyorum da o gece, uzun bir elbise giyip her bir yanımı örtmüştüm, elime bir baston alıp kambur dolaşmıştım tüm gece sokaklarda, biraz yiyecek dilenen yaşlı bir kadın gibi görünmek zorundaydım, çünkü kentte genç kızlara tecavüz eden haydutların kol gezdiği söyleniyordu. Kentin kapılarında, zeytin ağaçlarının arasında yerlere uzanmış, binlerce dilenciye andıran bu insanları gördüm. Bitkin düşmüştü hepsi, ancak uyumuyorlardı. Gözleri susuzluktan ve ateşten kocaman olmuştu. Birkaçının yakmayı başardığı ateşler sahilde yer yer ışıldıyor, alacakaranlıkta yenik düşmüş insanların yüzlerini aydınlatıyordu. Yaşlı erkekler, kadınlar ve çocuklardı bunlar. Yerlere yayılmış bu insanlar, sahilde kumulların arasında uçsuz bucaksız bir alanı kaplıyorlardı. Ne yakınıyorlar, ne de herhangi bir şey söylüyorlardı. Ve bu sessizlik, yakınma ya da çığlıklardan daha korkunçtu. Yalnızca, arasına, çocuk ağlamaları işitiliyordu. Bir de sahile vuran denizin gürültüsü, kuma yayılan dalgalar karaya vurmuş sandalları hafifçe sarsıyordu.

Bu bedenler arasında bir süre dolaştım, onlara öylesine acıdım ki, yaşlı bir dilenci gibi görünmem gerektiğini tamamen unutmşum. Ve birden, cesaretimi yitirdim. Kente döndüm. Girişe geldiğimde silahlı bir asker yolumu kesti. Sert bir ifadeyle: "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. Adımı ve babamın oturduğu yeri söyledim. Pili el feneriyle yüzüme ışık tuttu. 'Senin yaşında bir kızın, tek başına, bu saatte sokaklarda ne işi var?' diyerek alay etti. Yanıt vermeden oradan uzaklaştım. Gördüklerimden utanmıştım çünkü.

Yaz öncesinde, Dürziler Haganalara savaş açtıkları sırada, gece gündüz, yeryüzünü sarsan top atışlarını ve kent çevresinde patlayan silahları işitiyordum. Bunun üzerine, sağlıklı erkekler kuzeye savaşa gitti, babam

Ahmed de onlarla birlikteydi. Evi

bana emanet etti, sonra da helalleşip ayrıldı. O da hemen geri döneceğini düşünüyordu, ne var ki hiç dönmedi. Çok sonra, Nahariyya'nın bombalanması sırasında öldüğünü öğrendim.

Sonra, sivil halkı daha emin bir yere götürmek üzere, çadırılı kamyonlar geldi. Askerlerse gelip evimize yerleştiler, beni de bir kamyonu bindirdiler.

Konvoy, geri kalanların bakışları altında, Akkâ kapılarını geçti. Kamyonlar her bir yöne gidiyorlardı, Kantara, Nabatieh, güneyde Gaza, Tulkarm, Cenin ya da Ramallah'a doğru. Kimilerinin, Ürdün Nehrini geçip Salt ve Amman'a kadar gittikleri söyleniyordu. Aamma Huriya ve ben nereye gittiğimizi bilmiyorduk. Bir gece surların altında yere serilmiş olarak gördüğüm bedenlerin arasına katılacağımızı bilmiyorduk.

Nur Şams Kampı dünyanın sonu olmalı, çünkü onun ötesinde yer yok, umut yok. Günler birbirini izliyor. Nereden geldiği belli olmayan, görünmez ve dokunulmaz, ancak her şeyi kaplayan bu tozu andırıyor günler, yükünü üstümde hissettiğim, içtiğim suya karışan, sabah uyandıgımda tadını dilimde ve yediğim her şeyde

aldığım bu toz gibi işte.

Nur Şams'ta, kurumuş nehrin yatağında, yassı taşlarla çevrilmiş ve üstü eski tahtalarla örtülü üç kuyu var. Sabah erkenden, güneş tepelerin ardından çıkmadan önce, kovalarla, yeni yeni bulanmaya başlayan durgun ve serin sudan almaya gidiyorum. O saatlerde bile, kuyulara doğru giden bir sürü kadın ve çocuk var. Kampa ilk geldiğimiz zamanlar, insan sesleri ve gülüşleri hâlâ işitiliyordu, savaş ve tutuklular yoktu sanki. Kadınlar birbirleriyle ilgili dedikodular yapıyor, yalanlar uyduruyorlardı, hiçbir şey olmamış, buraya gezmeye gelmiş ve dönecek-lermiş gibi.

Birbirlerine soruyorlardı: "Nerelisin?" doğup büyüdüğüleri, sonra da evlenip, çocuk sahibi oldukları yerlerin adlarını söylüyordu her biri: Kalkilia, Yafa, Kakun, Safa Amr ve oralarda tanıdıkları insanların adlarını, Akkâ'nın, Al-Kuds'un ve Nab-lus'un eski sokaklarını; Makpela mağarasının yakınında yaşayan Hamza'dan, dükkânı Rabbi Yohanan Sinagogunun yanında bulunan kunduracının annesi Malika'dan, Glubb Paşa'nın top-. İlanı yerleştirdiği kalenin yakınında büyük Hıristiyan kilisesinin yanında oturan ve üç kızı olan Ayşe'den söz ediyorlardı.

işitiyordum bu adları, Mukhalid, Jebaa, Kaisariyeh, Tanturah, Yajour, Djaara, Nazira, Dj'itt, Ludd, Ramleh, Kafr Saba, Ras al-Ain, Askalan, Gazza, Taberiye, Roumaneh, Araara, bu adların tümü şimdiden başka bir yere göç etmişler gibi soğuk havada, kuyuların çevresinde tuhaf bir biçimde yankılanıyordu...

Aamma Huriya, çok yorgun olduğundan, adları dinlemek için bile kuyuların yanına gelemiyordu. Bu nedenle, kovalarla geri döndüğümde, onları kulübenin önüne bırakıyor, sonra ona duyduğum adları, hatta tanımadıklarımı bile tek tek sayıyordum. Bu adların, benim bilmediğim bir anlamı varmış gibi, dinlerken sürekli kafa sallıyordu Aamma Huriya. Olağanüstü bir belleğim vardı.

İlk zamanlar böyleydi, sonra kuyularda su gitgide azalıp bulandıkça sesler de yavaş yavaş kesildi. Suyu kovalardan testilere boşaltmadan önce durulması için iki saat beklemek gerekiyordu artık, dibindeki çamurun kalkmaması için de kovayı yavaşça eğiyorduk. Artık güneş, daha acı dolu, daha kırmızı ve yakıcı topraklara doğuyordu, tek tük çalılıklar ve çok az gölge yapan akasya ağaçları, kurumuş vadi, kartondan ve ince tahtadan evler, yırtılmış çadırlar, araba saclarından yapılmış sığınaklar, benzin bidonları, çatı niyetine birbirlerine demir tellerle bağlanmış tekerlek parçaları. Herkes, sabah namazından sonra, tepelerin ardından doğan güneşi izliyordu, yalnızca adına uygun bir yazgıyla kör olan Leyla güneşi göremiyordu. Bütün gün, kulübesinin önünde büyük bir taşın üstüne oturup dualar ya da küfürler mırıldanarak birilerinin kendisine yiyecek ve içecek getirmesini bekliyordu ve unutulursa öleceğini biliyordu herkes. Oğullarının hepsi, Hayfa'nın ele geçirildiği sırada çıkan savaşta ölmüştü, o da tek başına kalmıştı.

Zamanla, çocuklar bile koşmayı, bağırıp çağırmayı ve kampın kıyılarında kavga etmeyi bıraktılar. Artık, küçük kulübelerin yanında duruyorlar, sürekli aç, köpekler gibi, güneşin devimlerini izleyip gölgede tozun içinde oturuyorlardı. Yalnızca, güneşin en yakıcı olduğu saatlerde, yemek dağıtımının yapıldığı zamanlar ayaklanıyorlardı.

Onları öylece izliyordum, kendi zayıflığının ve güçsüzlüğümün bir yansımasıydı sanki o görüntü. İçlerinden birçoğunun, özellikle de yoksul, yetim ya da kıyı kasabaları parasız ve

erzaksız terk etmek zorunda kalanların yüzlerindeki çocukluk izleri gitmiş, yerine anlaşılmaz yaşlılık çizgileri yerleşmişti. Kamburları çıkmış ve bedenleri büyük elbiseler içinde yüzen zayıf küçük kızlar, çarpık bacaklı, kocaman diz kapaklı, kararmış ve solmuş kül rengi tenli, saçları kel hastalığı nedeniyle yok denecek kadar az ve gözlerine sinekler üşüşmüş, yarı çıplak erkek çocukları. Özellikle yüzlerine bakıyordum, çünkü o durumlarını görmek istemiyordum: Yüzlerinde anlayamadığım bir ifade vardı, ateş ışıklarının parıldadığı boş, uzak ve yabancı bakışlarla bakıyorlardı. Nur Şams'ın sokaklarında sıralanmış evlerin, katranla kaplanmış kartonlardan ya da eski tahta parçalarından yapılmış duvarların arasında dolaşırken, bu çocukların yüzlerini, usumdan çıkmayan boş ve uzak bakışlarını izliyordum yalnızca. Ve bir aynaya bakar gibi kendi yüzümü görüyordum; delikanlıların sabırsız bakışlarının sorguladığı on altı yaşlarında gizli güzellikte genç bir kızın yüzü değil de acıların kararttığı, ölümün yaklaşmasıyla yavaş yavaş kuruyan, solgun ve kırışmış yaşlı bir kadının yüzüydü benimki.

Kampta nereye gitsem hep bu yüzü görüyordum, kendi yüzümü, damarların fıskırdığı zayıf eller ve bir gölge kadar ince bedenimin silueti. Ötekiler, beni gördüklerinde, ya başlarını çeviriyorlar ya da tam tersine, hiçbir şey söylemeden, ama dilsiz bir çılgınlıkla, mağara içinden gözler gibi, gözlerini kırpmaksızın izliyorlardı beni,

Artık kadınlar kuyu başında bile konuşmuyorlardı. Yakınmıyor, kentlerin ve yitirdikleri insanların adlarını saymıyorlardı. Yazın kuraklığı nedeniyle, kuyulardaki su iyice azalmıştı, kova ipin ucunda sallanıyor ve dipteki çamurlu ve neredeyse kapkara suyu kazıyordu sanki.

Su öylesine azalmıştı ki, artık ne kendilerini, ne de çamaşırlarını yıkayabiliyorlardı. Çocukların giysilerinde dışkı, yiyecek ve toprak lekeleri vardı, kadınların elbiseleriye ağaç kabuğu gibi yağdan kaskatı olmuştu.

Kara yüzlü ve darmadağın saçlı yaşlı kadınların üzerine sinen leş kokusu midemi bulandırıyor. Evimizi, deniz kıyısındaki bir kentten (Z arka'dan) gelen yaşlı bir köylü kadınla paylaşıyorduk. Yaşlı kadının pis "kokusu öylesine dayanılmaz

olmuştu ki, eski bir çadıra sarınıp dışarıda, tozun içinde uyuyordum artık.

Yalnızca kamptan uzaklaştığım zamanlar kendimi iyi hissediyordum. Sabah erkenden, taşlı tepeye, yaşlı Nas'ın gömütü-nün bulunduğu yere kadar tırmanıyordum. Bir gün, yolda, susuzluktan ölen bir hayvan gördüm. Nas'ın en küçük oğlu Sa-id'in beyaz köpeğiydi; onu iyi tanıyordum çünkü yaşlı adam son günlerinde ona iyice bağlanmıştı, köpek onun yanında duruyordu sürekli, yere uzanıp başını kaldırıyordu. Adı yoktu sanırım, nereye giderse gitsin, yaşlı adamın yanından hiç ayrılmıyordu. Adam öldüğünde, onu tepeye, gömütüne kadar izledi, ertesi sabah döndü ancak. O günden sonra, her sabah tepeye çıkıyor, ancak gece dönüyordu. Su çok değerliydi artık, bir sabah onunla karşılaştığımda ölmek üzereydi. Öylesine hızlı soluk alıyordu ki, sesini yolun aşağısından işitmiştim. Çalılıkların arasında, sabah güneşinin altında, zayıf düşmüş ve salınmış bir biçimde, bir lekeyi andırıyordu. Ona dokunacak kadar yaklaştım, ancak beni tanımadı. Ölümüne iyice yaklaşmıştı, gözleri donuk, bedeni ürpertilerle sarsılıyordu, ağzından sarkan diliyse kara ve şişkindi. Güneş ışığı gözleri daha çok kamaştırmaya başlamıştı, yere oturup sonuna kadar yanında durdum. Yaşlı Nas'ın söylediği, bir nakarat gibi durmaksızın yinelediği o soruyu düşünüyordum: "Güneş herkes için parlamıyor mu?" O sırada, güneş gökyüzünde iyice yükselmişti, bu umutsuz toprağı, çocukların yüzlerini yakıyor, ölmekte olan köpeğin tüylerinde parlıyordu. Şimdiye kadar hiç böyle bir şey hissetmemiştim, lanetlenmiştik sanki; yaşamın yok olduğu, her yeni günün bir önceki günden birşeyler götürdüğü bugünlerde, acının kımıltısız, kör ve mağarasında duran Leyla'nın homurtuları kadar anlaşılmaz olduğu bu dünyada parlayan ışığın acımasız gücünü hissettim.

Bu nedenle, daha sonraları kocam olacak olan, okuma yazma bilmeyen Bedevi Saadi Abou Talib, Al-Jazzar'da okula gittiğimi öğrenince, burada, Nur Şams Kampında çektiklerimizi bir bir yazmamı istedi, unutulmaması ve herkesin bunu öğrenmesi için. Ben de sözünü dinledim ve beraberimde getirdiğim okul defterlerime yaşamı yazdım gün be gün. Kuzeye gidip bir daha dönmeyen babam Ahmed, Kuran'ın surelerini okuyabilmem ve her oğlan çocuğunun yapabildiği geometri problemlerini çöz-

meyi ve hesap yapmayı öğrenmem için okuma yazmayı öğrenmemi istemişti. Bir gün, bu defterleri anılarımla dolduracağımı bilseydi, ne düşünürdü acaba? Sanırım onaylardı ve işte bu nedenle Bedevi Saadi'nin sözünü dinledim.

Bu anıları, Latrun yakınlarında yolda defterimin üst tarafına adını yazan Esther Greve için de yazıyorum, bir gün okur ve beni bulur umuduyla. O gün, bana doğru geldiğinde yazgımı gördüm yüzünde. Kısa bir süre içinde birlikte olduk, ancak bu karşılaşma yazgımızdı sanki. Bu defterleri yazmayı bitirdikten sonra Birleşmiş Milletler'den bir askere vereceğim, nerede olursa olsun onu bulup iletmesi için. Yalnızlığa ve çevremi saran bu çıldırtıcı olaylara karşın, yazacak gücü o veriyor bana.

Güneşin acımasızca taşlı tepenin üzerinden gökyüzüne doğru yükselmeyi sürdürdüğü sırada ölen beyaz köpekten, kesintisiz acısından söz ettim, çünkü ölümü ilk kez yakından görüyordum. Daha önce, Akkâ'da çok temiz odalarda hasırlar üstüne yatırılmış ölü erkek ve kadınlar görmüştüm, üzerlerine dikilecek olan bembeyaz ve tertemiz çarşafın içinde uyuyormuş gibi görünüyorlardı, gözleri kapalı, dudakların kapalı durması için de çeneyi, uçları saçlara kadar uzanan ince bir iple bağlı. Teyzem Raysa ve büyükbabam Muhammed'i ölü de görmüştüm, soğuk, kıvıltısız ve daha ölüme alışmamış gibi biraz beceriksiz. Sonra da, başı güneşe dönük bir biçimde gömüte bırakılan tabutları, mezarcuların çalışmalarını, profesyonel ağlayıcı kadınların keskin çığlıklarını. Yaşlı Nas da üflenip söndürülen bir mum ışığı gibi sessizce gitmişti ve orada gördüğüm tek şey eski kısa çarşafa sarılmış bir biçim ve yere sarkan iki çıplak ayak.

Ama beyaz köpek gerçekten ölmüştü, bakışındaki amaçsız dehşeti, donuk gözlerini görmüş, durmak istemeyen soluğunun çabasını işitmiş, elimle, uzun süren acı dolu ürpertileri ve bedenindeki soğuk sessizliği hissetmişim, güneşe tozlu tüylerini acımasızca yakmayı sürdürüyordu. İşte o an, ölümün kampımıza girdiğini anlamıştım. Bundan sonra, birer birer öbür hayvanları, erkekleri, kadınları ve çocukları da alacaktı. Çalılıklardan geçerek Attil ve Tulkarm yollarını, Cenin kenti tepelerini, bizim dünyamızı oluşturan ve bizleri tutsak eden her yeri görebildiğimiz o tepeye koşarak çıkmıştım. Niye

buradaydık ki biz?

Niye bu tepeleri aşip batıya, bizi kurtarabilecek olan denize doğru gitmiyorduk?

Nur Şams'ta kalan insanların çoğu dağlardan gelmişti. Bir çocuğun çobanlık ettiği keçi sürülerinin dolaştığı, iğne yapraklı ağaçlarla kaplı kızıl vadilerde yaşamıştı hepsi. Başka bir şey tanımayanlardı, denizi de hiç görmemişlerdi. Aamma Huriya bile düşünmüyordu denizi.

Ama ben Akkâ'da doğdum, denizin karşısında, kentin güney sahilinde büyüdüm; surlara kadar gelen dalgalarda yüzdüm, ingilizlerin kalesinin yanında ya da Fransızların kalesinin alt tarafında, balıkçı teknelerinin yelkenlerini gözledim, tüm çocukların arasında babamın teknesini ilk gören ben olayım diye. Denizi bir kez daha görebilseydim, ölümün bir önemi kalmayacak, benim de Aamma Huriya üzerinde de hiçbir etkisi olamayacak sanıyordum. Böylece, güneş o kadar acımasız olmayacak, yeni gün geçmiş günün soluğunu yok etmeyecekti. Şimdi bütün bunlar bana yasaktı.

Yabancı askerler bizleri kamyonlara bindirip dünyanın öbür ucu diyebileceğimiz bu yere getirdiklerinde, sevdiğim her şeyi bir daha göremeyeceğimi biliyordum. Sabahları, martıların ve pelikanların çevresinde uçtuğu denizin üstünde kayan gemilerin yelkenleri nerede şimdi?

Küçük kulübelerin gölgesinde kımıltısız duran, hiç kimsenin düşünmediği başıboş köpekleri andıran o çocukların bakışında kendi yaşlılığımı, kendi sonumu görüyorum. Zayıf, kırışık ve solgun yüzüm, eskiden belime kadar ipek manto gibi inen o güzelim saçlarım şimdi bitlerin dolaştığı, toz ve dikenlerle kaplı çalılıkları andırıyor, ellerimle ayaklarım yaşlı kadınla-rinkiler gibi kara ve damarlı.

Nur Şams'ta, kimsenin aynası yok. Askerler bavullarımızı aradıklarında, bıçakları, makasları ve hatta aynaları, silah olabilecek her şeyi almışlardı. Kendileri için mi korkuyorlardı acaba? Yoksa kendimiz için kullanmamızdan mı endişe duyuyorlardı?

Bundan önce, aynaları hiç düşünmemiştim. Yüzümü görmek kadar doğal bir şey yoktu benim için. Aynasız kalınca insanın çok farklı biri olduğunu, eskisi gibi olmadığını anlıyorum şimdi. Belki de onları bizden almış olan askerler bunu biliyor-

du. Kendimizdeki değişimi anlamak ve adımız kadar bedenimi zin de eskiden nasıl olduğunu anımsamak için, birbirimizin yü züne ne kadar endişeli baktığımızı görünce anlamışlardır belki de.

Nur Şams'ta geçen her gün, her hafta, yeni erkekler, kadınlar ve çocuklar ekliyordu kampımıza.

Huriya teyzemizin buraya nasıl geldiğini anımsıyorum. Benden birkaç gün sonra Al-Kuds sığınmacılarıyla geldiğine göre, herhangi bir yakınlığımız olmamasına karşın, ona teyze diyordum, çünkü bir akraba kadar çok sevmişim onu. O: da benim gibi Nur Şams'a, Birleşmiş Milletler'in arkası çadırı bir kamyonuyla geldi. Eşya olarak bir tek dikiş makinesi vardı yanında. Kalacak yeri olmadığı için, taşlı tepenin eteğinde tek başına yaşadığım eski tahtalardan yapılmış kulübeme getirdim onu. Huriya kamyonundan en son inmişti, oldukça asil görünmüştü bana, sonuna kadar da hep öyle gördüm onu, bunca yorgunluktan sonra aramızda en iyi durumda olan oydu. Bu tozlu yerde dimdik duran, insana erinç veren bir silüeti onunki. Geleneksel bir biçimde giyinmişti, açık renk kumaştan yapılmış uzun bir galabieh, siyah bir şalvar, yüzünde beyaz örtüler, ayayındaysa deri sandaletler vardı. Yeni gelenler bavullarını toplayıp güneşten korunmak ve kalacak bir yer bulabilmek için kampın özeğine doğru yürümüşlerdi. Yabancıların çadırı kamyonları, toz bulutu içinde Tulkarm yolunda yok olmuştu. Bir kamyon gelip onu biraz daha uzağa götürecekmiş gibi, dikiş makinesinin yanında öylece bekliyordu. Sonra onu izlemekte olan çocukların arasından beni seçti, belki de en büyükleri olduğum için. "Bana yolu göster, kızım," dedi. Böyle seslenmişti bana, kızım anlamına gelen benti demişti, ben de ona teyze anlamına gelen Aamma diyordum, Nur Şams'a beni görmeye gelmiş ve ben de burada onu bekliyordum sanki.

Küçük kulübede, örtüsünü çıkardığında yüzü çok hoşuma gitmişti. Teni koyu bakır rengindeydi, tirşe renkli gözleri tuhaf bir biçimde parlıyordu, özel bir ışık vardı bakışında, insana erinç veren ve aynı zamanda etkileyen bir bakış. Belki de kimi körler gibi insanların ve nesnelere ötesini görebiliyordu. '

Aamma, yalnız yaşadığım bu kulübeye yerleşti. Toz yüzünden bezlerle sardığı dikiş makinesini yere bıraktı. Evde, kapıya en yakın olan bölümde kalmayı yeğledi. Yerde uyuyordu, çarşafın kıyılarını iyice kıvrıp içinde yok oluyordu sanki. Gündüzleri, yemek yaptıktan sonra, dikiş makinesinin başına geçiyor, insanların giysilerini onarıyordu, karşılığında para yerine yiyecek ve sigara veriyorlardı, çünkü kampta paranın değeri yoktu. İpliği bulunduğu sürece bu işi sürdürdü. Kadınlar ona ekmek, şeker, çay ya da zeytin getiriyorlardı. Ama kimi zaman da yalnızca teşekkür ediyorlardı, bu da ona yetiyordu.

En güzeli akşamlardı, masallar nedeniyle. Zaman zaman, akşamüstleri, güneş sisin ardına gizlendiği zamanlar, birdenbire, nedenini bilmeksizin ya da tersine, rüzgârın bulutları kovaladığı ve gökyüzünün açık olduğu zamanlar, ayın kılıç gibi parladı-ğı akşamlar, Aamma oturup cin öyküsü anlatıyordu. Masallar gece anlatılırdı, bunu biliyor ve böyle yapıyordu. Karşıma oturuyor ve gözleri tuhaf parıltılar içinde şöyle diyordu bana: "Dinle bak! Sana cin öyküsü anlatacağım." Cinleri tanıyordu, onları görmüştü, geceleri çölde dans eden kırmızı ışıklar gibiydiler. Gündüzleri hiç görünmezlerdi, ışığın aydınlığına gizlenirlerdi. Ancak, gece yeniden ortaya çıkarlardı. Onlar da insanlar gibi, kaleleri, surları ve bahçeleri olan kentlerde yaşarlardı. O kentlerin nerede olduğunu bir tek o bilirdi, savaştan sonra, beni de oraya götüreceğine söz verdi.

Öyküsünü anlatmaya başlıyordu böylece. Kulübemizin kapısının önüne, dışarıya dönük bir biçimde oturuyordu, çünkü yalnızca bana anlatmıyordu. Bense, içerde, sesini daha iyi duyabilmek için ona yakın bir yere oturuyordum.

Bunun üzerine, çevredeki çocuklar birer birer geliyorlardı. Birbirlerine haber veriyorlar, evin önüne, tozun içine oturuyorlar ya da tahta duvara yaslanıp ayakta dikiliyorlardı. Cin öyküsü anlatırken, Aamma Huriya'nın sesi çok farklılaşıyor, yepyeni bir ses oluyordu. Her gün duyduğum ses değildi bu, daha boğuk ve kalındı, bu nedenle hepimiz sessizce dinliyorduk, onu daha iyi duyabilmek için. Akşamları, kampta çıt çıkmıyordu. Sesi bir fısıltı gibiydi, buna karşın her bir sözü işitebiliyor ve bir daha da hiç unutmuyordu.

Aamma Huriya'nın sesi de değişiyordu yavaş yavaş. Daha iyi duyabilmek için kapının önüne uzanıyor, canlanan yüzünü görüyordum. Gözleri gitgide daha çok parlıyor, kıvılcımlar saçıyor. Mimiklerle ifade ediyordu her şeyi, yüzünde korkuyu, öfkeyi ve kıskançlığı görebiliyorduk. Sesleri de taklit ediyordu, zaman zaman sesi kalın, ince, boğuk, keskin ya da iniltili çıkıyordu. Elleriyle, bakır bileziklerini şingirdatarak, dans eder gibi devinimler yapıyordu. Ama kapı eşliğinde terzi oturuşuyla otururken, bedeninin geri yanı kımiltısızdı.

Güneş ışığının yok olmaya yüz tuttuğu ve günün bunaltıcı sıcaklığının azaldığı bu saatlerde, kulübe kapısının önünde, tozlu yerde, Aamma Huriya'nın anlattığı bu öyküler güzel öykülerdi. Bizleri ürkütüyordu bu öyküler, dereyi geçtikten sonra kurda dönüşen adamlar ya da soluk almak için gömütlerinden çıkan ölümler. Hortlakları ya da çölün ıssız bir köşesinde kaybolmuş kentleri anlatıyordu, yolunu kaybedip oraya giden yolcu-larsa bir daha geri dönemiyordu. Kadınla evlenen bir cinin ya da bir erkeği baştan çıkarıp dağlara götüren dişi cinin öyküleriydi bunlar. Çöl rüzgârı estiğinde, kötü niyetli bir cin çocukların bedenlerine girip akıllarını başlarından alıyor, onları bir kuş gibi evlerinin üstüne tımandırıyor ya da kurbağa gibi kuyunun dibine indirtiyordu.

Bizlere büyülerle ilgili öyküler de anlatıyordu, örneğin, küçük bir çocuğun annesine büyü yapan; sonra da halası olduğuna inandıran cadı Bayrut.

Genç kadın bir süre için odadan ayrıldığı sırada cadı, beşikten çocuğu alıp yerine çamaşırlarla sarılmış büyük bir taş koyar, sonra da çocuğu pişirip kendi annesine yemek olarak sunar. İşte bu durumda gözün etkisinden nasıl kurtulabileceğimizi söylerdi; elini yüzünün karşısına koyup küllü suyla alnına Allanın adını yazarak. Cadıları nasıl korkutabileceğimizi de söylerdi; avucuna biraz kum alıp üfleterek. Ölümsüzleşmek için köle kılığına girip çocukların yüreğini yiyen acımasız, esmer Afrikalı Ayşe'nin öykülerini de anlatırdı. Aamma Huriya elimi tutup yanına oturtuktan sonra sorardı: "Bu akşam sana ne anlatayım?" "Ölümsüz yaşlı Ayşe'nin öyküsünü anlat!" diye yanıtlardım hemen.

Onu dinlerken 'her şeyi unuttuyordum, kim olduğumu, nerede olduğumu, kurumuş üç kuyuyu, erkek ve kadınların geceyi ve bilinmeyi beklemek üzere içine uzandıkları sefil barakaları, açlık çeken çocukların taşlı tepeye çıkıp Birleşmiş Milletler'in kamyonlarını dört gözle beklemelerini ve yoldan kalkan toz bulutunu gördüklerinde: "Ekmek! Un! Süt! Un!" diye bağırma- larını. Bizlere dağıttıkları o kurumuş tatsız ekmeği de, günde kişi başına iki, hatta kimi zaman yalnızca bir dilim düşen ekmeği. Çocukların bedenlerini saran yaraları, bit ve pire ısırıklarını, çatlamış ayak topuklarını, avuç avuç dökülen saçları, konjonktivit yüzünden yanan gözkapaklarını unutturdum.

Aamma Huriya, bizi korkutacak şeyler anlatmıyordu yalnızca. Bunalmış, bitkin çocukları, açlıktan çökmüş yüzlerini ve güneşin dayanılmaz sıcaklığını görünce: "Bugün, su, bahçeler, pınarların şırlı şırlı şarkılar söylediği ve bahçelerinde kuşların öttüğü kentlerle ilgili öykülerden birini anlatma günü," derdi.

Bu öyküleri anlatmaya başladığında, sesi daha yumuşak, gözlerindeki ışık daha canlı olurdu.

"Eskiden, dünya böyle değildi. Cinler ve insanlar birlikte yaşıyorlardı. Dünya, iki yöne de akabilen büyü- lü bir nehirle çevrili büyük bir bahçeydi. Bir yandan doğuya, öbür yandan batıya doğru akıyordu. O yer çok güzel olduğundan adını, cennet anlamına gelen Firdus koymuşlardı. Bana söylediklerine göre, buradan pek fazla uzakta değilmiş. Akkâ kentinin yakınında, deniz kıyısındaymış. Şimdi orada cennet adını taşıyan küçük bir kasaba var ve oradaki yerli insanların cinlerden geldikleri söylenir. Bu doğru mu, yanlış mı, bilemem. Ama orada ilkyaz bitmek bilmiyordu, çiçek ve meyve dolu bahçeler, hiç kurumayan pınarlar vardı, insanlar hiç yiyeceksiz kalmıyorlardı. Meyve, bal ve otlarla besleniyorlardı, çünkü etin ne olduğunu bilmiyorlardı. Bu büyük bahçenin ortasında, bulut renginde muhteşem bir saray vardı o zamanlar, orada cinler yaşıyordu, çünkü bu dünyanın efendileri onlardı, Allah onlara emanet etmişti dünyayı. O zamanlar cinler iyi niyetliydi, kimseye kötülük etmiyorlardı. Erkek, kadın ve çocuklar sarayın çevresindeki bahçede yaşıyorlardı. Hava çok ılık, güneşse çok yakıcı değildi, korunmak için evlere gereksinimleri yoktu, kış ve soğuğu bilmiyorlardı. Çocuklar şimdi sizlere bütün bunların nasıl yok ol-

duğunu anlatacağım. Çünkü eskiden, Firdus, yani cennet adını taşıyan, ağaç ve çiçeklerle kaplı, içinde kuşların ve pınarların durmaksızın şarkı söylediği ve insanların yalnızca meyve ve bal- la beslenerek barış içinde yaşadıkları bu bahçe, şimdi artık, su- suz, acı dolu ve çıplak, ağaçsız, çiçeksiz bir dünya oldu ve orada yaşayan insanlar gitgide birbirlerine düşman kesilip acımasız bir savaşa girdiler, cinler de onlara yardım etmiyor bir daha."

Aamma Huriya konuşmayı bırakıyordu. Devamını kımıl- tısız bekliyorduk. Anımsıyorum, genç Bedevi Saadi Abou Talib kampa ilk kez o bu öyküyü anlatırken geldi. Biraz uzakta, yere diz çöküp o da dinledi teyzemizi. Aamma Huriya, bu kez uzun uzun sustu, yürek çarpıntılarımızı, öbür evlerden gelen tıktırları, bebek seslerini ve köpek havlamalarını işitmemiz için belki de. Sessizliğin değerini biliyordu.

Devam etti: "Bu bahçede güzel olan suydur, biliyor musunuz? Şimdiye kadar görmediğiniz, tatmadığınız, düşlemediğiniz bir suydur o, öylesine berrak, serin ve saftı ki, onu içenler sonsu- Ğ za dek genç kalıyor, hiç yaşlanmıyor, ölmüyorlardı. Dereler bahçenin içinde çağlıyor, batıdan doğuya, doğudan batıya, her iki yöne de akan ve bahçeyi çevreleyen büyük nehre kavuşuyorlardı. O zamanlar böyleydi işte. Ve böyle de devam edebilirdi, bu bahçenin efendileri olan cinler, insanlara kızıp bütün pınarların suyunu kurutmasalardı, şimdi tatsız ve uçsuz bucaksız olan o büyük nehre tuz atmasalardı, bizler de o bahçede, ağaçların gölgesinde kuşların ve pınarların şarkısını dinliyor olabilirdik şu anda."

Huriya biraz daha susuyordu yine. Gökyüzü yavaş yavaş kararıyordu. Barakaların çatılarından dumanlar tütüyordu, ancak aldatıcı ve düşsel olduklarını hepimiz biliyorduk. Yaşlı kadınlar ateşi su kaynatmak için yakmışlardı, ama içinde yalnızca biraz ot ve tepelerden topladıkları birkaç bitki kökü kaynatabiliyorlardı. Kimilerininse kaynatacak hiçbir şeyleri yoktu, ancak alışkanlıktan olsa gerek, ateş yakıyorlardı yine de, Aamma Huriya'nın anlattığı hortlak öykülerinde olduğu gibi, dumanla karınlarını doyuruyorlardı belki de. Anlatmaya devam ediyordu, birden yüreğim daha hızlı atmaya başlıyordu, anlattıklarının kendi öykümüz olduğunu, cinleri öfkelenirerek kaybettiğimiz bu bahçenin, bu cennetin bize ait olduğunu anlamıştım çünkü.

"Nasıl oldu da cinler insanlara bu kadar kızdılar, neden sonsuz ilkyazı yaşayabileceğimiz bu bahçeyi yerle bir ettiler? Kimileri bir kadının buna sebep olduğunu söylüyor; cinlerin sarayına girmek istemiş, bunu yapabilmek için de insanları sayıca cinlerden daha kalabalık oldukları için daha güçlü olduklarına inandırıp onları saraylarından kolayca koyabileceklerine inandırmış. Kimileriyse, Suad ve Safi adlarında, aynı babadan ve farklı annelerden olan, bu nedenle de birbirlerinden nefret eden iki kardeşin bu bahçeyi paylaşamamalarından kaynaklandığını söylüyor. Çocukluklarında bile sürekli dövüşüyorlardı, tozlar içinde iki koç gibi birbirlerine saldırdıklarını gören cinlerse çok gülüyorlardı. Büyüdüklerindeyse, taş ve sopayla sürdürdüler kavgalarını; bulutlara yakın saraylarından onları izleyen cinler, iki maymun seyrederek gibi gülmeye ve onlarla alay etmeye devam ettiler. Artık yetişkindi onlar, ancak kavgalarını kılıçlarla ve tüfeklerle sürdürüyorlardı hâlâ. Bu adamların her ikisi de birbirinden güçlü ve kurnazdı. Acımasızca birbirlerini yaralıyorlardı, kanları sürekli akıyordu toprağa, yine hiçbirisi yenilgiyi kabul etmiyordu. Onları saraylarından izleyen cinler: 'Güçleri tükeninceye kadar savaşsınlar, yorulduklarında dost olacaklardır nasılsa,' diyorlardı. Daha sonra, dediklerine göre, kara yüzlü ve yırtık pırtık giysili yaşlı bir cadı ortaya çıktı, belki de o Ayşe'ydi, çünkü cinlerin tüm sırlarını bilen çok yaşlı bir kadındı o. İki kardeş, sırayla gidip bu kadından yardım istediler, karşılığında altınlar vaat ettiler ona. Yaşlı köle, sandıklarını karıştırıp her birine birer armağan verdi. En büyüğü olan Suad'a, küçük bir kafes içinde geceleri tuhaf bir biçimde ışıldayan, kimsenin şimdiye kadar görmediği kıpkırmızı ağızlı yabanıl bir hayvan verdi. Safi adındaki öbür delikanlıya da içi gözle görülmez, ama çok güçlü bir bulutla dolu büyük bir deri torba verdi. O zamanlar, o bahçede ateş ve rüzgâr yoktu çünkü. Bunun üzerine, kardeşler, hiç düşünmeden, bu zehirli iki armağanı birbirlerinin üzerine fırlattılar. Kafes açıldığında, kırmızı ağızlı yabanıl hayvan dışarıya atladı, kısa bir süre içinde tüm ağaçları ve otları kapıp kocaman oldu. Sonra öbür kardeş torbayı açtı, içinden çıkan rüzgâr ateşe doğru esmeye başladı ve onu, bütün bahçeyi alevler içinde bırakan devasa bir yangına dönüştürdü. Kızıl

alevler, bu bahçede bulunan tüm ağaçları, kuşları ve insanları yaktı, yok etti, büyük nehre sığınan birkaç insan kurtulabilirdi yalnızca. Kara dumanlarla çevrili saraylarında duran cinler artık gülmüyorlardı. 'Allahın laneti hepimizin üzerinde olsun, sizlerin ve gelecek nesillerinizin,' diyorlardı. Ve yakıp yıkılan bu bahçeyi sonsuza dek terk ettiler. Ama gitmeden önce, bu topraklarda bir daha hiçbir şeyin yetişmemesi için bütün pınarları ve su kaynaklarını yok ettiler, sonra da büyük bir tuz dağını parçalayıp büyük nehre attılar. Böylece Firdus bahçesi bu susuz çöle dönüştü, büyük nehir de artık iki yöne akmayan tatsız bir su oldu. Öyküm burada sona eriyor. O günden beri, cinler insanları sevmez oldu, onları affetmediler, sözlerini dinleyenlere silah ve ölüm dışında hiçbir şey vermeyen yaşlı ve ölümsüz Ay-şe'yse hâlâ bu topraklarda dolaşiyor. Allah onu bizim yolumuza çıkartmasın, çocuklar."

Gece olmuştu, Aamma Huriya ayağı kalkıp namazını kılmak üzere kuyulara yöneldi, çocuklarsa evlerine döndüler. Kapının yanına uzanmış, Aamma Huriya'nın soluğu kadar düzenli ve hafif sesini hâlâ işitiyordum. Gökyüzüne yayılan duman ve açlık kokusunu da hissediyordum. Düşünüyordum, cinler bizleri daha ne kadar yalnız bırakacaklardı?

Rumiya kampa yaz sonunda geldi. Geldiğinde, en az altı aylık hamileydi. Kız denecek kadar gençti, yorgunluğun izlerini taşıyan, ancak çocuksu havasını hâlâ koruyan bembeyaz yüzü, iki belik halinde topladığı sarı saçları ve size kimi hayvanların bakışı kadar korkulu ve çocuksu bakan su rengi gözleri vardı. Aamma Huriya onu hemen koruması altına almıştı. Eve kadar getirip başka bir barakaya taşınan yaşlı kadının yerine yerleştirmişti. Rumiya, Deir Yassin kentinden kaçmayı başaran insanlardan biriydi. Rumiya'nın eşi, annesi, babası, kayınvalidesi ve kayınpederi orada ölmüşlerdi. Yabancı askerler onu sokaklarda dolaşırken bulmuş ve askeri hastaneye götürmüşlerdi, deli olduğunu düşünmüşlerdi. Belki de Rumiya o günden sonra delirmiş, > tek bir söz söylemeden, kımıltısız, bir köşede saatlerce oturmayı alışkanlık edinmişti. Askerler onu sırasıyla Kudüs yakınlarında Jalazun, Muaskar, Deir Ammar, sonra da

Tulkarm ve Bala-
182

183

ta'daki kamplara götürmüşlerdi. Ve böylece bizim kampa, yolun sonuna gelmişti.

İlk geldiği zamanlar, içerde örtüsünü çıkartmak istemiyordu. Kapının yanında, hiç kımıldamadan, dizlerine kadar inen büyük tozlu örtüsüne sarınıp oturuyor, gözlerini karşıya dikip boş boş bakıyordu. Çocuklar onun deli olduğunu söylüyorlar, bizim kapının önünden geçtiklerinde ya da kampın girişindeki yolda onunla karşılaştıklarında, kötü ruhu uzaklaştırmak için, avuçlarına kum alıp üflüyorlardı.

Ondan söz ederken fısıldaıyorlardı: 'Delirdi' anlamına gelen "habla, habla," diyorlar ve: "Kayfi," "korktu," diye de ekliyorlardı, çünkü gözleri korkmuş bir hayvaninkiler gibi iriydi, sürekli aynı noktaya bakıyordu. Oysa korkan çocuklardı. Hepimiz; için biraz öyleydi, kayfi. Ancak Aamma Huriya yolunu bulmuştu. Rumiya'yı her gün biraz daha evcilleştirdi. Yemeğini o yedirirdi. İlk zamanlar, çocuk mamasına benzeyen un ve süt bulamacı hazırlar, yiyebilmesi için de tükürüklü elini çatlak dudaklarında gezdirirdi. Sürekli onunla alçak sesle ve ağır ağır konuşup saçını okşardı, böylece Rumiya yavaş yavaş kendine geldi, yeniden yaşamaya başladı. Örtüsünü ilk çıkardığı zamanı anımsıyorum, bembeyaz yüzü ışıktan parılıyordu, ince burnu, çocuksu ağız, yanaklarında ve çenesinde, mavi dövmelemleri, özellikle de uzun, altın ve bakır rengi gür saçlarıyla. Şimdiye kadar böylesine güzel saç görmemiştik, niye ona Rumiya adını verdiklerini anlıyordum, çünkü bizim ırkımızdan değildi o.

Kısa bir süre için, bakışlarındaki korku izleri yok olmuştu, Aamma Huriya'yla bana konuşmadan ve gülümsemeden baktı. Hemen hemen hiç konuşmazdı, yalnızca su ya da eklemek için birkaç sözcük söylerdi ya da birden, anlamını bilmediği bir tümceyi ezbere okurdu, biz de bir anlam veremedik.

Kimi zaman boş bakışlarından usanır, yaşlı Nas'ın gömülü olduğu, Bedevi'nin dallardan ve taşlardan kulübe yapıp oturduğu o taşlı tepeye çıkardım. Erzak getiren kamyonların yolunu gözlemek için ben de öbür çocuklarla oturdum. Belki de beni ürküten Rumiya'nın sessiz güzelliğiydi, her şeyi delip geçen ve anlamını da beraberinde götüren o bakışlarıydı.

Güneş gökyüzünde en tepeye ulaşıp evimizin duvarlarını fırın gibi ısıttığında, Aamma Huriya ıslak bir bezle Rumiya'nın

bedenini nemlendirirdi. Su az ve çamur gibi olduğundan, Aamma her sabah erkenden kuyudan su getirir, durulmasını beklerdi. İçmeleri ve yiyecek birşeyler hazırlamaları için gereken suyla genç kadının karnını ıslatırdı, ancak bunu hiç kimse bilmezdi. Aamma Huriya, doğacak olan çocuğun susuz kalmaması gerektiğini söylüyordu, çünkü o çocuk şimdiden yaşamaya başlamıştı, annesinin karnına akan suyun sesini işitiyor, yağmur gibi serinliğini hissediyordu. Aamma Huriya'nın ilginç düşünceleri vardı, tıpkı öyküleri gibi, onları anladığınızda her şey daha açık, daha doğru görünüyordu.

Güneş gökyüzünde en tepeye ulaştığında ve kamptaki her şey kımıldasız kaldığında, sıcaklık, fırını saran alevler gibi katranlı kartonlardan ve tahta parçalarından yapılmış barakaları sardığında, Aamma Huriya örtüsünü kapıya asar, böylece içerde mavi bir gölge oluşurdu. Rumiya, kendisini tamamen soymasına ses çıkarmazdı. Havludan damlayacak olan suyu beklerdi. Aamma'nın usta elleri, genç kadının ensesini, omuzlarını ve kalçalarını sırayla yıkıyordu. Sırtındaki uzun belikler, ıslanmış yılanlar gibi kıvrılıyordu. Daha sonra, Rumiya sırt üstü yatar, ve Aamma suyu göğüslerine ve gergin karnına akıtırdı. İlk zamanlar, bunu görmemek için, dışarıya çıkıyor, sıcaklığın altında sendeliyordum. Sonra, istemediğim halde kalmaya başladım, çünkü yaşlı kadının, ağır ağır yapılan ve bir ayını, bir duayı andıran el devinimlerinde anlaşılmaz, gerçek ve güçlü birşeyler vardı. Rumiya'nın boynuna kadar toplanan siyah elbisesinin altından beliriveren ve mavi gölgenin etkisiyle harelenen kocaman beyaz karnı, ay gibiydi. Aamma güçlü elleriyle havlunun suyunu genç kadının tenine sıktığında, mağarayı andıran bu evde, su o gizemli sesiyle çağlıyordu. Genç kadına baktığımda, karnını, göğüslerini ve gözleri kapalı baygın yüzünü görebiliyordum, o anda, sırtımdan ve alnımdan süzülüp saçlarımı yüzüme yapıştıran teri hissediyordum. Dışarıdaki sıcaklığın ve kuraklığın ortasında sır gibi duran evin içinde, Rumiya'nın bedene damlayan suyun sesini, ağır ağır soluk alışını ve Aamma Huriya'nın havluyu kovaya her daldırışında susup sonra yeniden mırıldandığı ninniyi işitiyordum.

Bütün bunlar çok uzun sürüyordu, öyle ki Aamma Huriya yıkamayı bitirdiğinde, Rumiya karnının üstünde lekelenen örtüler altında uyumuş oluyordu.

Dışarıda, güneş hâlâ göz kamaştırıyordu. Kampta, tozun ağırlığı ve sessizlik hissediliyordu. Gece olmadan tepeye çıkıyordum, kulaklarımda hâlâ suyun sesi ve yaşlı kadının mırıltısı oluyordu. Belki de artık kampı aynı gözlerle görmüyordum. Sanki her şey değişmişti, yeni gelmiş gibi hiçbir şeyi tanıımıyordum, bu taşları, kapkara evleri, tepeler yüzünden görünmeyen ufku, birkaç kurumuş ağacın bulunduğu ve denizi hiçbir zaman göremeyecek olan bu kurak vadiyi biliyordum sanki.

Bu kampa kapatıldığımızdan bu yana çok uzun zaman geçti, eski günleri, Akkâ'yı anımsamakta güçlük çekiyorum. Denizi, denizin kokusunu, martıların çığlıklarını. Sabahın erken saatlerinde, körfezde kayan sandalları. Akşam saatlerinin yarı karanlığında, surların yanında, zeytinliklerde yürürken işittiğim ezan seslerini. Kuşlar uçuşuyordu çevremde, tembel kumrular, gümüş rengi kanatlarıyla gökyüzünde öbekler halinde dolaşan güvercinler. Gece yaklaşınca, bahçelerdeki karatavuklar ürkütücü sesler çıkartıyorlardı/Yitirdiklerim bunlar işte.

Burada gece aniden, habersizce çöküyor, ezan sesi yok, namaz vakti yok, kuşlar yok. Bomboş gökyüzü renk değiştirip kızıla dönüşüyor, sonra da gece çukurlardan beliriveriyor aniden. İlkyazda, yeni geldiğimde, geceler sıcaktı. Taşlı tepeler, güneşin sıcaklığını gece yarısına kadar sürdürüyor. Şimdiyse, sonbahar geldi, geceler soğudu. Güneş tepelerin ardında yok olur olmaz, topraktan gelen soğuk hava hemen hissediliyor, insanlar ellerinden geldiğince, Birleşmiş Milletler'in dağıttığı battaniyelerle, kirli mantolarla, çarşafarla sarınıp örtünmeye çalışıyorlar. Odun öylesine azaldı ki, artık geceleri ateş yakamıyoruz. Her şey karanlık, sessiz ve buz gibi. Dünyadan ve yaşamdan uzak bu yerde, unutulduk. Önceden, hiç böyle hissetmiyordum. Gökyüzünde beliren yıldızlar, olağanüstü resimler çiziyor. Anımsıyorum da eskiden babamla birlikte sahilde yürürdük, yıldızların çizdiği resimler tanıdık gelirdi bana. Onlar, bilmediğimiz kentlerin gökyüzünde asılı duran ışıklarıydı sanki. Şimdiyse o ışıklar kampımızı daha karanlık ve ıssız gösteriyor. Ayın yuvarlak olduğu geceler, başıboş köpekler havlıyor. Aamma Huriya: "Ölüm dolaşiyor," diyor. Sabahları, adamlar, ölü köpekleri uzağa götürüp atıyorlar.

Geceleri, çocuklar da bağıyorlar. Bedenimin her bir yanı ürperiyor. Ertesi sabah, bu kez, ölü çocuk cesetlerini mi toplamak gerekecek?

Saadi adındaki Bedevi, bundan bir yıl önce ölen yaşlı Nas'ın gömülü olduğu taşlı tepeye yerleşti. Gömüte yakın bir yere, tahta parçaları ve bezlerden kendine bir sığınak yaptı. Orada, gece gündüz, neredeyse hiç kımıldamadan oturup Tulkarm yolunu izliyor. Çocuklar her sabah yanına gidiyorlar, o da onlarla birlikte kamyonları bekliyor. Ama kamyonlar geldiğinde o aşağı inmiyor. Önemsiz bir şeymiş gibi, sığınağının yanında öylece oturuyor. Hiçbir zaman kendi payını almaya gitmiyor. Ancak, kimi zaman çok acıktığı için, tepenin yarı yoluna kadar inip karşısına çıkan ilk evin, bizim evin önünde dikiliyor. Aamma Huriya biraz ekmek ve kendi eliyle yaptığı nohutlu poğaçadan bir taşın üstüne bırakıyor, sonra da eve dönüyor. Saadi yaklaşıyor. Utangaç ve sert bir ifadeyle bana uzun uzun bakıyor, yüreğim hızla çarpıyor o zaman. Tepede ve kampın çevresinde dolaşan köpeklerin gözleri de aynı renkte. Köpeklerden korkmayan tek kişi Bedevi. Tepeye çıktığında onlarla konuşuyor. Çocuklar böyle söylüyor, bunu duyan Aamma Huriya, onun saf biri olduğunu ve sayesinde kampımızın korunduğunu söyledi.

Her sabah, Birleşmiş Milletler'in kamyonunu görebilmek için tepeye çıktım. Böyle söylediğime bakmayın, aslında yün paltosuna sarınmış kulübesinin önünde, taşın üstünde oturan Bedevi'yi görmeye gidiyordum oraya. Saçları uzun ve dağınıktı, ama yüzü, bıyıklan yeni terleyen toy bir delikanlınıninki gibiydi. Ona yaklaşınca yüzüme baktı, gözlerinin rengini gördüm, başıboş dolaşan köpeklerinkini andırıyordu. O tepeden, yalnızca kuyudan su içmek için iniyordu. Kuyrukta bekliyor, sonra sıra kendisine gelince, kovanın içinden suyu avuçlayıp içiyor, bir daha da akşama kadar hiç susamıyor. Genç kızlar onunla alay ediyor, aslında ondan biraz da korkuyorlar. Kızlar işemeye gittiklerinde, onları çallıların ardından gözlediğini söylüyorlar. Hatta bir kıza saldırdığını, kızın da onu ısırıldığını anlatıyorlardı. Ama bütün bunlar dedikodu.

Kimi zaman, Aamma Huriya cin öyküleri anlattığında, o da gelip dinler. Çocukların yanına oturmaz. Başını öne eğip biraz uzaktan dinler. Aamma Huriya, onun yalnız olduğunu, artık hiçbir akrabası kalmadığını söylüyor. Ancak, hiç kimse onun Nur Şams'a nereden ve nasıl geldiğini tam olarak bilmiyor. Belki de o, keçileriyle birlikte uzun zamandır burada yaşıyordu, onlar birer birer ölünce nereye gideceğini bilemedi ve burada kaldı. Belki de burada doğdu.

Yanıma gelip benimle konuştu. Sesi yumuşaktı ve şimdiye kadar hiç duymadığım şivesi vardı. Aamma Huriya, onun çölde yaşayan Bedeviler gibi konuştuğunu söylüyor. Adını da bu nedenle böyle koymuştuk.

Sarı gözleriyle bana bakıyordu. Kim olduğumu ve nereden geldiğimi sordu. Ona Akkâ'dan ve denizden söz edince, özellikle denizi anlatmamı istedi. Denizi hiç görmemişti. Yalnızca büyük tuzlu gölü ve cinlerin sarayının bulunduğu Ghor ve Al-Mujib'deki uçsuz bucaksız vadiyi biliyordu. Ona gördüklerimi anlattım, kentin duvarlarına çarpan dalgaları, sahile vuran ağaç kütüklerini ve sabahın erken saatlerinde, pelikanlar uçuşurken sisi delip geçen yelkenli gemileri. Denizin kokusunu, tuzun tadını, rüzgârı, her akşam suya dalan güneşi anlattım ona. Beni dinlemesini, pırlıtlı bakışını, paltosunun üstünde birleştirdiği kollarını ve toprağa basan çıplak ayaklarını seviyordum.

Ben Aamma Huriya gibi konuşamıyordum, çürükü masal bilmiyordum. Yalnızca gördüklerimi anlatabiliyordum. O da bana bildiklerini anlatıyordu; büyük tuzlu gölün yanında sürülere çobanlık ettiği dağları, yanında köpekleriyle, günlerce çalılar ve otlarla beslenerek kumun altında akan dereler boyunca yürüyüşlerini, göçebe kamplarını, ateş kokularını, kadınların sesini, başka sürülerle dolaşan çoban arkadaşlarıyla karşılaşmalarını ve sonra da nasıl ayrıldıklarını anlatıyordu.

Birlikte oturup konuştuğumuzda, çocuklar gelip bizi dinliyorlardı. Gözleri ateşten irileşmiş, saçları darmadağındı, kapkara tenleri, yırtık pırtık giysilerinin altında parlıyordu. Ne var ki, biz de onlara benziyorduk artık, ben deniz kıyısında yaşamış kentli kız, o ise Bedevi, onlardan farklı bir yanımız kalmamıştı, bizim bakışımız da o başıboş köpeklerinkini andırıyordu. Her akşam, gün sıcaklığının azaldığı saatlerde, kamptan yükselen

ince dumanlan izleyerek konuşuyorduk, böylece çaresizliğimizi daha az hissediyorduk. Buralardan kaçabiliyor, böylece yeniden özgür olabiliyorduk.

Şimdi ben de erzak kamyonlarını beklemeye gitmiyordum. Tepenin üstünde, Saadi'nin yanına oturup Tulkarm yolundan kalkan toz bulutunu izliyor: "Un!... Süt!... Un!..." diye bağırıp koşuşturan çocukları işitiyordum.

Paylarımızı Aamma Huriya gidip alıyordu. Ben kalıp Sa-adi'yi dinliyordum, geçmiş günleri unutmamak, babamın teknesini ilk ben göreyim diye, balıkçı teknelerin dönüşünü dört gözle beklediğim Akkâ sahilini daha iyi anımsamak için.

Aamma bana bağırma başlamıştı: "Bedevi sana büyü yaptı! Onu döveceğim!" Benimle alay ediyordu.

Savaş öylesine uzak ki. Burada hiçbir şey olmuyor. İlk günler, çocuklar tahta parçalarıyla oynayıp silah sesleri çıkartıyorlar ya da birbirlerine taş atıp el bombasıymış gibi kaçışıp yerlere yatıyorlardı. Artık bunu da yapmıyorlar. Unuttular. "Neden buradan gitmiyoruz? Neden evimize dönmüyoruz?" gibi sorular soruyorlardı eskiden, şimdi onu da unuttular. Çünkü anneleri ve babaları her defasında başlarını çeviriyor.

Erkeklerin gözlerinde bir çeşit duman, bir bulut var. Bu da bakışlarını söndürüyor, daha hafifleştiriyor, yabancılaştırıyor. Burada, artık kin ve öfke yok, hatta gözyaşı, arzu ve korkudan da iz kalmadı. Belki de suyun eksikliğinden kaynaklanıyor bu, su hoşluk demek. Artık, insanların gözlerinde, ölmek üzere olan beyaz köpeğin bakışında izlediğim ak leke var.

Bu nedenle Saadi'nin gözlerini seviyorum. Onun bakışında su rengi yok olmadı. Sarı gözleri, kampın çevresinde, tepelerde dolaşan köpeklerinki gibi parlıyor. Onu görmeye geldiğimde, gözleri ışıldıyor. Dudaklarını kıpırdatmadan, yalnızca gözleriyle gülümsüyor. Bunu rahatlıkla görebiliyorum.

Kimi zaman, savaştan da söz ediyor. Her şey bittiğinde, güneye, tuzlu gölün yakınlarında, çocukluğunun geçtiği vadiye gideceğini söylüyor. Orada, babasını, kardeşlerini, amca ve teyzelerini aramak istiyor. Onlara yeniden kavuşacağını düşünüyor, sonra da hayvanlarıyla birlikte yine görünmeyen dereler boyunca yürüyeceğini.

Bana yıldızların adı kadar uzak adlar sayıyor, şimdiye kadar duymadığım adlar bunlar: Suweima, Suweili, Başa, Safüt, Madasa, Kamak ve herkesin sonunda kavuşacağı gizler deresi Wadi al-Sir. Söylediğine göre orada toprak öylesine acımasız ve rüzgâr öylesine güçlüymüş ki, insanlar hızla kaçıyorlarmış. Rüzgâr esmeye başladığında, hayvanlar Ürdün Nehrine, hatta kimi zaman İbranilerin Kudüs adını verdikleri büyük kent Al-Kuds'a kadar gidiyorlarmış. Rüzgâr dindiğinde de hayvanlar çöle dönüyorlarmış. Yaşlı Nas'ın dediği gibi: Dünya herkesin değil midir? Güneş herkes için parlamıyor mu? Saadi'nin yüzü genç, ama bakışından çok şey bildiği anlaşılıyor. O, Nur Şams Kampında tutuklu değil, istediği zaman gidebilir, tepeleri geçip Al-Kuds'a, hatta daha uzaklara, nehrin öbür yanına, Aamma Huriya'nın anlattığı, eskiden cinlere bile hükmeden kralların yaşadığı altın ve sedef kaplı kentlere, Bağdat'a, İsfahan'a ve Basra'ya gidebilir.

Bir gece kendimi çok kötü hissettim, ateşler içinde yanı-yordum. Sanki göğsüme bir taş koymuşlardı. Dışarıya çıktım. Her yer sessizdi. Aamma Huriya çarşafına sarınmış uyuyordu, Rumiya'ysa uyanıktı. Gözlerini kocaman açmıştı. Soluk aldıkça yükselen bedenini görüyordum, önünden geçtiğimde hiçbir şey söylemedi.

Yıldızları gördüm. Sonra birdenbire, geceyarısı, her şey güçlü bir biçimde ışıdamaya başladı, ışık canımı yakıyordu. Hava sıcaktı, esen rüzgâr fırın sıcaklığındaydı. Dışarıda kimse yoktu, köpekler bile gizlenmişti.

Kampın düz çizgiler oluşturan yollarını, evlerin katranla kaplı çatılarını, sağa sola sallanıp duran sac parçalarını izledim. Sanki herkes ölmüş, her şey geri gelmemek üzere yok olmuştu. O an, neden öyle davrandığımı bilmiyorum: Korkmuştum birden, göğsümde çöken o ağırlık ve kemiklerime kadar beni yakıp kavuran ateş yüzünden canım çok acıyordu. Sonra birden, kamp sokaklarında, nereye gittiğimi bilmeden koşmaya başladım, aynı zamanda bağıryordum: "Kalkın!... Kalkın!..." İlk başta, sesim çıkmıyordu, boşuk bir çığlıktı, deli çığılı gibi. Sesim, tuhaf bir biçimde kampta yankılanıyordu, sonra birkaç köpek havlamaya başladı ve gittide bütün köpekler, kampın çevresin-

deki tepelerde dolaşanlar da havlıyordu. Tozlu yere yalınayak basarak sokaklarda koşuyordum hâlâ, yüzümde ve bedenimde o ateş, dinmek bilmeyen o acı vardı. Tahta ve sac parçalarından yapılmış evlerde, çadırlarda, kartondan sığınaklarda yaşayanlara, hepsine sesleniyordum: "Kalkın!... Kalkın!..." İnsanlar çıkmaya başladılar. Erkekler, sığağa karşın, mantolarına sarınmalardı, kadınlar da dışarıya çıktılar. Koşuyordum, ama yine de söylediklerini sözcüğü sözcüğüne işitebiliyordum, ilk geldiği zamanlar Rumiya için söylediklerini yineliyorlardı: "Delirdi, delirdi." Çocuklar da uyanmıştı, büyükler benimle koşuyor, küçüklerse karanlıkta ağlıyordu. Artık duramıyordum. Kampın içinde, defalarca aynı yoldan geçerek, tepenin yanındaki yoldan, sonra da kuyuların bulunduğu yerde, yabancıların koyduğu dikenli tel örgüler boyunca, dudaklarımı kırıpratmadan, yalnızca gözlerim açık, sürekli koşuyordum. Yürek atışlarımı, ciğerlerimde öten soluğumu işitiyor, yüzümde ve göğsümde güneşin ateşini hissediyordum. Benim olmayan bir sesle bağınıyorum artık: "Kalkın!.. Hazırlanın!.."

Sonra birden soluğum kesildi. Dikenli tel örgünün yanında yere yığıldım. Ne kıvıldayabiliyor, ne de konuşabiliyordum, insanlar yaklaştı. Ayak seslerini, soluk alışlarını ve sözlerini rahatlıkla işitebiliyordum. Biri bir demir tas içinde su getirdi, su, ağızıma ve yanağıma kan gibi aktı. Yanıma gelen Aamma'nın yüzünü gördüm. Adını sayıkladım. Yanı basımdaydı, elini alnıma dayadı. Anlayamadığım sözler fısıldıyordu. Sonra, o sözlerin dua olduğunu anladım, cinlerin benden yavaş yavaş uzaklaştıklarını hissettim. Birden içimde bir boşluk oluştu, kendimi çok zayıf hissettim.

Aamma'nın koluna dayanarak eve kadar yürüyebildim. Hasırın üstüne uzandığımda, dışarıdaki gürültülerin yavaş yavaş azaldığını duydum. Köpekler uzun süre havladılar, onlardan önce uyudum.

Ertesi sabah, taşlı tepeye çıktığımda, Saadi yanıma gelip: "Gel, seninle konuşmak istiyorum," dedi. Yaşlı Nas'ın gömütünün yanına gittik. Saat henüz erkendi, çocuklar daha ortalıkta yoktu. Saadi'nin değişmiş olduğunu gördüm. Sabah namazında kuyuya gidip elini yüzünü yıkamıştı, giysileri yırtık pırtık olmalarına karşın temizdi. Elimi yakalayıp sımsıkı tuttu, gözleri şimdiye kadar görmediğim bir biçimde parlıyordu. Bana: "Nejma, bu gece sesini duydum. Sen bağırmağa başladığında henüz uyumamıştım. Bunun Allah vergisi olduğunu hemen anladım. Seni hiç kimse duymadı, bir tek ben duydum ve bu nedenle hazırlandım," dedi.

Elimi çekip kaçmak istedim, ancak öylesine sıkı tutuyordu ki beni, yapamadım. Tepe ıssız ve sessizdi, kamp uzaktı. Korkuyordum, ancak anlayamadığım bir duygu karışmıştı bu korkuya, bakışındaki parlıltı yüzünden. Konuşmasını sürdürdü: "Benimle gelmeni istiyorum. Nehrin öbür yanına, doğduğum vadiye, Al-Mujib'e gideriz. Karım olursun, Allah izin verirse oğullarımız olur." Yavaş konuşuyordu, bakışını aydınlatan bir sevinç vardı yüzünde. İşte, beni çeken ve aynı zamanda ürküten şey de buydu. "İstersen, hemen bugün gidebiliriz. Yanımıza biraz ekmek ve su alıp dağları geçeriz." Doğuyu, hâlâ karanlık olan dağları gösteriyordu.

Gökyüzü bomboştu, güneş yükselmeye başlamıştı. Dünya yeni bir ışıkla parlıyordu. Tepenin aşağısında, kamp, üzerinde dumanların tüttüğü kararmış bir leke gibi duruyordu. Kuyu başında bekleyen kadınların ve toz içinde koşuşan çocukların silüetleri seçiliyordu.

"Konuş benimle, Nejma. Evet dersen, hemen bugün gideriz. Bizi hiç kimse tutamaz." "Bu olanaksız, Saadi. Seninle gidemem," diye yanıtladım. Gözlerindeki parlıltı birden söndü. Elimi bırakıp bir kayanın üstüne oturdu. Ben de yanına oturdum.

Yüreğim göğsümde hızla atıyordu, çünkü onunla gitmek istiyordum. Yürek atışlarımı duymamak için, konuştum. Aamma Huriya'dan, Rumiya'dan ve doğacak çocuktan söz ettim. Kentim Akkâ'ya dönmem gerektiğini söyledim. Hiçbir şey söylemeden, geniş vadiyi, bir hapishaneyi andıran kampı, karıncalar gibi koşuşturan ve hızlı hızlı kuyuya doğru ilerleyen insanları izliyordum. "Bu gece Allahm sana gönderdiği o çağrıyı anladığımı sanıyordum," dedi. Bunu çok doğal bir biçimde söylemişti, ama hüznüydü. Gözlerimden yaşlar süzüldü, yüreğim hızla çarpmaya başladı yine, çünkü onunla gitmeyi çok istiyordum. Bu kez, uzun ve ince parmaklı ellerini ben tuttum. Ellerindeki kanın sıcaklığını hissettim. "Belki bir gün seninle gelirim, Saadi. Ancak şimdi olmaz. Bana kızdın mı?" Gülümseyerek yüzüme baktı, gözleri yeniden ışıdamaya başlamıştı. "Allanın sana gönderdiği mesaj buydu demek. O halde ben de kalıyorum."

Tepede biraz yürüdük. Sığınağının önüne geldiğimizde, hazırlanmış olduğu paketi gördüm. Bir bez parçasının içine yiyecek sarmış, bir şişe suyu da iple bağlamıştı. "Savaş bitince, seni Akkâ'ya götürürüm. Orada çok sayıda pınar var, yanında su taşımaya gerek yok."

Paketi açtı ve birlikte oturup biraz ekmek yedik. Güneş ışınları sabahın serinliğini alıp götürüyordu yavaş yavaş. Kampın gürültüsünü ve buraya gelen çocukların sesini işitiyorduk. Keskin çığlıklar atan bir kuş hızla geçti tepenin üzerinden. Her ikimiz de kahaahalarla güldük, çünkü bir kuş görmeyeli o kadar uzun zaman olmuştu ki. Başımı omzuna dayamıştım. Oğlan kardeşleriyle birlikte, Al-Mujib'de, yerin altında akan dere boyunca sürülerini götürelerini anlatırken, şarkı söyler gibi ara ara duraksayan sesini dinledim.

Sonra kış geldi, Nur Şams'ta yaşam zorlaştı. Kampta geçirdiğimiz ikinci yıld. Erzak getiren kamyon daha az uğruyor, haftada iki, hatta bir kez geliyordu artık. Bir hafta boyunca kamyonun gelmesini beklediğimiz oluyordu. Savaş söylentileri vardı, korkunç şeyler anlatılıyordu. Al-Kuds'ta eski kentin tamamen yandığını, Arap savaşçıların tutuşturdukları lastikleri mağazalara ve evlerin bodrumlarına attıkları söyleniyordu. Kamyonlarla yeni mülteciler getiriliyordu, yüzleri tanınmaz olmuş erkek, kadın ve çocuklardı. Bunlar, ilk zamanlar gelen yoksul çiftçilerden değildi. Hayfa'nın ve Yafa'nın en varlıklı insanlarıydı, tüccarlar, avukatlar, hatta aralarında bir dışçı bile vardı. Kamyonlardan indiklerinde, çocuklar çevrelerini sarıyor ve "Fulus! Fulus!" diye bağırıyorlardı. Arkalarından gidiyor, bir-İtaç kuruş kopartıncaya kadar rahat bırakıyorlardı. Kampta, nereye yerleşeceklerini bilmiyordu bu insanlar. Kimileri, battaniyelere sarınıp açıkavada bavullarının yanında uyuyordu. Kamyonlarla onlara sigara, çay ve Marie bisküvilerinden getirmişlerdi. Şoförler gizlice satıyordu bunları, öbür taraftaysa yoksul insanlar un, süt ve kuru et gibi yiyecek paylarını almak için kuyruğa giriyorlardı.

Yeni gelenler kamyonlardan indiği zaman, kamptakiler başlarına üşüşüyor ve sorular soruyorlardı: "Nerelisiniz? Haberler nasıl? Kudüs'ün yandığı doğru mu? Babamı, Ain Karim yolunda oturan yaşlı Serays'ı tanıyan var mı? Sen, oğlan kardeşimi gördün mü? Süleyman'da en büyük binada oturuyor, hani şu içinde mobilya mağazası olan? Şam'ın girişinde bulunan kumaş mağazam hâlâ duruyor mu? Ya benim Omar Camiinin yanındaki çanak çömlek atölyem? Ya benim Al-Aksa'da, önünde iki palmiye ağacı olan büyük beyaz evim? Ya Mehdi Abou Tarash'ın evi? Tren istasyonunun yanındaki semt ne durumda? İngilizlerin orayı bombaladıkları doğru mu?" Yeni gelenler, yol-

culuk nedeniyle şaşkına dönmüş, toz yüzünden sürekli göz kırpan, ter ve tozdan şimdiden kirlenmiş o güzelim giysileriyle bu soruların arasından ilerlemeye çalışıyorlardı, sorular gitgide azalıyor ve yine sessizlik çöküyordu. Kamptakiler, onlara yol verirken bile, çocukların korkuyla ışıldayan yüzlerinde, omuzları çökmüş bu insanların boş bakan gözlerinde sorularının yanıtlarını okumaya çalışıyorlardı hâlâ.

Onlar, bombalardan kaçıp gelen ilk kentlilerdi. Paraları burada hiçbir işe yaramıyordu. Yolculuk boyunca, boş yere avuç avuç kâğıt para dağıtmışlardı. Geçiş izni almak, evlerinde biraz daha kalabilmek ve onları kampa getiren kamyonda yer bulmak için.

Kampa gelenler arttıkça, yiyecek payımız azalıyordu. Artık Ölüm her yerde kol geziyordu. Sabahları kuyuya gittiğimde, dikenli tel örgülerin arasındaki yol, geri kalan köpeklerin yabani hayvanlar gibi parçalayıp yedikleri leşlerle kaplıydı. Çocuklar, köpeklerin kendilerini parçalamalarından korktukları için, artık evlerden fazla uzaklaşmıyorlardı. Taşlı tepeye Saadi'yi görmeye giderken, köpeklerden korunmak için elime bir sopa alıyordum. O ise korkmuyordu. Orada kalmayı yeğliyordu. Gözleri panlıyordu hep, benimle konuşurken elimi tutuyordu ve sesi yumuşaktı. Ancak yanında pek fazla kakmıyordum artık. Rumiya'nın doğumu yaklaşmıştı ve ben onu kaçırmak istemiyordum.

Aamma Huriya yorgundu. Artık Rumiya'yı yıkayamıyordu. Kuyular, yağmurlara karşı tamamen kurumuşlardı neredeyse. En son gidenler, yalnızca çamur çekebiliyorlardı. Kuyularda yeniden su birikmesi için, bütün gece beklemek gerekiyordu.

Tek yiyecek sülle kaynatılmış yulaftı. Sağlıklı erkekler, on on bir yaşlarında oğlanlar, hatta kadınlar bile art arda kamptan ayrılıyor, Kuzeye, Lübnan'a ya da doğuya Ürdün Nehrine doğru gidiyor, fedailere katılıyorlardı. Onlara âyid deniyordu, çünkü bir gün mutlaka geri geleceklerdi. Saadi savaşa gitmek istemiyordu, çünkü bir âyid olmak hoşuna gitmiyordu. Beni bekliyordu, birlikte, çocukluğunun geçtiği Al-Mujib'e, tuzlu gölün öbür yanına gidecektik.

Rumiya evden hiç ayrılmıyordu artık, yalnızca tuvaletini yapmak için kampın dışındaki çukurların bulunduğu yere gidiyordu. Ben ya da Aamma Huriya eşliğinde, elleriyle karnını tutup sendeleye sendeleye yürüyordu yol boyunca.

İşte o çukurlardan birinde başladı sancılar. Sabah erken saatlerde olduğu için, ben tepedeydim, yeni doğan güneş bir sisin ardından aydınlatıyordu ortalığı. Tam cinlere uygun bir ortam vardı, Aamma Huriya'nın İngilizler gelmeden önce görmüş olduğu gibi, Zikhron Yaacov kuyusunun başında dans eden kırmızı alevlerin yeniden ortaya çıkması için çok elverişli bir ortamdı.

Birden, sabah sessizliğini delen bir çığlık işittim. Saadi'yi bırakıp sivri taşlarda yaralanan ayaklarıma aldirmeden koşarak tepeden indim. Bir tek çığlık duymuştum yalnızca ve nereden geldiğini anlamak için durmuş bekliyordum. Eve girdiğimde, yattıkları yerlerde çarşafklar açık duruyordu. Sabah doldurduğum testiye dokunulmamıştı, içgüdüsel olarak çukurlara doğru koştum. Yüreğim çarpıyordu, çünkü o çığlık içime işlemişti, zamanın geldiğini anlamıştım, Rumiya doğuracaktı. Yeniden işittim sesini. Artık çığlık atmıyor, gittikçe yükselen bir sesle sızlıyor, ara ara durup soluklanıyordu. Çukura girer girmez onu gördüm. Yere uzanmış, bacaklarını hafifçe katlamıştı, başı mavi bir örtüyle kapalıydı. Yanı başında oturan Aamma Huriya onu okşuyor ve birşeyler söylüyordu. Çukurun içi karanlıktı hâlâ. Gecenin serinliği, dışkı ve idrar kokusunu biraz olsun azaltıyordu. Aamma Huriya bana doğru dönüp baktı, ilk kez bakışında çaresizliğin izlerini gördüm. Gözleri dolu doluydu. Bana: "Onu taşımamız gerekiyor. Artık yürüyemez," dedi. Yardım istemeye gidiyordum ki, birden Rumiya örtüyü aralayıp başını kaldırdı. Çocuğu yüzü acı ve sancıdan bozulmuştu. Saçlarıysa terden ıslanmıştı. "Burada kalmak istiyorum. Bana yardım edin," diye haykırdı Rumiya. Üterüsündeki kasılmalarla birlikte sancıları yeniden başladı. Ben, karşısına dikilmiş, ne kımıldayabiliyor, ne de düşünebiliyordum. Aamma Huriya sert bir biçimde: "Git çarşafkları ve suyu getir," dedi. Ve hâlâ kımıldamadığımı görünce: "Çabuk ol! Doğuracak şimdi," diye bağırırdı. Bunun üzerine, koşmaya başladım, kulaklarımda kan basıncını ve boğazımda öten soluğumu duyuyordum. Evden su testisini ve çarşafkları

kaptığım gibi koştum yine, sıçrayan sular elbisemi sırlıklam etmişti. Çocuklar arkamdan geliyordu. Çukurun başına geldiğimde, onlara gitmelerini söyledim. Ama orada duruyor, hatta çukurun kıyılarından tırmanarak görmeye çalışıyorlardı. Onlara taş attım. Biraz geri çekildiler, sonra yine geldiler.

Rumiya yerde acılar içinde kıvranıyordu. Onu kaldırıp altına çarşaf sermek için Aamma'ya yardım ettim. Suyunun akmasıyla elbisesi sırlıklam olmuştu, beyaz ve gergin karnındaki kasılmalar denizdeki dalgalanmayı andırıyordu. Hiç böyle bir şey görmemiştim. Ürkütücü ve aynı zamanda güzeldi. Rumiya aynı insan değildi sanki, yüzü çok değişmişti. Başını arkaya atmış, gökyüzüne bakıyordu, yüzü bir maskeyi andırıyordu, sanki o maskenin altında başka birisi vardı. Rumiya ağzını açmış, bir hayvan gibi soluyordu. Onun sesine hiç benzemeyen inilti çıkarıyordu boğazından. Biraz daha yaklaştım. Islak bir bez alıp yüzünü sildim. Gözlerini açıp beni tanıyamıyormuş gibi baktı yüzüme. Ve fısıldadı: "Canım yanıyor, canım yanıyor!" Elimdeki bezin suyunu dudaklarına sıktım, içebilsin diye.

Karnındaki dalga yükseliyor, yüzüne yansıyor. Bedenini arkaya doğru kıvrıyor, sesinin çıkmasını engellemek istercesine dudaklarını sımsıkı kapatıyordu, ama dalga gitgide yükseliyor, iniltiyse bir çığlığa dönüşüyor, kesiliyor, sonra solumaya başlıyordu yeniden. Aamma Huriya ellerini genç kadının karnına dayamış tüm gücüyle bastırıyordu, çamaşır yıkarken kiri çıkartmak için bastırıldığı gibi. Bütün olanları, Rumiya'nın karnını ezerken yüzünü şekilden şekle sokan yaşlı kadını korku içinde izliyor, sanki bir cinayete tanık oluyordum.

Birden dalganın devinimleri hızlandı. Rumiya topukları üstünde yükseldi, omuzlan taşlı yere dayanmıştı, yüzüyse güneşe dönüktü. Olağandışı bir çığlıkla çocuğu içinden attı, sonra yavaşça yere yığıldı. Sonunda, bedeninin çevresine dolanmış kordonla, kanlar içinde bir varlık ortaya çıkmıştı ve Aamma Huriya onu alıp yıkamaya başladığında ilk çığlığını attı.

Rumiya'ya bakıyordum, hâlâ yerdeydi, yukarıya doğru sıyrılmış elbisesinin altında yumruklarla ezilmiş karnını ve mor uçlarıyla şişkin göğüslerini gördüm. Midem bulanıyor, başım dönüyordu. Aamma Huriya bebeği yıkadıktan sonra bir taşla kordonunu kesti ve karnının üstünden

düğümledi. İlk kez sakin

bir yüzle bakıyordu bana, buruşmuş minicik bebeği gösterdi: "Bir kız! Çok güzel bir kız!" Bunu söylerken sesi çok rahattı, sanki gerçekte hiçbir şey olmamış, bebeği bir sepetin içinde bulmuş gibi. Onu yavaşça annesinin kucağına yatırdı, sütü şimdiden akmaya başlamıştı. Sonra üstlerine temiz bir çarşaf örtüp yanbaşılarına oturdu ve şarkı mırıldanmaya başladı. Artık güneş yükseliyordu

gökyüzünde. Kadınlar çukura gelmeye başladılar. Erkek ve çocuklarsa çukurun tepesinden, uzaktan izliyorlardı. Sinekler havada uçuşuyordu. Birden Aamma Huriya buradaki pis kokunun farkına vardı. "Eve dönmemiz gerekiyor artık." Kadınlar bir battaniye getirdiler. Beşi Rumiya'yı battaniyeye yatırıp onu bebeğiyle bir prenses gibi, yavaşça taşıdılar.

Evimize bebek gelince, yaşam değişti. Yiyecek ve su olmasına karşın, yeni bir umut doğmuştu bizler için. Komşularımız bile böyle düşünüyordu. Her sabah kapımızın önüne gelip küçük armağanlar getiriyorlardı, şeker, temiz çamaşırlar, paylarına düşen yiyeceklerden ayırdıkları süttozu. Verecek birşeyleri olmayan yaşlı kadınlar, ateş için topladıkları odunlardan ve güzel kokulu otlardan getiriyorlardı.

Bebek doğduğundan bu yana Rumiya da değişmişti. Yaban bakışı yoktu artık, örtüsünün ardına gizlenmiyordu. Kızının adını Lula koymuştu, nk ilk çocuğuydu. *Al-marra al-loula*. Ve bu doğruydu, nk, her şeyden uzak, terk edilmiş bu sefil kampta ilk kez oluyordu böyle bir şey. Gerçekten ilk kez. Burada doğan tek çocuktu. Artık bu kampta her şeyin zeği olan bir yürek vardı ve o da bizim evdeydi.

Aamma Huriya, doğum nını eve ziyarete gelen kadınlara anlatmakla bitiremiyordu, bir tansıkmış gibi. "Düşünün ki, güneş doğmadan, Rumiya'yı tuvaletini yapması için çukura götürmüştüm. Ve Allah, dünyanın en güzel şeyinin en aşağılık yerde, pisliklerin içinde doğabileceğini kanıtlamak istercesine, çocuğun orada, o çukurda doğmasına göz yumdu," diye anlatıyordu. Durmamacasına işliyordu bu konuyu, olay, kadınların arasında kulaktan kulağa dolaşan bir söylence oluyordu. Ziyaretçi kadınlar kapıdan başlarını uzatıp bu olağanüstü varlığı, Rumiya'nın sütünü emmen Lula'yı görmeye çalışıyorlardı. Aamma Huriya'nın anlattığı bu söylence sayesinde farklı bir ışık belirmişti çevrelerinde, temiz bembeyaz elbisesi içinde, omuzlarına düşen uzun sarı saçlarıyla Rumiya ve memeyi emmen bu ocuk artık farklı görünüyordu. Birşeyler başlayacaktı gerçekten, ilk kez oluyordu böyle bir şey.

Kış mevsimindeydik, kampımız çaresizlik, açlık ve terk edilmişlik içinde kıvranıyordu. Çocuklar ve yaşlılar, kuyu su-

yundan kaynaklanan ateşli hastalıklar yüzünden bir bir ölüyorlardı. Özellikle kampın aşağısında, yeni gelenlerin bulunduğu bölümde kayıplar fazlaydı. Saadi, bulunduğu tepeden, lleri gmen insanları görebiliyordu. Tabut yoktu, lleri eski bir çarşafa sarıp, dikme çabasına bile girişmeden, tepenin eteğine hızla açtıkları bir çukura gmyor, köpeklerin eşelememesi için de üstüne taş diziyorlardı. Bütün bunların bizden çok uzakta olduğuna ve Lula'nın sayesinde bizim başımıza gelmeyeceğine inanmak istiyorduk.

Artık hava iyice soğumuştu. Gece, rüzgâr taşlık alanda esiyor, gözlerimizi kavuruyor ve bütün organlarımızı uyulturuyordu. Arasına yağmur yağıyordu, tahtalara ve katran kaplı çatıya damlayan suyun sesini dinliyordum. Yaşadığımız felakete karşın, bahçesinde yağmurun ezgiler söylediği havuzu ve kalın yüksek duvarları olan bir evdeymişim gibi kendimi erinç içinde hissediyordum. Yağmur suyunu toplamak için, Aamma Huriya eline geçen tüm kap kaçakları, tencereleri, testileri boşaltmış, süttozu kutularını, hatta çocukların dere yatağında buldukları eski bir kaportayı olukların altına yerleştirmişti. Kap kaçaklara damlayan suyun şırlıtısını dinlerken, eskiden, evimizde, çatıda ve bahçede taşlar üstüne akan ve babamın saksılara diktiği portakal fidanlarını sulayan yağmurun sesini dinlediğim zaman duyduğum mutluluğu hissediyordum yine. Bu ses beni ağlatıyordu da aynı zamanda, nk benimle konuşuyor, artık hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını, evime, babama, komşularıma ve yaşadıklarıma bir daha kavuşamayacağımı söylüyordu bana.

Aamma Huriya hüzünlü olduğumu anlamış gibi gelip yanıma oturuyordu. Usul usul konuşuyordu benimle, belki de bir cin öyküsü anlatıyordu yine, ona yaslanıyor, ama fazla dayanmıyordum, nk çok zaıf düşmüştü son zamanlarda. Akşam, yağmur yağmaya başladığında, şaka yapmıştı: "şimdi yaşlı bitki yeniden yeşerecek," demişti. Ne var ki, yağmurun ona eski gücünü yeniden kazandıramayacağını biliyordum. ylesine solgun ve zaıftı, sürekli ksryordu.

Artık Rumiya ilgileniyordu onunla. Aamma'ysa bebeğe ba-kıyor, ona ninniler söylüyordu.

Birleşmiş Milletler'in kamyonu uzun zamandır uğramamıştı. Çocuklar tepelere çıkıp bitki kökleri, yaban mersini yapraklarını ve meyvelerini topluyorlardı. Saadi çölü iyi tanıyordu. Ava çıkıp küçük kuşlar ve tarla fareleri yakalıyordu, sonra da kızartıp birlikte yiyorduk. Böylesine küçük hayvanları yemenin bana bu kadar tatlı geleceğini hiç düşünmemiştim. Uzak tepelerden topladığı yaban meyveleri ve kocayemişlerden getiriyordu bizlere. Topladıklarını bir bez parçasının içinde getirip kapının önündeki taşın üstüne törensel bir biçimde yaydığında, bizler meyvelere saldırıp yiyor ve sularını emiyorduk, o da umarsız sesiyle bizimle alay ediyordu: "Parmaklarınızı yemeyin sakın! Taşları ayırmayı da unutmayın!"

Bedevi ile Rumiya arasında tuhaf bir şey vardı artık. Eskiden Saadi eve yaklaştığında başka yerlere bakan Rumiya, şimdi gizlenmek istercesine peçesini çekiyordu hemen yüzüne, ancak açık renk gözleri genç adamı izliyordu. Sabahları kuyudan döndüğümde, Saadi'yi görmek için yukarı çıkmama gerek yoktu. Evimizin yanında, taşın üstünde oturur buluyordum onu. Hiç kimseyle konuşmuyor, birini bekliyormuş gibi öylece oturuyordu. Artık eskisi gibi ne elini tutabiliyor, ne onu dinlerken başımı omzuna dayayabiliyorum. Benimle aynı ses tonuyla konuşuyordu, ancak özlediğinin artık ben olmadığını hissediyordum. Rumiya'nın evin içinde dolaşan silüetini, Aamma Huriya onun uzun saçlarını tararken, bebeğini emzirirken ya da un ve yağla yemek hazırlarken izliyordu onu. Kimi zaman konuşuyorlardı. Rumiya, mavi örtüsüne sarınmış kapının eşiğine oturuyordu, karşısında Saadi, birlikte konuşup gülüşüyorlardı.

Ben de sopayı elime alıp köpekleri kovalamak için tepeye çıkıyordum. Artık çocuklar gelmiyordu, erzak getiren kamyonun yolunu tek başıma gözlüyordum. Güneşin ışığı gözlerimi kamaştırıyordu, rüzgâr vadide tozu kaldırıyordu. Uzakta, ufuk, gri ve mavi karışımı bir renkte ve elle dokunulmaz bir görünümdeydi. O an kendimi, deniz kıyısında, sahilde, sabahın erken saatlerinde, çok iyi tanıdığım, kırmızı yelkenli ve üstünde babamın beraberinde götürdüğü, adımı simgeleyen yeşil yıldızın bulunduğu tekneyi herkesten önce görebilmek için balıkçı teknelerinin yolunu gözlerken düşlerdim.

Bir sabah, bir yabancı, askerler eşliğinde kampımıza geldi. Her zaman olduğu gibi tepeye çıkmış gözlüyordum, Zeyta yolumdan toz dumanının kalktığını gördüğümde, erzak getiren kamyonlar olmadığını anladım. O an, yüreğim hızla atmaya başladı, çünkü askerlerin bizi öldürmek için geldiğini düşündüm.

Konvoy kampa girdiğinde, herkes korkudan bir yerlere saklandı. Daha sonra erkekler kulübelere çıktılar, arkalarından kadınlar ve çocuklar da çıktı. Ben de koşarak tepeden indim.

Kamyonlar ve arabalar kampın girişinde durmuşlardı, içlerinden, askerler, doktorlar ve hemşireler indi. Kimileri fotoğraf çekiyor, kimileri ise insanlarla konuşuyor ya da çocuklara şeker dağıtıyordu.

Kalabalığa yaklaşım neler konuştuklarını duymaya çalıştım. Beyaz giysili adamlar İngilizce konuşuyorlardı, ancak birkaç sözcük anlayabiliyordum. Bir kadın: "Neler söylüyorlar? Neler söylüyorlar?" diye sordu endişeyle. Kucağında çok zayıf ve hastalıktan başında saç kalmamış bir çocuk vardı. "Onlar doktor, bizleri tedavi etmeye geldiler." Onu rahatlatmak için söylemiştim bunu. Ancak, kadın, peçesinin ardından merakla bakıyordu hâlâ: "Ne diyorlar?" diye yineliyordu.

Askerlerin arasında, uzun boylu, ince, zarif, gri giysili bir yabancı vardı. Ötekiler gibi başına kask takmamıştı o. Sevimli yüzü biraz kızarmıştı, doktorları dinlemek için onlara doğru hafifçe eğiliyordu. Yabancıların şefi olduğunu düşündüm ve onu daha iyi görebilmek için yaklaştım. Ona gidip her şeyi anlatmak istiyordum, burada çektiğimiz acıları, her gece ölen ve sabah sabah dağın eteğine gömdüğümüz çocukları, kampın bir ucundan öbür ucuna yankılanan kadın çığlıklarını ve onları işitmek için kulaklarımızı tıkamak ve tepeye kadar koşmak zorunda kaldığımızı.

Askerlerle birlikte sokaklarda dolaşmaya başladıklarında, yüreğimin hızla attığını hissettim. Yırtık elbiseme, dağınık saçlarıma ve kirli yüzüme aldırmadan, utanmaksızın, onlara doğru koştum. Askerler fark etmediler, birilerinin onlara saldırmasından korktukları için çevreyi gözetliyorlardı o sırada. Ama o, açık renk giysili uzun boylu adam beni gördü, durdu, sorgular-

casma gözlerini bana dikti. Güneşten kızarmış sevimli yüzünü ve gümüş rengi saçlarını iyice seçebiliyordum. Askerler beni durdurup yakaladılar, kolumu öylesine sıkıyorlardı ki, canım acıyordu. Şeflerine kadar gidemeyeceğimi, onunla konuşamayacağımı anlayınca, İngilizce olarak ne biliyorsam bağırmağa başladım: "Good morning sir! Good morning sir!..." Bütün gücümle bağırıyordum, yalnız bu birkaç sözcükle söylemeye çalıştığımı anlasın istiyordum. Ancak askerler beni geriye doğru ittiler ve beyaz giysili erkekler ve hemşireler yollarına devam ettiler. Şefleri olan adamsa, bana doğru dönüp gülümsedi, anlayamadığım birşeyler söyledi, sanırım yalnızca: "Good morning," diyordu o da, sonra da yoluna devam etti. İnce uzun silueti ve hafifçe yana eğik başıyla, kampa doğru uzaklaştı. Öteki kadınların ve çocukların yanına döndüm. Yaptıklarımın dolayısıyla öylesine yorgundum ki, ne kolumdaki acıyı, ne de hiçbir söyleyememe-nin verdiği çaresizliği hissedebiliyordum.

Evimize döndüm. Aamma Huriya battaniyeye sarınmış yatıyordu. Ne kadar solgun ve zayıftı. Yiyecek kamyonunun gelip gelmediğini sordu, ben de onu sevindirmek için kamyonun geldiğini, ekmek, yağ, süt ve kuru et getirdiğini söyledim. Hatta doktorlardan, hemşirelerden ve getirdikleri ilaçlardan söz ettim. "İyi, çok iyi," dedi Aamma Huriya. Yerinden kalkmadı, battaniyesine sarınmış, başını bir taşa yaslamıştı.

Doktorların ziyaretine karşın, hastalık kampa yerleşti. Artık küçük çocukları ve yaşlıları alıp götürün, en zayıf olanların bedenlerine girip yaşam ateşini söndüren o soğuk ölüm değildi bu. Kampın sokaklarında dolaşıp güpegündüz her an ölüm saçan, hatta en sağlam erkekleri bile alıp götürün vebaydı.

Önce, fareler ölmeye başladı, çukurlarından kovulmuş gibi, sokaklarda güneşin altında can veriyorlardı. İlk zamanlar çocuklar bu ölü farelerle oynuyordu, kadınlarsa bir sopayla yakalayıp onları uzağa fırlatıyorlardı. Aamma Huriya onları yakmamız gerektiğini söylüyordu, ancak tutuşturmak için ne benzin, ne de odun parçaları bulabiliyorduk.

Fareler her bir yandan çıkmışlardı. Geceleri, evlerin çatılarında kırıntılarını işitiyorduk, tırnaklarıyla sacda gıcırtilar çıkartıyorlardı.

Ölümden kaçıyorlardı böyle. Sabah erkenden, günlük suyumuzu almaya giderken çevrenin ölü farelerle kaplı olduğunu görüyordum. Başıboş köpekler bile onlara dokunmuyordu.

Önce, farelerle oynayan çocuklar öldü. Söylenti çabuk yayıldı, çünkü ölen çocukların kardeşleri ya da arkadaşları kampın sokaklarında bağırarak koşuyorlardı. Keskin sesleri, şeytan adları söylüyormuş gibi, o korkunç ve inanılmaz sözcüklerle yankılanıyordu: "HabubaL. KahulaL." Öğle sonrasının durgun saatlerinde, çocukların bağırışları uğursuz kuş çığlıklarını andırıyordu. Kızgın güneşe çıktım, kampın sokaklarında dolaşım. Her yer ıssızdı. Dinginlik içindeydi, ancak ölüm kol geziyordu. Kampın kuzey tarafında, yeni gelenlerin, savaştan kaçan Al-Kuds, Yafa, Hayfa zenginlerinin bulunduğu yerde, insanlar bir evin önüne toplanmışlardı. Aralarında, İngilizler gibi giyinmiş biri vardı, ancak giysileri kirli ve yırtıktı. Hayfa'nın dışçı-siymiş kendisi. Kampa gelen doktorları ve yabancıların şefini o karşılamıştı. Onu askerlerle de görmüştüm. Gri giysili adama doğru koştuğumda bana bakmıştı.

Yüzünde bir mendille, kapının önünde dikiliyordu. Yanında, yüzleri peçeli kadınlar ağlıyorlardı. Evin içinde, yerde yatan bir delikanlının bedeni görülüyordu. Gövdesinin üst kısmında ve karnında koyu mavi lekeler vardı, yüzünde, hatta avuçlarının içinde de.

Açık gökyüzünde, güneş her bir yanı kavuruyordu, sıcaklık kampın çevresindeki tepelerin görüntüsünü dalgalandırıyor. Tozun içinde yalınayak, evlerden gelen sesleri dinleyerek, sokaklarda ağır ağır yürüdüğümü anımsıyorum. Yürek atışlarımı işitebiliyordum ve bu göz kamaştırıcı ışığın altında sessizlik sarıyordu beni, sanki ölüm bütün dünyaya yayılmıştı. İnsanlar evlerinin içinde, karanlık bir köşede oturuyorlardı. Sesleri işitilmiyordu, ama şurada burada vebaya yakalanmış başka çocukların, erkeklerin ve kadınların olduğunu, ateş içinde kıvrandıklarını, koltuk altlarında, boyunlarında ve kasıklarında sertleşmiş ve şişmiş salgı bezlerinin verdiği acılar yüzünden sızlandıklarını biliyordum. Aamma Huriya'yı düşündüm, bu kaçınılmaz lekelerin onun bedeninde de çıktığından emindim. Midem bulanıyordu. Eve dönemiyordum. Sıcağa karşın, taşlık tepeyi tırmanıp yaşlı Nas'ın gömülü olduğu yere kadar gittim.

Çocuklar artık oraya gitmiyorlardı, Bedevi de dallardan yaptığı kulübesinde değildi. Erzak getiren kamyonun yolunu kimse gözlemiyordu, belki de hiç gelmeyecekti artık. Veba, Nur Şams'ta tüm canlıları yok ediyordu. Belki de bütün dünyaya yayılacaktı yavaş yavaş, Allahın emri üzerine, cinlerin sebep olduğu bir afetti bu, insanların artık savaşmaması için; sonra da her şey öldüğünde, çöl kumu kemikleri örttüğünde, cinler geri gelecek, cennet bahçesinde, saraylarda yeniden hüküm süreceklerdi.

Bütün gün, güneşte kavrulmuş ağaçların gölgesinde, nede-nini bilmeksizin bekledim. Belki de Saadi'yi görmeyi umut ediyordum. Ne var ki o, bizim evin yakınına taşındıktan sonra gömüte gelmiyordu. Gittiği zaman birkaç gün hiç görünmüyordu, tavşan ve keklik avlamak için, doğu tarafındaki dağlara ya da kuzeye, Bedüs'e, çocukluğunu geçirdiği vadide olduğu gibi, cin sarayının kalıntılarının bulunduğu yere gidiyordu.

Bütün gün, dağın tepesinde oturup kadınların uzaktan gelen seslerini dinleyerek bir erkek, bir çocuk silueti görmeyi bekledim.

Günbatımından önce, aşağıya döndüm, çünkü geceyle birlikte vahşi köpekler de ortaya çıkıyordu. Karanlık evimizde, Aamma değil, Rumiya hastalanmıştı. Yerde, çarşafın üstüne uzanmış, hastalığa yenik düşmüştü şimdiden. Ateşten yüzü şişmiş, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Acı dolu bir sesle hızla soluk alıyordu, tüm bedeni ürpertilerle sarsılıyor, dalgalanıyordu. Aamma Huriya sessizce yambaşında duruyordu. Mavi örtüsüne sarınmış, kımıltısız, onu izliyordu. Bebek Lula burada değildi. Aamma onu komşuya emanet etmişti. Arasına, Aamma bir bez parçasını testideki suya daldırıp, Rumiya doğururken benim çukurda yaptığım gibi, suyunu genç kadının yüzüne sıkıyordu. Su, dudaklarından akıp, boynunu ve saçlarını ıslatıyordu. Rumiya'nın gözleri, şimdiden görmez, olmuştu. Kulakları işitmiyor, hatta çatlak dudaklarına akan suyu da hissetmiyordu.

O gece, Aamma Huriya, Rumiya'nın başından hiç ayrılmadı. Dışarıda dolunay mavi karanlık gökyüzünün özeğinde muhteşem görünüyordu. Soluk seslerini işitmemek için, battaniyeye sarınıp başımı düz taşa yaslayarak dışarıda yattım. Sabah erken saatlerde, Saadi geldi. Keklik ve yaban hurması getirmişti. Kapı-

nın, önünde dikilmiş duruyordu, çok uzun boylu ve zayıf göründü gözüme. Kara yüzü maden gibi parlıyordu.

Saadi içeriye girdi, bense, kampın sokaklarında gördüğüm o sessizliği bekledim yine. Çıktı, birkaç adım yürüdü ve bitkin bir şekilde kapının yanına oturdu. Elindeki hurmalar ve ölü kuşlar tozlu yere döküldü. Eve girdim. Aamma Huriya aynı yerde oturuyordu, elinde de bez vardı hâlâ. Yarı karanlıkta, Rumiya'nın bedenini seçebiliyordum, başı yana yıkılmış, gözleri kapalı, sarı saçları omuzlarında ıslak ıslak duruyordu. Uyur gibiydi. Kampa ilk geldiği günü anımsadım, çok uzun zaman olmuştu. Ölüm sessizliği çökmüştü ve gözlerimden yaş gelmiyordu. Ama savaşla gelen bir ölümdü bu, çevresindekileri donduruyordu. Rumiya'nın yüzünde acı izi yoktu. Bembeyazdı, göz çevrelerinde karanlık halkalar oluşmuştu. Bu yüzü hiçbir zaman unutamam. Kapının önünde kımıltısız dikiliyordum, Aamma Huriya bana baktı. Sert bir bakıştı bu. Şimdiye kadar işitmediğim bir sesle, kin dolu bir sesle: "Git. Buradan uzaklaş. Çocuğu al ve git. Hepimiz öleceğiz burada," dedi. Yere, Rumiya'nın yanına uzandı. O da gözlerini kapattı, uyuyacakmış gibi. Bunun üzerine, onu alından öpüp çıktım.

Komşunun evinde, un, ekme, kibrit, tuz ve Lula için birçok süttozu kutuları alıp bir paket hazırladım. Yaşamımı günü gününe yazdığım defterlerimi de aldım. Kamptan götürebileceğim bunlardı yalnızca. Saadi su şişesini hazır tutmuştu. Sonra, çocuğu bir örtüyle sırtıma bağladım, paketimi alıp kamptan çıktım ve kamyonların geldiği yoldan ilerlemeye başladım.

Güneş alçalmıştı tepelere doğru, ancak ufuk şimdiden titremeye başlıyordu. Bir ara, dönüp kampa baktım. Saadi yanımdaydı ve hiç konuşmuyordu. Bakışı sert ve keskindi. Elini omzuma koydu ve beni yola yöneltti.

Her gün, sabahtan öğlene kadar, güneye doğru, kurak tepelerde yürüdüler. Ellerindeki süttozu bittiğinde, Nejma bir an önce yenisini bulamazlarsa çocuğun öleceğini söyledi. Askerler Tulkarm'ı işgal etmişlerdi. Saadi, yüksek bir burnun tepesinde, kımıldamadan bütün gün gözledi, tıpkı yaşlı Nas'ın gömütünün bulunduğu taşlı tepede yaptığı gibi. Gözleri öylesine keskindi ki, kenti çevreleyen dikenli telleri ve taşların altına gizlenen makineli tüfekleri rahatlıkla görebiliyordu. Öbür tarafta, verimli tarlalar arasından geçen tren yolunun siyah çizgisi, daha ötede, liman kenti Mukhalid'den çıkan dumanlar ve gerçek dışı ve yarı karanlık engin deniz görülyordu.

Geri döndüğünde, özellikle ulaşılmaz uzak denizi anlatmasını istemişti Nejma. Bir ağacın gölgesine oturdu, kalan son bir kaşık süttozunu suyla karıştırıp biberonla bebeğe içirdi. Bitirdikten sonra bebek yine sızlanmaya başladı.

Orada, ağacın dibinde öylece bekledi, bütün gün, soğuk bir gece ve ertesi gün de, yalnızca tuvalet gereksinmelerini karşılamak için ayrılıyordu oradan, ağacın gölgesiyle birlikte sürekli yer değiştiriyordu. Lula için biraz şekerli su kalmıştı ve birkaç Marie bisküvisi. Saadi dönmezse orada öleceklerdi.

Bebek sıcaktan ve susuzluktan kıvranıyordu. Onu çarşafarla sarmış olmasına karşın, derisi güneşten yanmış, dudakları şişmişti. Onu rahatlatmak için Nejma çocukluğunda öğrendiği şarkılardan söyledi, ancak sözlerini iyi anımsayamıyordu artık. Gözlerini boşluğa dikmiş, öylece kalmıştı, dağların sessizliğinde tuhaf bir ses gibi gelen Lula'nın soluğunu dinliyordu.

Birçok kez, yakınlarından geçen gölgeler gördü, Saadi geldi diye yüreği hızla attı. Ne var ki, Tulkarm'dan kaçıp güneye doğru giden insanlardı onlar. Nejma'y¹ f^ak etmeden ve karanlıkta ağlamakta olan Lula¹ yi duymadan geçip gittiler.

ikinci akşam, Nejma dua okuyup kendi yüzünde ve bebeğinkinde amin dedikten sonra ölmeye hazırlanıyordu ki, Saadi geldi. Gürültü yapmadan ağaca kadar yaklaştı ve Nejma'ya: "Gel bak," dedi. Sesinde sabırsızlık hissediliyordu. Yürüyebilmesi için Nejma'ya yardım etti. "Çabuk gel." Nejma, biraz aşağıda, bir ağaca bağlanmış açık renkte iki gölge gördü, bir keçi ve yavrusuydu. Çocukluğundan bu yana hiç olmadığı kadar büyük bir mutluluk duydu o an. Hayvanlara doğru koştu, onları ürkütmüştü. Keçi ipini çekeleyerek kaçmaya çalıştı, yavrusuysa çalılıklarda koşturmaya başladı. Nejma bebeği yere bırakıp, elinde kalan son bisküviyi aldı ve keçiye uzattı. Hayvan sakinle-% since Nejma onu sağmaya çalıştı, ancak ellerinde hiç derman kalmamıştı.

Hayvanı Bedevi sağdı, madeni bir çanağın içine. Hayvanın şişkin memelerinden koyu, hoş kokulu süt akıyordu. Nejma, sıcak sütü hemen biberona boşaltıp Lula'ya götürdü. Bebek sütü soluksuz içti, sonra da hemen uyudu, Nejma onu ağacın dibine yatırdı. Biraz daha süt kalmıştı, Saadi içti önce, sonra da Nejma tabağı ağzına dayayıp bitirdi. Tuzlu ve ılık süt boğazından aktıktan sonra, sıcaklığı bütün bedenine yayılmıştı. "Çok tatlı." İlk kez Nejma yeniden umutlanmıştı. "Artık ölmeyiz." Bunu alçak sesle kendisi için söylemişti. Saadi yanıt vermeden bakıyordu ona.

Gece olduğunda, Lula'ya aralarına alıp yere uzandılar. Gece sessizliğinde, Nejma, taşlara takılan keçi yavrusunun anesini emerken çıkarttığı sesleri dinliyordu. Yıldızlar, karanlık gökyüzünde parlıyordu. Uzun zamandır onları izlememişti Nejma. Güneydekiler çok güzel görünüyordu. Kampın üzerinde parlayanlardan çok farklıydı.

Hava soğuyordu. Nejma Bedevinin elini tuttu, o da uyuymakta olan bebeğin üzerinden atlayıp yanına uzandı. Başını göğsüne dayadığında, Nejma onun yürek atışlarını ve kokusunu duyabiliyordu. Uzun bir süre, gözleri açık, kımıltısız, öylece durdular. Delikanlının bedenindeki arzular uyandı, giysilerini çözmeye başladı. Nejma başının döndüğünü hissetti, tir tir titriyordu. "Korkuyor musun?" diye yavaşça sordu Saadi, alay etmeksizin. Göğsünü bedenine dayayarak, kolları ve bacaklarıyla ona iyice sarılıp kilitleti. Çok koşmuş gibi, soluk soluğa kal-

mıştı. Hiçbir şey düşünmüyordu, yıldızların parladığı o soğuk gecede, yalnızca Saadi'nin ateşli bedenini ve kendi bedenini yırtarak içine giren cinsel organını hissediyordu.

Her gün, dağların arasından geçerek, zaman zaman da denizin karanlık çizgisini izleyerek, güneye doğru yol alıyorlardı. Daha sonra, kurak dereler boyunca CemaPe kadar gittiler. Keçi ve yavrusu yanlarında yürüyor, aynı kuyu suyundan içiyor ve köklerle besleniyorlardı. Her sabah ve her akşam, Lula'nın karınını doyurduktan sonra, onlara güç veren o ılık süttten içiyorlardı. Saadi, şişkin memeleri nasıl sağacağını, sütü nasıl akıtacağını göstermişti Nejma'ya.

Kocayemiş ve mersin ağacı meyveleriyle besleniyorlardı. Askerlerden korktukları için kentlere girmiyorlardı. Savaş her yere yayılmıştı. Atılan topların gürültüsü gök gürlemesini andırıyordu, ancak onlar görmüyor, işitiyorlardı yalnızca. Geçtikleri kimi yerlerde, yıkılmış evleri, ölmüş atların ve eşeklerin iskeletlerini, obüs mermilerinin yerde açtığı çukurları görüyorlardı. Bir gün, Azzun'a yaklaştıkları bir sırada, gökyüzünde korkunç bir gürültü oldu. Saadi ile Nejma donup kaldılar oldukları yerde, uçaklar geçiyordu, gölgeleriye yeryüzünde koşuyordu. Yıldızlar kümesini andıran ışıklar gökyüzünden yavaşça kayıp gittiler, özeğinde Nejma ile Saadi'nin bulunduğu bir yarım daire çizmişlerdi. Bu sırada keçi ile yavrusu çalılıkların arasına kaçtı. Uçaklar ufukta kaybolduklarında, Nejma korkudan öylesine titriyordu ki, yere oturmak zorunda kaldı, ağlamakta olan çocuğu kollarında sımsıkı tutuyordu. "Bir şey yok," dedi Saadi. "Güneye, Kudüs'e doğru gidiyorlar." Ancak, o da uçakları hiç bu kadar yakından görmemişti.

Keçiyi yakalamak için peşinden koştu. Binbir kurnazlıkla ipini tutmaya çalıştı ve bir tavşan yakalar gibi konumunu rüzgârın yönüne göre ayarladı.

Daha sonra, akşama kadar, Hauarah yönüne, doğuya doğru yürüdüler. Karanlık çökerken, Azzun vadisine varmışlardı. Dere kıyısında, akasyaların altında konakladılar. Gece serindi, rüzgâr yaprakları hışırdatıyor ve havada yarasalar dolaşıyordu. Biraz ilerde, terk edilmiş zeytinlikten hoş kokular geliyordu. Burada, yavaşça akan dere suyunun şırıltısıyla, ağaçlardan yayılan

kokuyla, akasyalarda ve küçük palmye ağaçlarında esen rüzgârla, açlığı, susuzluğu, kadın ve çocukları öldüren ve insanların evlerinden kaçmasına neden olan savaşı, yetişkinlerin bedenlerinde lekeler oluşturan ve Rumiya'nın bedenini yakıp kavuran hastalığı unutuyorlardı. Aamma Huriya'nın "Git! Buradan uzaklaş. Hepimiz öleceğiz," diyen sesi Nejma'nın kulaklarında yankılanıyordu hâlâ.

Saadi, namaza oturmamadan önce yıkanmak için dereye gitti. Çocukluğunun geçtiği vadiye, Al-Mujib'e doğru döndü ve alnını kuma dayadı. Gecenin karanlığı iyice çöktüğünde, bütün giysilerini çıkartıp dereye girdi. Uzun bir süre akıntıya karşı yüzdü.

Nejma da gitti yanına. O da şalvarını çıkarmadan bebekle birlikte girdi. Soğuk su tüm bedenini sarmış, sırtında girdaplar oluşturuyordu. Lula çığlık attı, bunun üzerine Nejma ona birşeyler mırıldandı, su onu güldürmeye başladı. Yıldızların ışığı altında, dere, karanlık kıyıların arasında panlıyordu. Rüzgâr ara ara hızlanıyor, akasyaların yapraklarında yankılanıyordu.

Nejma sudan çıktığında, Saadi keçiyi sağlamıştı. Lula'ya biberonunu verdi. Sonra onlar da sırayla içtiler. Nejma ısınmak için ateş yakmak istedi, ancak Saadi askerlerin dikkatini çekmekten korkuyordu. Mersin meyvesi, yaban inciri ve birkaç acı zeytin yediler. Nejma'nın örtüsüyle sarılı duran bebek, kumlu çukurda şimdiden uyumuşt.

Saadi ve Nejma giysileriyle uzanmışlardı. Rüzgârın akasyalardan gelen sesini ve vadide durmaksızın akan suyu dinliyorlardı. Saadi Nejma'nın yüzüne uzandı ve dudaklarıyla dokundu. Soluğundaki sıcaklığın tadını hisseden Nejma sarhoşluk içindeydi. Yeniden içine girdiğinde, acı hissetmedi bu kez. Onu bacakları ve kollarıyla sarmaladı, elleri ensesindeydi. Gitgide artan soluğunun gürültüsünü ve hızlanan yürek atışlarını işitiyordu.

Vadi çukurunda, derenin, üzerinde kuşlar uçuşan deniz kadar mavi derin bir havuz oluşturduğu yerde uzun süre konaklamak üzere yerleştiler. Kıyılarda akasyalar, ılgınlar ve yabani zeytin ağaçları vardı. Vadinin üst tarafında, Saadi çiftlik kalıntılarına rastladı, kerpiç ve taştan yapılmış yüksek duvarlar, yanmış bir çatıdan geriye kalanlardı. Çiftliğin çevresi ahıra kadar

yanmıştı. Nejma içeri girmek istemedi. Ölüler evi olduğunu söyledi. Saadi keçiyi ahıra kapattı ve biraz aşağıya, derenin kıyısına, dallardan bir sığınak yaptı.

Günler uzamıştı ve çok güzel geçiyordu bu vadede. Nejma, sabahları, dağların arasından dere suyunun üzerine doğan güneşe bakıyordu. Su, kıvılcımlardan oluşan bir yol gibi karanlık kıyıların arasında panlıyordu. Hava aydınlanıyor, kayalık dağlar gecenin karanlığından sıyrılıyorlardı. Nejma, bebeği sığınakta, örtülerin arasında bırakıp dereye gidiyordu. Güneşe doğru dönüp bedenini, yüzünü ve saçlarını yıkıyordu. Namazını kıldıktan sonra, Saadi'nin getirdiği kuru dallarla ateşi yakıyordu. Tencerede, beyaz teke sakalları, yaban havuçları ve adını bilmediği başka acı bitki kökleri kaynatıyordu. Yalnızca, sabahın erken saatlerinde yakabiliyorlardı ateşi, çünkü Saadi'nin dediğine göre, uçaklar yoğun sis nedeniyle onları göremezlerdi. Nejma, savaşın belki de bittiğini, Tulkarm ve Nur Şams kamplarında herkesin artık ölmüş olduğunu düşünüyordu. Belki de askerler artık evlerine dönmüşlerdi.

Lula biberonunu bitirdiğinde, Nejma, ılgın ağacının gölgesinde oturmayı sürdürüyordu. Derin havuzda akan suyu izliyordu, uzun zamandır böylesine erinç içinde hissetmemişti kendini. Gözleri yarı kapalı düşler kurabiliyordu, denizin kayalar üstündeki devinimlerini, dalgakırana yaklaşan balıkçı teknelerini görünce çığlıklar atan martıları.

Saadi yiyecek peşindeydi. Yalınayak, üstünde yün elbisesi, yüzü ve saçları beyaz uzun örtüsüyle örtülü, taşlık dağları dolaşıyor, kök ve mersin meyveleri arıyordu. Bir gün, bir akasya ağacının içinde, dallardan sarkan ve güneş meyvesini andıran bir arı kovanı buldu. Arıları içinden çıkartabilmek için kuru yapraklarla bir ateş yaktı; Sonra ağaca tırmanıp kovanı kırdı ve içindeki petekleri aldı. Nejma, peteklerin içindeki koyu balı iştahta yedi, Lula da onları bir güzel emdi.

Günler, sabahtan akşama kadar, derenin değişmeyen şırıltısı, Lula'nın ağlamaları ve keçi ile yavrusunun melemeleri içinde geçmekteydi. Saadi Nejma'ya 'karım' diyor, bu da onu güldürüyordu. Akşamları seviyordu, özellikle her şeyin sona erdiği saatleri. Saadi gecenin karanlığına dönüp Allanın adını zikrediyordu, sonra «fa Lula'nın uyuduğu sırada, Nejma yanına oturu-

yor, birlikte konuşuyorlardı. Sanki dünyada onlardan başka hiç kimse yoktu, ilk ya da son insanlardı, ikisi aynı şeydi. Yarı karanlık gökyüzünde yarasalar beliriyor, onlar da derin havuz suyunun üzerinde, sivrisinek peşinde uçuşuyorlardı. Saadi ile Nejma, hâlâ ılık olan süttten dudaklarını sırayla madeni çanağa daldırarak içiyorlardı. Yıldızlar dağların arasından parlıyor, gecenin soğuk rüzgârı ılgın ağaçlarının yapraklarında iştiliyordu.

Daha sonra, hava iyice soğuduğunda, Saadi Nejma'nın dudaklarına yavaşça eğiliyor, o da yeniden onun yaşam solüğünü içine çekiyordu. Öylesine ateşli bir andı ki, sanki yalnızca bu an için yaşıyordu Nejma, bedenlerinin bütünleşip soluklarının ve terlerinin birbirine karıştığı ve çevrede her şeyin yok olduğu an. Daha sonra, Nejma'nın uykusu geldiğinde, Saadi onun kulağına kısık sesle doğduğu vadiyi, babasını ve annesini, kardeşlerini, büyük ırmağa doğru güttüğü sürüleri anlatan şiir ve şarkılar söylüyordu. Bu şarkıları Nejma ye kendisi için söylüyordu, sonra o da paltosuna sarınarak uykuya dalıyordu.

Bir gece, çevreden gelen insan sesleriyle uyandılar: Gölgele büyük ırmağın kıyısında yürüyüp havuzun yanında duruyordu. Saadi kendini savunmaya hazır, tetikte bekliyordu. Ağlayan çocuk sesleri iştiler. Kaçan insanlardı bunlar, gece yol alıp gündüzleri gizleniyorlardı. Sabah erkenden Nejma Lula'yı kucağına alıp dereye doğru gitti. Gelen insanları gördü: Attil, Tulkarm ve Kalansaueh kamplarından ve Yafa, Mukhalid ve Tan-turah gibi kıyı kentlerden kaçıp gelen kadın ve çocuklardı. Kadınlar korkunç şeyler anlatıyorlardı, yerle bir olmuş kasabalar, öldürülmüş hayvanlar, hapsedilmiş ya da dağlara kaçmış insanlar, yollara düşmüş ve yiyecek torbalarını başlarında taşıyan kadın ve çocuklardan söz ediyorlardı. Şanslı olanlar kamyon bulup Irak'a kaçmışlardı. Askerler her bir yanı sarmışlardı. Zırhlı araçlarıyla sokak sokak dolaşıp Al-Kuds'a ya da daha uzağa, tuzlu göle kadar gidiyorlardı.

Yaşlı kadınlar tekdüze bir sesle, ölen oğullarının adlarını sayıyorlardı. Kimileri Saadi'ye sordu: "Ya sen? Neden savaşa katılmadın? Tüfeğini eline alman gerekirken neden kadınlarla birlikte kaçyorsun?" Saadi yanıt vermedi. Kadınlar, Nejma'nın kucağındaki çocuğu görünce söylenmeyi bıraktılar. "Oğlun

mu?" Örtüyü açıp baktıklarında kız olduğunu gördüler. Nejma yalan söyledi: "Kızım. Adı Lula, ilk kez anlamına geliyor." Kadınlar kahkaha attılar. "Onunla yatar yatmaz bir çocuğun oldu öyle mi?"

Saadi gitmek istiyordu. Bundan böyle buraya başka insanların da gelebileceğini, askerlerin de onları bulup götürüleceğini söyledi. Bunu sakın bir biçimde söylemişti. Ona göre hep bir yerlere gitmek çok doğaldı. Çocukluğundan beri, yanına birkaç şey alıp surüleriyle hep çöllerde yürümüşü. Oysa Nejma çevresine hüznle şöyle bir baktı. Savaşı düşünmeden yaşayabildiği tek yerdi burası. Tıpkı eskiden, Akkâ'da, surların altında geleceği düşünmeden denizi gözlediği zamanlarda olduğu gibi.

Sabah, güneşin doğusuyla birlikte, keçi ve yavrusunu alıp yola koyuldular, berrak dere suyunun kayalar arasında çağlayıp bir ırmağa dönüştüğü yere, vadinin üst kısmına doğru yürüdüler. Bir sabah, Huarah yakınlarında, dağın tepesine vardıklarında, Saadi Nejma'ya ufukta beliren yeşil bir gölge gösterdi. "Orası Gor, büyük ırmak."

Uçurumların bulunduğu yerden geçmemek için, Yassuf, Lublan ve Djidjiliah'a giden güney yolundan devam ettiler. Sonra yeniden doğuya Mejdal'e doğru yürüdüler. Saadi büyük vadiye kaygıyla baktı. Toz bulutları havalandıyordu. "Askerler şimdiden oraya varmışlar." Ama Nejma gözlerindeki konjonk-tivit yüzünden göremedi. Öylesine yorgundu ki, ağlayan bebeği duymadan yere çöküp uyuyuvermişti hemen.

Irmağa gelmeden önce, Samra yıkıntılarının arasında uyudular. Sabah kalktıklarında, Saadi keçi yavrusunun öldüğünü fark etti. Anası yanında duruyor, anlayamadığı için boynuzla-riyla itekliyordu yavrusunu. Saadi yere bir çukur açıp yavruyu gömdü. Başboş köpeklerin eşelememesi için de Roma yıkıntılarında aldığı taşlardan dizdi üstüne. Ve sonra da keçiyi sağdı. Ancak hayvanın çatlak memelerinden-kanla karışık çok az süt geliyordu.

Akşam olmadan büyük ırmağa vardılar. Çamurlu su büyük ağaçların arasından vadiye akıyordu. Kıyılarda, insan izleri görülüyordu, tank tırılları, patlamış tekerlekler, ayak izleri ve dışkıları vardı.

Güneye, sınırdaki Al-Riha'ya doğru yürüdüler. Günbatımında, kaçmakta olan başka insanlarla karşılaştılar. Bunlar, Amman'dan gelen erkeklerdi. Yırtık pırtık giysileri, yanık zayıf cüzleri vardı. Kimileri yalınayak yürüyordu. Kamplarda açlıktan ve hastalıktan ölen insanlardan söz ettiler. Ölen çocuk sayısı o kadar fazlaymış ki, cesetlerini kuru kanallara atıyorlarmış. Güçlü olanlar, kuzeye, beyaz ülke Lübnan'a ya da Şam'a gidiyorlarmış.

Gece olmadan, Saadi ile Nejma, Kral Abdullah'ın askerlerinin beklediği köprüden nehrin öbür yanına geçtiler. Bütün gece nehir kıyısında beklediler. Yerin altından gelen bir sıcaklık var-|dı, sanki derinliklerde bir ateş yanıyordu. Gün doğduğunda, Tejma ilk kez tuzlu gölü gördü. Suyun üzerinde, tuhaf mavi ve jbeyaz bulutlar yüksek kayalıklara doğru yavaşça kayıyordu. Kı-fida, nehir suyunun göle aktığı yerde, sarı köpükler rüzgârda titreyen bir duvar oluşturmuştu. Nejma yanan gözleriyle denize baktı. Güneş henüz gökyüzünde belirmemişti, ancak rüzgâr /şimdiden sıcak esiyordu. Saadi, güneyde, sisin arasında kaybolan dağları gösterdi. "Orası Al-Mujib, çocukluğumun geçtiği vaki." Giysileri yırtık pırtıktı, çıplak ayakları taşlardan yara içindeydi ve yüzü beyaz örtüsünün altında yanmış ve kurumuştur. Nejma'ya ve ağlayarak emecek bir meme arayan Lula'ya baktı. "Al-Mujib'e hiçbir zaman varamayız. Cinlerin sarayını göremeyiz artık. Belki onlar da gitti." Bunu o sakın sesiyle söyledi, ancak gözlerinden süzülen yaşlar, yanaklarında çizgiler çiziyor ve tozlu örtüsünün kıyısını ıslatıyorlardı.

Kadınlar ve çocuklar köprüyü geçmeye başlamışlardı. Kaçan insanlar, doğuya, Salt'a, Amman, Wadi al-Sirr, Madaba, Cebel Hüseyin kamplarına doğru yürüyorlardı. Ayaklarının altından kalkan toz rüzgârda uçuşan gri bir buluta dönüşüyordu. Zaman zaman, yoldan, askerlerin, farları yanan çadırlı kamyonları geçiyordu. Saadi keçinin boynundaki ipi bileğine bağladı ve kolunu karısının omuzlarına attı. Birlikte, Amman yolunda yürümeye başladılar, adımlarını onların önünde giden insanların ayak izlerine göre atıyorlardı. Güneş gökyüzünde, herkes için parlıyordu. Yolun sonu yoktu.

Ramat Yohanan, 1950

Kardeşimi bulmuştum, Yohanan'dı, ilk geldiğimizde, sahilde bize koyun eti dağıtan çocuktuk. Yüzü çok sevimli, gözleri hep güler, Çingenerinki gibi siyah ve kıvrık saçları var. Ki-butza girdiğimizde, bizlere evleri, ahırları, kuleyi ve sarnıçları o gösterdi. Onunla birlikte tarlaların sınırına kadar yürüdüm. Elma ağaçlarının arasından parıldayan gölü ve tepede, ovanın öbür yanında Dürzilerin evlerini gördüm.

Yohanan yalnızca Macarca konuşuyordu, şimdi de birkaç İngilizce sözcük öğrenmişti. Bunun önemi yoktu. El işaretleriyle anlaşıyorduk, ben gözlerinden okuyabiliyordum. Bizleri anımsadı mı, bilmiyorum. Canlı birisiydi, köpeğini yanından ayırmadan çalılıkların arasında koşuyordu. Uzun bir tur atıp yanıma geldiğinde, soluk soluğa kalıyordu. En olmayacak şeye gülüyordu. Burada çoban oydu. Her sabah, erkenden, keçi ve koyun sürüsüyle gidiyordu. Hayvanları ovanın öbür yanına, dağlara otlatmaya götürüyordu. Boynuna astığı bir torbaya ekmek, meyve, peynir ve içecek birşeyler koyuyordu. Kimi zaman ben ona sıcak yiyecekler götürüyordum. Elma ağaçlarını geçip ovaya vardıkten sonra koyun seslerini kulak verip sürünün bulunduğu yeri tahmin edebiliyordum.

Ramat Yohanan kibutzuna kışın başında geldik. Jacques Taberiye taraflarında, Suriye sınırında savaştaydı. Her izinde, arkadaşlarıyla birlikte, ön camı yıldızlı, yeşil eski bir Packard'la geliyordu. İkimiz denize kadar gidiyor, Hayfa sokaklarında dolaşiyor, dükkânlara bakıyorduk. Ya da Karmel dağına çıkıp çamlar arasında oturuyorduk. Güneş denizde parlıyor, rüzgâr çam iğnelerinde esiyordu, yeşillik kokuyordu her yer. Akşamları benimle kampa geliyor, birlikte caz plakları dinliyorduk. Yemekhanede, Yohanan salonun ortasında, bir tabureye oturup

akordeon çalıyordu. Lambanın ışığı siyah saçlarını parıltıyordu. Kadınlar insanın başını döndüren tuhaf danslar ediyorlardı. Ben de Jacques'la dans ediyordum, bardağından beyaz şarap içiyor, başımı omzuna dayıyordum. Sonra da, birlikte, dışarıya çıkıp konuşmadan yürüyorduk. Gece aydınlıktı, ağaçlar hafifçe parlıyordu, lambaların çevresinde yarasalar uçuşuyordu. Âşık çocuklar gibi el ele dolaşıyorduk. Onun sıcaklığım ve bedeninin kokusu hissediyordum, onu hiçbir zaman unutamam.

Evlenmek üzereydik. Aslında bunun önemli olmadığını, yalnızca annemi memnun etmek ve geleneği sürdürmek için yapıldığını söylüyordu Jacques. İlyazda, askerlikten döndükten hemen sonra düğün yapılacaktı.

İzni bittiğinde, arkadaşlarıyla birlikte sınıra dönüyordu. Onunla gitmemi istemiyordu. Çok tehlikeli olduğunu söylüyordu. Birkaç hafta boyunca onu göremiyordum. Ama bedeninin kokusunu anımsıyordum. Nora sevişebilmemiz için odasını, veriyordu bize. Annemin öğrenmesini istemiyordum. Bana bir şey sormuyordu, ancak şüpheleniyordu sanırım.

Geceler hoş geçiyordu, kadife rengindeydi. Her yerde böcek sesleri işitiliyordu. Şabbat akşamlarında, akordeonun sesi bir soluk gibi sarıyordu her bir yanı. Seviştikten sonra, kulağımı Jacques'm göğsüne dayıyor yürek atışlarını dinliyordum. Düşlerde yaşayan çocuklar gibiydik. Bütün bunların hiç bitmeyeceğini düşünüyordum. Mavi gece, böceklerin şarkıları, müzik, daracık karyolada birleşen bedenlerimizin ateşi, çevremizdeki dinginlik. Zaman zaman da oturup sigara içerek konuşuyorduk. Jacques, tıp eğitimi görmek istiyordu. Kanada'ya, Montreal'e ya da Vancouver'e gitmeyi düşünüyorduk. Jacques askerliğini bitirir bitirmez gidecektik. Evlenip hemen gidecektik. Şarap başımızı döndürüyordu.

Tarlalar uçsuz bucaksızdı, işi, karıklarda, aralıkları yirmi beş santimetre bırakacak biçimde pancar filizlerini koparmaktı. Kızlar ve erkekler birlikte çalışıyordu, üstlerinde aynı pantolonlar ve kalın kumaşlı ceketler, ayağımızda kalın tabanlı asker postalları vardı. Sabahları, tarlalar gecenin soğuğuyla kaskatı kesilmiş oluyordu. Tepelere ve ağaçlara süt gibi bir çiy düşmüş oluyordu. Pancarların soluk dallarını toplamak için çömelerek ilerliyorlardı. Sonra güneş ufukta yükseliyor, gökyüzü çığ bir maviye dönüşüyordu. Karıklar kuşlar gibi sesler çıkartan insanlarla doluydu. Zaman zaman, önümüzden serçeler uçup gidiyordu.

Elisabeth kampta kalıyordu. Ona çamaşırhanede görev vermişlerdi, iş elbiselerini yıkayıp onarıyordu. Bütün gün dışarıda durabilecek kadar genç hissetmiyordu kendini. Oysa Esther için zor, ama aynı zamanda olağanüstü güzel bir işti bu. Yüzünü, ellerini ve gömleğinin altından omuzlarını yakıp kavuran güneşten usanmıyordu. Nora'yla birlikte çalışıyordu. Koparıldıkları filizleri çuvallara doldurup karıklarda aynı tempoda ilerliyorlardı. İlk başlarda, sohbet ediyor, ördek gibi yürüdükleri için gülüşüyorlardı. Zaman zaman dinlenmek için duruyor, bir sigara içiyorlardı birlikte. Ancak, günün sonunda öylesine bitkin düşüyorlardı ki, yürüyecek halleri kalmıyordu. Uyuşmuş bacakları artık onları taşıyamaz duruma geliyordu. Öyle ki, sonunda, işlerini popolarının üstünde sürünerek bitiriyorlardı. Dörde doğru, Esther odasına gidip uzanıyor, annesiye yemeğe gidiyordu. Sonra uyandığında sabah olmuş oluyordu, yeni bir gün başlıyordu.

Güneş yanığını üstünde taşıyordu. Yitip gitmiş, sönmüş yılların anısına. Nora da delicesine taşıyordu bu yanığı. Kimi zaman, yere uzanıyor, kollarını çapraz yerleştirip gözlerini ka-

patıyordu ve öylesine uzun uzun duruyordu ki öylece, Esther onu tartaklayıp yerinden zorla kaldırıyordu. "Böyle yapma, hasta olacaksın." Tarlalarda işleri bitince, Nora ve Esther tepelerde dolaşan çobana yiyecek götürüyorlardı. Onları görür görmez, Yohanan armonikasını çıkartıp akordeonda çaldığı Macar dans havalarından çalıyordu. Kasabanın çocukları da duyar duymaz taşlık tepeleri koşarak inip sıkıla sıkıla yaklaşıyorlardı. Çok yoksuldular, giysileri yırtık pırtıktı, deliklerden yanık tenleri görülüyordu. Esther ile Nora'yı gördüklerinde azıcık rahatlıyorlardı, biraz daha yaklaşp taşların üstüne oturuyor, Yohanan'ın armonikasını dinliyorlardı.

Esther torbadan ekmeği, elmaları ve muzları çıkartıyor, meyveleri onlara dağıtıyor, ekmeği de paylaşıyordu. İçlerinde en gözüpek olan oğlanlar hiçbir şey söylemeden yiyeceği kaptıkları gibi kayalara doğru kaçıyorlardı. Esther taşların üstünden atlayıp kızlara yaklaşıyor, kampta öğrendiği birkaç Arapça sözcük söyleyip onlarla konuşmaya çalışıyordu; hubs, aatani, kul! Çocuklar gülüşüyorlardı, sanki başka bir dilde söyleniyor-muş gibi yineliyorlardı bu sözcükleri.

Daha sonra insanlar geldi. Üstlerinde, Dürzilerin uzun beyaz elbiselerinden, başlarındaysa uçları enselerinde savrulan beyaz bir mendil vardı. Tepede dikiliyorlardı, silüetleri kuşlar gibi görünüyordu gökyüzünde. Yohanan çalmayı bırakıp gelmeleri için işaret etti. Ama gelmediler. Bir gün, Esther kayaların arasından tırmanıp onların yanına gitme yürekliliğini gösterdi. Kadınlara ekmek ve meyve uzattı. Ürkütücü bir sessizlik vardı. Yiyecekleri dağıttıktan sonra, Nora ile Yohanan'ın yanına döndü. Sonraki günlerde, sürü tepeye gelir gelmez çocuklar beliri-yordu. Onlarla birlikte bir kadın inmişti, Esther'in yaşlarındaydı, üstünde gökyüzü mavisi uzun bir elbise vardı ve saçlarının arasında altın renginde teller bulunuyordu. Bir testi şarap verdi. Esther tattı, şarap taze, hafif ve biraz da ekşiydi. Yohanan ile Nora da tattılar. Daha sonra kadın testiye alıp kayalıklardan tepeye tırmandı. Yalnızca sessizlik, çocukların bakışı, şarabın ağızda bıraktığı tat ve güneş parıltısı kalmıştı geriye. İşte bu nedenle, Esther olanların hep böyle süreceğini, sanki geçmişte hiç-

bir Şey olmamiŐ gibi babası yeniden ortaya çıkıp bu tepeyi tır-manacakmıŐ sanıyordu. Güneş ufka iyice yaklaştığında, Yohanan hayvanları topluyordu. Köpeğe ıslık alıp oban değneğini eline alıyordu, sonra koyunlar ve keçiler, ovanın ortasına, ağaçların arasından parıldıyan gölün bulunduğu yere doğru yola koyuluyorlardı.

Zaman zaman, öğle sonraları, güneş batmaya yüz tuttuğunda, Esther ile Nora birlikte avokado ekili tarlalarda oturuyorlardı. Yaprakların gölgesi oldukça serindi, orada uzun bir süre kalıyorlar, birlikte sohbet edip sigara içiyorlardı ya da Esther başını Nora'nın dizine dayayıp uyuyordu. Tarla yüksekçe bir yerdedi, oradan bütün vadi görülebiliyordu. Uzakta, Taberiye yakınlarındaki karanlık tepeler ve Arap kasabaların oluşturduğu açık renk lekeler seçilebiliyordu. Daha ileride de, Jacques'in savaşmakta olduğu sınır vardı. Kimi geceler, havan topları şimşekler gibi ışıldıyordu, ancak gürültüleri işitilmiyordu.

Nora İtalyandı. Livorno'luydu, babası, annesi ve küçük kız kardeşi faşistler tarafından kaçırılmıştı. Milislerin geldiği gün, bir arkadaşındaydı ve savaş boyunca bodrumda saklanarak geçirmişti günlerini. "Baksana Esther, her taraf kan olmuş." Böyle tuhaf şeyler söylüyordu. Boş bakışları ve dudaklarının her bir yanında acı izleri taşıyan kırışıklıklar vardı. İş giysilerini çıkarıldığında, bir Sicilyalı gibi sürekli simsiyah giyinirdi. "Taşlarda parlayan kanı görüyor musun?" Yassı taşları kaldırıp altlarındaki akrepleri ortaya çıkarırdı. Akrepler toprağın üzerinde kaçırlar, avokado ağaçları arasında yeni bir sığınak ararlardı. Nora, iki çubukla canlarını acıtmadan onları yakalar, zehir salgılayan şişkin salgı bezini ve sivri iğnesini gözlerdi. Onları evcilleştirebileceğini, değişik oyunlar öğretebileceğini söylüyordu..

Esther gibi o da pancar tarlalarında çalışıyordu, dalların altına saklanan örümceklerin yerlerini buluyordu hemen. Bir ot parçasıyla onları tutuyor, kimse canlarını yakmasın diye uzak bir yere taşıyordu. Odasında, tavanda oluşan örümcek ağlarına hiç dokunmuyordu. Odada cereyan olduğunda, gri tuhaf yıldızları andıran bu ağlar hafifçe titriyordu. Jacques onun odasına ilk girdiğinde, ürpererek geri çekilmişti. Ağları süpürmek istemiş, ama Esther ona engel olmuştu: "Bunu yapamazsın, onlar onun

arkadaşı." Sonunda Jacques da alışmıştı, o da Nora'nın biraz deli olduğunu düşünüyordu. Önemi yoktu. "Ne de olsa, bizim burada yaptıklarımızı yapmak için biraz deli olmak gerekir," diyordu.

Bir gün, Nora tarlada çalıştığı sırada, odasını boyamışlar, yerden tavana kadar her yer donuk beyaz olmuştu. Nora çılgına dönmüş, kampta bağırarak koşup yapanlara sövmüştü. Örümcekleri yok olduğu için ağlıyordu.

Esther ile Nora'nın, binaların sonunda, su deposunun altında gizli bir yeri vardı. Orasını Nora keşfetmişti, öğleden sonraları çok sıcak olduğunda oraya sığmıyordu. Su deposunun altındaki kapının anahtarını da bulmuştu. İki mazgal deliğinin ışığıyla aydınlanan boş ve büyük bir salondu. Yalnızca, kasalar, eski çuvalar, kablolar ve boş bidonlar vardı orada. Bir mağara kadar karanlık ve soğuktu. Hiç gürültü yoktu, yalnızca borularda akan ve sürekli bir yerlere damlayan suyun sesi işitiliyordu. Tuhaf ve korku vericiydi. Nora taşların altında, neredeyse şeffaf denilebilecek kadar beyaz akrepler buluyordu. Kimileriyse kapkaraydı. Esther'e kuyruklarında görünen ve zehrin gücünü kanıtlayan halkaları gösteriyordu. Odasını beyaza boyadıklarından bu yana, burada oturduğunu söylüyordu. Tiyatro yapmak istiyordu. Deponun altında sağa sola yürüyor, yüksek sesle şiirler söylüyordu. Şiirler ona benziyordu, şiddet dolu ve trajiktiler. Bu haykırışlarını ve çağrılarını Esther'e tercüme ediyordu. Garcia Lorca'nın, Mayakovski'nin şiirleriydi bunlar. Sonra da İtalyanca mısralar söylüyordu, Dante ve Petrarca'dan bölümler, Pavese'den parçalar, *Ölümü Getirecek Gözlerin*. Esther onu dinliyordu, tek seyircisi oydu. Nora şöyle diyordu: "İçimden ne yapmak geliyor biliyor musun? Çocukları buraya getirip onları şarkı söylerken ve oynarken izlemek."

Yoğun bir sessizlik vardı, bir şey bekliyorlardı sanki. Bitmişti. Esther, her anın dolu dolu kalmasını, belleğinin boş kalmasını istiyordu. Sürgün yolunda Nejma'nın adını yazdığı defteri andıran kara bir deftere, Hayyim Nahman Bialik'in şiirlerinden yazmıştı. Onları okudu:

"Kardeş, kardeş,
üstüne bastığımız kara gözlere acı,

yorgunuz çünkü biz, paylaşıyoruz çünkü senin acını.
Özgürlük yollarında ışığımı bulamadım ben.
Babamdan kalmış bir şey de değil,
kendi etimden kopardım onu,
kendi yüreğimde yonttum."

Çocuk evi, kibutzun ortasında yer alıyordu. Aynı zamanda okul için de kullanılan yemekhane salonlarıydı bunlar. Çocukların boylarına uygun masalar ve iskemleler vardı, ancak donuk beyaz duvarlar bomboştu.

Elinde değildi. Nora kendini denetleyemiyordu bir türlü. Dışarıda ışığın göz kamaştırdığı sırada; suyun gürültüsünün işitildiği o depoda tek başına kalmaya dayanamıyordu artık. Dışarı çıkıp su deposunun çevresinde bulunan otların arasında yürüyordu. Yılanları arıyordu. Solgun yüzü, kara elbisesinin yanında, bir maske gibi aydınlanmıştı. Esther'le karşılaşmıyordu da, onu tanıyamıyordu. Belleğinin dibinde silinip gitmişti. Livor-no'daydı, milisler kardeşi Vera'yı götürüyorlardı. Bir deli gibi dolanıyordu ortalıkta, bu adı haykırıyordu: "Vera, Vera, Vera'yı hemen görmek istiyorum!" Çocukların evine kadar gidiyor, dersliğe giriyordu, öğretmen karatahtaya yazmakta olduğu tümceyi bitirmeden, öylece ayakta kalakalıyordu. Nora küçük bir kızın karşısında diz çöküyor, ona sımsıkı sarılıyor ve çocuk korkudan ağlamaya başlayana kadar onu öpüyor ve İtalyanca birşeyler söylüyordu. Ve birden Nora nerede olduğunu anlayıp gerçeğe dönüyor, yaptıklarından utanıyor, italyanca ve Fransızca özür diliyordu, çünkü yalnızca bu iki dili biliyordu. Esther onu elinden tutup odasına kadar götürüyor, bir kardeş gibi yatağına yavaşça yatırıyor. Konuşmadan yatağın bir ucuna oturuyordu. Nora gözlerini, karşısındaki bembeyaz duvara dikeyiyor, sonra birden uykuya dalıyordu.

Işıklar bayramı gelmişti. Hepsi sabırsızlıkla bekliyordu, ilk kez kutlanıyordu, her şey yenilenecek, her şey yeniden başlayacaktı sanki. Esther babasının kendisine her şeye yeniden başlamak gerekiyor dediğini anımsadı. Yıkılıp yakılan dünya, yıkıntılar, hapishaneler, insanların öldürüldüğü topraklar, her yer kışın ışığıyla, sabahın serinliğiyle, bir doğuşu simgeleyen yeni bir ateşin, hanukkaların yakılmasıyla yıkanıyordu sanki. Yaradılış Kitabının sözcüklerini de anımsadı Esther, üçüncü gün yıldızların ışıldamasıyla Festiona'da kilisede yanan mumların alevlerini düşündü.

O günlerde Jacques yanındaydı. Bayram günleri biter bitmez gitmesi gerekiyordu. Ancak Esther bunu duymak bile istemiyordu. Greyfurtları toplama zamanı gelmişti. Jacques ile Esther yan yana çalışıyorlardı, meyveleri elle toplarken, çıkan gürültü tarlada yankılanıyordu. Olağanüstü güzel bir sabahı. Hava soğuk olmasına karşın, güneş yakıyordu. Öğleden sonra, yine Nora'nın odasına gitmişlerdi. Birbirlerine sarılıp yatmışlardı, solukları birbirine karışmıştı. Jacques yalnızca şöyle demişti: "Biraz sonra gideceğim." Esther gözlerinin yaşardığını hissetmişti. İlk hanukkayı yaktıkları zamandı. Hiç unutamadığı bir gece oldu. Yemekhane kalabalıktı, müzik vardı ve şarap içiliyordu. Kızlar Esther'in yanına gelmiş ve sormuşlardı: "Ne zaman evleniyorsunuz?" Esther Nora'yla birlikteydi, ilk kez sarhoş olmuştu. İkisi beraber aynı şişeden beyaz şarap içiyorlardı. Esther kiminle olduğunu bilmeden dans etti. İçinde büyük bir boşluk hissediyordu. Nedenini anlayamıyordu. Oysa Jacques sınıra ilk kez gitmiyordu. Belki de bütün gün yüzü yakan güneşin ışınlarındandı. Jacques'in saçları ve sakalları altın gibi parlıyordu.

Yahudilerin ışıklar bayramında yakılan dokuz mumlu şamdan. (Çev.)

Nora ilk başta gülüyordu, sonra birdenbire sebepsizce ağlamaya başladı, içtiği şarap ve sigara dumanından midesi bulanı-yordu. Elisabeth'in yardımıyla, onu dışarıya çıkarttı. Kusarken kollarından tuttular, sonra odasına götürdüler. Yalnız kalmak istemiyordu. Korkuyordu, italya'dan, Livorno'dan ve kardeşi Vera'yı götüren milislerden söz ediyordu. Sakinleşmesi için, Elisabeth bir parça bezi ıslatıp alnına koydu. Uykuya dalmıştı, ancak Esther salona geri dönmek istemiyordu. Elisabeth yatmaya gitti. Esther, Nora'nın yanında, yatağın bir ucunda, gece lambasının ışığıyla bir mektup yazmaya başladı. Kime yazdığını bilmiyordu, belki de Jacques ya da babasındaydı. Ya da belki de Nejma'ya yazıyordu, o tozlu yolda çıkardığı ve üstüne adlarını yazdığı o kara deftere yazmaktaydı.

Sabahtı, Esther hamile olduğunu ilk kez öğrendi. Fiziksel kanıtı görmeden bunu anladı, bedeninin özeğinden gelen bir çekim, bir rahatsızlık hissetti, açıklayamadığı bir şeydi bu. Bir sevinç, evet, şimdiye kadar hiç duymadığı bir sevinçti bu. Sabahın erken saatleriydi, gecenin serinliğini hissetmek ya da odaya ve çarşafalara sinmiş olan sigara ve şarap kokusuna yok etmek için bütün gece kapıyı açık bırakmıştı. Elisabeth hâlâ uyuyordu, sessiz mi sessiz. Henüz çok erken olduğu için kampta hiç kımiltı yoktu, ağaçların arasında uçuşan birkaç serçe dışında. Ya da zaman zaman kibutzun öbür ucunda öten bir horozun yırtık sesi geliyordu. Her şey soluk ve kımiltısızdı.

Esther su deposuna kadar yürüdü, sonra da avokado tarlalarına doğru gitti. Üstünde hafif bir elbise, ayaklarındaysa Jaçques'la birlikte Hayfa'dan satın aldığı Bedevi sandaletleri vardı. Ayaklarının altında çatlayan toprağı dinliyordu. İlerledikçe, gün yavaş yavaş doğuyordu. Artık gölgeler oluşmaya başlamıştı, tepelerdeki ağaçların silüetleri seçilebiliyordu. Kuşlar önünden geçiyor, yağmacı sığırcık kuşları tarlaların üzerinden geçip göle doğru uçuşlarını sürdürüyorlardı.

Yavaş yavaş gürültüler başlıyordu. Esther her birini ayırde-biliyordu. Art arda gelen bir tümcenin sözcükleri gibi, köklerini en derin anılara gömerek içine giriyorlardı. Onları tanıyordu artık, çünkü hepsini sık sık işitmişti. Onlar Nice'te, Roquebilliere'deki dağda, Saint-Martin'de de hep vardı. Kuşların gürültüleri, ahırda duran koyun ve keçilerin bağırışları, kadınların ve çocukların sesleri, su borularından gelen gürültüler.

Bir ara, görmediği halde, Dürzi kasabalarının yakınında, otlaklara doğru giden Yohanan'ın sürüsünü duydu. Sonra da inekleri göle su içmeye götüren kovboyu.

Esther yeniden tarlalarda yürümeye başladı. Güneş taşlı tepelerde yeniden belirdi, ağaçların tepelerini aydınlatıyor, gölün

üzerinde kırmızılıklar oluşturuyordu. Ve içinde adını bilmediği, o güneş, o kırmızı ve yakıcı ateş vardı.

Jacques'i düşündü. Ona hemen söylemeyecekti. Hiçbir şeyin değişmesini istemiyordu. Yeni birisinin varlığına henüz hazır değildi. Jacques, sınıra dönmeden önce, Kanada'ya gider gitmez orada okumaya başlayacağını ve evleneceklerini söylemişti. Bu nedenle Esther ne Jacques'a, ne bir başkasına herhangi bir şey anlatmak, geleceği fazla düşünmek istemiyordu.

Hâlâ ıssız olan tarlalarda yürüyordu. Tepelere doğru, çok uzaklara gitti. Öylesine uzaktı ki, artık ne insan gürültüleri, ne hayvanların sesleri iştiliyordu. Avokado ağaçlarının arasından, dağı tırmandı. Güneş iyice yükselmişti artık, gölü ve su kanallarını aydınlatıyordu. Güneyde, çok uzakta, denizin de ötesinde Karmel dağının tepesi görülüyordu. Hiçbir görüntü Esther'i böylesine etkilememişti. Oldukça uçsuz bucaksız ve saftı, aynı zamanda çok da eskimiş görünüyordu. Esther kendi gözleriyle değil de bu görüntüyü düşlemiş olan gözlerle, bu umutla kapanan gözlerle, Stura vadisinde kaybolan ve penceresiz vagonlarda götürülen çocukların gözleriyle görüyordu her şeyi. Hayfa körfezini, Akkâ'yı, Karmel'i, bundan çok zaman önce Esther ile Elisabeth'in *Sette Fratelli* gemisinden gördükleri tepelerin ufukta beliren kara çizgisini.

Esther'in içinde birşeyler büyüyor, şişiyordu, ancak o bilmiyordu, bilemezdi. Öylesine güçlüydü ki, Esther tir tir titriyordu. Artık yürüyemez duruma gelmişti. Bir ağacın gölgesindeki taşa oturup yavaşça soluklandı. Çok uzaktan geliyor, tüm varlığını dolaşıyordu. Toulon'daki hapisanede Joel'in söylediklerini, gizemli dilde söylenen sözcüklerin boğazından çıktığını ve bütün bedenini sardığını anımsıyordu. Burada, bu topraklarda, güneşin ışığı altında her birini yeniden görmek isterdi. Elisabeth'le birlikte, denizin tuzuyla kirlenmiş giysileri ve ellerinde eski çamaşır paketleriyle gemiden inip bu topraklara ilk ayak bastıkları anı, sahildeki kumu anımsıyordu.

Yeniden yürümeye başladı. Ekili alanlardan çıkmış, çalılıkların içinde yürüyordu. Kibutzdan iyice uzaklaşmış, akreplerin ve yılanların yaşadığı yere gelmişti. Ve birden ürktü. Tıpkı eskiden Roquebilliere yolunda babasının üzerinde dolaşan ölümü,

önünde açılan o boşluğu hissettiğinde soluğu tükeninceye dek koştuğu gibi.

Esther koşmaya başladı. Adımlarının gürültüsü dağlarda, yüreğinin, akan kanının gürültüsüyle şakaklarında yankılanıyordu. Her şey tuhaf bir biçimde bomboşturdu. Tarlalar terk edilmiş gibi görünüyordu, düzgün kırımlar güneşin ışığında pırıl pırıldı tıpkı yok olmuş bir dünyadan geriye kalan izler gibi. Gök yüzünde tek bir kuş yoktu.

Biraz ilerde, Esther keçi ve koyun sürüsüyle karşılaştı. Hayvanlar bir çukurda durmuşlar, tarlaya dağılmışlardı, hatta birkaç keçi yamacı tırmanmaya çalışıyor ve yetişen pancar fidanlarını yiyordu. Kesik kesik sesleriyle bağırıyorlardı.

Esther kibutza döndüğünde, evlerin önüne toplanmış insanların gördü. Çocuklar da okuldan ayrılmışlardı. Yohanan'ın bedenini ortadaki binanın gölgesine, çimentonun üstüne boylu boyunca yatırmışlardı. Esther, geriye doğru sarkan bembeyaz yüzünü gördü. Kolları bedenine dayalı elleriyse açıktı. Duvara yansıyan ışık gözlerini ve siyah saçlarını aydınlatıyordu. Korkunçtu, öğle sıcaklığında uyuyor gibi görünüyordu yalnızca. Gömleğinde katilin vurduğu yerde kararmış geniş bir leke vardı.

Esther, aynı gün, Taberiye Gölü yakınlarındaki sınırda vurulan Jacques'in ölümünü öğrendi. Askerler haberi söylediklerinde, Esther hiç konuşmadı. Gözleri yaşarmadı. Yalnızca şöyle düşündü: İşte, geri gelmeyecek artık, oğlunu göremeyecek.

Montreal, Notre-Dame Sokağı, kış 1966

Balkonun kapalı penceresinden, hiç değişmeyen caddeyi izliyorum. Gökyüzü öylesine uzak ve beyaz görünüyor ki, sanki yeryüzünün en yüksek bölgesindeyiz. Cadde kardan leke leke omuş. Tekereklerin dolambaçlı izlerini ve insanların ayak izlerini görebiliyorum. Oturduğum binanın karşısında, çıplak ağaçların solgun gökyüzüne doğru sivrildiği bir bahçe var. Michel, ilk adımlarını işte bu bahçede attı. Yamaçlar hâlâ bembeyaz. Kargaların bıraktığı izler var yalnızca. Caddenin her bir yanında, hafifçe eğik büyük sokak lambaları duruyor. Geceleri, sarı ışıklı birikintiler oluşturuyorlar. Arabalar karlı kaldırımlara park etmiş. Bir bölümü uzun süredir yerinden oynamadığı için, üstleri ve camları buzlu karla kaplanmış. Lola'nın, aküsü kış başında boşalmış olan VW'ünü görebiliyorum. Buzlu suların arasında sıkışıp kalmış olan bir gemiyi andırıyor.

Caddenin sonunda, kavşakta duran arabaların arka lambaları yanıyor. Kavuniçi ve beyaz renkte otobüsler şehir alanında dolanıp kavşağa giden caddeden ilerliyorlar. Mac GiH'e gitmek için otobüse oradan binıyorum. Lola'yla ilk kez orada karşılaştım. Tiyatro dersleri alıyordu. Ö da hamileydi, bu sebeple konuşmuştu. Pazar günleri, birlikte, VW'le Longueuil'e ya da Mont-Royal gömütlüğünü ve orada yaşayan sincapları görmeye gidiyorduk. Bütün bunlar öylesine uzak ki, gerçek dışı gibi geliyor. Şimdiyse daire bomboş, yalnızca birkaç karton, kitap ve şişeler kaldı.

Gitmek çok güç. Bunca yıl bu kadar çok şey biriktirdiğime inanmıyorum. Hepsini paketleyip verdim ya da satmak zorunda kaldım. Dün, bahçede, Lola'nın evinin önünde satış yapıldı. Philip, Michel ve Lola'nın kızı Zoe birlikte eşyaları taşıdılar; mutfak malzemelerini, elektrikli aletleri, eski oyuncakları, plak-

lan, National Geographic serisini. Satıştan sonra, bir eğlence yapıldı, bira içilip dans edildi, Philip biraz yüksek sesle konuşuyordu. Michel ile Zoe yanımızdan çok çabuk ayrıldılar, biraz utanmışlardı sanki. Dostlarıyla birlikte bowling oynamaya gittiler.

Pazar günüydü, kar yağıyordu. Lola, çocuklar küçükken yaptığımız gibi, birlikte gömütlüğe dönelim istedi. Hava çok soğuktu, aramamıza karşın gömütlerde yaşayan sincapları göremedik ne yazık ki.

Dönmek zordun Her bir ayrıntıyı belleğime iyice yerleştirmek için, acı veren bir dikkatle bakıyorum caddeye. Yüzüm cama öylesine yakın ki, alnıma vuran soğuğu hissediyorum, soluşumdan çıkan buhar camda iki yuvarlak oluşturuyor. Cadde uçsuz bucaksız görünüyor, solgun gökyüzüne, briket binaların ve çıplak ağaçların oluşturduğu sonsuzluğa doğru uzanıyor. Öyle ki, oraya, okyanusun öbür ucuna annem Elisabeth'in yanına gitmek için herhangi bir otobüse binmek yeterli sanki.

Tam gitmek üzereyken, Tristan'ın, Saint-Martin'de dağlarda dolaştığımız gün kestane ağaçlarının gölgesinde gördüğüm sevimli çocuksu yüzü geliyor gözlerimin önüne. Bundan bir yıl önce Tristan'ın bu ülkede olduğunu öğrendim. Toronto'da, bir şirkette ya da otelcilikle ilgili bir işte çalışıyormuş. Biri ondan söz etmişti Philip'e, hatta kibrit kutusuna telefon numarasını karalamıştı. Bir an için aramayı düşündüm, ancak sonra numarayı kaybedip unuttum.

Şimdi gitmek üzereyken yüzü geliyor gözlerimin önüne, ama o, yaşantımın öbür döneminde yer alıyor, beni sürekli izlediği ve her yerde karşıma çıktığı için kızdığım o yeniyetme delikanlıyı anımsıyorum. Toronto'daki işleriyle uğraşan kırk yaşında, ak saçlı, göbekli bir adam değil benim görmek istediğim. Saint-Martin'de, dünyada birşeylerin henüz değişmediği, çevremizde savaş yaşanmasına karşın her şeyin olabileceğine inandığımız o günlerde tanıdığım çocuğu görmek istiyorum. O gün babam kapının eşliğinde dikiliyordu, Tristan'sa büyük bir ciddiyetle elini sıkıyordu. Ya da dere suyunun gürültülü boğazında, Tristan kulağını çıplak göğsüme dayayıp sanki dünyanın en önemli şeyiymiş gibi yürek atışlarımı dinlemişti. Nasıl oldu da bütün bunlar bozuldu? İçim sızlıyor, unutamıyorum.

Dönmek zor, gitmekten de zor. Michel için dönüyorum, en sonunda toprağına ve gökyüzüne kavuşsun, kendini daha fazla yaban ellerde hissetmesin diye. Düşünüyorum da birden, *Sette Fratelli*'ye bindiğim yaşta o şimdi. Tek farkla, bugün uçakla, bizi toprağıımızdan ayıran uçurumu geçmek, yalnızca birkaç saat sürüyor.

Caddeye bakıyor, başımın döndüğünü hissediyorum. Her şeyin çok uzakta, neredeyse ulaşılmaz bir yerde, zamanın öbür ucunda, ölüm kadar uzun ve acı dolu bir yolculuğun sonunda olduğunu sanıyordum. Ulaşabilmek içinse, tüm bir yaşamın geçmesi gerektiğini düşünüyordum. Ve işte yarın geldi sayılır. Bu caddenin sonunda duruyor. Semaforların öbür tarafında, kavuniçi ve beyaz otobüslerin dönüp yüksek binaların arasında yok olduğu yerde.

Şimdi soluk gözlü ve esmer tenli Nejma'yı düşünüyorum, kamyonların bizleri kutsal kente götürdükleri sırada onunla bir kez rastlantı sonucu karşılaştım. Kudüs yakınlarında, Siloe yolunda, bir toz bulutunda doğmuş ve yine bir toz bulutunda yok olmuştu. Kimi zaman, koluma dokunan elini, sorgulayan bakışını hissediyor, kara defterinin ilk sayfasına adını Latin harflerle yavaşıca yazışını izliyorum. Bunca yıldan sonra, onu yok eden toz bulutunun ardından, ondan kesin olarak geriye kalan tek şey, gizemli bir anlaşma yapar gibi benim de adımlı yazdığım o kara defterdir yalnızca.

Bu defteri düşümde gördüm. Gecenin ortasında, sırayla kullandığımız aynı kara kalemle yazılmış ince bir yazıydı. Onu okudum ve neler anlatıldığını, benim olabilecek bir gezi ve aşk öyküsü olduğunu düşledim. O defterin postayla bana ulaştığını ya da Montreal'deki dairemin kapısının önüne, tıpkı Dickens zamanında terk edilen çocuklar gibi, esrarengiz biri tarafından bırakıldığını düşledim.

Bunun üzerine ben de kara bir defter aldım ve ilk sayfasına Nejma'nın adını yazdım. Yaşantımı anlatıyordum orada, gün be gün, üniversitede geçen günlerimi, Michel'i, Lola'yla olan dostluğumu, Berenice Einberg'le karşılaşmamızı, Philip'le yaşadığım aşkı. Ve Elisabeth'in mektuplarını, dönüş beklentisini, çok güzel tepeleri, toprağın kokusunu, Akdeniz'in ışığını da. Oydu, bendim, ayırde demiyordum artık. Bir gün Siloe yoluna geri döneceğim, o toz bulutu dağılacak ve Nejma bana doğru yürüyecek. Zamanı yok etmek, ölmüş insanların acılarını ve yarıklarını ortadan kaldırmak için, defterlerimizi değiştireceğiz onunla.

Philip benimle alay ediyordu. "Anılarını mı yazıyorsun?" Kimi şeyleri geç yaşayan genç kızların aşklarını ve sırlarını yazdıkları basit bir günlük olduğunu düşünüyordu belki de.

Nejma'yı bugüne kadar hep aradım. Pencereden bu karlı caddede onu görmeyi umut ettim. Hastanenin koridorlarında, tedaviye gelen yoksul insanların arasında aradım onu. Düşlerimde, kapıyı açıp karşıma dikiliyordu, beni çekiyor, aynı zamanda da bende nefret uyandırıyor bu olay. Bana bakıyordu, elinin hafifçe koluma dokunuşunu hissediyordum yine. Soluk bakışında hep o sorgulayan ifade vardı. Karşılaştığımız günden bu yana hiç değişmemişti. Üstünde aynı elbise, tozlu gri hırka, yüzünü yarı yarıya örten o aynı eşarp vardı. Özellikle elleri, bir köylü kadınınkiler kadar geniş ve yanıktı. Her zaman yalnız görüyordum onu, birlikte yürüdüğü öteki kadın ve çocuklar yoktu. Sürgünden, unutulmuş kurak ülkelerden benim için geliyordu.

Jacques öldüğünde yıkılmıştım, düş kuramıyordum artık. Elisabeth beni evine götürmüştü. Hayfa'da denize bakan bir eve yerleşmiştik. Nerede olduğumu bilmiyordum. Sokaklarda dolaşıp durdum, yıllar önce ayak bastığımız o sahile gittim. Kalabalığın içinde hep aynı kadını görüyordum, yırtık pırtık giysileriyle, yüzü tozlu bir bez parçasıyla örtülü, yaşı belli olmayan bir silüet, çocuklar dere boyunca deliler gibi dolaşan bu kadının peşine takılıp taş atıyorlardı. Kimi zaman onu arabaların ve kamyonların gürültüsüne aldırmaksızın, gölgede, bir duvarın dibine oturmuş olarak görüyordum. Bir gün ona yaklaştım, gözlerinin içine bakıp Nejma'yı bulmak istedim onda. Yaklaştığımı görünce elini uzattı, sicimler gibi fırlayan damarlarıyla zayıf yaşlı bir kadının eliydi onunki. Başım döndü ve hemen geri çekildim, anlamsız bakışlı bu dilenci kadın üstüme tükürdü, dar sokakların arasından kaçıp yok oldu.

Nora gibi ben de her yerde kan ve ölüm görüyordum. Kış gelmişti, güneş Galile tepelerini ve yollan yakıyordu. Ve karnımda bu ağırlık, bu ateş parçası vardı. Geceleri uyuyamıyordum, göz kapaklarım kapanmak bilmiyordu, gözlerimde tuz vardı sanki. Anlayamıyordum birçok şeyi, içime bıraktığı ve ölümü aşan bu yaşam parçasıyla bağlanmıştım sanki Jacques'a. Hep yanımdaymış ve beni duyabiliyormuş gibi onunla konuşuyordum. Elisabeth beni duyuyor, saçlarımı okşuyordu. Kederden böyle davrandığımı düşünüyordu. "Ağla Estrellita, kendini

daha iyi hissedersin sonra." Ona çocuktan söz etmek istemiyordum.

Gündüzleri, amaçsızca sokaklarda yürüyordum. Pazar yerinde dilenen o deli kadın gibi yürüyordum. Bir gün anlamsız bir şey yaptım, çocuk sayılacak kadar genç olan iki askeri kandırıp sınırdan savaştan nişanımı görmeye gideceğimi söyledim ve malzeme ve yiyecek taşıyan kamyonu kaçırmayı başardım. Taberiye'ye kadar gittim ve orada dağların arasında yürümeye başladım, nereye gittiğimi bilmeksizin, yalnızca Jacques Berger'nin öldüğü topraklarda yürümek istiyordum.

Güneş yakıyordu, ışığın ağırlığını omuzlarımda ve sırtımda hissedebiliyordum. Zeytinliklerin arasından yamacı tırmandım, duvarları kurşun izleriyle kaplı olan terk edilmiş çiftliklerin önünden geçtim. Hiç gürültü yoktu. Tıpkı Festiona yolunda, babamı beklediğim dağlarda olduğu gibi. Sessizlik ve rüzgâr yürek atışlarımı hızlandırıyor, güneşin ışığı gözlerimi kamaştırıyordu, buna karşın yürümeye ve o sessiz dağlarda koşmaya devam ediyordum.

Bir ara, yol kıyısında durmuş bir tank gördüm. Yanıp kül olmuş bir iskelet gibiydi, tekerleklerdeki tırtıllar toprağa saplanmıştı, ama çok korktum, daha fazla ilerleyemedim. Daha sonra cepheye ulaştım. Sırıklarla oluşturulmuş ve çalılıklarla kaplı siperler, yıldız parçalan gibi, dağın yamacında zikzaklar çiziyordu. Siperler boyunca yürüdüm, sonra kıyısına oturup uzun bir süre Taberiye Gölüne doğru baktım.

Sonra askerler beni buldu. Sorgulamak üzere Genel Karargâha götürdüler, çünkü Suriyeliler adına çalışan bir casus olabileceğimi düşünüyorlardı. Sonra da bir kamyonla beni Hayfa'ya geri götürdüler.

Elisabeth her şeyi düzenleyip kararlaştırmıştı, Kanada'ya, Montreal'e gidip Mac Gill Üniversitesinde tıp eğitimi görecektim. Jacques Berger'nin yapmak istediği de buydu. Çocuk yüzünden kabul ettim. Benim sırrımdı çünkü, uzak bir yerde doğmasını istiyordum, Elisabeth öğrenmemeliydi. Mart ayı sonunda *Providence* adında, Arap mülteciler için Birleşmiş Milletler'in gönderdiği yiyecek ve ilaç getiren ve dönüşte yolcuları Marsilya'ya bırakan bir gemiye bindim. Marsilya'da da göçmenleri Yeni Dünyaya taşıyan *Nea Hallas*'z.

Güneşim, eylül sonunda doğdu. Oysa onun kendi topraklarımızda, okyanusun öbür ucunda, Elisabeth ve benim *Sette Fratelli'fen* inip ilk ayak bastığımız sahilde doğacağını düşlemiştim. Hamileliğimin son ayları zorlu geçti, derslere gidemedim, dönemim boşa geçmişti. Hocalar son derece kayıtsızdılar, biri, patoloji hocası Salvadori, bıyıklı ve Ghandi gibi küçük yuvarlak gözlükler taşıyan yaşlı adam dışında. Bana: "Sonra devam edersin yine, her şey bittiğinde," demişti. Sınavlara katılmadığım halde, onun sayesinde bursumu korumuştum.

Lola benimle bir kardeş gibi ilgileniyordu. O da hamileydi, ancak onun çocuğu Noel'den önce doğmayacaktı. İkimiz birbirimize destek oluyor, öyküler anlatıyorduk. O da yalnızdı. Nişanlısı adres bırakmadan yok olmuştu. Hemen her zaman beraberdik. Bana yoga öğretiyordu. Bize yararlı olacağını söylüyordu. Soluk alıp vermek, karnını ileriye doğru atmak, bacaklarını yuvarlak oluşturacak şekilde yere yatırmak, gözlerini kapayıp düşüncesini yoğunlaştırmak. Lola eğleniyordu beni, uzun boylu ve sinirli bir yapısı, çocuksu bir yüzü, mavi gözleri, kıvrık saçları ve Hollanda yapma bebeklerini andıran bir teni vardı. Adı van Walsum'du, annesi ve babasının ona niye bu Meksikalı adını taktıklarını hiçbir zaman anlayamadım.

Adlardan söz ediyorduk. Bir kız istiyordu, adlar sayıyor, sıralamayı her gün değiştiriyordu, Leonora, Sylvia, Birgit, Romaine, Albertine, Christina, Carlotta, Sonya, Maryse, Marik ya da Marit, Zoe ve her defasında Helene'i de ekliyordu benim için. Çocuğun ona benzemesi' durumunda, Zoe'nin çok uygun bir isim olabileceğini söylüyordum. "Ya oğlun?" Benim oğlum, güneşim olacaktı. Ancak bu konuyu hiç düşünmüyordum gibi yapıyordum. Yazgıdan korkuyordum. Ona güneş olacağını söylemeye cesaret edemiyordum. Ona eğer erkek olursa babamın adını vereceğimi söylemiştim. Michel. "Ya kız olursa?" "O za-

man adını sen koyarsın." Lola çocuğumun babası hakkında hiçbir zaman soru sormadı bana. Belki onun gibi beni de bir adamın terk edip gittiği düşünüyordu. O kadar benziyorduk ki birbirimize, suyla sürüklenen bir kütük parçası gibi Montreal'e vurmuştuk, bir gün bir dalganın bizi birbirimizden ayıracağını ve bir daha görüşemeyeceğimizi de biliyorduk.

Güneşin çocuğu olacaktı. Hep içimdeydi sanki, etimden ve kanımdan, toprağımdan ve gökyüzümden doğacaktı. O da dalgalarla kumlu sahile, ayak bastığımız ve doğduğumuz yere sürüklenecekti. Kemikleri Karmel Dağının taşlarını ve Gelas'ın kayalarını oluşturacak, etiyse Galile tepelerinin kırmızı toprağını, kanı Saint-Martin'deki derelerin suyu, Stura'daki çamurlu su, ve Samiriye'nin karısının Nabulus kuyusundan aldığı ve İsa'ya verdiği su olacaktı. Bedeninde, çobanın gücü ve çevikliği olacak, gözlerinde Kudüs'ün ışığı parlayacaktı.

Ramat Yohanan'da, tepelerin arasında, avokado tarlalarının tozlu topraklarında dolaşırken de hissetmiştim bunu, bu varlığı, bu gücü. Bir güneş parçası kadar yakıcı ve ağırdı. Öbürleri nasıl anlayabilirdi ki? Onların en azından doğdukları belli bir yer, aileleri, büyüklerin adlarını yazılı olarak görebildikleri bir gömütlük ve anıları vardı. Benimse, içimde taşıdığım ve sonradan ortaya çıkacak bir kütle vardı yalnızca. Bu nedenle başım hep dönüyor, içimdeki bulantıyı dudaklarımda hissediyordum, bedenimde başka bir dünyaya, bir düşe açılan bir delik, bir boşluk vardı hep. Rab Joel'in Toulon hapisanesinde söylediklerini, o esrareniz, dilde bizlere Ayşe'nin doğumunu anlatışını anımsadım. Sözcükler içimi ürpertiyordu, daha hızlı çevirmesi için Jacques'in elini sıkıyordum. Şimdi de aynı gücü hissediyorum, bedenimde dolaşıyor, sanki o sözcükler gerçeğe dönüştü. Tümceler de dolaşıyor, tıpkı rüzgârın suyun üstünde oluşturduğu izler gibi dalga dalga yayılıyorlar.

Nerede olduğumu bilmiyorum. Hastahanedeki çalışma salonu, parlak sarıya boyanmış duvarlar, kadınların uzandığı tekerlekli sedyeler, ebenin doğurmak üzere olan bir kadını getirdiğinde bir ileri bir geri savrulan o kahverengi iğrenç kapı ve tavanda çıtırdayan altı floresan lamba, geceyi görüntüleyen parmaklıklılı büyük pencereler, kar ışıltısıyla parlayan gri ve pembe

gökyüzü, bozkırların sessizliğini delen kadınların acı çığlıkları ve koridorda yankılanan ayak sesleri.

Güneşin, dünyanın öbür ucunda, bundan yıllar önce Elisabeth'le birlikte gittiğimiz o büyük sahilde doğacağını düşledim. Orada olduğumu düşledim, gece annem Elisabeth'le birlikte kumun üstüne uzandığımı, annemin saçlarını okşadığını ve kıyıya vuran dalgaların yumuşak sesini, sabahın erken saatlerinde balıkçı teknelerini izleyen martıların ve pelikanların çığlıklarını işitiyordum. Gözlerimi kapattığımda orada buluyordum kendimi. Denizin kokusunu, dudaklarımda tuzun tadını hissediyordum. Kirpiklerimin arasından, sabahın berrak ışığını görebiliyordum, denizden gelip yavaşça kıyıya vuran o ışığı.

Jacques da benimleydi, elini elimde hissediyor, aydınlık yüzünü, altın sarısı saçlarına ve sakalına vuran ışığı görebiliyordum, işte bu nedenle sarı saçlı oğlum güneşin çocuğuydu. Yaradılış Kitabının sözlerini çeviren sesini duyabiliyordum: "*Ve RAB Allah adamın üzerine derin uyku getirdi, ve o uyudu; ve onun kaburga kemiklerinden birini aldı, ve yerini etle kapadı; -ve RAB Allah adamdan aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı, ve onu adama getirdi. Ve adam dedi: Şimdi bu benim kemiklerimden kemik, ve etimden ettir; buna Nisa denilecek, çünkü o insandan alındı.*"

Şimdiye kadar yaşadığım en uzun geceydi. Öylesine yorgundum ki, hamilelik sancıları arasında uyuyabiliyordum. "Ne zaman başlıyor?" diye ebeye sordum, iyice bitkin düşmüştüm artık. Beni öptü. "Aslında başladı bile, canım." Çocuğumun güneşin doğusuyla aynı anda doğacağını biliyordum, çünkü onun çocuğuydu, onun gücüne ve toprağımın gücüne sahip olacak, o çok sevdiğim denizin gücünü ve güzelliğini alacaktı. Alon Limanından İsrail'e doğru gidiyorduk, gözlerimi kapattığımda dalgaların yumuşak sarsıntılarını duyumsuyor, sabahın erken saatlerinde, durgun denizin uzantısını görebiliyordum, gemi kıyıya yaklaşırken blues söyleyen o boşuk ses işitiliyordu. Bebek doğmak üzereydi, dalgalar beni Elisabeth bavulların başında beklediği sırada uykuya daldığım o sahile götürdü. Olağanüstüydü. Öylesine güzeldi ki. Canım acıyordu, ama kuma vuran dalgaların sesini duyabiliyordum, beni alıp götürüyorlardı, iki-

¹ 'Kitabı Mukaddes,' Orhan Matbaacılık, 1995, s. 2. (Çev.)

ye bölünen denizin üstünde kayıyordum, sahil, doğan güneşin etkisiyle ıslık ıslık. "Soluk alın, itin, itin, itin." Ebenin sesi, ıssız sahilde tuhaf bir biçimde yankılanıyordu. Soluk alıyordum, bağırmıyordum. Gözlerim yaşla dolmuştu, dalgalar karnımda gidip geliyordu. Ve Michel doğdu. Yoğun ışık gözlerimi kör etmişti. Sonra neler oldu, beni kimler götürdü, hiç bilmiyorum. En sonunda vardığım o büyük ve dümdüz sahilde uzun bir süre uyudum.

Nice, yaz 1982, Yalnızlık Oteli,

Annem Elisabeth dün öldü, onun isteği üzerine, bu gece günbatımında, sahilde, setin üstünde aşırı sıcak akşamın marmurluğuyla kıymıtsız duran birkaç balıkçının dışında kimsenin kalmadığı bir sırada küllerini o çok sevdiği denize savuracağım. Bunu gözlerim dolmadan yapmalıyım, hatta hiçbir şey hissetmeden. Sonra deniz kıyısında yer alan ve adlarında i harfinin bulunduğu, Ribotti, Macarani, Verdi, Alexandre Mari gibi sokaklarda dolaşacağım. Annemin o çok sevdiği denizin buram buram kokusunu ve rüzgârını içime çekeceğim.

Güneş tüm bu haftalar ve tüm bu aylar yakıp kavurdu. Yangınlar yüzünden birçok tepe kül oldu, duman yüzünden yarı mavi, yarı kararmış gökyüzü tuhaf görünüyordu. Her akşam kül yağmuru yağıyordu denizin üstüne.

Kafelerin terasında, Alman, italyan, Amerikan, Arjantinli ya da Arap, turistler vardı, insanlar çok yüksek sesle konuşuyorlardı, kadınlar üstlerine çok fazla koku sürmüşlerdi. Narin yapıları eşcinsel çiftler, dadılar, Yunan, Kıbrıslı, Tunuslu ve Rus denizciler vardı. Sefil Alman dilenciler, bulvar bulvar dolaşanlar, pizza düşkünleri, jigololar, pezevenkler de vardı. Sarraflar, Fransız Demiryolları İşletmeleri emeklileri, sarı saçlı boş bakışlı genç kızlar, ölecek kadar uyuşturucu almış yeniyetmeler vardı. Güneşte yanmış Hollandalı yüzücüler, Kabilli işçiler, eski savaşçılar, kuaförler, elçiler, araba tamircileri, bakanlar ve daha sayamadığım birçok insan.

Hiç bilmediğim bu dünyayı izliyordum. Artık hiçbir şeyi tanıyamıyordum. Gidip gelen, duraksayan, birbirleriyle konuşan, birbirlerine dokunan bu insanları, bir kanalda akıp giden ve kalın bir tortu yığını andıran kalabalığı izliyordum. Özellikle de motorların uğultusuna karşın işitilen o ayak sesleri ve

insan seslerinin gürültüsü vardı. İnsanlar, sımsıkı kapalı tuttukları kabuklarından, bir yansımayı andıran sert ve uzak bakışlarla bakıyorlar.

Elisabeth, 1973 yılında Sina Çölü savaşı sırasında gitti, ben de o yıl Philip'le evlenip Tel-Aviv'in gürültülü bir sokağında, Habima Tiyatrosu yakınında çocuk hastalıkları muayenehanemi açtım. Nasıl oldu da onun gitmesine izin verdim? Hasta olduğunu, sessizce acı çektiğini anlamalıydım. Kanseri içini kemirmişti. Oysa ben, o sırada, yaşamaya bakıyordum, hızlı ve güçlü olmaya çalışıyordum, dur durak bilmeden, neler olduğunu anlamaya çalışmadan.

Elisabeth'in üstünde siyah giysileri, ve elinde gemiye binerken aldığı o küçük bavulu vardı, ona engel olmaya çalıştım, ancak kararını değiştiremeyeceğini biliyordum. Ona mesleğimden, Philip'ten, ona muhtaç olan Michel'den söz ettim. Fazla abartmamam gerektiğini gösteren bir ifadeyle el işareti yapıp gülümsedi. "O benim yokluğumu hissetmeyecektir, ama ben onu özleyeceğim," dedi yalnızca. Sahte bir mutluluk ifadesiyle ekledi: "İstediginde gelip beni görebilir. Hoşuna gideceğinden eminim." Havaalanında, uçağa binmeden önce, soğukkanlılıkla ve acımasızca: "Elbette, geri dönmek üzere gittiğimi anlamış-şındır," dedi. Yüreğim hızla çarpmıştı. Neden böyle söylediğini şimdi anlıyorum.

Tanımadığım bu kentin sokaklarında yürüyorum. Annemle babam gençlik yıllarını burada geçirdiler. Babamın tarih ve coğrafya dersleri verdiği liseyi, küçük kuleleri, mazgal deliklerini, sivri uçlu demirleriyle gri taşlı o olağanüstü hapishaneyi gördüm. Çimenler ortasına dikilmiş, barışı simgeleyen cılız zeytin ağacını da gördüm. Rakamları Latince yazılı güneş saatini gördüm, bana Pickwick Club'ün formüllerini anımsattı. Annemle babamın yaşadığı balkonu, dereye bakan binayı aradım. Ne var ki, şimdi derenin yerine parkingler ve beton yığınları inşa edilmiş. Biraz ilerde, eski bir binada, adını çok beğendiğim bir otel var, Hotel Soledad, Yalnızlık Otel. Trafik gürültülerini işitmek için bahçeye bakan küçük bir oda tuttum. Dar yatağa uzandığımda, güvercin seslerini, uzaktan gelen radyo sesini ve

çocuk çığlıklarını duyabiliyorum. Herhangi bir yerde ya da her yerdeyim, belki de hiçbir yerde değilim.

Hiç bilmediğim bu kentte, yangınların kavurucu sıcaklığında geçirdiğim bunca gün. Geçen her gün, beraberinde, Lübnan'daki savaşın yankılarını, Maures'da, Esterel'de, Var tepelerinde patlayan silahların haberini getiriyordu bana. Gün be gün, hastanenin daracık odasında, kansız ve zayıf düşmüş olan annemin yavaş yavaş yok oluşunu izliyordum. Çok derinden gelen alçak sesini işitiyor, elini elimde hissediyordum. Geçmişten ve babamdan söz ediyordu. Michel, diyordu sürekli, Nice'i, Antibes'i, mutlu günlerini, deniz kıyısında yaptığı uzun gezintileri, İtalya'da, Siena'da, Floransa'da, Roma'da geçirdiği tatili anlatıyordu. Bütün bunları bir yetiškine, bir dosta, bir kardeşe, çiftin göl kıyısında bir otelde karşılaştığı ve bir an için mutluluğunu paylaştığı bir genç kıza anlatır gibiydi. Amantea Lokantasını, masmavi denizi, günbatımında kıyıda yüksek burunları. Ben de oradaydım sanki, onlarla birlikte buz gibi karpuzlardan yemiş, o şarabı içmiş, dalgaların ezgisini ve martıların sesini işitmistim. Bana Amantea'yı, balayım geçirdikleri o yazı, sanki ben de oradaymışım ve gençliğin ışığıyla aydınlanan o yüzleri görmüşüm, seslerini ve gülüşlerini duymuşum gibi anlattığımda, geriye kalan her şey siliniyordu. Konuşurken elimi sımsıkı tutuyordu, tıpkı martı çığlıkları arasında denizin üstünde kayan teknede babamın elini sıktığı gibi.

Elisabeth'in sesi gün geçtikçe kısılıyordu, aynı öyküyü anlatıyordu sürekli, aynı adları sayıklıyor, aynı kentleri sayıyordu, Piza, Roma, Napoli ve hep Amantea adı geçiyordu, sanki dünyada savaşın yaşanmadığı tek yerdi orası. Son günlerinde sesi iyice gitmişti, onu duyabilmek için dudaklarına iyice eğiliyor, sözcüklerini, anı parçacıklarını alıp götürülen o soluğunu hissedebiliyordum.

Her gün, akşam saatlerinde hastaneden ayrılıyor, başımın dönmesine aldırmadan sokaklarda amaçsızca dolaşılıyor, sürekli yinelenen ve peşimi bırakmayan o adı işitiyordum hep: Amantea, Amantea... Gazetelerde, Toulon, Fayence, Draguignan ve Tanneron'da ağaçlıkları kül eden yangın haberini okuyordum. Yitip gitmekte olan Beyrut'u ışılatan yangınlar.

Ben de, geceleri, yakıcı sokaklarda, anılar ve gölgeler peşin de yürüyordum. Elisabeth elimi sımsıkı tutmuş, anlaşılmaz sözcükler fısıldıyordu bana, Amantea'da, sahilde babama sarıldığı sırada söylediği aşk sözcükleri, babamın ona bir sır gibi söylediği sözler. Deniz daha da güzel görünüyor, ışık kıvılcımlarıyla doluydu, her dalga kumsala doğru ilerliyordu. Son günlerde artık hiç konuşamıyordum, ama sözcükler içindeydi hâlâ, dudaklarına kadar geliyorlardı, ben de eğilip soluğunun arasından onları yakalamaya çalışıyordum, o yaşam sözcüklerini yeniden duyabilmek için. Onun gücü yetmediği için artık ben konuşuyordum, ona Siena'dan, Roma'dan, Napoli'den, Amantea'dan söz ediyordum, orada olan bendim sanki, sahilde martıların gökyüzünde uçuşlarını izliyor, dalgaların ezgisini dinliyor, ufukta yavaş yavaş batan ışığa bakarak babamın elini ben tutuyordum. Elini sımsıkı tutuyor, ona birşeyler söylüyordum, yüzünü ve çarşafı hafifçe kımıldatan göğsünü izliyor, ona güç vermek için elini hiç bırakmıyordum. Kuşatılmış kentte, ne su, ne ekmek kalmıştı, yalnızca yangınların titrek ışıltısı, topların gürültüsü, yıkıntılar arasında boş boş dolaşan çocukların silüetleri vardı. Ağustos ayının son günleriydi, Sainte-Maxime'in yukarısında, dağların tümü yanıyordu.

Geceleri, hastaneden çıktıktan sonra, tepelerde yürürken, gökyüzünde günbatımını andıran o ışığı görüyordum. Var'da, yedi bin hektar alan alevlerle kaplanmıştı, kül kokusu havaya, suya, hatta denize kadar yayılmıştı. Yük gemileri, insanları toplayıp harabeye dönen kentten ayrılıyorlardı. Adları belleğime kazınmıştı artık, *Sol Georgios, Alkion, Sol Phryne, Nereus*. Kıbrıs'a, Tunus'a, Sudan Limanına gidiyorlardı. Durgun denizde ilerliyorlardı, oluşturdukları dalgalar gitgide büyüyor ve kıyıya vurup yok oluyordu. Martılar, günbatımında, aydınlık gökyüzünde, kıyıda binalar minicik beyaz lekelerle dönüşünceye kadar gemileri izliyorlardı. Ara sokaklarda, yüzler sorgularcasına bana bakıyordu. Kadın ve çocukların yıkık dökük caddelerde, Sabra ya da Chatila kamplarındaki sokaklarda gölgeler gibi kımıldadıklarını görüyordum. Gemiler uzaklaşıyor, dünyanın öbür ucuna, denizin öbür tarafına gidiyorlardı. Atlantis, dalgakırının yanından ağır ağır geçiyor, günbatımının sıcak rüzgârında, durgun denizde kayıyor, bir bina kadar yüksek ve bem-

beyaz duruyordu. Kuzeye doğru ilerliyordu, belki de Yunanistan'a ya da İtalya'ya doğru. Bu küllengi denizde onun yolunu gözlüyordum, karanlıkta yanan ışıklarıyla, martılar eşliğinde denizde kayarken görürüm diye.

Elisabeth öylesine zayıf düşmüştü ki, artık gözleri beni seçemiyordu. Kulağına iyice yaklaşmış, ak saçlarını dudaklarımda hissederek uzun uzun anlatıyordum ona. Sevdiği sözcükleri, adları söylüyordum, Napoli, Floransa, Amantea, çünkü ancak bu sözcükler içine girebiliyor, kanına ve soluğuna karışabiliyordu hâlâ. Hemşireler beni uzaklaştırmaya çalışmışlardı, ancak yatağın demirlerine sımsıkı yapışmış, başımı aynı yastığa dayamış, bekliyor, soluk alıyor, yaşıyordum orada. Su damarlarına damla damla akıyordu, benim söylediğim sözcükler de bu damlacıklar gibiydi, algılanamayan, çok alçak, çok ağır söylenen bu sözcükler birbiri ardına sıralanıyorlardı, güneş, deniz, siyah kayalar, uçan kuşlar, Amantea, Amantea... Verilen ilaçlar, iğneler, acil yardımlar ve elimde birdenbire acıyla kaskatı kesilen Elisabeth'in eli. Biraz zaman kazanmak, biraz daha aramızda kalmasını sağlamak için yinelenen sözcükler. Güneş, meyveler, kadehlerde köpüren şarap, balıkçı yelkenlerinin silüeti, bir öğle sonrasının sıcaklığında Amantea kentindeki dinginlik, çarşafaların çıplak tende hissedilen serinliği, kapalı kepenklerden oluşan mavi gölgeleri. Ben de yaşamıştım bütün bunları, orada annem ve babamla birlikteydim, o gölgelikte, serinlikte, meyvelerin iç açıcı sularındaydım. Savaş olmamıştı, hiçbir şey durgun denizin enginliğini bozmamıştı henüz.

Elisabeth gece öldü. Odaya girdiğimde, sedyede çarşafıya sarılı bedenini, erinç içinde, ama sahte bir gülümseme taşıyan çok soluk ve zayıf yüzünü gördüm. Yaşamla birlikte bağındaki acı da yok olmuştu. Ona bir süre baktım ve oradan ayrıldım. Hiçbir şey hissetmiyordum. Gereken kâğıtları doldurduktan sonra, bir taksiye binip korkunç ayini yerine getirmek üzere ölümlerin yakıldığı yere gittim. Sekiz yüz derece sıcaklıktaki fırın, birkaç saniyede, annemi bir yığın küle dönüştürdü. Sonra da, para karşılığında, kapaklı demir bir silindir verdiler, alıp çantama koydum. Uzun yıllardır bu kentte yaşıyordum ve artık buradan hiç ayrılamayacakmışım gibime geliyordu.

Sonraki günlerde, çantamla birlikte, kentin çevresinde, yangınların sıcaklığında dolaşıp durdum. Ne aradığımı bilmiyordum. Belki de Gestapo ajanlarının ölüm cezasına çarptırıp yakalamaya çalıştıkları, bodrum katlarında ya da çatılarda saklanan insanlardı aradığım. Alman ordusunun Stura vadisinde yakalayıp istasyon yakınındaki Borgo San Dalmazzo Kampına kapatıldığı, sonra da zırhlı vagonlara doldurulup Nice istasyonundan geçen, yolculuklarını kuzeye doğru sürdüren, Drancy'ye ve daha uzağa, Dachau'ya, Auschwitz'e götürülen insanlardı belki de? Kentin caddelerinde yürüyordum, sokak lambalarının ışığıyla aydınlanan yüzler önümde uçuşuyorlardı sanki. Kimi adamlar bana doğru eğilip kulağıma birşeyler fısıldıyordu. Genç insanlar sarmaş dolaş gülüşüyorlardı. Vali Ribiere'in ölüme mahkûm ettiği, sınırdışı ettiği Yahudilerdi bunlar. Denizin öbür tarafında, bir sahilde, kentin yok olduğu bir sırada, mülteci kamplarında kadın ve çocuklar sakin denizde uzaklaşan büyük gemileri izliyorlar. Burada, bu kentteyse, insanlar sokaklarda gidip geliyor, ışıklı vitrinlerin önünden geçiyorlar, kayıtsız ve uzaklar. Öldürülmüş çocukların, kasaplardaki çengellere takılmış gibi sokak lambalarına boyunlarından asıldığı köşelerden geçiyorlar.

Elisabeth'in ölümünden sonraki gün, Cimiez tepelerinde, güneşle parıldayan sessiz sokaklarda, servi ve bodur ağacı kokuları arasında yürüdüm. Arabaların arasında dolaşan kediler ve pervasız karatavuklar vardı. Kumrular villaların tepelerinde dans ediyorlardı. Yangın kokusu kalmamıştı artık, gökyüzünde bulut yoktu. Ne aradığımı, ne görmek istediğimi bilmiyordum. Yüreğime açılan bir yaraydı sanki, kötüyü görmek, şimdiye kadar kaçırıklarımı, beni başka bir dünyaya itenleri anlamak istiyordum. Bu kötülüğün kökenini bulduğumda, buradan gidebileceğimi, her şeyi unutup yaşamımı o çok sevdiğim iki erkekle, Michel ve Philip'le, yeniden kurabileceğimi sanıyordum. Sonunda, yeniden yolculuğa çıkabilecek, konuşabilecek, yeni yerler ve yüzler tanıyacak, şimdiki zamanda yaşayabilecektim. Zamanım az. Kötülüğün kökenini bulamazsam, tüm yaşantımı ve gerçeği yitirebilirim. Ve boş boş dolaşmaya devam ederim.

Günler boyunca, omzumda çantam, bahçelerde, denize bakan lüks yapıların önünde yürüdüm hep. Sonra da beyaz büyük bir yapının önüne vardım, güneşin son ışıklarıyla aydınlanan bu bina çok güzel ve sakindi. İşte görmek istediğim buydu. Kraliyet sarayı gibi güzel ve ürkütücüydü, güvercinlerin ve karatavukların sakin havuzundan su içtikleri Fransız usulü bir bahçeyle çevriliydi. Nasıl oldu da şimdiye kadar görememiştim onu? Oysa bu bina kentin her bir yanından görülebiliyordu. Caddelerin sonunda, arabaların ve insanların gürültüsünden uzakta, sonsuza dek güneş gören ve baştan sona deniz bakan bu beyaz görkemli ev vardı.

Zaman hiç geçmemiş, ölüm ve acı hâlâ buradaymış gibi, ağır ağır, dikkatle yaklaştım görkemli dairelere, düzgün görünümlü parka, gürgen fidanlarına ve alçıdan yapılmış her heykelle. Parkta ağır ağır yürüyor, ayakbılarımla ezdiğim çakıllardan çıkan sesi işitiyorum, malikânenin sessizliğinde bu ses sert ve neredeyse tehdit edercesine yankılanıyor. Dün, istasyon yakınlarında gördüğüm Excelsior Oteline düşünüyorum, bahçelerini, barok tarzı beyaz cephesini, sorgulamadan önce Yahudilerin önünden geçtiği alçıdan yapılmış küçük meleklerle donatılmış büyük giriş kapısını. Ne var ki, burada, büyük parkın erinci ve lüksü içinde, beyaz evin pencereleri altında, kumruların ve karatavukların hoş sesine karşın ölüm sessizliği hüküm sürüyor. Yürümeyi sürdürüyorum, Saint-Martin'deki evimizin mutfağından babamın sesini duyuyorum sanki, bu görkemli binaların gizli bodrumlarında, günlerce işkence gören ve öldürülen insanlardan, akşamları dövülen kadınların çığlıklarından, parkın yeşilliklerinde ve havuzunda kaybolan çığlıklardan, karatavukların sesiyle hiçbir benzerliği olmayan bu çığlıklardan söz ediyor, belki de o zamanlar olanları duymamak için kulakları tıkamak yeterliydi. Sarayın yüksek pencereleri altında ilerliyorum,

Nazi subaylarının dürbünlerle kentin sokaklarını gözledikleri ,bu pencereler. Babamın, evin adını söylediğini, Ermitage dediğini duyuyorum, her gece, mutfağın yarı karanlığında, pencerelerin' sıkıyönetim sırasında gazete parçalarıyla her bir köşesini tı- kadığımız o günlerde sürekli bu adın söylediğini, anımsıyorum. Ve bu ad, bunca zaman, tiksindirici bir sır gibi içimde kalmış, Ermitage adı başkaları için güvercinlerin dolaştığı bir parkı olan ve denize bakan büyük lüks daireler dışında hiçbir Şey ifade et- miyor. Evin önünden geçiyor, cephesine, her bir penceresine, işkence görenlerin çığlıklarının yankılandığı karanlık bodrum pencerelerine bakıyorum. Bugün kimse yok burada, bense, g- neş işığına ve uzakta, palmiye ağaçlarının arasından görülen denizin parıltısına karşın, içimde bir soğukluk hissediyorum.

Elisabeth'in ölümünden sonraki pazar günü, Saint-Martin'e kadar giden otobüse bindim. Derenin aktığı sokakta, biraz aşa- đıda kalan ve birkaç basamakla inilen evimizi aradım. Ne var ki, her Şey yabancıydı bana ya da ben yabancılaşmıştım. Sokağın ortasında akan, eskiden bir nehir kadar güçlü ve tehlikeli olan dere, küçük kâğıt parçalarını sürükleyen ince bir akıntıya dönüşmüştü artık. Eski bodrum katlan ve ahırlar, lokanta, piz- zacı ya da dondurma ve küçük hediyelikler satan dkknlarla dönüşmüşler. Büyük alana, ne olduğu bilinmeyen büyük bir bi- na yapılmış. O gizemli ürkütücü oteli bile aradım, her sabah an- nem ve babamla gittiğimiz, kuyruğa girip jandarmaların kötü- đne adımızı yazdırdığımız o yeri. Rachel'in italyan yzbaşısy-la dans ettiği yeri, askerlerin zavallı Bay Ferne'in piyanosunu gtrdkleri yeri. Sonunda anladım ki, reklam dolu brandaları ve pencerelerinde gülünç el işi perdeleri olan, o gördüğüm iki yıldızlı küçük otelmış. Hatta Bay Ferne'in tek başına siyah pi- yanosunda Macar valsleri çaldığı, bahçesinde dut ağacı olan o terk edilmiş tuhaf villası, artık bir dinlence evine dönüşmüş. Ama eski dut ağacını tanıdım. Ayak ularıma basıp uzandım, ince kenar oyuklarıyla, hoş yeşillikte geniş bir yaprak koparttım.

Kasabanın aşağısına, nehrin ve yıkanmaya gittiğimiz karan- lık boğazın göründüğü dönemece kadar yürüdüm, buz gibi su- yun ve güneşin etkisiyle tüylerim diken diken oldu yine, arıların vızılıtısını işittim, yürek atışlarımı dinleyen Tristan'm göğsüme dayadığı yumuşak yanağını hissettim yine. Belki de glşen çocukların sesini, delikanlıların su fışkırttığı için çığlıklar atan genç kızları, eskisi gibi: "Maryse! Sonia!" diye bağıran sesleri de işittim. Yüreğim daraldı, hemen kasabaya döndüm.

Kimseyle konuşmaya cesaret edemedim. Zaten yaşlılar l- mş, gençler de buradan ayrılmıştı. Kuşkusuz, her Şey unutul-

muştı. Turistler çocukları ve köpekleriyle birlikte sokaklarda dolaşıyordu. Şabbat ayını için kadınların mumlarla aydınlattığı o eski ev artık bir garaj ölmüş. IV'üncü italyan Ordusunun geri çekilip kasabayı Almanlara terk ettiği sırada, Yahudilerin dağlara çıkmadan önce toplandıkları büyük alanda, küçük demir topraklarla oynayan insanlar, park etmiş arabalar, fotoğraf çeken turistler gördüm. Çocukların uzanarak su içtikleri, dört ağızdan su fışkırtan havuzlu çeşmenin suyu akıyor yalnız.

Notre-Dame-des-Fenestres yolu üzerinde otostop yapmak zorunda kaldım, çünkü başka seçeneğim yoktu. Sarışın genç bir kızın kullandığı bir araba önümde durdu. Aracın içinde, İtalyan'a benzeyen esmer genç bir erkek ve güzel siyah gözlü esmer genç bir kız vardı. Araba, değişik ağaçların bulunduğu ormanın içinden geçerek tapınağa kadar giden yolu birkaç dakikada tırmandı. Elisabeth'le birlikte yürüdüğümüz yola baktım hiç duygulanmadan, nehrin kıyısında duraklayıp uyuduğumuz o düz alanı aradı gözlerim. Arabadaki gençler benimle konuşmaya çabalıyorlardı. Genç adam: "Buraya ilk kez mi geliyorsunuz?" diye sordu. Hayır, ilk kez olmadığını, çok zaman önce geldiğimi söyledim ona. Yolun sonunda, dağfarın kapladığı alanda bulutlar tepeleri şimdiden gizliyordu, içinde uyuduğumuz küçük binalar, italyan askerlerin barakaları, küçük kilise, her şey yerli yerindeydi, ne var ki birşeylerini yitirmişlerdi sanki, aynı şeyleri ifade etmiyorlardı. Asker barakalarının karşısında, içinde uyuduğumuz o binada, şimdi Club Alpin'in bir durak yeri var. Arabadaki gençler de, geceyi orada geçirmek üzere, çantalarını oraya bıraktılar. Bir an için, ben de onlara eşlik edip orada kalmayı düşündüm, ama olanaksızdı. "Bu mevsimde bile, bir hafta önceden rezervasyon yaptırmak gerekiyor." Durak yerinin bekçisi ilgisizce söyledi. Eskiden insanlar bu kadar zorluk çıkartıyorlardı.

Geç olduğu için, turistlerin dönmekte olduğu taşlık yolda yürümeye cesaret edemedim. Barakalardan fazla uzaklaşmadan yol kıyısına, rüzgârdan korunmak için bir kayanın yanına oturdum ve dağa baktım, tıpkı eskiden gözlerim acıyınca ve başım dönünceye kadar babamın yolunu gözlediğim gibi. Ama şimdi, hiç geri gelmeyeceğini biliyorum.

İtalya'ya gitmek üzere, annemle birlikte yola koyulduğumuz o gün, babam Berthemont yakınlarında, sınırı geçmeye çalışan insanlara yardım ediyordu. Öğle saatlerinde, Almanlar onları buldu. Gestapo'dan olan adam onlara: "Koşun! Kaçın!" diye bağırdı. Bunun üzerine, yüksek otların arasında kaçışmaya başladıkları sırada, kurşun yağmuruna tutuldular ve erkekler, kadınlar, yaşlılar ve küçük çocuklar birbirlerinin üstüne yığıldılar. Çalılıklar arasına, sonra da terk edilmiş bir ağıla saklanan genç bir kadın anlattı bunu. Bunun üzerine, Elisabeth, kocasının öldüğü topraklarda olabilmek için Fransa'ya döndü. Bunları o ince ve zarif el yazısıyla okul defterlerinden kopartılan bir sayfada, uzun bir mektupta anlattı, babamın adını, Michel Greve ve onunla birlikte, Berthemont yakınlarında, otların arasında ölen öbür insanların adlarını da yazmıştı. Bugün, o da aynı topraklarda öldü, bedeni, yanımda taşıdığım çelik bir silindir içinde duruyor şu anda.

Saint-Martin'e doğru giden yolda biraz yürüdüm. Ardımda bıraktığım nehrin sesini ve bulutlardan gelen gökgürültülerini işitiyorum hâlâ. İngiliz turistler beni arabalarına bindirip kasabaya kadar götürdüler. Mevsim kalabalığına karşın, Centrale Caddesinde, tanımadığım eski bir evde, otelde küçük bir oda bulabildim.

Berthemont'da, babamın öldüğü yeri görmek istedim. Sabahın erken saatlerinde, yol kavşağına kadar bir otobüsle gittim, sonra da vadinin sonuna, eskiden kaplıcaların bulunduğu terk edilmiş eski otele kadar yürüdüm. Kükürtlü suların aktığı nehrin yukarısında merdivenlerden çıkıp dağa tırmanan patikayı izledim. Gökyüzü olağanüstüydü. Philip ile Michel'in de bu görüntüleri sevebileceklerini düşündüm, sabahın ilk ışıklarıyla parıldayan otlarla kaplı yamaçları ve kayaları. Vesubie vadisinin öbür tarafında bulunan mavi yüksek dağlar, bulutlar kadar hafif görünüyordu.

Böyle bir sessizliği işitmeydi, barış içinde yaşamayalı çok zaman olmuştu. Denizi düşündüm, *Sette Fratelli'nin* sintinesinden başımı uzattığımda gördüğüm o denizi, aradan öyle çok zaman geçti ki, bir söylence gibi geliyor şimdi. Babamı düşledim o gemide, güneşin dünyaya çok yakın olduğu ve dalgaların tepelerini aydınlattığı bir sırada. Kudüs'ten, ışıklar kentinden böyle

söz ederdi babam, yeni bir dünyanın üzerine,doğan bir bulut, bir serap gibi. O kent nerede? Gerçekten var mı böyle bir yer?

Dağın kıyısında, Mario'nün engerekleri aradığı büyük otlakların başladığı yerde, babamı görmeyi düşlediğim o yerde durdum. Güneş yakıyor, gökyüzünün özeğinde parlıyor, gölgelerin hepsini yavaş yavaş yok ediyordu. Vadi hâlâ sabahın sisli havasını taşıyordu, ne insan silueti, ne ev, ne bir gürültü vardı. Otlarla kaplı yamaç, sonsuza uzanır gibi, gökyüzüne doğru yükseliyordu. Tek bir iz, yol.

Buradan geçtiklerini anladım, başlarında babam, kaçak insanlarsa ardına dizilmişler, şallarına sarınmış kadınlar, sızlanan ve her şeyden habersiz çocuklar ve arkada bavulları, yiyecek çantalarını ve yün battaniyeleri taşıyan erkekler. Yüreğim hızla atmaya başladı, yüksek otların arasından tırmanmaya devam ettim. Yine bir yaz sonuydu, tıpkı kırk yıl öncesi gibi, çok iyi anımsıyorum: Uçsuz bucaksız mavi gökyüzünden uzam görülebiliyordu sanki. Yanmış otların kokusu, çekirgelerin keskin sesleri. Yarı karanlık vadilerin üzerinde çığıllıklar atarak uçuşan çaylaklar vardı. Gerçeğe doğru ilerlediğim için yürek atışlarım gitgide hızlanıyor. Her şey yerli yerinde, unutmadım, dün gibi sanki, annemle birlikte keskin taşlarla kaplı yolda, bulutların arasından, vadiye, İtalya'ya doğru yürüyorduk. Kadınlar, boş ve durağan bakışlarla, yol kıyısına oturmuşlardı, paketleri yanlarında. Burada, otların kokusu güçlü bir parfüm gibi baş döndürüyordu, belki de çiftçiler otları yeni biçmişlerdi. Patika yolda, otlarla kaplı yamaca doğru ilerlerken yüzümden ve sırtımdan terler boşalıyor. Tepelerdeki kayalara kadar uzanan uçsuz bucaksız bir otlaktayım şimdi. Öylesine yükseğe çıktım ki, artık vadinin aşağısını göremiyorum. Güneş öbür yana, mavi dağların arasına indi. Bulutlar şişkin ve olağanüstü güzel, bir yerlerden gök gürültüleri geliyor.

Karşımda, çobanların kulübeleri var. Eski yıpranmış taşlardan yapılmış kulübeler bunlar. Belki bunlar, insanlar buraya gelip kasabalarını, tapınaklarını kurmadan önce de vardı. Kulübelere yaklaştıkça, güneşin sıcaklığına ve mayalanmaya yüz tutmuş otların baş döndürücü kokusuna karşın, içimde gitgide büyüyen bir ürperti hissediyorum. Ve birden, biliyorum, hiç kuşkum yok. Burası. Buraya gizlenmişlerdi, bu taşlı kulübelerin ar-

dına. Kaçak insanlar otlakta yürüdükleri sırada, katiller, otomatik tabancalarıyla ortaya çıktılar, içlerinden biri Fransızca bağırdı: "Kaçın! Çabuk kaçın! Gidin, sizlere bir şey yapılmayacak!" Gestapo adamlarından biri söylemişti bunu, üstünde şık gri bir takım vardı, başında fötr şapka. Kadınlar, çocuklar, yaşlı insanlar, erkekler, kudurmuş hayvanlar gibi yüksek otların arasında kaçışmaya başlamışlardı. Bunun üzerine, S.S.ler tetiğe basıp otomatik silahlarıyla otlarla kaplı tarlayı taramaya başladılar, bedenler birbirlerinin üstüne yıkıldı ve korkunun keskin çığıllıkları kana karıştı böylece. Kimileri yaşıyordu hâlâ, yamacın aşağısına, doğru geldikleri yoldan kaçmaya çalışıyorlardı, ancak mermiler sırtlarından vurdu onları. Paketler, bavullar, un çuvaları otların arasına yuvarlanıyor, giysiler, ayakkabılar ortalığa dağılıyordu. Askerler bavullara dokunmadılar. Cesetleri bacaklarından tutup çoban kulübelerine kadar sürüklediler, sonra da onları güneşin altına öylece bırakıp gittiler.

Akşamüstü, otlarla kaplı yamaca ve taşlı kulübelerin üstüne yağmur yağmaya başladı. Patika yüksek otların arasına, gölgelik vadiye doğru iniyor, tıpkı eskiden, keskin otların dudaklarıma değdiği ve artık nerede olduğumu bilemediğim o günlerde olduğu gibi görünüyor her yer. Belli ki artık buraya hiç kimse gelmiyor. Belki de, yalnızca yaz sonlarında, köpeğiyle ısıklarla konuşan yaşlı bir çoban koyun sürülerini getiriyor buraya ve bir taşın üstüne oturup kayan bulutları izliyor.

Kaygan patikada, yüksek otların arasından, yamacı koşarak indim. Birbirlerine sarılıp sevişmekte olan engerekler hâlâ var mı? Mario gibi dişlerinin arasından islik çalarak onlara seslenen birileri var mı? Çevremde her şey dönüyor, savaştan kurtulmayı başaran tek canlı, tek kadın benim sanki. Babamın görmek istediği ışıklar kenti Kudüs, yukarda, otlarla kaplı yamacın üstünde yer alıyor sanki, yeryüzünü bulutlarla birleştiren yüksek kubbeler ve minareler var orada.

Vadide, gölgeler serin. Yağmur yumuşak bir sesle yolun üstünde kayıyor. Bir İtalyan'ın kullandığı kamyonla Nice'e döndüm. Aradığımı bulmuştum artık. İki gün sonra, Philip ile Michel de buraya geliyorlar. Onları seviyorum. Onlarla birlikte, denizin öbür tarafına, ışığın çok güzel olduğu kente gideceğim. Özellikle çocukların gözlerinde, acıyı yok etmeye çalıştığım o

gözlerde bambaşka parlıyordu. Her şeyin başlayacağını biliyordum. Ve Nejma'yı düşünüyorum, yıllar önce yolda, tozların arasında kaybettiğim kardeşimi artık bulmam gerekiyor.

Deniz, günbatımında çok güzel. Su, toprak ve gökyüzü birbirine karışıyor. Bir sis bulutu dolaşıyor ve ufkun önünü kapatıyor. Arabaların devinimine, insanların ayak seslerine karşın, ortalık sessiz. Esther'in oturduğu sette her şey oldukça dingin. Kirpiklerini neredeyse hiç oynatmadan karşıya bakıyor. Birkaç gündür, güneş batarken denize bakmak için buraya geliyor. Bu akşam son kez bakıyor. Yarın, Philip ile Michel geliyor, birlikte trene binip Paris'e ya da Londra'ya gidecekler. Çünkü unutmak için gitmek gerek.

Her akşam, aynı saatlerde, balıkçılar gelip yerlerini alıyorlar. Dalgakıranın üstünde, olta yemlerini ve oltalarını özenle hazırlıyor, her zamanki şeyleri yapıp kendinden emin davranıyorlar. Esther onları izlemeyi seviyor. Öylesine coşkulu ve dik-katlılar ki, geriye kalan her şey bir düştten, tımarhane koridorlarında tek başına boş boş dolaşan bir delinin düş gücünden, sayıklamasından başka bir şey değil sanki. Esther gerçeğin bu olduğunu düşünüyor; günbatımının ışıkları altında oturan bu balıkçılar, denize saldıkları oltaları, dalgalara çarptıklarında sesler çıkartan kurşun tanecikleri ve güneşin yavaş yavaş sisin içinde kaybolduğu sırada, dalgalanan ışık. Esther, karşısında duran gri mavi enginlere dalıyor, sonra da bakışı tek bir küçük gemide yoğunlaşıyor, sisi yavaşça delen üçgen biçimde ince bir yelken-
de.

Yazın son günleri yaşanıyor. Günler gitgide kısalıyor, ani den gece oluveriyor. Esther, hava ılık olmasına karşın, ürperiyor. Kayalarda oturan balıkçılar radyoyu açtılar. Müzik, rüz gârla birlikte geliyor, yüksek sesle kötü bir biçimde şarkı söylemekte olan bir kadın sesi ve dağlardaki gökgürültüleri yüzünden çıkan cızırtılar işitiliyor.

Balıkçılar, arasına dönüp ona alaylı alaylı bakıyor, Nice lehçesiyle birşeyler söylüyorlar, Esther kendinden söz ettikleri-

ni anlıyor, çünkü zaman zaman aralarında gülüşüyorlar. İçlerinden, oldukça esmer, oğlu yaşında kimi erkekler, İtalyan'a benziyor, üstlerine kısa kollu pembe gömlekler var. Onun hakkında ne söyleyebilirler ki? Tahmin etmek güç, üstündeki giysilerle bir serseriye andırıyor, aklaşmaya yüz tutmuş kısa saçları, dağda güneşin altında geçirdiği günler yüzünden yanmış çocuksu yüzünden olsa gerek. Ama her şeye karşın, seslerini, bayağı müziklerini ve gülüşlerini duymaktan hoşnut. Gerçek olduklarının bir kanıtı bu, sakın deniz, beton yığınları, siste ağır ağır ilerleyen yelkenli, bütün bunlar gerçek. Hiçbir zaman da yok olmayacaklar. Havanın hafifliği ve sisin ışıltısı her bir yanını sarıyor. Sürekli kendini yenileyen deniz, kırılan ışıklarıyla Esther'in içine yerleşti. Her şeyin bozulup değiştiği bir saat bu. Uzun zamandır böylesine bir değişiklik, bir erinç duymamıştı. Gece, geminin güvertesinde, toprak parçalarının ve zamanın yok olduğu anları anımsıyor. Livorno'dan sonraydı ya da daha güneyde belki, Messina Boğazındaydı. Kaptanın yasaklamasına karşın, Esther ambarın yarı aralık kapısından geçip merdiveni tırmanmış ve güverteye çıkmıştı, tutuna tutuna soğuk rüzgârda ön tarafa kadar gitmişti. Silvio nöbetteydi o sırada, onu görmemezlikten gelip hiç sesini çıkarmamıştı. Esther, karanlık gecede, denizin üstünde kayan gemiyi, yelkenlerden gelen yumuşak sesleri, güvertenin altında çalışan motorların uğultusunu anımsadı. On tarafın üst güvertesinde radyo açıktı, denizciler, buradaki balıkçıların dinlediği türden hımhımlı ve yırtık bir sesin işitildiği bir müzik dinliyorlardı. Sicilya ve Tance'deki Amerikalıların radyosuydu, caz müziği geceyi zaman zaman deliyordu, tıpkı bugün gibi, uzamda kaybolmuş, nereye gittiğimizi bilmiyorduk. Güçlü yırtık ses, zaman zaman uzaklaşıyor, sonra geri geliyordu, *Solitude* ve *Sophisticated Lady'yı* söyleyen Billie Holiday, Ada Brown, Jacques Dupree, piyanoda Little Johnnie Jones. Bu adları Jacques Berger söylemişti ona, sonraları Ramat Yohanan'da, Nora'nın odasında eski bir gramofonda plakları dinlerken. *Jealous Heart*. Esther o şarkının ezgisini anımsadı, Kanada'ya gittiğinde, sokaklarda yürürken hep onu mırıldanmıştı, Notre-Dame Sokağındaki dairede, soğuk ve yalnızlık içinde, sürgünde yaşamasını kolaylaştırmıştı o müzik. Bugün burada,

dalgakıranın üstünde, kararan denize bakarak balıkçıların radyosundan gelen müzikle dalıp gidiyor yine. O zamanlar, sonsuz, denizin öbür ucuna gitmenin nasıl olduğunu anımsıyor. Ama birden yüreği burkuluyor, çünkü Elisabeth için bütün bunlar yok artık, bir daha yolculuğa çıkamayacak o. Elisabeth soluk almayı bıraktığında, Billie Holiday'in müziğiyle ilerleyen gemi de sakın denizin üstünde kaymayı bıraktı. Elisabeth, geceyarısı, karyolasında, tek başına, elini tutacak biri olmadığı sırada öldü. Esther odaya girdi ve yastıkta yana doğru düşmüş bembeyaz yüzü ve gözkapaklarındaki karanlık lekeyi gördü. Soğuk ve kaskatı kesilmiş bedeninin üzerine eğilip: "Şimdi olmaz, yalvarırım. Biraz daha kal! Sana İtalya'dan, Amantea'dan söz etmek istiyorum," dedi. Ölü parmakları biraz ısıtabilmek için buz gibi eli sımsıkı tutarak yüksek sesle söylemişti bunu. Hemşire içeri girdi, hiçbir şey söylemeden kapının yanında, ayakta bekledi.

Artık bütün bunlar uzaklaşıyor. Bir başka evrende gibi, ışığın, renklerin, tatların çok farklı olduğu, seslerin farklı şeyler söylediği, bakışların farklı baktığı bir dünyada. Babasının, "Estrellita, küçük yıldız," diyen sesi, Bay Ferne'in sesi, Sa-int-Martin'de alanda bağıran çocukların sesleri, Tristan'ın sesi, Rachel'in sesi, Toulon Hapishanesinde, Rab Joel'in sözlerini çeviren Jacques Berger'nin sesi. Nora'nın, Lola'nın sesi. Bu seslerin uzaklaşması ne korkunç bir şey. Karanlık çöktüğü sırada, Esther, yıllardan sonra, çocukluğundan bu yana ilk kez gözlerinin yaşlarla dolduğunu duyuyor. Yaşlar gözlerinden boşanıp yanaklarına akıyor. Neden ağladığını bilmiyor. Jacques Berger Taberiye tepelerinde öldüğünde, üç asker kibutza gelip haberi vermişlerdi. Özür dilercesine, Jacques Berger'nin 10 Ocak tarihinde öldüğünü ve gömüldüğünü söylediler. Sonra da hemen gittiler. Çok sevimli yüzleri vardı.

Esther o an ağlamamıştı. Belki de o zamanlar savaş nedeniyle gözlerinde yaş kalmadığı içindi. Ya da belki tarlalarda, ekili alanlarda parıldayan güneşin ışığından, Yohanan'ın siyah saçlarında parıldayan ışıktan, sessizlikten ve gökyüzünün parıltısından. Şimdiyse gözlerinden dolu dolu akan yaşlan hissediyor, deniz suyu gözlerine kadar yükseldi sanki.

Esther, günlerce, kent sokaklarında, dağlara çıktığında ya da babasının öldüğü yamaçta dolaştığı sırada yanında taşıdığı

çantadan, içinde annesinin küllerinin bulunduğu madeni silindiri çıkarttı. Tüm gücüyle kapağını açmaya çalıştı. Beton yığınlarının üzerinde zaman zaman esen ılık rüzgâr beraberinde hım-hımh müziği de getiriyor, Messina Boğazında duyulan, *Solitude* şarkısını söyleyen Billie Holiday'in sesi bu. Yok, yok, başka bir ses. Gecenin esintisi, külleri madeni silindirin içinden alıp denize doğru savuruyor. Kasırga, zaman zaman, külleri Esther'e doğru geri getiriyor ve küller gözlerini kör ediyor, saçlarının arasına giriyor. Esther, boşalan kabı uzağa fırlatıyor, denizde çıkan gürültü balıkçıların dikkatini çekiyor. Sonra, çantasını kapatıp dalgakıran boyunca kayadan kayaya-atlayarak oradan uzaklaşıyor. Bir süre iskelede dolaşılıyor. Büyük bir yorgunluk ve büyük bir rahatlık duyuyor. Sokak lambalarının çevresinde yarasalar uçuşuyor.

son